T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

KAFKASLAR'DAN ANADOLU'YA KARAÇAY-MALKARLILAR VE GÖÇLERİ

(1853-1910)

DOKTORA TEZİ

Tuncay AÇIK

BURSA-2016

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

KAFKASLAR'DAN ANADOLU'YA KARAÇAY-MALKARLILAR VE GÖÇLERİ

(1853-1910)

DOKTORA TEZİ

Tuncay AÇIK

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM

BURSA - 2016

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı'nda 711242005 numaralı Tuncay AÇIK'ın "Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)" konulu doktora tezi çalışması ile ilgili tez savunma sınavı 30/09/2016 cuma günü 10.00-12.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının…başarılı…(başarılı/başarısız)olduğuna..oybirliği…….(oybirliği/ oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Balıkesir Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mehmet TEZCAN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR
Balıkesir Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
...TARİH... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/10/2016

Tez Başlığı / Konusu: Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 227 sayfalık kısmına ilişkin, 19/10/2016 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 21'tür.

Uygulanan filtrelemeler:
1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

19.10.2016

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Tuncay AÇIK
Öğrenci No: 711242005
Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı
Programı: Doktora Programı
Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih) Yrd. Doç. Dr. Cezai SEVİM 19.10.2016

*** Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

ULUDAG UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

TO THE DEPARTMENT OF HISTORY

Date: 19/10/2016

Thesis Title: Karachay-Balkarians From Caucasus to Anatolia and their Migrations (1853-1910)

According to the originality report obtained by myself by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 19/10/2016 for the total of 227 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 21%.

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes excluded
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Uludag University Institute of Social Science Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the bes t of my knowledge. I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

19/10/2016

Name Surname	: Tuncay AÇIK
Student No	: 711242005
Department	: History
Program	:General Turkish History
Status	: Ph.D

19.10.2016

Y.Doç.Dr. Sezai Sevim

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum "Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
18.10.2016

Adı Soyadı	: Tuncay AÇIK
Öğrenci No	: 711242005
Anabilim Dalı	: Tarih
Programı	: Genel Türk Tarihi
Statüsü	: Doktor

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Tuncay AÇIK

Üniversite : Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Tarih Anabilim Dalı

Bilim Dalı : Genel Türk Tarihi

Tezin Niteliği : Doktora Tezi

Sayfa Sayısı : XVI + 226

Mezuniyet Tarihi : …./…./….

Tez Danışmanları : Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM, Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ,
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)

Bu çalışmada Karaçay-Malkarlıların 1853-1910 yılları arasında Kafkasya'dan Anadolu'ya yaptıkları göç hareketleri incelenmiştir. Bugün sayıları 350.000'e yaklaşan Karaçay-Malkarlılar; Türkiye, Suriye, Kırgızistan, Kazakistan, Amerika Birleşik Devletleri, Karaçay Özerk Çerkes Cumhuriyeti ve Kabardey-Balkar Özerk Cumhuriyeti başta olmak üzere dünyanın muhtelif yerlerinde yaşayan bir Türk boyudur. Karaçay-Malkarlılar 1475 yılında Osmanlı egemenliği altına girmişler ve uzun yıllar Devlet-i Aliye'ye önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. 1828 yılında Ruslarla yaptıkları Hasavka Savaşı'nı kaybedince Rus hâkimiyetini kabul etmek mecburiyetinde kalmışlar, 1853-1856 Kırım Savaşı sonrası artan Rus baskıları üzerine dinî, siyasî, ekonomik, sosyal birtakım nedenlere bağlı olarak Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. 1885-1910 yılları arası, Karaçay göçlerinin en yoğun yaşandığı dönemdir. Zorlu göç esnasında ve Anadolu'da iskânları sırasında Karaçay-Malkar Türkleri büyük zorluklarla karşılaşmışlar ve nüfuslarının bir kısmını kaybetmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Kafkasya, Osmanlı Devleti, Rusya, Göç, Karaçaylılar.

ABSTRACT

Name and Surname	: Tuncay AÇIK
Unıversity	: Uludag University
Instıtution	: Institute of Social Science
Field	: History
Branch	: General Turkish History
Degree Awarded	: PhD
Page Number	: XVI + 226
Degree Date	:…./…./….
Supervisors	: Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM, Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ, Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

Karachay-Balkarians From Caucasus to Anatolia and their Migrations (1853-1910)

In this study, the migration movements of Karachay-Balkarians from Caucasus to Anatolia between the years 1853 and 1910 have been examined. Today, Karachay-Balkarianswhose number has reached 350.000 is a branch of Turks living mainly in Turkey, Syria, Kyrgyzstan, Kazakhstan, the United States of America, Autonomous Karachay-Cherkess Republic and AutonomousKabardino-Balkaria Republic and in some other areas of the world. Karachay-Balkarians had been under the Ottoman sovereignty in 1475, and served well to the Ottoman State for long years. When the Ottomans lost the Hasavka War with Russians in 1828, they had to accept the Russian sovereignty. With the increasing Russian pressure after the War of Crimea between the years 1853 and 1856 they had to migrate to the Ottoman Territory due to religious, political, economic and social reasons. The most intense Karachaismigration was between 1885 and 1910.Karacay-Balkarians experienced great difficulties during hard migration conditions and during their settlements in Anatolia, and lost a part of their population.

Keywords: Caucasia, the Ottoman State, Russia, Migration, Karachais.

İ Ç İ N D E K İ L E R

BİRİNCİ BÖLÜM

KAFKASYA'NIN ÖZELLİKLERİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İKİNCİ BÖLÜM

KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ, OSMANLI'NIN GÖÇ VE İSKÂN POLİTİKASI VE KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİNİN ANADOLUYA GÖÇLERİ

TABLOLAR LİSTESİ

ŞEKİLLER LİSTESİ

KISALTMALAR

Bibliyografik Bilgiler	Türkçe
Adı geçen eser	A.g.e.
Adı geçen makale	A.g.m.
Adı geçen tez	a.g.t.
Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler	ATASE
Bab-ı Ali Evrak Odası	BEO
Bakınız	bkz.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi	BOA
Celal Bayar Üniversitesi	CBÜ
Cilt	C
Çeviren	çev.
Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi	DH. MKT
Editör	ed.
Hariciye Nezareti Tercüme Odası	HR.TO
Hazırlayan	haz.
Hattı Hümayun	HAT
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi	İ.İ.B.F.
İslam Ansiklopedisi	İ. A.
İrade-i Dâhiliye	İ.DH
İrade-i Hariciye	İ.HR
İrade-i Hususî	İ.HUS
İrade Meclisi Mahsus	İMM
İstanbul Üniversitesi	İ.Ü
Karaçay Halk Cırları	KHC
Karadeniz Teknik Üniversitesi	KTÜ
Kütüphane	Ktp.
Milli Eğitim Bakanlığı	MEB
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	ODTÜ
Sayfa	s.
Sayfadan Sayfaya	ss.
Sayı	S.
Sadaret Mektubî Kalemi Evrakı	A.MKT
Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı	A.MKT. MVL

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı	A.MKT. HM
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği	SSCB
Türk Dil Kurumu	TDK
Türk Diyanet Vakfı	TDV
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı	T.D.A.V
Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu	TÜRKAR
Türk Tarih Kurumu	TTK
Ve benzerleri	vb.
Yayınları	Yay.
Yıldız Esas Evrakı	Y.E.E
Yıldız Mütenevvî Maruzat	Y.MTV
Yıldız Resmî Maruzat	Y, A. RES
Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller	Y.PRK. AZJ

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'ni 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra en çok uğraştıran konulardan biri dış göçler meselesidir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kırım üzerinde Rus baskısı iyice artmıştır. Bu baskıların her geçen gün artması ve dayanılmaz bir boyuta ulaşması üzerine önce Kırım'dan daha sonra ise Kafkaslar'dan milyonlarca Türk ve Müslüman, Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Tezimizin konusunu oluşturan Karaçay-Malkar göçleri de Kafkaslar'dan Osmanlı Devleti'ne yapılan göçlerin bir kısmını oluşturmaktadır.

19.yüzyılın başlarında Rumeli'den de göçlerin başlamasıyla Osmanlı Devleti kalabalık insan kitleleriyle ve büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da göçlerin ardı arkası kesilmemiş, göçler fasılalarla devam edip durmuştur. Günümüzde de savaştan kaçarak ülkemize sığınan 3.000.000 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmamız nedeniyle göçler Türkiye için güncelliğini devam ettirmektedir.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Araştırmamızın temel konusu Karaçay-Malkar Türklerinin Kafkasya'dan göçleri ve Anadolu'da iskânlarıdır. 1828 yılında Ruslar ve Karaçaylılar arasında yapılan Hasavka Savaşı'nı Karaçaylılar kaybetmiştir. Edirne Antlaşması (1829) ile Karaçay bölgesi Rus hâkimiyetine bırakılmıştır. Rusların Karaçay Türkleri üzerinde her geçen gün baskılarını arttırmaları üzerine çaresiz bir duruma düşen Karaçaylıların bir kısmı Osmanlı Devleti topraklarına göç etmiştir.

Karaçay-Malkar göçleri olağanüstü şartlarda gerçekleşen bir yer değiştirme ve iskân hareketidir. Bu göçler Rusya'nın Karaçaylılara uyguladığı dini, siyasi, ekonomik, sosyal vb. nedenler sonucunda gerçekleşmiştir. Yani göçlerin kışkırtıcı, zorlayıcı, itici gücü Rusya olmuştur. Buna karşılık göçlerin yapıldığı yer Osmanlı topraklarıdır. Dolayısıyla Karaçay–Malkar göçlerinin ve Anadolu'ya yerleşmelerinin tam olarak anlaşılması için göçü hazırlayan sebepleri, Karaçaylıların asırlarca yaşadıkları Kafkasya bölgesini, göçlerde taraf olan Rusya ve Osmanlı Devleti'nin rolünün tam olarak ortaya konulması gerekmektedir. Çalışmamızda bu konular üzerinde ayrıntılı durulmuştur.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Karaçaylılar uzun yıllar Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak Kafkasya'da yaşamış ve önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Arşiv belgelerinde kendilerine "kavm-i necip Türk milleti" denilmiştir. Son yıllarda Kırım'dan, Kafkaslar'dan ve Rumeli'den Osmanlı Devleti'ne yapılan göçleri anlatan önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak Karaçay-Malkar göçlerini ve Anadolu'ya iskânlarını anlatan çalışmalar az ve yetersizdir. Bizim amacımızbu eksikliği

gidermek, Karaçay-Malkar göçlerini ve Anadolu'ya iskânlarını daha önceki incelemelerin ışığında arşiv belgelerine dayalı olarak bütün yönleriyle irdelemektir. Yapılacak bu tür çalışmaların Karaçay-Malkar halkının daha iyi tanınmasına ve Türk kültürünün korunmasına hizmet edeceği düşünülmektedir.

C. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Karaçay-Malkar göçleri 1828 Hasavka Savaşı ile başlayıp II. Dünya Savaşı sırasında Almanlara destek verdikleri bahanesiyle 2 Kasım 1943 tarihinde Karaçaylıların 8 Mart 1944'te ise Malkarlıların Orta Asya'ya sürgünlerine kadar devam etmiştir. Bu kadar uzun bir dönemin araştırılmasının zorluğu ve çok kapsamlı olmasına binaen tezimiz Kırım Savaşı'ndan 1910 yılına kadarki dönem ve Anadolu'ya göçler ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmamızda Kafkasya'nın tarihçesi, Karaçay-Malkarlıların kökeni, sosyal yapıları, tarihsel gelişim süreçleri, Osmanlı Devleti topraklarına göçleri, iskân edilmeleri ve Türkiye'de yaşadıkları yerlerle ilgili konular ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

D. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Tezimizde arşiv belgeleri, yazılı ve görsel kaynaklar ve bire bir görüşme yönteminden yararlanılmıştır.

1. Arşiv Belgeleri

Araştırmamızın ağırlıklı noktası Osmanlı arşiv belgelerine dayanmaktadır. Özellikle Osmanlı'nın göç ve iskân politikası ve Karaçay-Malkar halkının Anadolu'ya göçlerini anlatan üçüncü bölüm büyük oranda arşiv belgelerine dayanmaktadır. Osmanlı Devlet Arşivlerinde katalog taraması yapılarak "Karaçay" kelimesinin geçtiği bütün belgeler temin edilmiş, bu belgelerin transkripti yapılarak bütün bilgiler kullanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızla ilgili ağırlıklı olarak Sadâret Mektubî Mühimme Kalemi Evrakı, Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi, Yıldız Mütenevvi Marûzât Evrakı, Yıldız Sadâret Resmî Maruzat Evrakı, İrâde Hususi Evrakı gibi vesikalardan yararlanılmıştır. Özellikle DâhiliyeNezâreti Mektubî Kalemi, Hususi Marûzat, Yıldız Mütenevvi Marûzat Evrakı gibi belgeler göçmenlerin sayısı, nereden göç ettikleri ve nereye iskân edildikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Yine muhacirler için yevmiye, ev inşası, navlun ücretleri, tayinat, tohumluk, çift hayvanı tedariki gibi masraflarla ilgili önemli bilgilere Dâhiliye Mektubî Kalemi evraklarında ulaşılmıştır.

Tezimizin bir tarafını Rusya oluşturması nedeniyle Rus arşiv belgelerinden de mümkün mertebe istifade edilmeye çalışılmıştır. Karaçaylılar ve Karaçay göçleriyle ilgili en önemli belgeler Rusya Federasyonu'nun Krasnodar şehrindeki devlet arşivlerinde

bulunmaktadır. Ancak Rus yetkililerden izin alınamaması ve dil yetersizliği gibi sorunlardan dolayı şahsımızın araştırma yapma imkânı olamamıştır. Bununla birlikte Rus arşivlerinde çalışan Karaçaylı araştırmacılarla ve bu arşivlerden yararlanarak değişik yazılar yazan akademisyenlerle[1] görüşülmüş, onların konu ile ilgili düşünceleri alınmış, yazdıkları eserler incelenerek çalışmamıza yansıtılmaya çalışılmıştır. Özellikle Kipkeava Zaremanın "Teberdiçileni Türkge Köçgenini Üsünden" isimli makalesinde Rus arşivlerinden temin ederek kullandığı belgelerden yararlanılmıştır.

Tezimizin yazım aşamasında iki defa Rusya'ya gidilmiştir. Birinci ziyaretimiz 2013 yılının aralık ayında Ayran Festivali etkinlikleri çerçevesinde gerçekleşmiştir. Hem Karaçaylıların yaşadıkları Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyeti, hem de Malkar Türklerinin ağırlıklı olarak yaşadıkları Kabardey-Malkar Özerk Cumhuriyeti ziyaret edilmiştir. 10 gün müddetince halktan ve üniversite camiasından birçok insanla görüşmeler yapılmış, konumuzla ilgili onların da düşünceleri alınarak tezimize yansıtılmıştır. Bu arada nispeten bir alan çalışması da gerçekleşmiştir. Bizim adımıza faydalı bir gezi olmuştur.

İkinci Rusya ziyaretimiz Rusya Bilimler Akademisi ve Elbrusoid Vakfı tarafından 23–29 Kasım 2014 tarihleri arasında Moskova'da düzenlenen "Karaçay-Balkarlılarda Ethnogenesis, Tarih, Dil ve Kültür" Uluslararası Konferansı'nda bir bildiri sunma amacıyla olmuştur. Bu sempozyuma dünyanın değişik ülkelerinden gelen 400 civarında bilim insanı katılmış ve bildirilerini sunmuştur. Sempozyumda Karaçaylılar bir hafta boyunca birçok yönleriyle tartışılmıştır. Sempozyum süresince birçok ikili görüşmeler yapılarak tezimiz zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

2. Araştırma Eserleri

Son yıllarda Kafkas ve Rumeli göçleri ile ilgili olarak çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Tezimizle bu çalışmalar arasında birçok ortak nokta bulunması nedeniyle bu çalışmalardan da mümkün mertebe istifade edilmiştir. Çalışmamızda yararlandığımız belli başlı araştırma eserleri; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından iki cilt olarak yayımlanan Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri I-II, Abdullah Saydam'a ait Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Hayati Bice'nin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Bedri Habiçoğlu'nun Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve İskânları, Kemal Karpat'ın Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, Nedim İpek'in Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), Ahmet Cevat Eren'in Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler, Bilal N. Şimşir'in Rumeli'den Türk

[1] Bunlardan birkaç tanesi Shamil Batça, Kipkeava Zarema, Hatuev Raşioldur.

Göçleri (I-II-III), Ahmet Halaçoğlu'nun Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri(1912-1913), Ethem Feyzi Gözaydın'ın Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçleri, İlhan Tekeli'nin Göç ve Ötesi gibi çalışmalardır.

Karaçayların asırlarca yaşadıkları Kafkasya ve Kafkas tarihinin daha iyi bilinmesi amacıyla Kafkasya ile ilgili bazı eserlerden yararlanılmıştır. Bu eserlerden en önemlisi İsmail Berkok'un Tarihte Kafkasya isimli eseridir. Bu eser Kafkasya hakkında en ayrıntılı ve sağlıklı bilgileri vermektedir. Yılmaz Nevruz'un Umumi Kafkas Tarihine Giriş I, Ufuk Tavkul'un Kafkasya Gerçeği, Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya, Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür, M.Fahrettin Kırzıoğlu'nun Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590), John F. Baddeley'in Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil, Akdes Nimet Kurat'ın Türkiye ve Rusya gibi çalışmalardır.

Karaçay-Malkarlılar ve kısmen de göçleriyle ilgili Türkiye'de en derli toplu çalışmaları yapanlar akademisyen Ufuk Tavkul, araştırmacı Yılmaz Nevruz ve Adilhan Adiloğlu'dur. Üç değerli bilim adamı da Karaçay-Malkar tarihine ışık tutacak çok önemli çalışmalar yapmışlardır. Biz de tezimizde bu çalışmalardan azami oranda yararlanmaya çalıştık.

Türkiye dışında yaşayıp Karaçaylılar ile ilgili önemli çalışmalar yapan ve bizimde yararlandığımız eserlerin bir kısmı şunlardır: İsmail Miziyev'in Karaçay-Malkar Halkının Tarihçesi, Şamallanı İbrahim'in Koban Başında Tarih Haparla, Mahmut Aslanbek'in Karaçay-Malkar Türklerinin Faciası gibi eserlerdir.

3. Makaleler

Karaçay-Malkar Göçleri ve Kafkasya ile ilgili olarak istifade edilen makalelerin bir kısmı şunlardır: Mirza Bala'nın "Karaçay ve Balkarlar", Zarema Kipkeeva'nın Rus arşiv belgelerinden yararlanarak yazdığı "Teberdiçileni Türkge Köçgenini Üsünden", Abdullah Temizkan'ın"Karaçay-Malkar Türklerinin Anadolu'ya İskânı: 1905 Muhacirleri" ve "Kuzey Kafkasya'da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat", Adilhan Adiloğlu'nun "Karaçay-Malkar Türklerinin Rus Hâkimiyetine Girişi", "Karaçay Malkar Türklerinin Kökeni", "Karaçay Malkar Türkleri", Yılmaz Nevruz'un "Karaçay-Malkarlılanı Tamırlarını Üssünden", Tekin Koçkar'ın "Ertuğrul (Yakapınar) Köyü Tarihçesi", Ömer Karataş'ın "Karaçay Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçleri" ve "19. Yüzyılda Balkanlarda Kafkas Muhacirlerinin İskânı", Ferhat Berber'in "19.Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", Faruk Kocacık'ın "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", Vedat Balkan'ın "Doğlat", Abdurrahman Bağcı'nın "Başhüyük Karaçay-Malkar

Türklerinin Muhacereti”, Kadir Özkan’ın Halk Rivayetlerine Göre Karaçaylıların Anadolu'ya Göç etmeleri”, Nihat Abayhan’ın “Başhüyük’e Yerleşme ve Muhtarlık Dönemi”,Murat Kehan’ın “1877-1878 Osmanlı Rus Harbi’ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum’un Durumu” Jülide Akyüz’ün“Göç Yollarında; Kafkaslardan Anadolu’ya Göç Hareketleri” isimli makaleleridir.

4. Tezler

Çalışmamız ile ilgili olarak yararlandığımız tezlerden bazıları şunlardır: Nurullah Tabakçı’nın Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt Kültürde Kimliğin Oluşumu (Türkiye’de Karaçay Topluluğu Örneği), Süleyman Erkan’ın Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908), Mehmet Yılmaz’ın Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri (1854-1914), Erdal Taşbaş’ın Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu, Muharrem Yıldız’ın Kafkasya’da Yaşayan Türkler’in Dini Hakkında Sosyo-kültürel Bir Araştırma, Salih Çinpolat’ın Karaçay Halk İnanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi (Tokat Örneği) ve Derya Derin Paşaoğlu’nun Nogaylar, Nogay Göçleri ve Türkiye’deki İskânları, isimli tezidir.

5. Seyahatnameler

Karaçay-Malkarlıların daha iyi tanınması ve öğrenilmesi amacıyla Başpiskopos Johannes de Galonifontibus, İtalyan misyoner Archangelo Lambertin,tarihçi ve coğrafyacı Vahuşti, Rus subay Feodor Feodoroviç Tornau, Çarlık Rusyası askerî görevlisi V.V. Şevtsov, Kafkasya Genel Valiliğinde uzun yıllar görev yapmış Adolf Petroviç, Karaçay’da uzun yıllar valilik yapan Gregoriy Stepanoviç, Rus araştırmacı S. Davidoviç, Karaçay’daki kömür işletmelerinde görev yapan N.Aleksandroviç Ştoff, İran, Gürcistan ve Ermenistan’ı 1671-1673 yılları arasında gezen ve izlenimlerini 10 cilt halinde yayınlayan Fransız seyyah Jean Chardin, 1807-1808 yılları arasında Gürcistan ve Kafkasya’ya seyahat eden ve Karaçay-Malkar halkıyla ilgili oldukça geniş bilgiler veren Julius Klaproth, yine Karaçay- Malkarlılar hakkında önemli bilgiler veren Macar gezgini Janoş Karoy Besse ve İngiliz gezgin ve yazar Yüzbaşı Edmund Spencer gibi seyyah, akademisyen, idareci ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunan değişik kişilerin görüş ve düşünceleri tezimize yansıtılmaya çalışılmıştır.

Bu kaynakların haricinde konumuzla ilgili belgeseller, dergiler, resim albümleri, ve yapılan ikili görüşmeler bulunmaktadır. Kısaca çalışmamızla ilgili geniş ve zengin bir literatür oluşturulmuş, bunların hepsinden mümkün mertebe en verimli şekilde yararlanılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmamız, giriş ve sonuç bölümleri dışında dört bölümden oluşmaktadır. Tezimizin birinci bölümünde; "Kafkasya" adının menşei, Kafkasya'nın coğrafî yapısı ve fizikî özellikleri, Kafkasya'nın etnik ve dil yapısı, Kafkasya'nın dinî yapısı, Kafkasya'nın siyasî ve demografik yapısı, Kafkasya'nın jeopolitik önemi, Kafkasya'nın tarihsel gelişimi konularından bahsedilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde; "Karaçay" ve "Malkar" adının ortaya çıkışı ve anlamı, Karaçay-Malkarlıların etnik kökeni, Bilim adamları ve seyyahlara göre Karaçay-Malkar Türkleri, Karaçay-Malkar Türklerinde sosyal tabakalaşma, Karaçay-Malkar Türklerinin Osmanlı ve Rusya ile ilişkileri, Hasavka Savaşı ve Karaçay Türklerinin Rus hâkimiyetine girişi konuları anlatılmıştır.

Tezimizin üçüncü bölümünde; Göçün tanımı ve çeşitleri, Osmanlı Devleti'nin göç ve iskân politikası, Osmanlı Devleti'nin göçmenleri kabul etme sebepleri, göçmenler için kurulan yardım kuruluşları, Karaçay-Malkar Türklerinin Anadolu'ya göç nedenleri, Karaçay-Malkar Türklerinin göçleri ve iskânları, Kafkasya'dan Anadolu'ya göç yolları, göç sayıları, Osmanlı Arşiv belgelerinde Karaçaylıların iskânı ile ilgili kullanılan göç terimleri, Muhacirlerin geçici iskân sırasında karşılaştıkları sorunlar, yerleşme esnasında ve sonrasında göçmenlere yapılan yardımlar, göçlerin Osmanlı Devleti'ne maliyeti, iskân sonrası yaşanılan sorunlar, muhacirlerin iskân yerlerine sevki, göçmen iskân birimlerinin kurulması ve isimlendirilmesi, göçlerin sonuçları gibi konulardan bahsedilmiştir.

Tezimizin dördüncü ve son bölümünde; Karaçay-Malkar Türklerinin Türkiye'de dağılımı ve nüfus bilgileri, Karaçay-Malkar Türklerinin iskân edildikleri iller ve köyler anlatılmıştır.

Sonuç kısmında; Tezin amacı, kullanılan yöntemler ve elde edilen sonuçlardan bahsedilmiştir. Ekler kısmında tezimizde alıntı yaptığımız bazı arşiv belgelerinin orijinalleri, göçlerle ilgili bazı fotoğraflar ve değişik dökümanlar verilmiştir.

Bu konuyu bana tez olarak veren, gerek ders gerekse tez yazım aşamasında yakın ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Sezai Sevim'e, görüş ve tavsiyeleriyle bana her zaman yol gösterici olan ve engin tecrübelerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Kenan Ziya Taş'a ve Prof. Dr. Cafer Çiftçi'ye en içten şükranlarımı sunarım. Tez çalışmam sırasında yakın ilgi ve alaka duyarak bana yardımcı olan bütün Karaçay-Malkar halkına saygılarımı sunarım.

Tezimi baştan sona okuyan ve birçok konuda yardımcı olan Şerafettin Sevinç'e, Arşivini bana açan ve sorduğum sorulara içtenlikle cevap veren Tekin Koçkar'a, *Tukum*lar (sülaleler) konusunda yaptığı çalışmaları benimle paylaşan Erdoğan Bahçe'ye, tezimin yazımında büyük çaba gösteren yeğenim İrem Açık'a ve her konuda bana yardımcı olmaya

çalışan ablam Marziye Kaya ile eniştem Kadir Kaya'ya çok teşekkür ederim. Yoğun çalışmalarım sırasında sürekli bana destek olan eşim Şükran'a, kızlarım Betül ve Özlem Miray ile oğlum Abdurrahim'e sevgilerimi sunarım. Tuncay AÇIK, Eskişehir 2016.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAFKASYA'NIN ÖZELLİKLERİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

I. KAFKASYA'NIN ÖZELLİKLERİ

A."KAFKASYA" ADININ MENŞEİ

Birçok medeniyete beşiklik eden "Kafkasya" adının kökeni ile ilgili birçok farklı görüş bulunmaktadır. Henüz bu konuyla ilgili ortak bir karara varılamamıştır. "Kafkas" kelimesinin Yunanca, İskitçe, Farsça, Abazaca, Adigece, Çeçence olduğu ifade edilmektedir.

Eski Arap tarihçi ve coğrafyacılar tarafından pek çok dil ve kültürün yüzyıllarca yan yana yaşadığı bir yer olmasından dolayı "Cebel'ul Elsân"(Dillerin Dağı) şeklinde isimlendirilen bölgeye Kafkasya adı Dağıstan yerlileri tarafından M.Ö. 479 tarihinde verilmiştir.[2]"Kafkas" kelimesi, Arapça'da "al-Kabk", Türkçe'de "Kafkas", Farsça "Kâfkah" yani "Kaf Dağı"ndan türetilmiştir. Firdevsi'nin Şehname'sinde Kafkasya "Kuhe kâf" olarak adlandırılmıştır.[3] Bazı yazarlar da Kafkasya adının kökenini tüm Çerkez boylarının genel adı olarak kullanılan Adigelerin ataları olarak zikredilen "Kavkas" kelimesine dayandırmaktadırlar. Yunanlılardan Romalılara "Kavkasus" şeklinde geçen bu terim Kafkas sıradağlarının adı olarak kullanılmıştır.[4]

"Kafkasya" ismi ilk kez M.Ö. 490 yılından sonra Yunanlı trajedi şairi Aiskhylos tarafından, "Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence" isimli eserinde "Kavkasos Dağı" şeklinde geçmektedir. Karadeniz ile Kuban ırmağı arasında kalan sıradağların batı kesiminin kuzeyindeki yerli halkın milli adı olan "Kawkas" deyimi, eski Yunanca yazılı yerli efsaneler ve vakayinâmelerde M.S. 430 yılından sonra Kartel/İber (Tiflis çevresi) alfabesine çevrilen destani Kartel/İber (Gürcistan) tarihi Kartlis-Çkhovreba'da geçmekte ve "*Lekan*" (Dağıstan'daki Lekler ve Lezgiler) kavminin batı komşusunun ulu ataları bu isimle anılmaktadır. [5] Osmanlı arşiv belgelerinde "Kafkasya" adına rastlanmaz. Onun yerine Çerkezistan, Kuban, Dağıstan gibi isimler yer alır. Kafkasya adı ancak Rusya tarafından bu bölgeye "Kavkaz" adının verilmesinden sonra, 19. yüzyıl başlarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır.[6]

---

[2]Ramazan Özey, *Tabiatı, İnsanı ve İktisadı ile Türk Dünyası,* İstanbul, Öz Eğitim Yayınları, 1996, s. 42.

[3]Ali Faik Demir, *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2003, s. 59.

[4] Ufuk Tavkul, "Kafkasya İçin Türkiyat Araştırmalarının Önemi", Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006, s. 188.

[5] Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590),* Ankara,Atatürk Üniversitesi Yay., 1976, s. XV.

[6] Tavkul, a.g.m., s. 188.

XIX. Yüzyıla kadar Kafkasya'nın güney bölümü (Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) için Ruslar "Za-Kavkazya", İngilizler "Transcaucasus", Osmanlı-Arap dünyası ise "Mavera-i Kafkas" demişlerdir.[7] Ahmed Cevdet Paşa'nın Kırım Savaşı'ndan sonra 22 Şubat 1856'da toplanacak olan Paris Barış Konferansı'na sunulmak üzere hazırladığı "Dağıstan, Gürcistan, Çerkezistan, Kabartay" ülkelerine ait bir raporda "*Kafkasya*" ve "*Cebel-i Kafkas*" deyimlerini kullanması ile "Kafkas" sözcüğü ilk defa Türk Edebiyatı'na girmiştir.[8]

B. KAFKASYA'NIN COĞRAFİ YAPISI VE FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

Kafkasya; 39-45° doğu boylamı, 35-47° kuzey enlemi arasında yer alan, Karadeniz'in kuzeydoğusundaki Taman Yarımadası'ndan başlayıp Bakü'nün doğusundaki Apşeron Burnu'na kadar uzanan Kafkas dağlarının kuzey ve güneyinde bulunan yerdir. Doğusunda Hazar Denizi, batısında Karadeniz, güneyinde Çoruh-Arpaçay-Aras nehirleri, kuzeyinde birçok gölün bulunduğu Maniç bölgesi yer almaktadır. Ada devletleri istisna tutulacak olursa dünyada bu derece doğal sınırlarla korunmuş ülke çok nadirdir.[9] Kafkasya'nın, bir uçtan öbür uca uzaklığı 290 saatlik mesafedir. Kafkas dağları iki kısma ayrılmakta; doğu kısmı büyük oranda Dağıstan tarafında, batı kısmı ise Çerkezistan tarafındadır. Bu bölümde Kafkasya'nın en büyük dağı Elbruz bulunmaktadır. Çerkezistan'ın en kalabalık halkı Kabartaylardır ve Kafkasların kuzeyinde oturmaktadırlar. Gürcüler ise güney kısımda otururlar. Kafkasya: Çerkezistan, Dağıstan, Kabartay ve Gürcistan olmak üzere dört büyük kısma ayrılmaktadır.[10]

Kafkasya, iki yanı deniz olan bir boğaz özelliğindedir. Avrupa, Asya, Afrika kıtalarının buluşma noktasındaki menteşe, bu menteşe üzerine vurulmuş kilit ve kilidi açan anahtar değerindeki Anadolu'nun bir uzantısı ve bütünleyicisidir. Kuzey Kafkasya ayrıca kendine has özellikleriyle Anadolu'nun etkisinde kalmadan Orta Asya, Avrupa Rusyası ve Orta Doğu bölgelerini etkilemektedir. Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrupa Rusyası arasındaki tek yöndür. Yüzyıllarca Orta Asya'yı Hazar Denizinin kuzeyinden Anadolu'ya bağlamış ve Orta Doğu ile bağlantısını sağlamıştır. Kafkasya, Karadeniz yolu ile Avrupa içlerine, Hazar Denizi yolu ile

---

[7] Kırgızoğlu, a.g.e., s. 1; Ufuk Tavkul, *Kafkasya Gerçeği,* İstanbul, Selenga Yay., 2007, ss. 10-11.
[8] Demir, a.g.e., s. 59.
[9] İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya,* İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958, ss. 2-4; *Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münâsebete Dâir Arşiv Belgeleri*, Haz. Yusuf İhsan Genç 'v.d'., Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992, s. XXI; Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876),* Ankara, TTK, 2010, s. 14; Mehmet Saray, "Kafkasya Araştırmalarının Türkiye için Önemi", İstanbul, *Kafkasya Araştırmaları I,* 1988, ss. 3-7; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti,* İstanbul, Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, 1979, s. 3; Yaşar Bedirhan, *Selçuklular ve Kafkasya,* Konya, Çizgi Yay., 2000, ss. 40-41; Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler,* Trabzon, Serander Yayınları, 2006, s. 27; Muharrem Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya*, Yitik Hazine Yay., İzmir, 2006, s. 25.
[10] İngiliz elçisi Canning, Paris Barış Konferansında yararlanmak amacıyla Osmanlı Sadrazamı Reşid Paşa aracılığıyla Ahmed Cevdet Paşadan, Kafkasya ile ilgili bir rapor istemiştir. Ahmed Cevdet Paşa, hazırlamış olduğu bu raporda Kafkasya ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Cevdet Paşa, *Tezakir I,* Haz., Cavid Baysun, Ankara, TTK, 1991, s. 94.

Asya içlerine ulaşma imkânını verir. Böylelikle yalnız kuzey-güney değil doğu-batı arasında da bir bağlantı sağlar.[11]

Kafkasya bölgesi, kendi arasında da farklı bölgelere ayrılmaktadır. Bunlardan bir tanesi Step Kafkasyası'dır. Burası Don ve Volga nehirleri arasında kalmaktadır. İkincisi Büyük Kafkasya'dır ve steplerin güneyinde Kafkas Dağları'nın eteğinde yer almaktadır. Üçüncü bölge ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın da bulunduğu Transkafkasya ve Küçük Kafkasya bölgesidir.[12] Bu bölüm Türkiye'de Ağrı, Kars, Artvin illerini, İran'da Tebriz'e kadar olan toprakları içine almaktadır.[13] Kuzeyde kalan sıradağlara "Büyük Kafkaslar", güneyde kalanlara ise "Küçük Kafkaslar" denilmektedir. Bu iki dağ silsilesini Karadeniz'e dökülmekte olan Rion Nehri ve Hazar Denizi'ne dökülen Kura Nehri birbirinden ayırmaktadır.

Güney Kafkasya 189.700 km^2, Kuzey Kafkasya ise 168.250 km^{2}'dir. Toplam yüzölçümü 357.950 km^{2}'dir.[14] Yüzölçümünün önemli bir kısmı Karadeniz ile Hazar Denizi arasında 1.100-1200 km. uzunluğunda 110-160 km.genişliği ile Kafkas dağ silsilesi tarafından kaplanmıştır. Kafkas Dağları'nın yüksekliği genelde 2000 metrenin altına düşmemektedir. Kafkas Dağları'nın başlıca zirveleri Orta Kafkaslar'da yer alan ve her zaman karlarla kaplı bir durumda bulunan Elbruz (5642 m), Dihtav (5205 m), Koştantav (5152 m), Şara (5201 m), Kazbek (5047 m) dir.

Harita 1: Kuzey Kafkasya Bölgesi.



Kaynak: Kaynak: Ufuk Tavkul, "93 Harbinde Kafkasya Muhacirlerinin Balkanlardan Anadolu ve Orta-Doğu'ya Sürgünleri", Priştine, Bal-Tam Türklük Bilgisi, 3 (8) Mart 2008, ss.1-20.

---

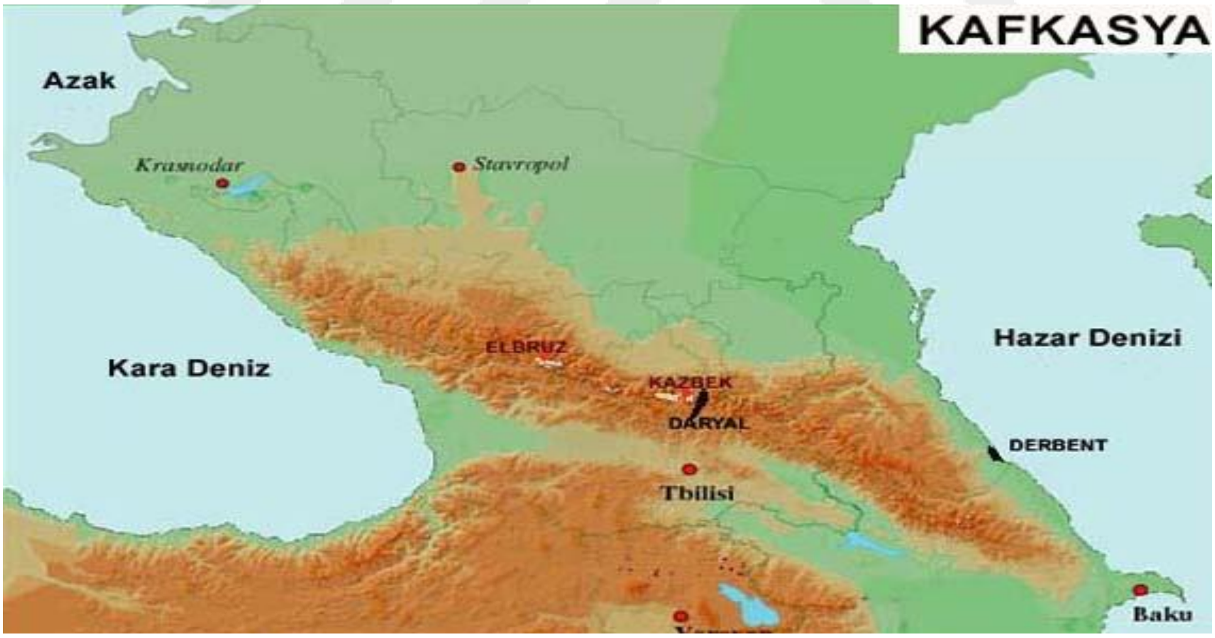
[11] Suat İlhan, *Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği,* Seri: VIII, S. A. 3, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1999, s. 11.
[12] Demir, a.g.e., ss. 60-61.
[13] Bedirhan, a.g.e., s. 41.
[14] Ahmet Hazer Hızal, *Kuzey Kafkasya*, Ankara, Orkun Yay., 1961, s. 16.

Bölgede 2200 civarında buzul bulunmakta ve bu buzullar yaklaşık 1.424 km^2'lik bir alanı kaplamaktadır. Kafkasya'nın ırmakları bu buzullar tarafından beslenmektedir.[15] Bu ırmakların başlıcaları: Kuban, Terek, Çeğem, Çerek, Malka, Baksan, Sulak, Enguri, Rion ve Kura nehirleridir. Kuban, Azak'a; Terek, Sulak, Kura, Kuma, Aras nehirleri Hazar'a dökülmektedir. Bol su taşıyan ve çok hızlı akan bu ırmaklar doğu-batı ve kuzeyde derin vadiler oluşturmuştur. Dik boğazlar ve yer yer dar bir şekilde oluşan bu vadilerin iç kısımları yerli halkın barınma ve sığınma yerleri olmuştur.[16]

Kuzey Batı-Güney Doğu istikametinde uzanan Kafkas Dağları, bölgeyi kuzey ve güney olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Özellikle kuzey yamaçlarında ihtiva ettiği derin vadiler, engebeli arazi ve zengin su kaynakları ile bölgeyi kapalı bir havza haline getirirken, güney-kuzey istikametinde geçişleri oldukça sınırlamıştır. Kuzeyden güneye doğru giden sıradağlarda önemli geçitler vardır. Kafkasya'nın bu istikametteki en önemli geçiş noktası Hazar Denizi kıyısında bulunan Derbend veya Demirkapı'dır.[17] Bu geçitler büyük orduların geçişine olanak vermesi sayesinde XIX. yüzyıl sonlarına kadar önemini korumuştur.

Orta Kafkaslar'da bulunan ve kuzey-güney yönündeki ikinci önemli geçit ise Daryal geçididir. Daryal geçidi kuzeyde Terek havzasını güneyde Kür nehrine bağlamaktadır.

Harita 2: Daryal ve Derbent Geçidi



Kaynak:www.cerkes.net

---

[15]Tavkul, a.g.e, s. 25; Alaeddin Yalçınkaya, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler,* Ankara, Lalezar, 2006, ss. 10-11; Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi),* İstanbul, Kitabevi, 2002, s. 2; Yıldız, a.g.e., s. 25.

[16]Özdemir Özbay, *Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 1999, s. 4; Bilge, a.g.e., s. 3; Met Çünatıko Yusuf İzzet, *Kafkas Tarihi*, Çev. Fahri Huvaj, Ankara, Kafdav Yay., 2009, ss. 12-14.

[17] Saydam, a.g.e., s. 15.

C. KAFKASYA'NIN ETNİK VE DİL YAPISI

Kafkasya, etnik ve sosyo-kültürel yapı itibariyle eşine az rastlanan bir bölgedir. Bu özelliğini çok eski dönemlerden beri devam ettirmektedir. Kafkaslardaki bu etnik ve kültür çeşitliliğin ortaya çıkmasında bölgeye değişik dönemlerde hakim olan Mısırlılar, Medler, Alanlar, iskitler, Grekler, Romalılar, İranlılar, Araplar, Moğollar, Türkler, Tatarlar ve Slavların etkisi büyüktür. Bu milletler birbiri ardınca ve birçok kez Kafkasları kontrolleri altında tutmuştur. Fakat filolojik bilgilere göre Kafkas halklarının kökeni bu milletlerin hiçbirine dayanmamaktadır. Bölgenin kökeninin Asya ve Avrupa arasında yaşayan, şu an ise nesli tükenen bir ırktan geldiği düşünülmektedir. Yukarıda zikredilen milletlerle Kafkas halklarının kültürleri birleşerek Kafkasyanın etnik ve toplumsal yapısını oluşturmuştur.[18]

Coğrafî faktörler de Kafkasya'daki toplumsal oluşumları belli bir oranda etkilemiştir. Dağlık bir ülke olan Kafkasya'da yerleşim bölgeleri genellikle sarp dağlar, yüksek yaylalar ve derin vadilerde toplanmıştır. Bu yerleşim mekanlarında az nüfuslu pek çok kabile ve etnik grup ortaya çıkmıştır. Fakat zamanla bu etnik gruplar arasında göç, kan davaları, anlaşmazlıklar, ekonomik sıkıntılar, sosyal baskılar gibi nedenlerle karışmalar meydana gelmiş ve ortak bir "Kafkas Kültürü" ortaya çıkmıştır.[19]

Kafkasya'da dünyanın başka hiçbir yerinde olmadığı kadar kabile, ırk ve topluluk bulunduğundan bölgede birçok farklı dil konuşulmaktadır. Yaşam yerlerinin yüksekliği arttıkça grupların sayıları azalmakta, fakat konuştukları diller arasındaki linguistik yapı daha keskin bir farklılık kazanmaktadır. Arap bilgin El Aziz, 300 farklı dil konuşulduğundan dolayı Doğu Kafkasya'ya "Cebel'es-sîne" yani "Diller Dağı" demektedir. Yunanlı tarihçi Strabon rakamı 70 olarak vermektedir. Romalı tarihçi Gaius Plinius Secendus ise El Azizi destekleyerek Kafkasya' da 300 kadar dil konuşulduğunu ve Romalıların işlerini 130 tercümanla sürdürdüğünü ifade etmektedir.[20]

F.Müller, Kafkasya'daki dillerin büyük bir kısmının iki ana gruptan oluşan bağımsız bir dil ailesinden geldiğini söylemiştir. Bunlar: Kartvel, Batı Kafkasya ve Doğu Kafkasya dilleridir. Bu dillerin hepsi aynı ortak kökten gelmelerine rağmen, Hamit-Semitik diller gibi zaman aşımı neticesinde farklı yapılar kazanmıştır. Karşılaştırmalı metodlar sonunda Gürcü dili ve ona akraba Kartvel dili, Semitik dillere karşılık gelirken, dağ kabilelerinin dilleri de

---

[18]John F. Baddeley, *Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil,* çev. Sedat Özden, İstanbul, Kayıhan Yay., 1989, s. 23.

[19] Ufuk Tavkul, "Sosyolojik Açıdan Kafkasya Halklarının Etnik ve Kültürel Birliği", Yıl 3, S. 11, Eskişehir, *Birleşik Kafkasya,* 1997, s. 12.

[20]Baddaley, a.g.e., ss. 21-22.

Hamitik diyalektiklere karşılık gelmektedir. Fakat Kafkas dilleri hakkında henüz son söz söylenmemiştir. [21] Konu ile ilgili incelemeler ve araştırmalar devam etmektedir.

Etnik bakımdan çok kozmopolit bir yapıya sahip olan Kafkas kavim ve milletleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır:[22]

1. Kaslar (Asıl Kafkas Kavimleri): Çerkesler (Abazalar, Aphazlar, Ubıhlar, Arguveyler, Nethaçlar, Çebinler, Hatkolar, Khegaklar, Baskhegler, Şabsıglar, Bjeduglar, Kemirguveyler, Hatıkoylar, Abzehler, Besleneyler, Kabartaylar), Nohçiler (Çegenler, İnguşlar), Lezgiler, Andelallar (Avarlar), Agullar, Çakurlar, Laklar (Gazi-Kumuklar), Gürcüler.

2. Hint-Avrupa Kavimleri: Ermeniler, Ruslar, Kazaklar, Osetler, Svanlar, Tatlar, Talişler, Farisiler.

3. Türkler: Azeriler, Kumuklar, Karakalpaklar, Kundurlar, Karaçay ve Balkarlar, Kalmuklar, Nogaylar ve Türkmenler.

4. Rus Hakimiyeti döneminde bölgeye yerleştirilen kavimler: Rus, Kozak, Çingene, Rum, Yahudi ve Alman Göçmenleri.

Kafkaslar hakkında önemli çalışmaları olan Alexandra Grigoriantz Kafkas halklarının iki değişik ırktan; Hint-Avrupa ırkı ile Moğol ve Tatar kökenli toplulukların oluşturduğu Turan ırkından oluştuğunu iddia etmektedir.[23]

Kafkasya Bölgesinde farklı şiveleri ile Türkçe ve Gürcüce en yaygın dillerdir. Bunları Ermenice ve Osetce izlemektedir.Dil gruplarının dağılımı, Ural-Altay %36,6, İber –Kafkas %35,1, Hint- Avrupa dilleri %28,2 şeklindedir.[24]

---

[21] Baddeley, a.g.e., s. 22.

[22] Yücel Özkaya, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi ve sırasında Kafkasların ve Kafkas Halkının Durumu” *XIX ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, (24-26 Ekim 2001),* Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara, Atase Yay., 2003, ss. 87-88; Saydam, a.g.e., s. 18; Gökçe, a.g.e., s. 6;İpek, a.g.e., 29; Abdullah Saydam, “Rus Sömürge Siyaseti ve Kafkasya”, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Yıl 3, S.16, *Türkler,* Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1997, s. 1937; Cafer Barlas, *Dünü ve Bugünü ile Kafkasya Özgürlük Mücadelesi*, İstanbul, İnsan Yay., 1999, ss. 18-19.

[23] Alexandre Grigoriantz, *Kafkasya Halkları (Tarihi ve Etnografik bir Sentez),* çev. Doğan Yurdakul, İstanbul, Sabah Kitapları, 1999, s. 14.

[24] İlhan, a.g.e., s. 23; B. Zakir Avşar, “Kafkasya-Rusya Federasyonu ve Türkiye”, *Türk Dünyası Özel Sayısı II,* Yıl 3, S. 16, Türkler, Ankara, Yeni Türkiye Yay.,1997, s. 1876.

Harita 3: Kafkaslar'da Etnik Dağılım



Kaynak: http://akademikperspektif.com

D. KAFKASYA'NIN DİNÎ YAPISI

Kafkasya sadece değişik dillerin, ırkların bulunduğu kozmopolit bir yer değil aynı zamanda birçok dininde bulunduğu bir bölgedir. Bölgede birçok milletin bulunması beraberinde birçok dinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Müslüman, Hristiyan, Yahudi, Budist, Zerdüşt, Şaman gibi değişik dinlere inananlar bulunmaktadır.

Kafkasya'da İslamiyet öncesinde animizm- natüralizm karışımı eski bir inanç sistemi ve kısmende Hristiyanlık yaygındı. 6. yüzyılda Bizans imparatorlarının ve Hristiyan misyonerlerin çalışmaları neticesinde Hristiyanlık kısmen yayılmıştır, Hristiyan dinî metinlerden bazıları yöre dillerine çevrilmiştir.[25] Yapılan çalışmalar neticesinde Hristiyanlık belli bir dönem bölgede en etkili din durumuna gelmiştir.

Kafkasya ve Azerbaycan bölgesine İslamiyet Hz. Ömer devrinde (634-644) askeri faaliyetlerle gelmiştir. Dağıstan ise İslâmiyet'le VII. yy'ın 40-50'li yıllarında Emeviler aracılığıyla tanışmıştır. Dağıstan'ın ilk İslam merkezi 652-653 yılında fethedilen Derbent

[25] Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadoluya Göçler*, Ankara, TDV, 1990, s. 5.

olmuştur.[26] İslâmiyet'in bölgede güçlü bir duruma gelmesi ise ancak 18. ve 19. yüzyıllarda mümkün olmuştur.

Hz. Ömer devrinin son yıllarında İran seferiyle (643) başarı kazanan İslam orduları Suraka b. Ömer'in komutasında Azerbaycan'ı aşarak Kafkas Dağlarına ulaştı. Sayıları 5.000 civarında olan İslâm ordusu Hazar kıyıları boyunca ilerlemek istedi. Ancak istediği başarıyı elde edemeyen Suraka b. Ömer, Derbent hükümdarı ile barış antlaşması imzalayıp geri döndü. Sureka b. Ömer'in ölümüyle komutanlığa getirilen Abdurrahman b. Rebia Hazar Denizi boyunca ilerleyerek Derbent'i fethetti. Daha sonra kuzeye doğru ilerleyerek Dağıstan'ın birçok bölgesini ele geçirdi.[27] Bu fetihlerden sonra müslümanlığın Kafkaslar'da yayılma çalışmaları hızlandı. Araplardan sonra Kafkaslar'da İslamiyeti yayma işini önce Selçuklular sonra bir Türk kavmi olan Şirvan Şahlar daha sonra ise Osmanlılar üstlendi. Bu üç devlet de müslümanlık adına çok önemli hizmetlerde bulundu.

19. Yüzyılda Kafkaslar'da din, bölgeyi çepeçevre kuşatan yalçın dağlar gibi güçlü ve kuvvetli bir yapıştırıcı konumundaydı. Din birleştiricilik etkisini bütün bölgede kuvvetli bir şekilde hissettirdi. Dinî toplantılar, dinî törenler insanların sarp dağları aşarak bir araya gelmelerinde büyük bir rol oynadı.[28]

Hristiyan misyonerler 19. yüzyılda Karaçaylıları ve Çerkezleri Hristiyan yapmak için yoğun bir şekilde çalıştılar. Bu amaçla İskoç Prespitaryen Misyonu, 1802 yılında Arap alfabesiyle Karaçaylılar için bir incil yazıp bastırmasına rağmen pek başarılı olamadı. Hristiyanlık Karaçaylıların fazla ilgisini çekmedi.[29]

19. yüzyılda Kafkasya'da yaşayan halkın yaklaşık olarak 2/3'ü Müslüman, 1/3'ü Hristiyandı. Çerkezler, Abazalar, Çeçenler, Lezgiler, Gürcülerin bir kısmı, Lazlar, Türkler (Azeriler, Kumuklar, Karakalpaklar, Kundurlar, Karaçay ve Balkarlar, Kalmuklar, Nogaylar ve Türkmenler) Müslümandır. Ermeniler, Osetler, Ruslar, Gürcülerin bir kısmı ve diğer Orta Asya milletleri hristiyandı. Bölge İslamiyetle 7. yüzyılda tanışmasına rağmen 19.Yüzyılda bile Müslüman ve Hristiyan toplumlar arasında putperestlik devam etmekteydi.[30] Bugün Kafkasya bölgesinde en yaygın dinler İslâmiyet, Hristiyanlık ve Museviliktir.

Müslümanların %65,5'ini Türkler, Türklerin ise %82'sini Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır. Geriye kalan %34,4'lük kısmı ise Kafkasya'nın yerlisi olan Çeçen, Çerkez, Abaza v.b. gruplar oluşturmaktadır. Kafkas Müslümanlarının %54,2'si şii, %45,8'i de sünni

---

[26] İsmail Özsoy, *Dağıstan'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi,* İzmir, Kaynak yay, 1997, ss. 61-62; Yıldız, a.g.e., s. 275.
[27] Bice, a.g.e., ss. 5-6.
[28] Mary L. Henze, *19.Yüzyıl Seyyahlarına Göre Orta Kafkaslarda Din,* Çev. Ahmet E.Uysal, Ankara, ODTÜ Yay., 1984, s. 1.
[29] Aydın O. Erkan, *Tarih Boyunca Çivi Yazıları*, İstanbul, Çivi yazıları, 1999, s. 47.
[30] Saydam, a.g.e., ss. 22-23.

mezhebine mensuptur. Hıristiyanların tamamı Ortodoks mezhebine bağlıdırlar. Hıristiyanların, %37,6'sını Gürcüler, %37,7'sini Ermeniler, %24,1'ini Ruslar ve %4,5'ini ise diğer gruplar oluşturmaktadır.[31]

Tablo 1: Kafkasya'da dinlerin dağılımı[32]

Din	% Oranı
İslamiyet	55,9
Hristiyanlık	43,6
Musevilik	0,4

Kafkasya'da bugün yaklaşık 12.000.000-15.000.000 civarında müslüman vardır. Bunların büyük çoğunluğu Türk kökenlidir. Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgeler Azerbaycan, Nahcivan, Dağıstan, Çegen-İnguş Cumhuriyeti, Karaçay-Balkar bölgesi, Abhazya, Acaristan, Adige, Kabartay bölgeleridir.

Bugünkü Kafkas toplum yapısının oluşumunda İslamiyetin özel bir yeri vardır. Bölge halklarının ortak kimliği olan "Müslüman" oluşun ötesinde, özellikle geçen yüzyıl boyunca Hristiyan Rus Çarlığı ile yapılan uzun mücadele geleneğine dayanan İslamiyet ve cihad anlayışı halen bölgede etkinliğini sürdürmektedir. Yıllar boyu Şeyh Şamil'in şahsında sembolleşen bir cihadı *(Müridizm)* sürdüren Kafkasyalılar, savaşın kaybedilmesiyle inançlarının gereği olarak Dar-ül-İslam'a Osmanlı topraklarına hicret etmişlerdir.[33]

E. KAFKASYA'NIN SİYASÎ VE DEMOGRAFİK YAPISI

Kafkasya bölgesi; 3 bağımsız devlet (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan), 10 özerk cumhuriyet (Nahçıvan, Acaristan (Acara), Abaza, Çeçenistan, Adige, Dağıstan, İnguş, Kabartay-Balkar, Kuzey Osetya, Karaçay-Çerkes) ve 2 özerk bölgeden (Dağlık Karabağ, Güney Osetya) oluşmaktadır. Aynı zamanda bölgenin doğal uzantısı kabul edilen iki kray (Krasnodar, Stavropol) ve bir özerk cumhuriyet (Kalmuk) bulunmaktadır.[34] Kafkasya'nın siyasi yapısı Rusya tarafından planlı bir şekilde aşağıdaki gibi parçalanmıştır:

---

[31] Avşar, a.g.m., s. 1879; Yıldız, a.g.e., ss. 26-31.
[32] Avşar, a.g.m., s.1879; İlhan, a.g.e., s. 23.
[33] Bice, *a*.g.e., s. 5.
[34] Avşar, a.g.m., ss. 1877-1878; Ufuk Tavkul, "Tarihi ve Etnik Yapısıyla Kafkasya",Yıl 3, S. 16, *Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Türkler, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1997, ss. 1896-1897.

Harita 4: Kuzey Kafkasya'nın Siyasi Durumu



Kafkasya nüfusunun yaklaşık %35,2'sini yerli halkı, %64,7'ini ise yerli olmayan, sonradan bölgeye gelenler oluşturmaktadır. Yerli nüfus içinde, Gürcüler %46,5 ve Çeçenler % 11,9 ile ilk sırada yer almaktadır. Gürcü ve Çeçenler dışında kalan ve bölgenin yerlisi olan unsurlar ise, %41,6'lik bir orana sahiptir. Yerli olmayan nüfusun %56,6'sı Türklerdir. Bu nüfusun da %82,7'si Azerbaycan Türklerinden oluşmaktadır. Geriye kalanların %22,7'sini Ermeniler, %16,2 'sini Ruslar oluşturmaktadır.[35]

[35] Avşar, a.g.m., ss. 1878-1889.

Son tespit edilen verilere göre Kafkasya'nın idari yapısı ve bazı özellikleri şu şekildedir:

Tablo 2: Kuzey Kafkasya'nın idari yapısı ve özellikleri[36]

Cumhuriyetin Adı	Başkenti	Yüzölçümü (Km2)	Nüfusu	İlk Dört Etnik Grup% si
Adıgey Cumhuriyeti	Maykop	7.600	440388	%64,5 Rus %24,5 Adıge %3,4 Ermeni
Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti	Çerkesk	14.100	478517 .	%39 Karaçay %33 Rus %11Adige %7 Abaza
Kabartay-Balkar Cumhuriyeti	Nalçik	12.500	859802	%55,3 Kabarday %25 Rus %12,9 Balkar
Dağıstan Cumhuriyeti	Mohaçkale	50.300	2 977 419	%24 Avar %17 Dargi % 14 Kumuk %13 lezgi
Çeçenistan Cumhuriyeti	Grozni	17.300	1 269 095	%83 Çeçen %10,9 İnguş % 6,4 diğer
İnguşetya Cumhuriyeti	Nasran	2.000	413 000	%77 İnguş %20,4 Çeçen %1,3 Rus
Kuzey Osetya	Vladikavkaz	8.000	712 877 .	%63 Oset %24 Rus % 3İnguş, %3 Ermeni

Tablo 3: Kuzey Kafkasya'nın uzantısı Stavropol ve Krasnodar Krayının özellikleri[37]

İdari Birim	**Başkenti**	**Nüfusu**	**Yüzölçümü**
Stavropol Krayı	Stavropol	2.786. 084	66.500 km²
Krasnodar Krayı	Krasnodar	5. 225. 826	76.000 km²

[36] Tavkul, a.g.m., ss. 1896-1899; Nadir Devlet, "Kuzey Kafkasya'nın Dünü Bugünü", *Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Yıl 3, S. 16, Türkler, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1997, s. 1925; Avşar, a.g.m., ss. 1877-1878; Cahit Aslan vd., "Biz Çerkezler", Düzenleme: Muhittin Ünal, Erol Yıldır, http://goo.gl/NmEyqf,(06.04.2015); Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi, http://www.perepis-010.ru/results_of_the_census /results-inform.php,(05.11.2011).

[37] http://www.perepis-2010.ru/results_of_the_census/results-inform.php 05 Aralık 2011 Pazartesi Saat 14.10. ;İlhan, a.g.e., s.22.

Tablo 4: Güney Kafkasya'nın idari yapısı ve özellikleri[38]

Adı	Başkenti	Nüfusu	Yüzölçümü(km)
Azerbaycan	Bakü	7.131.000	86.000
Gürcistan	Tiflis	5.700.000	70.000
Ermenistan	Erivan	4.623.000	29.800
Karabağ (Özerk Bölge)	Hankendi	190.000	4.392
Nahçıvan (Özerk Bölge)	Nahçıvan	400.000	5.500
Acaristan (Özerk Bölge)	Batum	376.016	2.900
Abhazya Cumhuriyeti	Sohum	340.000	8.600
Güney Osetya	Thsinvali	100.000	3.900

F. KAFKASYA'NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Kafkasya; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının arasına girmiş olan ve 5 bin kilometre uzunluğundaki Akdeniz, Ege, Marmara Denizi ile Boğazlar, Karadeniz ve Azak Denizi gibi, birbirine bağlı iç denizlerin meydana getirdiği bir su koridorunun doğu ucundadır. Aynı zamanda Hazar Denizi sayesinde de doğuya (Orta Asya) bağlanmış durumdadır. Bu koridorun şöyle bir özelliği de bulunmaktadır: "Bu koridor; kuzeyde Hazar Denizine akan Volga Irmağı ve Karadeniz'e akan Don, Dinyeper, Dinyester ırmakları ve batıdan yine Karadeniz'e akan, Tuna Nehri vasıtasıyla Avrupa'nın, güneyde Akdeniz'e akan Nil Nehri vasıtasıyla, Afrika'nın kara kısımlarının içlerine bağlanmaktadır".[39]

Kafkasya, sadece kuzey-güney yönünde değil, doğu-batı arasında da bir bağ oluşturur. Bölgenin coğrafi konumu, birçok ırkın oluşmasına, önemli yeniliklerin ortaya çıkmasına ve tarihin akışına büyük tesir etmiştir.[40]

---

[38] İlhan, a.g.e., s.21.

[39] Berkok, a.g.e., s. 11; Tavkul, *Kafkasya Gerçeği,* s. 41; Tavkul, "Tarihi ve Etnik Yapısıyla Kafkasya*",* ss. 1898-1899.

[40]Berkok, a.g.e., s. 11; İlhan, *Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği*, s. 11; Atilla Sandıklı, "Kafkasya Jeopolitiği ve Türkiye'nin Kafkasya Politikası", *Uluslararası Kafkasya Kongresi, 26-27 Nisan 2012*, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Yay., 2012, s. 228.

Kafkasya; coğrafi konumunun müsaitliği, topraklarının tarım, hayvancılık ve ticarete uygun olması, zengin maden yataklarına sahip olması gibi sebeplerle M.Ö. 6. yüzyılda Kimmerler ile başlayıp daha sonra İskitler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Büyük Selçuklular, Akkoyunlular, Safeviler, Osmanlılar ve Ruslar tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.[41]

Kafkasya'nın jeopolitik önemi günümüzde de devam etmektedir. Kafkasya özellikle şu nedenlerden dolayı çok önemlidir: [42]

- Jeostratejik anlamda Orta Asya'ya giriş kapısıdır,
- Orta Asya bakımından batı pazarlarına açılan bir geçittir,
- Orta Asya ile bir bütün olarak ele alındığında bölge önemli miktarda petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir. Başta ABD olmak üzere batı, bölgenin ekonomik zenginliğinden yararlanmak istemektedir.
- Ortadoğu ülkesi olma özelliğini kaybeden Rusya'nın Akdeniz ve Basra Körfezi'ne giden jeopolitik bağlantı hattıdır.

Soğuk Savaş'tan sonra SSCB'nin çökmesiyle Kafkasya bölgesinde jeopolitik bir boşluk alanı oluşmuş ve Kafkasya bu boşluğu doldurmak isteyen küresel ve bölgesel aktörlerin güç mücadelesine sahne olmuştur. "Yeni İpek Yolu Projesi", "Bakü-Tiflis-Ceyhan" Petrol Boru Hattı, "Bakü-Tiflis-Erzurum" Doğal Gaz Boru Hattı, "Bakü-Tiflis-Kars" demiryolu hattı, "Traceca" (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru), "Inogate" (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı) ve "Kuzey-Güney Uluslararası Ulaşım Koridoru" olarak Ortadoğu, Afganistan, Irak ve İran gibi sıcak bölgelere olan yakınlığı stratejik önemini daha da arttırmaktadır.[43]

Hazar kıyıları zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahiptir. Bu zengin kaynakların açık denizlere ve Avrupa'ya ulaşım yolları Kafkaslar'dan geçmektedir. Bunlar Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Novorossiysk, Tengiz-Novorossiysk petrol boru hatları ile proje çalışmaları devam eden Nabucco ve Güney Akım doğalgaz boru hatlarıdır. Doğu Anadolu bu ulaşım hatlarını kontrol eden önemli bir coğrafyaya sahiptir ve bu bölgenin jeopolitik açıdan ayrılmaz bir parçasıdır. Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin dağılması nedeniyle güç boşluğunun oluştuğu Kafkaslar, Rusya ve batı menfaatlerinin kesiştiği bir bölgedir. Batı

---

[41] Mustafa Öztürk, "Kafkasya'nın Tarihi Coğrafyası ve stratejik Önemi", *XIX ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, (24-26 Ekim 2001),* Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, C. I-II, Ankara, Atase Yay., 2003, ss. 5-6.

[42]Bülent Açma, Kübra Yenişen, "Kafkasya'nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika ve Stratejiler", *Yönetim Ve Ekonomi*, *C.B.Ü.İ.İ.B.F.D.*, C. 20, S. 2, 2013, s. 133; Mehmet S.Erol, Abdurrahim F. Aydın, "Kafkas Seddi" Projesi ve Türkiye, *Karadeniz Araştırmaları* (Güz), S.1, 2005, s. 19.

[43] Hasret Çomak, "önsöz", *II.Uluslararası Kafkasya Sempozyumu, 26-27 Nisan 2012,* Kocaeli Üniversitesi Yay., 2012, s. I.

NATO vasıtasıyla, Rusya, Bağımsız Devletler Birliği vasıtasıyla bölgedeki menfaatlerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır.[44] Bölgede güçler savaşı son sürat devam etmektedir. Bu "bilek güreşi"nde Rusya bir adım önde gözükmektedir.

Kafkasya, Rusya için çok önemli bir yere sahiptir. Bölge, Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olmasının yanı sıra Karadeniz ve Hazar Denizine kıyısının olması sebebiyle Rusya'nın Karadeniz – Boğazlar – Akdeniz yolu ile Süveyş Kanalına inebilmesine imkân sağlamaktadır. Kafkasya Rusya'nın stratejik menfaatleri açısından son derece önemli bir jeopolitik bölgedir. Rusya, Kuzey Osetya'dan Güney Osetya'ya ulaşımı sağlayan Daryal geçidi ile Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e, Dağıstan'dan Azerbaycan'a ulaşımı sağlayan Derbend Geçidi ile de Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye ulaşabilmektedir. Kafkasya'da ortaya çıkacak bir etnik çatışma ve savaş halinde Rusya, Karadeniz'e çıkış noktasını kaybedecek, bunun neticesinde sıcak denizlere çıkma imkânı ortadan kalkacak ve dünya pazarlarına ürün ihracında büyük zararlara ve kayıplara uğrayacaktır.[45] Bunun farkında olan Rusya bölgedeki ağırlığını kaybetmemek için her türlü argümanı kullanmaktadır.

SSCB'nin yıkılmasıyla Rusların Mariupol, Odessa, Illisevk gibi limanları kaybetmesi, özellikle Novorossiysk limanını bir hayli önemli bir duruma getirmiştir. Fakat Rusların petrol taşımacılığındaki gelecek dönemlere ait planlarını bu limanın kapasitesinin kaldırması mümkün görünmemektedir. Bu açıdan, Kuzey Kafkasya'nın Tuapse gibi Karadeniz limanları bir hayli önem taşımaktadır. "Mavi akım" denilen Rus-Türk gaz taşıma projesinin Supsa-Samsun güzergâhını takip ediyor olması yanında petrol ve doğal gaz rezervleri açısından Kafkasya, Rusya için çok fazla önem taşımakta, ayrıca Hazar petrollerinin batıya ulaştırılmasında düşünülen boru hatları nedeniyle de bugün dahi Rusya için paha biçilmez bir değer taşımaktadır.[46]

. Kafkasya bölgesinde bulunan Suhum, Anapa, Soçi, Gölencik gibi şehirler Çarlık Rusyası, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu'nun en önemli turizm merkezleri olmuştur. Etrafı 13 denizle çevrili Rusya'nın iklim koşullarından dolayı donmayan ve yıl içinde uzun dönem kullanabilen ve ülkenin dünya ile deniz ticaretini sağlayan en önemli limanı bu bölgede bulunan Novorossiysk limanıdır. Bölge yer altı ve yer üstü kaynaklarıyla özellikle petrol ve doğal maden suları ile önemli bir yere sahiptir. Kafkasya, Rusya'yı bir kuzey ülkesi olmaktan çıkarıp aynı zamanda bir güney ülkesi de yapmıştır.[47]

---

[44] Çomak, a.g.m., ss. I-II.
[45] Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2002, s. 18.
[46]dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article/view/5000131336, (10.03.2014).
[47] Mehmet Arslan, "Kuzey Kafkasya Coğrafyasında Yaşanan Etno - Politik Sorunların Çözümünde Kumuk Türkçesinin Önemi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,*XIII/2 (Kış 2013), s. 170.

Kuzey Kafkasya, yer altı kaynakları itibariyle de çok zengindir. Sunçkale ve Maykop kuyuları ile diğer bölgelerden çıkan petrol 1933 yılında 20 milyon tonu bulmuştur. Bölgede petrol dışında altın, gümüş, demir, bakır, maden kömürü, kalay, çinko, manganez, cıva, kurşun, sülfat gibi birçok maden çıkarılmakta ve Rusya'ya taşınmaktadır.[48]

Kafkasya'da stratejik öneme sahip bir unsur da bölgede bulunan halkların kendilerini Türkiye'ye yakın görmeleridir. Ruslar, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölge üzerinde baskı ve zulümlerini arttırınca milyonlarca insan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçler sonucunda Anadolu'da önemli miktarda Kafkas kökenli nüfus oluşmuştur. Bu insanlar Anadolu insanı ve kültürü ile kaynaşmış durumdadır. GöçlerleAnadolu'ya gelen insanların büyük çoğunluğunun Kafkasya ile akrabalık bağları devam etmektedir. Bu akrabalık bağları, bölge insanı ile Türkiye'de yaşayan Kafkas kökenli vatandaşlarımızı birbirine yakınlaştırmada önemli bir role sahiptir.[49] Eğer Türkiye bu imkân ve avantajları kullanabilirse çok önemli kazanımlar edinecektir.

II. KAFKASYA'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

A.KIRIM SAVAŞINA KADAR KAFKASYA

Kafkasya, tarih boyunca doğu ve batı arasında bir köprü vazifesi görmüş ve birçok milletin işgaline maruz kalmıştır. Büyük devletlerin hakimiyet mücadelesi yüzyıllarca devam edip durmuştur.

Kafkas halklarının kaderinde belirleyici olan olaylar 3 temel dönemde sınıflandırılabilir:

- ✓ I. dönem, yaklaşık olarak 3.000 yıl süren büyük işgaller dönemidir.
- ✓ II. dönem, Kafkas dağlı halklarının Çar ordularına karşı direnişini kapsayan dönemdir.
- ✓ III. dönem ise 1858'de Dağıstan'ın ve 1864'te Kuzey Kafkasya halklarının barışı kabulünden günümüze kadar devam eden dönemdir. Son dönem tamamlanmamış halen devam etmektedir.[50]

M.Ö. 1200 yıllarında Kafkasya'ya gelerek bölgeye ilk yerleşenler Kimmerler'dir. Daha sonra İskitler, Sarmatlar, Alanlar ve Gotlar Kafkasları kontrolleri altına almıştır. IV. asırda son bulan Hint- Avrupa akınlarından sonra onların yerini Ortaçağda Bizans, Sasani ve Hazarlar almışlardır.[51] Hunlar, Göktürkler, Avarlar, Peçenekler ve Kumanlar gibi yönlerini Avrupa'ya çevirmiş Türk boyları da belli dönemler bölgede etkili olmuşlardır. 7. yüzyılda ise

---

[48] Hızal, a.g.e., s. 22.
[49] Öztürk, a.g.m., s. 10.
[50] Grigorantz, a.g.e., ss. 16-19.
[51] Gökçe, a.g.e., s. 25.

Hazarlar Kafkasya'nın kuzey doğusunu ele geçirmişler ve Kafkas halklarının büyük kısmını egemenlikleri altında toplamışlardır.[52]

627 yılında Bizans'ın da desteğiyle Azerbaycan'ı ele geçiren Hazarlar, Göktürklerin zayıflamasıyla güçlü bir duruma gelmiştir. Sınırlarını Kuzey Kafkaslar, Aşağı ve Orta İdil boyu ile Azak Denizi kıyılarına kadar genişletmiştir. 8. yüzyıl başlarında başkentleri Belencer'i Emevilere bırakmak zorunda kalan Hazarlar, Astrahan'ı başkent yapmıştır. Daha sonra yapılan savaşta Hazarlar, Azerbaycan'ı geri almıştır. Emeviler bu savaşta büyük kayıplar vermiştir. Fakat 737 yılında Emevi komutanı Mervan bin Muhammed el-Cezire idaresinde 100.000 kişilik Arap ordusu, Kafkasları geçerek, Hazar ülkesine girmiştir. El-Beyda civarında yapılan savaşı Emeviler kazanmış; Hazar Kağanı barış istemek zorunda kalmıştır. Onun barış teklifini Mervan bin Muhammed el-Cezire Kağan'ın Müslüman olması karşılığında kabul etmiştir. Kağanın Müslüman olmasıyla Hazarlar, Kafkaslarda ilk Müslüman Türk Devleti olmuştur. Ancak İslamiyet Kuzey Kafkaslarda yine de çok etkili olamamış; Kafkas ötesinde daha etkili olmuş ve geniş alanlara yayılma imkânı bulmuştur. Hazarlar, M.S. 786'da Museviliği kabul etmiştir. Böylece Hazarlar Museviliği kabul eden ilk ve tek Türk Devleti olmuştur.[53]İslamiyet inancı Hazarlar arasında zayıflamıştır.

815 yılında Abbasiler, Kuzey Kafkasya'ya ulaşarak Kabartay ve Besni kabilelerini Müslümanlığa davet ettiler. Araplar 1000 yıllarına kadar bölgede kalarak Müslümanlığı yayma faaliyetlerine devam ettiler.[54] 965 yılında Hazarların yıkılmasından sonra Kafkaslar, önce Doğu Roma İmparatorluğu daha sonra Sasaniler tarafından işgal edildi.

Selçuklular, bölgeye gelmeden önce Kafkaslar'da bazı feodal devletler bulunmaktaydı. Bu devletler: Şeki ve Arran Devleti (822-950), Şirvanşahlar (Mezdeiler) Devleti (983-1373), Saciler Devleti (822-929), Salariler Devleti (942-981), Revvadiler Devleti (981-1065), Şeddadiler Devleti'dir (951-1076).[55] Bu devletlerin haricinde Ermeni ve Gürcü krallıkları da bulunuyordu. Bu Feodal beyler arasında siyasi bir birlik mevcut değildi. Hepsi müstakil bir şekilde varlığını devam ettirmeye çalışıyordu.

Selçukluların Kafkasya'ya ilk ciddi seferleri Çağrı Bey tarafından keşif amaçlı olarak yapıldı. 6.000-7.000 civarında bir kuvvetle sefere çıkan Çağrı Bey Ermeni Vaspurakan Krallığı kuvvetlerini bozguna uğratarak arabalar dolusu ganimet elde etti. Daha sonra Gürcülerin oturduğu Nahçıvan'a yöneldi. Savaşmaya cesaret edemeyen Gürcü Kralı Liparit'in

---

[52] Bice, a.g.e., s. 30.
[53] Nihat Kaşıkçı, Hasan Yılmaz, *Aras'tan Volga'ya Kafkaslar,* Ankara, Türkar, 1999, s.11; Saydam, *a.g.e.*, s. 25.
[54] Bice, a.g.e., s. 6-7.
[55] Bedirhan, a.g.e., ss. 65-82.

memleketi talan edildi. Birçok esir ele geçirildi. Belli bir süre Ermeni ve Gürcü memleketlerinde kalan Çağrı Bey bir hayli ganimet topladıktan sonra Azerbaycan ve Horasan üzerinden Tuğrul Bey'in yanına döndü.[56] Bu seferler ile Anadolu hakkında bir hayli bilgi toplandı.

Tuğrul Bey, 1043 yılında başkenti Nişabur'dan Bağdat ve Kafkasya yollarının kesiştiği bir noktada bulunan Rey şehrine taşımış ve Selçuklu şehzadelerini farklı bölgelerin fethi için görevlendirmiştir. Amcası Arslan Yabgu'nun oğulları Kutalmış ve Resul Tekini Hazar kıyısındaki ülkelerin fethi için, kardeşi Çağrı Bey'in oğlu Yakuti ve amcası Musa Yabgu'nun oğlu Hasan'ı ise Azerbaycan, Arran, Ermenistan, Ebher ve Zencan gibi bölgelerin fethi için görevlendirmiştir. Kutalmış, Geylan ve Tarım kıtalarını itaat altına almış, Aras Nehrini geçerek Arran, Gürcistan ve Ermenistan ülkelerine girmiştir. Azerbaycan fethine memur edilen diğer Selçuklu şehzadeleri de Urmiye Gölü kenarlarına gelmişler ve daha önce bu bölgelere gelen Türkmen reisleri ile işbirliği yapmışlardır.[57]

Tuğrul Bey 1054 yılında Anadolu'da fetih hareketlerinde bulunurken, Sultan Tuğrul Bey'in üç taraftan yönlendirdiği kuvvetlerin ilki, batıda Canik ormanlarına, kuzeyde Kafkaslara, güneyde Tercan, Hanzit ve Erzincan'a kadar ilerlerken, ikinci Selçuklu Ordusu, Oltu civarlarından geçip, Çoruh Irmağı vadisinin ilerisindeki memleketleri ele geçirmiştir. Üçüncü kol ise Kars yöresinde ilerleyerek Bizans valisi Gagik ile yaptıkları savaşı kazanmış, Bizans kuvvetlerini büyük bir bozguna uğratmıştır.[58]

Kafkaslara yönelik asıl mücadele Sultan Alp Arslan zamanında başladı. O'nun amacı Kafkas bölgesini tamamen kontrolü altına almak, Anadolu'ya yapacağı seferlerde kendisine karşı çıkabilecek engelleri ortadan kaldırmaktı. Bu amaçla 1064 yılı baharında Oğlu Melikşah ve veziri Nizamül-mülk ile birlikte Kafkas ve Azerbaycan seferine çıktı. Arran'da Lori Küçük Ermeni krallığını itaat altına aldıktan sonra Gürcistan'a girdi. Oğlu ve veziri büyük bir başarı göstererek Aras nehri boyunda bulunan Sürmari ve kiliseleriyle ünlü müstahkem Meryem-nişin kalesi ve çevresini ele geçirdi. Sultan Alparslan da 10 Ağustos 1064 tarihinde alınamaz denilen surlarıyla meşhur Ani Şehrini ele geçirdi. Ani'nin fethi İslam dünyasında büyük bir sevinçle karşılandı, Halife, Sultan Alp Arslana "Ebu'l-feth" yani "fetihler babası" unvanını verdi.[59] Bu fetih hareketleriyle Sultan Alp Arslan dünyaca meşhur bir hükümdar durumuna

---

[56] İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi,* İstanbul, MEB., 1992, s. 11; Ali Sevim, Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi (Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi),* TTK., Ankara, 1989, s. 32; Bedirhan, a.g.e., ss. 91-99.
[57] Kafesoğlu, a.g.e., ss. 22-23; Bedirhan, a.g.e., ss. 126-127.
[58] Yücel, a.g.e., ss. 44-45.
[59] Kafesoğlu, a.g.e., s. 29.

geldi ve özellikle İslam dünyasında şöhretini arttırdı. Selçuklu Devleti, böylece Kafkasların büyük kısmını ele geçirerek Anadolu'ya yapılacak seferler öncesi önemli üsler kazandı.

Sultan Melikşah, yarım kalan Kafkasya seferini tamamlamak ve bölgeyi tamamen Türkleştirmek amacıyla 1076 ve 1086 yıllarında iki sefer düzenledi. Yapılan seferler kazanıldı ve Selçuklu otoritesi bölgede iyice arttı. Melikşah, ele geçirdiği Kafkasya ve Arran çevresindeki bölgeleri amcası Yakuti'nin oğlu Azerbaycan genel valisi Kutb'üd-din İsmail'e verdi.[60]

200 sene kadar Selçuklu hâkimiyeti'nde kalan Kafkasya'yı daha sonra Moğollar ele geçirdi. Cengiz Han'ın kendilerine çok itimat ettiği Cebe ve Subitay Noyanlar, Derbent üzerinden Kuzey Kafkasya'ya girerek Kıpçaklara karşı sefer düzenlediler ve önemli başarılar kazandılar. Moğollardan sonra bölgeye hâkim olan Şirvanşahlar, 1396 yılına kadar tek başlarına,1535 yılında kadar ise Timur İmparatorluğu'nun himayesinde bölgede hüküm sürdüler.[61]

Cengiz Han vefat etmeden önce ülkeyi çocukları arasında paylaştırdı. Cuci Han'ın ikinci oğlu Batu'yu Ak-orda devletinin hükümdarlığına getirdi. Altın ordu devleti Rusların uzun süre güneye inmesini engelleyerek büyük bir hizmet'de bulundu. Ancak Altın Orda Devleti hükümdarı Toktamış Han'ın 1502 yılında Timur ile yaptığı savaşı kaybetmesi devletin parçalanmasına ve bir süre sonra yıkılmasına neden oldu. Altın Orda Devleti'nin yıkılışı küçük bir prenslik olan Moskova Knezliğinin güçlenmesine ortam hazırladı. Bu knezlik daha sonra "Rus Çarlığı" ismini alarak 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin en büyük rakibi haline geldi.

Osmanlı Devleti'nin Kafkaslar ile ilk irtibatı Cenevizlilerce esir alınan ve Kefe'de tutulan Kırım Hanı Mengli Giray'ın Fatih Sultan Mehmed'den yardım istemesi ile başlamıştır. Osmanlı Donanması 1475 yılında Kefe önlerine gelerek kaleyi kuşatmış ve kısa sürede ele geçirmiştir. Faaliyetlerine devam eden Osmanlı donanması Anapa, Taman, Kaplu ve Azak kalelerini ele geçirmiştir. Kırım Hanlığı da Osmanlı himayesi altına alınmıştır. Osmanlılar, Kırım Hanı ile bir antlaşma yapmıştır. Buna antlaşmaya göre: Kırım ve Kafkasya sahillerindeki ekonomik boyutu önemli, büyük kaleler Osmanlı idaresinde kalacak, bunun dışındaki geniş alanlar ise Kırım Hanlığı'nın denetiminde olacaktır. Osmanlılar uzun yıllar

[60] İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah,* İstanbul, MEB., 1973, ss. 106-109; Yücel, a.g.e., ss. 82-86; Bedirhan, a.g.e., ss.180-200.
[61] Yılmaz, a.g.e, ss. 13-14.

Kafkaslarla ilişkilerini Kırım Hanları vasıtasıyla gerçekleştirmişlerdir. İdari meselelere pek karışmamışlardır.[62]

Yavuz Sultan Selim(1512-1520), Güney Kafkasya'da güçlü bir durumda olan ve her fırsatta Osmanlı topraklarında Şiilik propagandası yapan Safeviler üzerine bir sefer yapmıştır. İranlıları Çaldıran Savaşı (1514) ile ağır bir yenilgiye uğratmış, bölgedeki üstünlüğünü İran'a kabul ettirmiştir. Böylece Osmanlı Devleti, Kuzey Kafkaslar'dan sonra Güney Kafkasya'da etkili olmaya başlamıştır. Bununla birlikte Gürcistan'daki ve Azerbaycan'ın batı kesimlerindeki halk Osmanlı idaresini kabul etmekle birlikte dört büyük kola ayrılarak Kanunî Sultan Süleyman'ın son zamanlarına kadar bağımsızlığını korumuştur.[63]

Kanunî Sultan Süleyman, batı seferleri ve Akdeniz'deki adaların fethi ile ilgilenirken İran Şahı Tahmasb, Gürcistan ve Şirvan'ı ele geçirmiş, Azerbeycan'da Şiilik faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bunun üzerine Kanunî, İran ve Nahçıvan Seferlerine çıkmıştır. İran Şahı Tahmasp, Osmanlı ordusu ile savaşmaya cesaret edemediğinden barış istemek zorunda kalmıştır. 1555 yılında yapılan Amasya Antlaşmasıyla İran, Basra, Bağdad, Şehrizor, Van, Bitlis, Erzurum ve Kars üzerinde Osmanlı hakimiyetini kabul etmiştir. Gürcistan'da iki taraf arasında nisbi nüfuz bölgeleri oluşturulmuştur.[64] Amasya Antlaşmasıyla İran ile Osmanlı Devleti arasında ilk resmi antlaşma imzalanmış ve Osmanlı Devleti İran'a üstünlüğünü kabul ettirmiştir.

B. KIRIM HANLIĞI'NIN RUSLAR TARAFINDAN İŞGALİ

Ruslar 1552 yılında Altın Ordu Devleti'nin zayıflamasıyla güçlenmeye başlamıştır. 1552 yılında Kazan'ı, 1557 yılında ise Astrahan'ı ele geçirmiştir. Kazan'ın fethi Moskova Knezliği'nin dışa doğru yayılışının başlangıcı olmuştur, Kazan Hanlığı'nın Rus çarlarının her geçen gün artan gücüne karşı kendini savunamayacak durumda olduğunu göstermiştir.[65] Böylece VI. yüzyıldan beri Orta İdil'de sürmekte olan Türk hâkimiyeti sona ermiştir. Rusya artık bölgedeki milletler üzerinde etkili olmaya başlamış ve İmparatorluk olma yolunda önemli ilerlemeler sağlamıştır.[66] Astrahan'ın kaybedilmesiyle İpek yolunun bir kısmı Rusya'nın eline geçmiş, Rusya Ortadoğu'da ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Artık Osmanlı Devleti'nin en önemli dış sorunu Rusya olmuştur.[67]Astrahan'ın Rusların eline geçmesi Rusların Terek boyuna kadar ilerleyerek Osmanlı topraklarına yaklaşmaları ve Türkistan'dan gelen tüccarlar ve hacılara Astrahan yolunu

[62] Osman Çelik, *İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Kafkasya*, Ankara, Gelişim Matbaası, 1992, s. 1
[63] Gökçe, a.g.e., s. 24.
[64] Feridun Emecen, "Kanuni Devri", *Doğuştan Günümüze Osmanlı Tarihi*, C.10, İstanbul, Çağ Yay., 1999, ss. 340-41.
[65] Robert F.Baumann, "Rusya'nın Türk Bölgelerinde Yayılması", Çev. Nasuh Uslu, Türkler, C.18, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 577.
[66] Mustafa Aydın, *Üç Büyük Gücün Çatışması*, İstanbul, Gökkubbe, 2005, s. 26.
[67] Jülide Akyüz Orat, Nebahat Oran Arslan, Mustafa Tanrıverdi, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kafkas Göçleri 1828-1943)*, Kars, Eser ofset ve Matbaacılık, 2011, s. 31.

kapatmaları 1569 yılında ilk Türk-Rus çatışması olan Ejderhan Seferi'ne neden olmuş yapılan savaşı Osmanlı Devleti kaybetmiştir.[68]

Ejderhan Seferi Osmanlı Devleti için birçok olumsuzluk, Rusya için ise büyük kazançlar getirmiştir:

1. Kazan ve Astırahan kaybedilmiştir.
2. Ruslar için İmparatorluğunun, Türk Dünyası için ise Rus emperyalizminin başlangıcı olmuştur.
3. Kuvvet dengesi Rusya lehine işlemeye başlamıştır.
4. Rusya Doğu Avrupa'ya kesin olarak yerleşmiştir.
5. Doğuda Müslümanlar lehine olan stratejik ve ticari üstünlük Hıristiyan batı ve kuzey dünyasının eline geçmiştir.
6. Rus ekonomisinin güçlenmesine neden olmuştur.
7. Rusların Hazar Denizi'ne açılmalarına yol açmıştır.
8. Tarihi İpek Yolu'nun birkısmı Rusların eline geçmiştir.[69]

III. Murad Döneminde Safevilerin Osmanlı sınırlarını ihlal etmeleri, Osmanlı ülkesinin doğu sınırlarında Şiiliği yayma çalışmaları ve Osmanlı Devleti'ne bağlı Azerbaycan ve Gürcistan'da etkili olmaya başlamaları üzerine vezir Lala Mustafa Paşa, Azerbaycan'ın fethi ile görevlendirilmiştir. Mustafa Paşa'nın isteği ile aslen Kafkasyalı olan Özdemir oğlu Osman Paşa da yardımcı olarak tayin edilmiştir. 9 Ağustos 1578 yılında yapılan Çıldır Savaşında Safevi orduları mağlup edilmiş, Kafkasya'nın kapıları Osmanlı Devleti'ne açılmıştır.[70] Çıldır Zaferi'nden sonra Ardahan sancakbeyi Abdurrahman Bey'in öncülüğünde ilerleyen ordu Çıldır, Tümük, Hırtız ve Ahılkelek'i ele geçirerek Tiflis'e ulaşmıştır. Gürcistan seferinden sonra Osmanlı ordusu yürüyüşüne devam ederek Ereş, Semahı, Kabala, Şabran, Bakü ve Mahmutabad ve Derbendî ele geçirmiştir. Fethedilen yerlerde Tiflis, Şirvan, Sohum ve Gürcistan olmak üzere 4 beylerbeylik oluşturulmuştur.[71] Böylece Osmanlı'nın gücü bölgede iyice artmıştır.

Özdemir oğlu Osman Paşa daha sonra Dağıstan'ın tamamını ele geçirmiştir. Kafkasyalı bir kızla evlenen Özdemir oğlu Osman Paşa böylelikle bölge ile akrabalık bağlarını da güçlendirmiştir. Osman Paşa yaptığı çalışmalarla Dağıstan ve Kuzey Kafkasya'nın güney doğu bölgelerinde İslamiyetin yayılmasında çok etkili olmuştur.[72] Yaklaşık 12 yıl süren Osmanlı-Safevi Savaşları sonunda Safevi hükümdarı Şah Abbas'ın isteğiyle 21 Mart 1590 yılında İstanbul Antlaşması

[68]Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara,1990, s. 5.
[69] Süleyman Kocabaş, *Kuzeyden Gelen Tehdit, Tarihte Türk-Rus Mücadelesi,* İstanbul, Vatan Yay., 1989, s. 46; Paul B.Henze, *Kafkaslarda Ateş ve Kılıç (19.Yüzyılda Kuzey Kafkaslarda Dağ Köylülerinin Direnişi),* çev. Akın Kösetorunu, Ankara, ODTÜ, 1985, s. 3; Saydam, a.g.e., s. 28; Bice, a.g.e., s. 31.
[70] Bice, a.g.e., s. 8.
[71] Bilge, a.g.e., ss. 94-95; Gökçe, a.g.e., ss, 27-28; Bice, a.g.e., s. 8.
[72] Bice, a.g.e., ss. 8-9.

imzalanmıştır. Antlaşma ile Tebriz, Karabağ, Şehrizur, Kars, Tiflis, Luristan, Nihavend, Aras nehrinin kuzeyinde Gürcistan, Dağıstan ve Şirvan Osmanlı Devletine geçmiştir. Antlaşma ile Osmanlı Devleti 590.000 km^{2}lik toprak kazanmıştır.[73]

Ruslar, Kazan ve Astrahan Hanlıklarını yıkmalarına ve Kafkasya'nın merkezi Kabartay'a yönelerek akınlar yapmalarına rağmen 1566-1666 yılları arasında bölgeye girememiş ve Kırım Hanlığı'na vergi vermek zorunda kalmışlardır. Osmanlı Devleti, II. Viyana kuşatmasında (1683) başarısız olunca Rusya bu durumdan yararlanarak Avusturya, Venedik, Lehistan ve Malta devletlerinin de içinde bulunduğu Kutsal ittifak içerisinde yer almıştır. 16 yıl süren savaşlar sonucunda Osmanlı Devleti başarısızlığa uğramış ve Rusya ile 1700 yılında İstanbul Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma ile Azak Kalesini ele geçiren Rusya, Karadeniz'e çıkma imkânını elde ettiği gibi Kafkasya'yı da kuzeyden çevirmiştir.

Çar I. Petro (1696-1724), İstanbul Antlaşması ile Azak'ı alarak o zamana kadar bir kara gücü olan Rusya'yı bir deniz gücü haline getirmiştir. Ona göre Azak'ın alınması Türkiye ve Müslümanlardan alınan bir öç, Bizans'ın yok edilmesine bir cevaptır.[74] 1710 yılında Osmanlının üstünlüğü ile biten Prut Savaşında ise Osmanlı ordusu Rus ordusunu imha etme fırsatını kaçırmıştır. Şayet Rus ordusu yok edilmiş olsaydı Rusya'nın Osmanlı üzerindeki emelleri en az bir asır gecikecekti.[75] Yapılan Prut antlaşmasıyla Azak kalesi geri alınmış, Ruslar İstanbul'da elçi bulundurmamayı kabul etmiştir.

Çar I. Petro ile birlikte Rusların Kafkasya politikası daha sistemli bir duruma gelmiştir. Ruslar Kafkasları ele geçirmek, Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak amacıyla uzun soluklu bir mücadeleye girişmiştir.[76] Petro'nun ölümü ile II. Katerina'nın (1762-1796) tahta çıkışına kadar (1724-1762) yılları Ruslar için Kafkaslarda duraklama dönemidir. II. Katarina'nın başa geçmesiyle Rusların Kafkaslar'da fetihleri hız kazanmıştır. Rusya'nın Kırım'ın içişlerine karışması, Kafkasya ve Balkanlarda yaşayan Hristiyanları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etmesi, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya'ya karşı yayılmacı faaliyetleri ve Osmanlı topraklarına sığınan Polonyalılar ile birlikte Müslüman ve Yahudi

---

[73] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* C. III, I. Kısım, Ankara, T.T.K., 1973, s. 63; Bilge, a.g.e., s. 103.
[74] Helene Carrere d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya,* Çev. Reşat Uzmen, İstanbul, Ötüken, 2000, s. 105.
[75] Kocabaş, a.g.e., s. 89.
[76] I.Petro'dan itibaren Türkiye ve Rusya arasında I. Dünya Savaşı ile birlikte dokuz büyük savaş olmuştur. Bu savaşlardan 1711 Prut ve 1856 Kırım Savaşı hariç hepsini Osmanlı Devleti kaybetmiştir. Bu savaşlarda Osmanlı Devleti büyük topraklar kaybettiği gibi 1878 yılında Ruslar İstanbul'a kadar gelmişlerdir (Kurat, *Türkiye ve Rusya,* a.g.e., s. V).

vatandaşları öldürmeleri üzerine Osmanlı Devleti 8 Ekim 1768 yılında Rusya'ya savaş ilan etmiştir.[77]

5 yıl, 9 ay 14 gün süren savaş sonucunda Osmanlı Devleti ağır bir yenilgiye uğramış 1774 yılında Rusya ile çok ağır maddeler içeren Küçük Kaynarca Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu Antlaşma ile Kırım Hanlığı, Kuban, Bucak, Yedison, Canboyluk ve Yedickül Tatarları Osmanlı Devletinden koparak bağımsız olmuşlardır. Karadenizin kuzeybatısındaki Buğ ve Dinyeper Nehirleri arasındaki sahil şeridi, Kırım yarımadasındaki Yenikale, Kılburun ve Kerç kaleleri ile Azak Ruslara bırakılmıştır.[78] Rusya bu antlaşma ile çok büyük kazanımlar elde etmiştir. Kırım'ın bağımsızlığına ilk adım atılmış, Rusya, Türkiye'ye karşı hem siyasî, hem ekonomik anlamda büyük üstünlük elde etmiştir.[79]Daha önce Kafkasya'nın kuzeydoğu kısımlarını ele geçiren Rusya "İstanbul'un kapısı" kabul edilen Kırım'ı da kontrol ederek tüm Kafkasya'yı kuzeyden kuşatmıştır. [80]

Rusya, 1783 yılında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumdan yararlanarak Kırım'ı topraklarına kattığını ilan etmiştir. Osmanlı Devleti bu oldubitti karşısında pek bir şey yapamamış, 8 Ocak 1784 tarihinde imzalanan Kırım Senedi ile Kırım, Taman ve Kuban havalisinin Rusya'ya ait olduğunu kabul etmiştir. Yine bu antlaşma ile Kuban Nehri iki ülke arasında sınır olmuştur.[81] Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle Kafkasya'nın kuzeyindeki geniş araziler Rusyanın kontrolü altına girmiştir. Ruslar, burada yaşayan Nogayları Kırım topraklarından çıkararak kuzeyde bulunan Ural ve Volga bölgelerine sürmüştür. Nogayların boşalttıkları yerlere ise Rus köylülerini yerleştirmiştir. Böylece Kafkasya'nın kuzeyi Rus nüfusuyla kuşatılmıştır.[82]

Osmanlı Devleti her ne kadar Kırım'ın Rusya'ya ait olduğunu kabul etmiş ise de bu zoraki bir kabuldür. Babıali Rusya'ya savaş açmak için bir neden aramıştır. Bunun için de çok beklemesine gerek kalmamıştır. Rusların Kırım'daki Müslümanlara kötü ve acımasızca davranması üzerine Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş açmıştır. Avusturya'da Osmanlı Devleti'nden pay kapma düşüncesiyle Rusya'nın yanında yer almıştır. 1787-1792 yılları arasında yapılan savaşlar esnasında Avusturya patlak veren Fransız İhtilali'nin etkisinden

---

[77] Bilge, a.g.e., s. 237.
[78] Bilge, a.g.e., ss. 232-234.
[79] Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar,* Ankara, TTK, 1987, s. 290.
[80] Süleyman Erkan, "Dramatik Bir Sürgün Hikayesi", *Çerkeslerin Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, s.158.
[81] Bice, a.g.e., s. 32.
[82] Ufuk Tavkul, "Kafkasya'nın Hassas Etnik Dengelerinde Yeni Bir Tehdit Unsuru Kazaklar", *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, (ed.) Okan Yeşilot, İstanbul, Kitabevi, 2005, ss. 76-77.

korkarak 1791 yılında barış istemiştir. Rusya bir yıl kadar daha savaşa devam etti ise de İngiltere ve Prusya'nın arabuluculuğu neticesinde barışa yanaşmak zorunda kalmıştır.[83]

1792 Yılında imzalanan Yaş Antlaşmasıyla Kırım ve Taman'ın Rusya'ya ait olduğu teyit edilmiştir. Kuban Nehri iki ülke arasında sınır olarak benimsenmiş, Çıldır beylerinin veya valilerinin Tiflis Hanına saldırı yapmamaları kararlaştırılmıştır. Kafkas kabilelerinin Rusya'ya akın yapmaları durumunda oluşacak zararların Osmanlı Devleti tarafından karşılanması kabul edilmiştir.[84] III. İvan ile başlayan, I. Petro ile hızlanan Kafkaslardaki işgal durumu II. Katerina ile doruk noktasına ulaşmıştır. Kırım tamamen Rusya'nın hâkimiyetine girmiş ve Ruslar siyasî ve askerî üstünlüklerini kanıtlamışlardır.[85]

C. KIRIM'IN KAYBI SONRASI OSMANLININ KAFKASYA POLİTİKASI

Kırım, 1475 yılından beri Osmanlı Devleti'ne bağlı özel yönetimli bir eyaletti. Kafkas halkları da 1534 yılından beri Kırım Hanlığıyla birlikte hareket etmekteydi. Dolayısıyla hem Kırım Hanlığı hem de bölge halkları Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini tanımaktaydı. Fakat bu bağlılık hakiki manada bir bağlılık değildi. Görünüşte bir bağlılıktı. Bunun bazı nedenleri bulunmaktaydı:

1. Kafkasya'nın 1780 yılına kadar Osmanlı Devleti için ikinci derece önemli bir yer olması.
2. Kafkas halklarının bağımsızlıklarına düşkün olması.
3. Osmanlının bölgenin idaresini tamamen Kırım Hanlarına bırakması, bölge ile ilgilenme ihtiyacı duymaması.
4. Osmanlı Devleti'nin çok geniş topraklara sahip olması. Topraklarının her tarafını kontrol etmekte zorlanması.
5. Osmanlı için daha öncelikli konular olduğundan Kafkasya ile ilgilenmeye vakit kalmaması.[86]

Kırım'ın elden çıkması üzerine Osmanlı Devleti, Kafkasya'ya daha fazla önem vermeye başlamıştır. Çünkü; topraklarının güvenliği açısından bu bir zorunluluktu.[87] Bu amaçla Doğu hudutlarını güvence altına almak ve Asya'daki topraklarını koruyabilmek için Çerkezistanın bir serhat ülkesi haline getirilmesi ve Çerkezlerin medenileştirilerek Osmanlı Devletine bağlılıklarının arttırılması düşünülmüştür. Bu amaçla Kafkas halklarını putperest

---

[83] Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi I,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1998, ss. 460-462.
[84] Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV, 1. Kısım, Ankara, T.T.K, 1995, ss. 592-593, 1978; Saydam, a.g.e., s. 40.
[85] Orat, Arslan, Tanrıverdi, a.g.e., s. 33.
[86] A. Cevdet Paşa, a.g.e., ss. 95-96; Gökçe, a.g.e., s. 39.
[87] Kenan Ziya Taş, "Kafkasya'dan Maraş ve Civarına Göçler", *Kahramanmaraş Sempozyumu,* C. I, (*6-8 Mayıs 2004),* Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., 2004, s. 466.

alışkanlıklardan uzaklaştırmak, İslâm'ı yaygın bir duruma getirebilmek amacıyla dürüstlüğü, ahlakı ve dindarlığıyla meşhur Ferah Ali Paşa görevlendirilmiştir.[88]

Soğucak valiliğine atanan Ferah Ali Paşa 1780-84 yılları arasında Kafkasya'da büyük hizmetler yapmıştır. İlk olarak Rus baskısından kaçarak Kafkasya'ya gelen Kırım ve Tamanlı göçmenleri Soğucak'ta iskân etmiş, İslam dininin en ücra dağ köylerine, mezralara kadar gitmesini sağlamıştır. Sivas, Tokat, Amasya, Sinop ve Gerze'den 10.000 civarında asker getirtmiş, bu askerleri Kafkasyalı kızlar ile evlendirerek zikredilen askeri kuvvetin bölgede kalıcı olmalarını sağlamıştır. Aynı zamanda Çerkezlerin İslam dinini kabul etmelerini ve devlete bağlılıklarını arttırmıştır.[89] Kendisi de Şapsığ boyundan Hacı Hasan Ağanın kızı ile evlenerek bu boyla akrabalık ilişkileri geliştirmiştir. Bu düğün vesilesiyle oluşturulan alayın Kafkasya içlerine yaptığı seyahat esnasında yol üzerinde bulunan her kabileye bir taraftan Kuran-ı Kerim okutulurken diğer taraftan İslam dininin faziletlerinden ve Osmanlı Devleti'nin iyi ve adaletli idaresinden bahsedilmiştir.[90]

Bölgede Türk nüfusunu arttırmak için, Rus egemenliği altına girmek istemeyen Nogayları Kuzey Kafkasya'ya yerleştirmiştir. Böylece hem Nogayları kontrol altına almış hem de onları Ruslara karşı bir koz olarak kullanma imkânını elde etmiştir.[91] Ferah Ali Paşanın faliyetleri bölge halkı tarafından büyük bir beğeni toplamıştır. Halkın Osmanlı Devletine sevgisi ve bağlılığı artmış, İslamiyete girişler çoğalmış, Çerkezlerin medenileştirilmesinde ciddî ilerlemeler olmuştur.

Ferah Ali Paşa'dan sonra aynı göreve atananlar ne yazık ki onun kadar işin önemini anlayamamış ve çalışmaları yavaşlatmışlardır. Dağıstan ve Azerbaycan hanları ile Çerkez kabilelerini kendi yanlarında tutmak için hediyeler göndermek ve bazı teşrifatları uygulamakla yetinmişler. Bu durumdan hem Osmanlı Devleti hem de bölge halkı zarar görmüştür.[92] Bölge halkının Osmanlı'ya karşı bağlılığı ve sevgisi zaman içerisinde azalmıştır.

Rusların 1783 yılında Küçük Kabardey ve İnguş bölgelerini işgal etmeleri ve Çeçenistan'a saldırmaları üzerine Nakşibendî Tarikatına mensup İmam Mansur tarafından

---

[88] Saydam, a.g.e., s. 36.

[89] Bice, a.g.e., s. 34; Gökçe, a.g.e., s. 39;*Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münâsebete Dâir Arşiv Belgeleri (1687-1908)*, s. XXIII; Mustafa Özsaray, *Çerkeslerin Eski Dinleri ve İslamiyetin Kafkasya'ya Girişi,*İstanbul, İz Yayıncılık, 2012, s. 197.

[90] Yusuf Oğuzoğlu, "Bursa'ya Gelen Göçmenlerin Tarihi Geçmişi", *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler,* (ed.) Zeynep Dörtok Abacı, Bursa, Osman Gazi Belediyesi Yay., 2008, s. 23.

[91] *Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münâsebete Dâir Arşiv Belgeleri (1687-1908),* s. XXIII.

[92] Saydam, a.g.e., s. 37;*Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münâsebete Dâir Arşiv Belgeleri,* s. XXIV.

1785 yılında Gazavat[93] ilan edilmiştir.[94] İmam Mansur, 1722 yılında Çeçenistan'ın Aldi köyünde doğmuştur. Orta halli bir ailenin çocuğudur. Asıl adı Uçermak olup çocukluğunda çobanlık yapmıştır. Daha sonra Dağıstan medreselerinde dini eğitim alıp köyüne dönmüştür. Ahlaklı, karakterli ve vatan sevgisi güçlü bir insandır. Bu özellikleri kendisinin çok sevilmesine neden olmuştur.[95] Halk İmam Mansur'un etrafında kenetlenerek onun istekleri doğrultusunda hareket etmiştir.

İmam Mansur, Kafkas kabilelerinin tümünü Ruslara karşı birleştirememekle birlikte büyük kısmını peşinden sürüklemesini bilmiştir. Özgürlüğü korumanın mücadele ve birlik ruhu ile hareket etmekle mümkün olacağını ilk gösteren kişi olmuş, yaklaşık 100 yıl sürecek Müridizmin[96] temellerini atmıştır.[97]

Müridizmin ana hedefi Birleşik Kuzey Kafkasya Devleti'nin kurmak ve Kuzey Kafkasya halklarını ortak amaç ve savaş düzeni etrafında toplamaktı. Bütün müridlerin ortak bir bayrak ve İslam çatısı altında bir araya gelmeleri bölgede Hristiyan Rus emperyalizmine karşı yeni ve müstakil bir devletin oluşumunu sağlayaması hedeflenmişti. Kafkasya Müridizmini sadece dinsel bir akım olarak görmek yanlıştır. Müridizm dinin sürükleyici gücünden yararlanarak bir siyasal düzen kurma gayretidir.[98]

İmam Mansur, 1785-1791 yılları arasında Ruslara karşı büyük kahramanlıklar gösterdi. Anapa kalesini almayı başardı. Ani baskınlarla Ruslara ağır kayıplar verdirdi.[99] Rusların elinde bulunan Kızılyar Kalesini iki kez kuşattı. Ancak burasını ele geçiremedi. Rusya'ya karşı Osmanlı Devletinden yardım istedi. Fakat bu isteğine Rusya ile ilişkilerin bozulmasını istemeyen Osmanlı Devleti olumlu cevap vermedi. Anapa kumandanı Battal Paşa'nın ihanet ederek Ruslara sığınması, yerine tayin edilen Sarı Abdullah Paşanın Anapa'ya gitmeyerek Trabzon'da kalması üzerine[100] Rus Komutan Kont Gudoviç, 15 piyade taburu,

---

93 Gazavat (Gazve), gazanın çoğuludur. Gazve Hz. Muhammed'in Müslüman olmayan kabile ve siyasi oluşumlara karşı düzenlediği seferlere denir. Abdullah Temizkan, "Kuzey Kafkasya'da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat", *Karadeniz Araştırmaları,* Bahar 2010, S. 25, s. 85.

94 Baddeley, a.g.e., s. 73; Bilge, a.g.e., s. 269; Gökçe, a.g.e., s. 117.

95 Gökçe, a.g.e., s. 117; Bice, a.g.e., s. 15; Kadircan Kaflı, *Şimali Kafkasya*, İstanbul, Vakıt Matbaası, 1942, s. 80; Aytek Kundukh, *Kafkasya Müridizmi*, Haz. Tarık Cemal Kutlu, İstanbul, Gözde Kitabevi, 1987, s. 119; Barlas, a.g.e., s. 2.

96 Müridizm: Kafkaslar'da Rus sömürgeciliğine karşı Kafkas haklarının imamlar önderliğinde sürdürdüğü direnişin adıdır. Cafer Çiftçi, "93 Harbi ve Kafkasya'dan Osmanlı Devletine Göçler", *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler,* Bursa, Osmanlı Belediyesi Yay., 2008, s. 76. Müridizm'e göre insan akıl, beden ve ahlâk denen üç unsurdan oluşmaktadır. İnsan mükemmeliğe ulaşabilmesi için ise dört yol kat etmek zorundadır. Bunlar: Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifettir. Grigoriantz, a.g.e, ss. 82-84.

97 Baddeley, a.g.e., s. 72.

98 Anıl Çeçen, "Ondokuzuncu Yüzyılda Kuzey Kafkasya'nın Siyasal Yapısı*",Birleşik Kafkasya*, Yıl 4, S. 13, Eskişehir, 1998, ss. 60- 64.

99 Bice, a.g.e., s. 17.

100 Abdullah Saydam, *Kafkasya'da Bağımsızlık Mücadelesi ve Türkiye*, Trabzon, K.T.Ü. Kafkasya Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1993, s. 30; Saydam, *Kafkas Göçleri,* s. 30.

3.000 keskin nişancı, 54 süvari bölüğü, 2 kazak alayı ve 50 toptan oluşan bir kuvvetle Anapa kalesini kuşattı. Rus kuvvetleri 93'ü subay 4000 kayıp vermelerine rağmen Anapa'yı almayı başardı. Gudoviç kayıplarının büyüklüğünü 15.000'e yaklaşan kale muhafızını katlederek hafifletmeye çalıştı.[101]

Şeyh Mansur 15 Temmuz 1791 tarihinde Anapa Kalesini Rus birliklerine karşı İpeklizade Köse Mustafa Paşa ile birlikte savunurken yaralandı ve arkadaşıyla birlikte Ruslara esir düştü. Saint Petersburg'a götürüldü, tedavisinden sonra Çarice II. Katerina ile görüştü.[102] Savaş sonrası Saint Petersburg'a Osmanlı elçisi olarak giden Mustafa Rasih Paşa, esir değişimi sırasında Şeyh Mansur'un da verilmesini istedi, ancak Ruslar *"O bir Çeçendir. Osmanlı vatandaşı değildir. Hapiste görevliyi yaralamış, nöbetçi askere de bıçak çekmiştir. Cezası idamdır"* diyerek elçinin talebini geri çevirdiler. Şeyh Mansur, 13 Nisan 1794 yılında tutsak bulunduğu Schliessclburg kalesinde vefat etti.[103]

İmam Mansur, iki asır Ruslara karşı kahramanca mücadele eden, Kafkas direniş tarihini yazan karizmatik liderlerin ilki olmuştur. Gösterdiği cesaret, kazandığı başarılar, şarkı ve şiir haline getirilerek uzun yıllar köylerde ve cephelerde söylenir hale gelmiştir.[104] Bugün bile Kafkaslarda kendisinden övgü ile söz edilmektedir.

D. RUSYA'NIN KAFKASYA'YI İŞGALİ VE KAFKAS HALKLARININ BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

Gürcistan, II. Katerina tarafından bir fermanla 1783 Temmuzunda Rus himayesine alınmıştı. Böylece Gürcistan'ın Rusya'ya bağlanması yönünde ilk önemli adım atılmış oldu.[105] Gürcistan'daki Kartliya kralı II. Heraklius 1798 yılında ölünce yerine oğlu XII. George geçti. George, kardeşi Aleksandr'ı kendi yerine Gürcüstan kralı yapmak isteyen Osmanlı Devleti ve İran'a karşı Rus Çarı Pavel (Paul)'den yardım istedi.[106] Rus Çarı Pavel, bu isteği 18 Aralık 1800 yılında yayınladığı fermanla kabul etti. 10 gün sonrada George vefat etti[107].Onun vefatından sonra hanımı ve çocukları Gürcistan'ı Rus himayesinden kurtarmak için mücadele ettilerse de başarılı olamadılar.

Rusya, Gürcistan'ı ele geçirerek avantajlı bir duruma geldi, burayı bir üs olarak kullanmaya başladı. Böylece Rusya'nın kuzey ve batı sahillerindeki topluluklara, Kuzey

---

[101] Baddeley, a.g.e., ss. 78-79.
[102] Ahmet Yüksel, "Osmanlı İstihbarat Ağı ve İmam Mansur",(Otam, 32/Guz 2012), ss. 179-180.
[103] Yılmaz Nevruz, "Çeçen Kurtuluş Savaşı ve Kuzey Kafkasya Gazavatı",*Birleşik Kafkasya*, Yıl 1, S. 2, Eskişehir, 1995, s. 19; Bice, a.g.e., s. 17; Saydam, *Kafkasya'da Bağımsızlık Mücadelesi ve Türkiye,* ss. 30-31.
[104] Grigoriantz, a.g.e., s. 36.
[105] Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 36.
[106] Aydın, a.g.e., s. 61, Mirza Bala, "Gürcistan", İstanbul, MEB, İ.A, 1977, ss. 842-843; Saydam, a.g.e., s. 41.
[107] Baddeley, a.g.e., ss. 83-84.

Kafkasya'daki kavimlere ve Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği mücadele kolaylaştı. Bu durum 1806-1812 Osmanlı Rus savaşlarında ve Kuzey Kafkasya bağımsızlık mücadelelerinde somut olarak görüldü.[108] Bunun neticesinde Ruslar önemli kazanımlar elde etti.

Rusya 23 Ekim 1806 yılında Osmanlı toprağı olan Eflak, Boğdan ve Besarabya'yı ele geçirmek için saldırıya geçti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş açmak zorunda kaldı. Yapılan savaşları Osmanlı Devleti kaybetti. Bu arada Fransa'da Rusya'ya savaş açınca Rusya barış istemek zorunda kaldı. 16 Mayıs 1812 yılında yapılan görüşmeler neticesinde İngiltere'nin arabuluculuğuyla Bükreş Antlaşması imzalandı. 16 maddeden oluşan antlaşmanın 6. maddesi Kafkasya ile ilgilidir. Buna göre Faş, Kemhal, Ahılkelek, Sohum, Anapa geri alındı. Anapa'nın alınması Osmanlı için önemlidir. Osmanlı Devleti eskiden olduğu gibi etkisini Kuban kavimleri üzerine yaymaya ve burayı ticaret merkezi olarak kullanmaya tekrar başladı. Fakat Osmanlı Devleti yüzyıllardır kendi egemenliğinde yaşayan Meğrel, Gürel, İmaret, Svaneti ve Abhazistan'ı kaybetti.[109]

Osmanlı Devleti bir taraftan Rusya ile Kafkaslar'da mücadele ederken diğer taraftanda azınlık isyanlarıyla uğraşıyordu. Yunanlılar; İngiltere, Fransa ve Rusya'nında desteğini alarak bağımsızlık çalışmalarına hız verdiler. Bağımsız bir Yunan devletinin kurulmasını çıkarları açısından faydalı gören İngiltere, Fransa ve Rusya Londra Protokolü (6 Temmuz 1827) ile Osmanlı Devleti'ne vergi veren bir Yunan Devleti kurulmasını kararlaştırdılar. Yunanlıların bağımsızlığını tanıması için Osmanlı Devletine de direktif verdiler. Osmanlı Devleti bu direktifi reddetti. Bunun üzerine bu üç devlet 20 Ekim 1827 yılında Navarin'de Osmanlı donanmasını yaktı. Osmanlı Devleti yakılan donanmasının tazminatını istedi. Bu teklif kabul edilmediği gibi Rusya, Osmanlı Devletine savaş açtı. Bu tarihlerde Yeniçeri Ocağı kaldırılmış, yeni Türk ordusu henüz tam manasıyla oluşturulamamıştı. Ruslar, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumundan yararlanmak için harekete geçti. Yapılan savaşlarda genel itibariyle Yapılan görüşmeler neticesinde Edirne Antlaşması (14 Eylül 1829) imzalandı. Buna göre:

1. Anapa kalesi başta olmak üzere Çerkezistan
2. Tuna ağzındaki kaleler
3. Ahıska, Ahılkelek Sancaklarının Rusya'ya verilmesi kabul edildi.[110]

Bu antlaşma ile Karadeniz'in doğu kıyıları, Kuban'dan St. Nikola istihkâmına kadar bütün Türk istihkâmları buralarda yaşayan Dağlı kavimlerle birlikte Rusya'ya bırakıldı. Rusya

---

[108] Seman Esadze, *Çerkasya'nın Ruslar Tarafından İşgali (Kafkas Rus Savaşlarının Son Dönemi*), Çev. Murat Papşu, Ankara, Kafkas Derneği Yay., 1999, ss. 7-8; Gökçe, a.g.e., s. 89.
[109] Bilge, a.g.e., s. 329; Gökçe, a.g.e., s. 207; Esadze, a.g.e., s. 19.
[110] Yahya Okçu, *Türk-Rus Mücadelelerri*, Ankara, Berikan, 2001, s. 145.

Karadeniz'in kuzey kıyılarından sonra doğu kıyılarını da ele geçirmiş oldu. Gürcistan'ın Rusya'ya ait olduğu kabul edildi. Osmanlı Devleti'nin 375 yıldır devam eden Kafkas hâkimiyeti sona erdi. Böylece Osmanlı Devleti artık fizikî olarak Kafkaslardan çekilerek manen irtibatını devam ettirir bir duruma geldi.[111]

1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti Kafkasya ve Gürcistan üzerindeki her türlü hükümranlık haklarını Rusya'ya terk etmek zorunda kaldı. Böylece Osmanlı Devleti, bölgeye ve Kafkaslılara yardım ve müdahale etme hakkını kaybetti.[112] Rusya, 1826-1829 yılları arasında Osmanlı ve İran'a karşı yaptığı savaşlarla sınırlarını güneye doğru genişletme imkânı kazandı. 17 Mart 1828 Çarlık Beyannamesi ile işgal ettiği Nahçıvan ve Revan civarında bir Ermeni vilayeti kurdu. Kurulan bu vilayete değişik yerlerden getirilen Ermeniler yerleştirilerek Ermeni koloniler oluşturdu. Böylelikle Rusya, Gürcü ve Ermeniler sayesinde Kafkasların güneyinde etkili olmayı başardı.[113] Her geçen gün Rusya etki alanını genişletmeye devam etti.

Osmanlı - Rus Savaşları devam ederken diğer yandan İran - Rus Savaşları da devam etmekteydi. Bu savaşlarda genellikle İran başarısız oldu. Bunun üzerine Rusya ile İran arasında 18 Ekim 1813 yılında Gülistan, 22 Şubat 1828 tarihinde ise Türkmençay Antlaşması İmzalandı. Türkmençay Antlaşması ile Erivan ve Nahçıvan Rusya'ya bırakıldı. İran Rusya'ya 20 milyon Ruble savaş tazminatı ödemeyi kabul etti.[114] Böylece Rusya, Gürcistan ve Azerbaycan bölgesine kesin olarak yerleşti. Rusya, Gürcüler, Kabartaylar ve Osetlerle yaptığı antlaşmalarla Daryal Geçidinden Orta Kuraya inme imkânını elde etti. Yine Meğreliler ve İmaretlerle olan iyi ilişkileri neticesinde Suram Dağlarını ve Rion Havzasını kontrol altına aldı. Edirne Antlaşması ile Babıali Kafkaslardaki bütün haklarından vazgeçtiği gibi İran'da Türkmençay Antlaşması ile Transkafkasya üzerindeki bütün haklarından vazgeçmiş oldu.[115] Böylece Rusya Kafkasya'ya iyice yerleşmiş oldu.

Ruslar Edirne ve Türkmen Çayı Antlaşmaları ile Transkafkasya'da hâkimiyetlerini tam olarak sağlarken Dağıstan ve Kuzey Kafkasya bölgesine hâkim olmaları o kadar kolay olmadı. Dağıstan ve Kuzey Kafkas halkları (Çeçenler, Çerkezler, Karaçay-Balkarlar vb.) Edirne Antlaşması'nı kabul etmeyerek "Kafkasya Müridizmi" olarak adlandırılan tasavvufi cihad anlayışı etrafında yeniden birleşerek Şeyh Mansur'un ölümünden 40 yıl sonra tekrar

[111] Esadze, a.g.e., s, 31; Bice, a.g.e., 40; Bilge, a.g.e., s. 357.
[112] Taş, a.g.m., s. 467.
[113] Nedim İpek, "Kafkaslar'daki Nüfus Hareketleri", *Türkiyat Mecmuası*, C. 20/ 3, İstanbul, 1997, ss. 275-276.
[114] Baddaley, a.g.e., s. 185.
[115] Saydam, a.g.e., s. 44

bağımsızlık mücadelesini başlattılar.[116] Bu mücadeleler son Adige birliğinin 1864 yılında teslim olmasına kadar devam etti.

İkinci dönem Müridizm kıvılcımını başlatan İmam Gazi Muhammed, 1793 yılında Gimri'de doğdu. Babası Muhammed Efendi, annesi Bağistan Hatundur. Öğrenimini Sait Efendinin yanında tamamladı. Basit ve sade bir hayat yaşayan Gazi Muhammed, cesur, kahraman, dürüst, samimi, davasına sadık, gerektiğinde acımasızca davranan biriydi.[117] Çocukluğu, komşusu ve arkadaşı Şamil ile birlikte geçen Gazi Muhammed, Dağıstan'da değişik âlimlerden ders aldıktan sonra Müridizm hareketini tekrar canlandırma arzusuyla Nakşibendî Şeyhi Kürdemirli Şeyh İsmail Şirvaniye bağlandı. Gerekli tarikat öğreti ve kurallarını öğrendikten sonra 1823 yılında Dağıstan'a dönerek irşat faaliyetlerine başladı. Halkı bağımsızlık savaşlarına *"Gazavat"* hazırlamak için uzun süre irşad faaliyetlerinde bulundu.[118] Halka karşı güven ve itimat telkin ederek etrafında toplanmasını sağladı.

İmam Gazi Muhammed, 1829 yılında Molla Muhammed'in divan başkanlığını yaptığı kurultayda Dağıstan'ın her tarafından gelen dini önderlerin oyu ile Dağıstan'ın ilk lideri olarak imamlığa seçildi. İmamlık yaptığı sürede Dağıstan'da bulunan kabileler ve hanlıklar ile tüm Kuzey Kafkas halklarını bir bayrak altında toplamaya çalıştı.[119]Bu konuda büyük ölçüde başarılı oldu. Dağıstan'ın temellerini attı.

İlk siyasî konuşmasını Gimri'de yapan İmam Gazi Muhammed herkesi mücadeleye çağırdı. Köy köy dolaşarak *"Gazavat"* çağrısında bulundu. *"Gazavat"* heyecanı veren konuşmaları ve beyannameleriyle kısa sürede geniş kitlelere ulaştı ve halkın güvenini kazandı. Bağımsızlık faaliyetlerine katılmayanlar şiddetle cezalandırıldı. Onun gayesi sadece Dağıstan'ı değil tüm Kuzey Kafkasya halklarını birleştirerek güçlü bir devletin oluşmasını sağlamaktı. Fakat bu hedefini gerçekleştiremedi, sadece Çeçenlerle ittifak kurabilmeyi başarabildi. Diğer Kuzey Kafkas halklarıyla ittifak kurmaya ömrü yetmedi. Dağıstan'da disiplinli bir ordu oluşturan İmam Gazi Muhammed, Rusların işgal ettikleri yerlere saldırılar düzenlemeye başladı. Derbend ve Kızılyar Kalelerini kuşattı. Rus işgali altında olan yerlerin ve kalelerin bir kısmını geri almayı başardı.[120]

Çok zor durumda kalan ve her geçen gün tehlikenin büyüdüğünü gören Ruslar, General Velyaminov liderliğinde birkaç koldan harekete geçtiler. Çeçen ülkesine girerek birçok insanı katlettiler. Köyleri yakıp yıktılar. İnsanlara korku salarak mücadeleden

---

[116] Bice, a.g.e., s. 40; Çeçen, a.g.m., 62.
[117] Baddeley, a.g.e., s. 235.
[118] Bice, a.g.e., ss. 17-18.
[119] Baddeley, a.g.e., ss. 245-256.
[120] Saydam, *Kafkasya'da Bağımsız Mücadelesi ve Türkiye*, s. 32; Nevruz, a.g.m., s. 20.

vazgeçirmeye çalıştılar. Gazi Muhammed, 17 Ekim 1832 tarihinde doğum yeri Gimri'de kendi kuvvetlerinden birkaç misli olan Rus ordularına karşı kahramanca mücadele ederken şehid düştü. [121] Fakat arkasında destansı bir hayat bırakarak kendinden sonra gelecek nesillere örnek oldu.

Gazi Muhammed'in şehit olması üzerine Hamzat Bek imam seçildi. Hamzat Bek 1789 yılında Hunzah'ın Yeni-Goltsatl köyünde doğdu. Küçük yaşta Kur'an ve Arapça öğrendi. Öğrenimini tamamladıktan sonra Gimri'ye giderek Gazi Muhammed'e bağlılığını bildirdi. İmam Muhammed'in şehit düşmesine kadar onunla birlikte oldu.[122] İmam Hamzat da aynı İmam Muhammed gibi etkili ve tesirli vaazlar verdi, halkı şeriat kurallarına uymaya davet etti. Alınan kararlara uymayanlar zor ve şiddet kullanılarak cezalandırıldı.[123] Hamzat Devri çok uzun sürmedi. 1834 yılında Avar hanı soyundan gelen Hacı Murat ile kardeşi Osman tarafından camide namaz kıldırırken şehit edildi.[124] Hamzat'ın şehit edilmesi üzerine liderliğe en münasip kişi olarak Şamil seçildi.[125]

Şeyh Şamil, 1795 yılında Kuzeydoğu Dağıstan'da Gimri'nin bir dağ köyünde doğmuştur. Kendisine ilk önce Ali ismi verilmiş, daha sonra nazardan koruması için ismi Şamil olarak değiştirilmiştir. Kendisinden iki yaş büyük olan Gazi Muhammed ile çocukluk arkadaşıdır. Aynı mahallede büyümüş, aynı hocadan ders almıştır.[126] Şeyh Şamil, vatanını seven, cesur, dindar, ileri görüşlü, yüksek muhakeme gücüne sahip, azimli, kararlı, sabırlı, kitleleri peşinde sürükleme gücüne sahip, [127] kanunları tavizsiz uygulayan ama adaletten ayrılmayan,[128]siyasi ve askeri bir dehadır.

Şeyh Şamil, İmam seçildikten sonra üç yıl boyunca uygulayacağı planları titiz bir şekilde hesapladıktan sonra 1837 yılında Dağıstan'ın dört bir yanında bulunan halka şu mesajı göndermiştir:

> *Bu sıralar Ruslar başarılı oluyor, subayları Allah'ın oğullarını kovalıyor ve yakılmış tarlalarımıza düşen cesetleriyle kendilerine akbabalar gibi ziyafet çekiyorlar. Fakat ben zor günlerde Mekke'den Medine'ye geçen Hz. Muhammed gibi boyun eğmeden kendimi savaş alanı dışında bıraktım. Ama artık sizi savaşa götürmeye hazırım. Mert ve cesur insanlar bana katılsınlar. Aranızdaki anlaşmazlıklarınızı bir tarafa bırakın,*

---

[121] Saydam, a.g.e., s. 32; Bice, a.g.e., s. 19.
[122] Baddeley, a.g.e., ss. 272-73.
[123] Temizkan, a.g.m., s. 179.
[124] Kaflı, a.g.e., s. 96;Baddeley, a.g.e., ss. 276-277.
[125]Hilmi Özden, "Şeyh Şamil ve Hacı Murad Üzerine", *Ahıska*, Kış 2014, s. 40-45;Tavkul, Kafkasya Gerçeği, s.108;Barasbi Baytuğan"Doğumunun 170'inci yıllığı Münasebetiyle İmam Şamil", *Birleşik Kafkasya,* S. 13-14-15, Eskişehir, 1964, s. 6.
[126] Henze, a.g.e., s. 9.
[127] Yaşar İnanoğlu,"Kuzey Kafkasya'nın Stratejisi ve İmam Şamil", *Birleşik Kafkasya*, S.10-11-12, 1966-67, ss. 34-36; Henze, a.g.e., s. 8.
[128] Baytugan, a.g.m, s. 8.

imanınızı ve öfkenizi yenileyin, Allah yaptıklarınızın karşılığını yüz misliyle ödeyecektir.[129]

diyerek halkın Ruslara karşı başlatılacak ve uzun yıllar sürecek mücadele için hazır olmalarını istemiştir.

Şeyh Şamil 1834-1859 yılları arasında 25 yıldan fazla bir süre Ruslara karşı sınırlı imkânlarla kahramanca mücadele etti.[130] Kafkas halklarının bağımsızlık mücadelesinde büyük zorluklarla karşılaştı. Çarlık ajanları tarafından kandırılan Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'daki bir takım yerli prenslerle de uğraşmak zorunda kaldı. Bütün olumsuzluklara rağmen 1840 yılı başlarında Rus garnizonlarını ele geçirerek onları dağlık kısımlardan temizlemeyi başardı. Çeçenistan'ın büyük kısmını kendine bağladı. Kuban ve Batı Adiğe'ye Hacı-Magamet, Süleyman Efendi ve Makhamet Emin Efendi isimli naiplerini ardı ardına göndererek onları da kendine bağlamasını bildi.[131]

Şeyh Şamil, 1845-46 yıllarında Dağıstan taraflarını tam manasıyla kontrol altına aldı. Çerkezistan'ı da kendine bağlamak için bazı politikalar geliştirdi:

1. Kabartay bölgesindeki bazı kabile reislerinin kendi yanında yer almasını sağladı.
2. Kendi kontrolünde bulunmayan Batı Kafkasya ile irtibatı sağlamak için güvendiği kişileri bölgeye naip olarak gönderdi.[132]

Şeyh Şamil, bağımsız mücadelesinde hem dinî hem de siyasî yönden Osmanlı Devletine bağlılığını bildirmiş, Osmanlı ile irtibat içerisinde olmak istediğini söylemiştir. Ayrıca zorlu ve çetin mücadelesinde Osmanlı'nın yardımını yanında görmek istemiştir. Osmanlı Devleti'nin yardımını temin edebilmek için hem kendisi, hem de Dağıstan'ın ileri gelenleri Osmanlı'nın hatırı sayılır kişilerine defalarca mektup yazarak yetkilileri kendilerine yardım yapmaları konusunda ikna etmelerini istemişlerdir. Ancak bu konuda olumlu bir sonuç alamamışlardır. Kafkaslıların bağımsızlık mücadelesi hem Türk-İslam dünyasında, hem de Avrupa'da büyük bir ilgi ve heyecanla takip edilmesine rağmen Osmanlı Devleti bu dönemde "Mısır Meselesi" ile uğraştığından Rusya'yı tedirgin edecek girişimlerden uzak durmaya çalışmış, yardım taleplerine olumlu cevap verememiştir. İngilizler de Kafkas bağımsızlık mücadelesine olumlu bakmalarına rağmen destekleyici bir girişimde bulunmamışlardır.[133] Bu sebeple Şeyh Şamil bağımsızlık mücadelesinde tek başına kalmıştır.

Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devleti, Şeyh Şamil ve Kafkasya ileri gelenlerine emirnameler göndererek onları cihada çağırmış; hizmeti geçeceklerin ödüllendirileceğini

---

[129] Grigoriantz, a.g.e., s. 80.
[130] Nahide Şimşir, *Rus Devleti Tarihi (XVI-XX Yüzyıllar),* İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2010, s. 132.
[131] Baytugan, a.g.m., s. 9.
[132] Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876),* s. 5.
[133] Saydam, a.g.e., ss. 52-55.

bildirmiştir. Ancak Şeyh Şamil ve Osmanlı Devleti arasında uygulanacak savaş planı konusunda anlaşma sağlanamamıştır. Şeyh Şamil aynı anda iki tarafında Gürcistan üzerine yürümesini, Vladikafkas-Tiflis askerî yolunun ele geçirilerek Rusya'nın cephe ile bağlantısının kesilmesini ve Çerkezistan'da bulunan Muhammed Emin'inde batıdan hücum edip kendi kuvvetleriyle birleşerek Rusları etkisiz duruma getirmeyi tavsiye etmiştir. 16.yüzyıldan beri bölgeyi tehdit eden Rusya'nın uzaklaştırılması için uygun bir ortam olmasına rağmen Çerkez kabilelerin bölünmüşlüğü, Osmanlı Devleti ile Şeyh Şamil arasındaki birlikteliğin sağlanamaması, istenilen sonuçların alınmasını engellemiştir.[134] Böylece büyük bir fırsat kaçırılmıştır.

Şeyh Şamil, bütün olumsuz şartlara rağmen herhangi bir destek almaksızın kendi imkânlarıyla iyi bir idarî sistem oluşturmuştur.[135] Hâkimiyet alanındaki bölgeleri naipliklere ayırmış, buralara kadılar tayin etmiş, bölgelere nizamnâmeler göndermiştir. Kontrolü altındaki yerlerde düzen ve otoriteyi sağlayarak dinî kurallara dayalı bir devlet kurmuştur. Birtakım tedbirler alarak derebeylerin ve boy liderlerinin direncini kırmış, farklı diller konuşan ulusları bir araya getirmeyi başarmıştır.[136] Uzun yıllar Ruslara karşı başarılı bir mücadele vermiştir.

Rusya, 1856 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşmasıyla bozulan imajını düzetmek için var gücüyle Kafkasya'ya saldırdı. Şeyh Şamil ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırılmalıydı. Şeyh Şamil'in bitmek tükenmek bilmeyen savaşlardan bıkan kabileler üzerindeki etkisi her geçen gün azalıyordu. Rusların güçlü ve donanımlı ordusuyla yaptığı saldırılar üzerine Şeyh Şamil, kendisine sadık 400 adamıyla Cunib dağında kahramanca mücadele etti. "Teslim ol" çağrılarını ilk başlarda kabul etmedi. Fakat kendisiyle birlikte çocukları, eşleri ve sadık Cunib köylülerinin de öldürülme tehlikesi vardı. Onların da ısrarlarıyla geriye kalan 50 atlı ile birlikte 6 Eylül 1859 tarihinde teslim oldu. Önce Prens Baryatinsky'nin karargâhına götürüldü. Orada kendisine saygı ve hürmet gösterildi. Sonra Temirhan-Şuraya, oradan ise Rusya'ya gönderildi. 1869 yılına kadar Moskova yakınlarındaki Kaluğa'da kalan Şeyh Şamil, kendi isteğiyle Kiev'e gönderildi. 1870 yılında hacca gitmesine izin verildi. İstanbul'da Sultan Abdülaziz tarafından kabul edildi. Daha sonra Mekke'ye giden Şeyh Şamil 4 Şubat 1871 tarihinde 74 yaşında Medine'de vefat etti. Cennetü'l-Bakî mezarlığına defnedildi.[137]

---

[134] Saydam, a.g.e., ss. 55-57.

[135] Ayrıntılı bilgi için bkz. Grigoriantz, a.g.e., ss. 81-82; Ahmet Hazer Hızal, "Şamil Müridlerinin Askeri Örgütlenmesi" *Birleşik Kafkasya*, Yıl 4, S. 14, Eskişehir, 1998, ss. 7-8.

[136] Mirza Bala, "Çeçenler", *Türk Ansiklopedisi,* C. XI, Ankara, MEB, Fasikül 87, 1963. s. 411.

[137] Baddeley, a.g.e., ss. 429-450; Grigorantz, a.g.e., ss. 85-86.

Şeyh Şamil'in teslim olmasıyla Doğu Kafkaslar'daki bağımsızlık mücadelesi sona erdi. Fakat Batı Kafkaslar'daki mücadele Şeyh Şamil'in naibi Muhammed Emin'in kumandasında bir süre daha devam etti. Onun da Rus Çarına bağlılığını bildirmesi üzerine bağımsızlık mücadelesini Ubıh, Adige, Abzeh, Şabsıh kabileleri devam ettirdiler. Rus Prensi Baryatinski bütün gücünü batı Kafkaslar'a yöneltti. Rusların saldırıları özellikle kış aylarında yapılıyordu. Savunmasız durumda olan köyler yakılıyor, halkı sürülüyor, köylünün tüm erzak ve hayvanları ellerinden alınarak itaat etmeye mecbur bırakılıyordu. Boşaltılan köylere Rus göçmenler yerleştiriyordu. Rusların baskılarının her geçen gün şiddetlenerek artması üzerine daha fazla karşı koyamayacaklarını anlayan Bjeduğlar, Rusların hâkimiyetini kabul ettiler. Onları Temirgoylar, Makhoşlar, Yegeruhaylar, Besleneyler, Şahgireyler ve Kuban Kabardeyleri izledi. 1864 yılında artık Ruslara karşı koyabilecek bir güç kalmadı.[138]

21 Mayıs 1864 tarihinde son Adiğe birliğinin de Tuapse'ye yakın Açepsu Deresi kenarında mağlup olması ve Kbaade'nin de Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle batı kafkaslardaki savaşlarda sona erdi.[139] Kesintisiz 270 yıldan fazla bir süre devam eden Rus ve Kafkas halkları arasındaki savaşlar Rusya'nın üstünlüğü ile sona erdi. Rusya elde ettiği bu başarılardan sonra bölge halklarını sömürgeleştirme, asimile, iskân, göçe zorlama gibi yöntemlerle tamamen kontrol altına almaya çalıştı. 1.500.000'den fazla Kafkasyalı Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kaldı. Dağıstanlılar, Osetler ve Çeçen-İnguşlar fazla bir kayıp yaşamadılar. Orta kafkasların sarp ve derin vadilerinde yaşayan Karaçay-Malkarlılar da dağlara çekildiler. Göç edenlerden yüz binlercesi yolda ölürken bir kısmı da Osmanlı topraklarında açlık, salgın hastalıklar vb. nedenlerle öldüler.[140]

Orta Kafkaslarda ise tam bir can pazarı yaşandı. Rusların acımasız hışmına uğramak istemeyen kavimler birer birer yerlerinden ayrılmak zorunda kaldılar. İlk göç edenler Brejduğlar, Makhoşlar, Kemirguveyler, Besleneyler ve Hatıkoylar oldu. Onları daha sonra Ubıhlar ve Abazalar takip etti.[141]

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Kafkaslar ve Tuna'da olmak üzere iki cephede meydana geldi. Ahmed Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri 25 Ağustos'ta Gedikler, 4 Ekim'de ise Yahniler Meydan Savaşı'nı kazanmasına rağmen Rusların ilerleyişi

[138] Süleyman Uludağ, "Müridizm", *TDV. İA*, C.32, İstanbul, 2006, ss. 50-51; Esadze, a.g.e., s. 71; Tavkul, a.g.e., s. 121; Sefer E.Berzeg, *Kafkasya Soçi Yöresi Araştırmaları*, Takav Matbaacılık, Ankara,1998, s. 1; Hayri Ersoy, Aysun Kamacı, *Çerkes Tarihi,* İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1992, s. 94.
[139] Hızal, a.g.e.,s. 47; Ersoy, Kamacı, a.g.e., s. 94.
[140] Tavkul, *a.g.e.,* s. 122; Murathan Keha, "1877-1878 Osmanlı - Rus Harbi'ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum'un Durumu", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl 17, S. 57, (Güz 2013), s. 92; Ersoy, Kamacı, a.g.e., s. 95.
[141] Bedri Habiçoğlu, "Göçün Nedenleri", *Çerkeslerin Sürgünü (21 Mayıs 1864),* Ankara, Kafkas Derneği Yay., Ankara, 2001, ss. 121-122.

durdurulamadı. Alacadağ ve Deveboynu savaşlarını Rusların kazanması üzerine Ahmed Muhtar Paşa düzenli bir şekilde çekilerek Erzurum'da savunma hattı oluşturdu. [142]3 Mart 1878 yılında yapılan Ayestefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile Osmanlı Devleti Rusya ile ağır bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşma ile Kars, Ardahan, Batum, Doğubeyazıt ve Eleşkirt Rusya'ya bırakıldı. Daha sonra 13 Temmuz 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Doğubeyazıt ve Eleşkirt geri alındı.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası iyice cesaretlenen Ruslar, Kafkas halklarını tamamen kendi kontrolleri altına almak ve etkisiz bir duruma getirmek için bazı faaliyetlere giriştiler. Bunları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Asimile Faaliyetleri
2. Ekonomik ve Sosyal Faaliyetler
3. Psikolojik Baskılar
4. Sürgün ve Katliamlar
5. Ermeni Baskıları[143]
6. Dinî kısıtlamalar.

13.08.1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum Ruslara bırakılınca Doğu Anadolu ve iç bölgelere yeni göç dalgaları oldu. Osmanlı Devleti, hızla dağılma sürecine girdi. Milliyetçilik akımları hız kazandı.

Berlin Antlaşması ile topraklarını genişleten Rusya, Türk ve Müslüman halklar üzerinde baskısını iyice arttırdı. Çarlık rejiminden kimse memnun değildi. 1905 Rus-Japon Savaşından sonra ülkede bazı kıpırdanmalar başladı. 1917 İhtilali, esaret altında yaşayan bütün milletlerin ayaklanmasına neden oldu. Rusya'nın I. Dünya Savaşındaki başarısızlığı da her milleti kendi hükümetini kurmak için harekete geçirdi. Mayıs 1917'de Vladikafkas'ta, 18 Eylül 1917'de ise Andi şehrinde "Kuzey Kafkasya Milli Müessesan Meclisi" adıyla bir kurultay toplandı. Andi Kurultayına 1500 kişi katıldı. Toplantıya Dağıstan, Kumuk, Karaçay-

---

[142] Bayram Kodaman, "1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi", Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, C. XII, İstanbul, Çağ Yay., 1989, s. 141;Mustafa Tanrıverdi, "Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Kafkasya'dan Anadolu'ya Göç Hareketi", *II. Uluslararası Kafkasya Sempozyumu*, Kocaeli Üniversitesi Yay., Temmuz 2002, s. 339.
[143] Süleyman Erkan, *Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri (1878-1908),* 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 1993. ss. 36-61.

Balkar, Kabartay, Asetin, Çeçen-İnguş, Adige, Abhaz, Stavropal bölgeleri delege gönderdi.[144] Bu kurultayda çok önemli kararlar alındı.[145] Alınan kararlara göre;

1. Kuzey Kafkasyalılar tek siyasî birlik çatısı altında birleşecekler.
2. Her kabile tam bir muhtariyete sahip olacak
3. Mebusan Meclisi ve Ayan Meclisi olmak üzere iki yasama meclisi olacak. Her iki meclis kendi arasından yürütme heyetini, heyet de kendi arasından bir başkan seçecektir. Başkan bu birliğin Cumhurbaşkanı olacaktır.
4. Anayasa'nın korunması, devamlılığın sağlanması; meclislerin yapacağı kanunların, Bakanlar kurulunun yapacağı işlerin anayasaya uygun olup olmadığının denetlenmesi için bir "Yüksek Divan" oluşturulacaktır.

20 Kasım 1917 yılında Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti kuruldu. Osmanlı Hükümeti bu devletin bağımsızlığını tanıdı. 11 Mayıs 1918 yılında bir nota ile Kuzey Kafkasya'nın bağımsız bir devlet olduğu bütün dünyaya duyuruldu. Gazetelerde bu konu ile ilgili birçok yazı çıktı. Yeni hükümet her alanda teşkilatlanma çalışmalarına başladı. Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti tarafından tanınması Sovyet Rusya tarafından hiç de iyi karşılanmadı. Çünkü Türk etkisi ve hâkimiyetinin Kuzey Kafkaslara kadar yayılma ihtimali ortaya çıkacaktı. Bundan dolayı Rusya, Osmanlı Devletine tepkisini bildirdi.[146] Bu tepki Osmanlı Devleti tarafından çok dikkate alınmadı, Kuzey Kafkasya Cumhuriyetine destek vermeye devam etti.

Ermenilerin ve onlara destek veren bir kısım Rus askerlerin Doğu Anadolu ve Kafkasya Müslümanlarına yönelik saldırılarının artması üzerine Osmanlı askeri 12 Şubat 1918 günü *Evliye-i Selase*'yi (Kars, Ardahan, Batum) kurtarmak için harekete geçti. Hiçbir engelle karşılaşmadan ilerledi. Türk Ordusu'nun bu ilerleyişi üzerine Bolşevik Rusya barışa razı olmak zorunda kaldı ve 3 Mart 1918'de "Brest Litovsk Antlaşması" imzalandı. Bu Antlaşma ile Rusya Kars, Ardahan ve Batum'u halk oylaması yapılmak şartıyla Türkiye'ye vermeyi kabul etti. Yapılan halk oylaması neticesinde de bu üç il Türkiye'ye bağlandı.[147] Böylece bu üç önemli yer savaş yapmadan geri alınmış oldu.

Güney Kafkasya'da Gürcistan 26 Mayıs 1918'de, Ermenistan ve Azerbaycan ise 28 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlıklarını ilan ettiler. Osmanlı Devleti 8 Haziran 1918 tarihinde

---

[144] Osman Çelik, "Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti", *Birleşik Kafkasya*, S. 4, Eskişehir, 1995, ss. 5-6; Mustafa Butbay, *Kafkasya Hatıraları,* çev. Ahmet Cevdet Canbulat, TTK, Ankara, 1990, s. 6.

[145] Yılmaz Nevruz, "Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti", *Birleşik Kafkasya,* S. 1, Eskişehir, 1964, ss. 22-27; Osman Çelik, a.g.m., ss. 6-7; Saydam, *Kafkasya'da Bağımsızlık Mücadeleleri ve Türkiye,* ss. 76-77; Mustafa Zihni Hızaloğlu, " Şimali Kafkasya'nın İşgali", *Birleşik Kafkasya,* S.1, Eskişehir, 1964, ss. 13-16.

[146] Kurat, *Türkiye ve Rusya,* ss. 486- 487.

[147] Saydam, a.g.e., ss. 82-83; Kurat, a.g.e., ss. 484-494.

mevcut sınırların kabul edilmesi şartıyla bu üç cumhuriyetin bağımsızlığını tanıdı. Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti güneydeki üç cumhuriyete "Kafkas Konfederasyonu" önerdi. Fakat bu cumhuriyetler birleşme basiretini gösteremediler; ortak bir ordu kuramadılar. Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti 11 Mayıs 1918'den Haziran 1921 yılına kadar bütün olumsuz şartlara rağmen varlığını sürdürdü. Üç sene boyunca İngilizlerin baskılarına karşı çıktı. Beyaz (Çar) ve Kızıl Rus Ordularının acımasızca saldırılarına karşı bütün gücüyle karşı koydu. Dayanacak güçleri kalmayınca teslim olmak zorunda kaldı. Bağımsızlık mücadelelerinde sadece Türkiye'den yardım gördü. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybedip Kafkasya'daki ordusunu geri çekmek zorunda kalması, onlar için en büyük talihsizlik oldu.[148] 1920 yılı baharında Rus işgaline karşı çok ciddî tepki verdilerse de güçlü Kızıl ordu karşısında fazla direnemediler.[149]

Rusya, 1922 tarihinde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı, Güney Kafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adı ile Bolşevik Rusya'ya bağladı. 1936 yılında bu üç cumhuriyet müstakil olarak doğrudan SSCB'ye bağlandı. Bu durum SSCB'nin dağıldığı 1991 yılına kadar devam etti. 1991 yılından itibaren günümüze kadar ise bu cumhuriyetler bağımsız birer devlet olarak varlıklarını devam ettirmektedir.[150]

---

[148] Yılmaz Nevruz, "Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin Kısa Ömürlü Oluşunun Sebep ve Saikleri", *Birleşik Kafkasya*, Yıl 3, S. 10, 1997, s. 30; Osman Çelik, a.g.m., s. 20.
[149] Demir, a.g.e., s. 68.
[150] Yanar, a.g.e., s. 51.

II. BÖLÜM

KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİ

I. TARİHTE KARAÇAY –MALKAR TÜRKLERİ

A. “KARAÇAY” VE “MALKAR” ADININ ORTAYA ÇIKIŞI VE ANLAMI

“Karaçay” adı ilk olarak 1404 yılında Kafkasya’da bulunan Başpiskopos Johannes de Galonifontibus’un tuttuğu kayıtlarda “Kara Çerkesler” olarak geçmektedir.[151] Osmanlı kaynaklarında ilk “Karaçay” adına 16. yüzyılda rastlanmaktadır. 6 Aralık 1582 yılına ait Mühimme defterinin 44. Cildinin 222 hüküm numaralı fermanında Osmanlı Devleti hazinesinin Azak yolu ile Demirkapı Şirvan’a ulaştırılmasında yardımlarından yararlanılan Karaçay Bey’i Kaziy oğlu Mirzabek’e yaptığı hizmetlerden dolayı gönderilen hediyelerden bahsedilmektedir.[152] Bu konu ile ilgili farklı görüşlerde bulunmaktadır.[153]

“Malkar” ismi Osmanlı belgelerinde ilk kez 10 Mayıs 1578 yılına ait Mühimme defterinin 32. Cildinde bulunan 456 hüküm numaralı bir belgede geçmektedir. Rus kaynaklarında ise “Malkar” isminden ilk kez 1629 yılındaTerek bölgesi Rus komutanı İ.A. Daşkov’un Moskova'ya gönderdiği ve Malkarlıların yaşadığı dağlarda gümüş madeni arama çalışmalarından bahsettiği mektupta geçmektedir.[154]

Rus kaynaklarında 1639-1640 yıllarında Gürcistan’a giden Rus elçiler Pavel Zaharev, Fedot Elçin ve Fedor Bajenov Gürcistan’a giderlerken Karaçay topraklarından geçmişler ve 15 beş gün civarında Baksan vadisinde bulunan Elcurt köyünde Karaçayın önde gelen ailelerinden Kırımşavhallar’ın evinde kalmışlardır. Elçiler tuttukları notlarda Karaçaylılardan “Karaçay” ve “Karaçayevo Kabarda” şeklinde bahsetmişlerdir.[155]

Baksan vadisi ve çevresinde yapılan arkeolojik çalışmaların sonucunda bulunan eserler Karaçaylıların bölgede yaşadıklarını kanıtlamaktadır. Tarihçi ve Arkeolog İsmail Mızıyev yaptığı arkeolojik çalışmalar neticesinde “Elcurt” denilen yerleşim yerinin XIV-XVII.

[151] Tavkul, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, s. 17; Adiloğlu, *Karaçay Malkar Türkleri*, s. 57.
[152] Tavkul, a.g.e., s. 17.
[153] Adiloğlu bu fermanda geçen kişinin “Karaçay” değil Kabardey çerkeslerinden adı “Karaşay” olan biri olduğunu iddia etmektedir. Adiloğlu, a.g.e., s. 57.
[154] Mızıyev, Karaçay-Malkar Halkının Tarihçesi, çev. Ali Şidikoy, Haz. Yılmaz Nevruz, *Birleşik Kafkasya,* Yıl 5, S. 19, I. Bölüm, Eskişehir, s. 4; İsmail Miziyev, “Alanla Biz Kimle Bolurbuz”, *Şuyohluk*, No. 3, Nalçik, 1981, s. 115; Ahmet Mokayev,“Malkar Halkının Tarihi”, çev. Adilhan Adiloğlu, *TDAV Tarih Dergisi*, S. 173, İstanbul, 2001, s. 41.
[155] Miziyev, a.g.e., s. 4; Şamallanı İbrahim, *Koban Başında-Tarih Haparla,* Çerkessk, 1987, ss. 14-19;Adilhan Adiloğlu, “Karaçay-Malkar Edebiyatı’’, Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2002, ss. 31-33; Hanefi Biciyev, “XIV-XVII Yüzyılda Karaçaylılar”, çev. Adilhan Adiloğlu, *Kırım Dergisi*, S. 26, Ankara, 1999, ss. 52-53.

yüzyıldan kalma bir Karaçay köyü olduğunu, köyün karşısında bulunan eski mezar kalıntılarının da Karaçaylılara ait olduğunu söylemektedir.[156]

1635-1653 yılları arasında Kafkasya'da bulunan İtalyan misyoner Archangelo Lambertini 1954 yılında yayımlanan eserinde Karaçaylılardan "Caracioli" şeklinde bahsetmektedir.[157] Karaçay-Malkar Türkleri hakkında en çok bilgi veren kişilerden biri olan Julius von Klaproth ise 1807-1808 yıllarında Gürcistan ve Kafkasya'ya yaptığı seyahat sonrası yazdığı "Kafkasya ve Gürcistan'a Seyahatlar" isimli kitabında "Karaçay" kelimesi "kara çay" veya "kara dere" manasına gelir demektedir. Lambertini, "Çerkesler, Karaçaylılara "Karşaga Kuşha", Mingrelyalılar ve İmeratyalılar "Karaçioli", Tatarlar "Kara Çerkes", Gürcüler "Kara Ciki" demektedirler"[158] şeklinde bilgi vermektedir.

"Karaçay" sözünün kökeni ile ilgili en geçerli görüş, Karaçaylıların efsanevi lideri Karça'dan geldiğine dair görüştür.[159] Buna göre "Karça"nın ismi ilk başlarda "Karaca" veya "Karaça" şeklinde söylenmekteydi. Zamanla "a" harfi düşüp "Karça" halini almıştır. Kabardeylerde "ey" denen ek Türk dilindeki "lı-li-lu-lü" denen eklere karşılık gelmektedir. "Karça'nın halkını ve yaşadıkları yeri" anlatmak için Karaçaylıların komşuları olan Kabardey Çerkesleri, "Karaça" sözüne, kendi dillerindeki (–ey) aitlik edatını ilave ederek "Karaşa-ey" şeklinde kullanmışlardır. Yabancı dillerden Kabardey diline giren "ç" sesi kurallar gereği "ş" sesine dönüşmektedir. "Karaşa-ey" şeklinde telaffuz edilen bu söz daha sonra vokal benzeşmesi sonucu "Karaşey" şeklini almıştır. Karaçaylılar "Karaşey" şeklindeki kavim adını Karaçay Türkçesinin ş>ç dönüşümü ve e>a vokal birleşmesi ve ünlü uyumu kurallarına göre "Karaçay" şekline dönüştürmüşlerdir.[160]

Malkarlıların ilk etnik temelleri Çerek yani Malkar vadisinde oluşmaya başlamıştır. Zaman içerisinde nüfusun artması ve farklı sınıfların oluşmasıyla Çerek (Malkar) vadisinde yaşayan insanların bir kısmı buradan ayrılarak Holam, Bızıngı, Çegem, Baksan vadilerine ve Balık ırmağı civarına yerleşmişler, yeni yerleşim yerleri kurarak "Holamlılar, Bızıngılılar, Çegemliler, Baksanlılar" gibi yerleştikleri vadilerin adlarını almışlardır.[161]

---

[156] Biciyev, a.g.e., ss. 52-53.
[157] "Karaçay Türkçesi", *Türk Ansiklopedisi,* C. 21, Ankara, 1974, ss. 263-265.
[158] Adiloğlu, a.g.e., s. 71.
[159] Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri,* Enderun Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 48; Yılmaz Nevruz, "Karaçay-Malkarlılanı Tamırlarını Üsünden", Yıl 5, S. 1, 1994, s. 45; MirzaBala, "Karaçay ve Balkarlar", *İ.A.,* C. 6, İstanbul, 1977, s. 218; Mahmut Aslanbek, *Karaçay ve Malkar Türklerinin Faciası,* Ankara, Çankaya Matbaası, 1952, s. 7; Adilhan Appa, "Karaçay-Balkar Türklerinin Kökeni", *Türkler*, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 583.
[160] Adiloğlu, a.g.m., s. 583; Nevruz, a.g.m., ss. 45-46; Bala, a.g.m., s. 218; Aslanbek, a.g.e., s. 7.
[161] Mokayev, a.g.m., s. 41.

“Balkar” kelimesi tahminen 15. asırdan sonra Türkçe’de görülen b >m ses değişimi sonucu “Malkar” veyahut “Tavlu” (Dağlı) şekline dönüşmüştür. Buna benzer örnekler Karaçay-Malkar dilinde bol miktarda mevcuttur. Bıyık > mıyık, ben > men, bin> min gibi.[162]

Malkarlıların etnik kökenini daha iyi anlamak için “Malkar” sözünün ne manaya geldiğine bakmak gerekir. “Malkar” kelimesi “mal” ve “kar” şeklinde iki kelimeden oluşmuştur. “mal“ kelimesi (hayvan, davar) manasına, “kar” kelimesi ise eski Türk topluluklarında “yer, şehir, mahalle, bölge” manalarına gelmektedir. Böylelikle “Malkar” kelimesinin anlamından “Mallı (hayvanlı, hayvanı bol) yer” veya “Malcıların (hayvancılıkla uğraşanların) yeri” olduğu ortaya çıkmaktadır.[163]

B. KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİNİN ETNİK KÖKENİ

Karaçay-Malkar Türklerinin en büyük problemlerinden biri Karaçay-Malkar halkının kökeni, etnik yapısının nasıl oluştuğu meselesidir. Bu mesele, uzun bir zamandır bilim adamlarınca araştırılmasına rağmen tam olarak çözülebilmiş değildir. [164] Karaçay-Malkarlıların Kafkasların en yüksek bölgesinde yaşamaları, İran ve Kafkasya dillerinin bulunduğu bir ortamda bulunmaları birçok bilim insanının bu bölgeye ilgi duymasına, tarih ve kültürünü araştırmaya itmiştir. Meselenin en çetrefilli yönü Karaçay-Malkarlıların kökeni ile ilgili pek çok teorilerin olması ve bu teorilerin birbirleriyle çelişmesidir.[165]

Kafkasya’nın sosyo-kültürel yapısı; tarihin farklı dönemlerinde Karadeniz yolu ile batıdan, Sibirya-Orta Asya-Güney Rusya bozkırları yolu ile kuzeyden, Anadolu-Ön Asya-Mezopotamya yolu ile güneyden gelen farklı kavimler ve uygarlıkların getirdikleri kültürel ve etnik unsurların Kafkas yerli halklarıyla karışmasıyla oluşmuştur.[166] Kafkasya’da yaşayan yerli kavimler ile hayvancılıkla uğraşan göçebe kavimlerin, Kafkasya’ya gelerek yerli halk ile karışması sonucu günümüzden 4.000 yıl önce Kafkasya’da “Maykop kültürü” oluşmuştur.[167] Maykop kültürünün oluşmasında Proto-Türk kavimlerinin büyük etkisi vardır. Bunun için Kafkasya’nın ve Kafkas kültürünün ayrılmaz bir parçası olan Karaçay-Malkar Türklerinin etnik ve tarihi kökenlerini araştırmaya Proto-Türk kavimlerinden başlanması gerekmektedir. Bizde bu sebeplerle Karaçay-Malkarlıların kökenini Proto Türk kavimlerinden başlatmayı uygun buluyoruz.

---

[162] Ufuk Tavkul, *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, TDK, 2000, s. 13; Bala, “Karaçay ve Balkarlar”, s. 2l7.
[163]Ahmet Mokayev,“Malkar Halkının Tarihi”, çev. Adilhan Adiloğlu, *TDAV Tarih Dergisi*, S. 174, İstanbul, s. 36.
[164] İsmail Mızıulu, “Tarih Halkin Zenginliğidir”, çev. Adilhan Adiloğlu, *Bilig Dergisi*, S. 7, Ankara, 1998, s. 17.
[165] Mıziyev, a.g.e.,s. 6.
[166] Ufuk Tavkul, “Tarihi ve Etnik Açıdan Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni”, *Türkler,* C. 2, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 562.
[167] Miziyev, a.g.e, s.7; Mızıulu, a.g.m., s. 18.

1. Kimmerler ve İskitler (Sakalar)

Kimmerler ve İskitler, Eskiçağ'daki Türk kültür tarihinin ilk temsilcileridir. Çeşitli yazılı belgelerden edindiğimiz bilgiler ve bu bilgileri doğrulayan arkeolojik eserler Kimmerler ve İskitlerin ilk Türkler ve ilk Türk Devletleri olduğunu göstermektedir.[168] Arkeologlar, araştırmalar neticesinde Kuzey Kafkasya'da Kimmerlere ait birçok eşya ve silah kalıntıları bulmuşlardır. Bunların büyük bir kısmı bugünkü Karaçay topraklarında, Kart-Curt, Uçkulan, Teberdi, Indiş, Sarıtüz köylerinde bulunmuştur.[169] Bulunan bu arkeolojik eserlerin benzerleri bugün bile Karaçaylılar tarafından kullanılmaktadır.

Grek kaynaklarında "Skyth", Asur kaynaklarında "Aşguzai", Pers kaynaklarında "Saka" Çin kaynaklarında "Sai" ve "Sai-wang" şeklinde bahsedilen İskitler Proto-Türk kavimlerinden biridir.[170] Bulunan belge ve kanıtlar Sakaların köklerini Orta Asya'ya bağlamakta ve Türk kökenli olduklarını göstermektedir.[171] İskitlerin kökeninin İrani, Slav ve Ural-Altay ırkına dayandığına yönelik üç farklı görüş vardır. Fakat Ural-Altay ırkına mensup bir kavim olduğu ve hatta Türk olduğu tezi her geçen gün bilim adamlarınca[172] daha çok taraftar bulmaktadır.

Sakalar ve Karaçay-Malkarlılar arasında köken birliğini gösteren birçok örnek vardır. Bunlardan birkaçını şu şekilde sıralayabiliriz: Sakaların "Tabiti" adında bir ocak tanrıçaları vardı, bu tanrıçaya çok önem veren Sakalar onu kutsuyorlardı. "Tabiti" adındaki bu tanrıça Karaçay-Malkar mitolojisinde "Tabit-Tabu" şeklinde korunmuştur.[173] İskit bilim adamı Anarhaksis'e "İskitler ne yiyiyorlar?" diye sorulunca "Sabah ve öğlen yemeklerinde ekşi süt ve peynir" demiştir. Bu yiyecekler Karaçay-Malkarlılar için her gün tüketilen gıdalardır ve "ayran bıla bışlak" yani "ayran ile peynir" anlamına gelmektedir.[174] Sakaların giyim kuşamları ile Karaçay-Malkarlıların kıyafetlerinin birbirine benzerliğini dizlere kadar olan uzun kapitone deri çizmeler göstermektedir. Sakalar sivri tepeli başlıklar giyiyorlardı. Bu başlıklar Karaçay Malkarlıların kullandığı başlıklara benzemektedir. Bu başlıkların biçimi

---

[168] M. Taner Tarhan, "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler", *Türkler,* C. 1, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 597.
[169] Miziyev, a.g.e., s. 14.
[170] Abdülhaluk M. Çay, İlhami Durmuş "İskitler", *Türkler,* C.1, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 577; Tarhan, a.g.m., s. 603.
[171] Çay, Durmuş, a.g.m., 580.
[172] Hasan Ata bin Molla Mehmet El'abeşi, M. Arsal, O. Süleymanov, M. Seyidof, Taner Tarhan, Zeki Velidi Togan, Fahrettin Kırzıoglu, Şemsettin Günaltay, Saim Koca, Yilmaz Öztuna, Bahattin Ögel gibi birçokTürk bilim adamı, İskitlerin Türk olduğunu söylemektedir. Niebuhr, Grote, Kiepert, Nagy, Mordtmann,Franke,Minns, Huntignford, Ruben, Kuun v.b yabancı bilim insanları ise iskitlerin Türk veya Ural-Altay ırkından olduğunu kabul etmektedir. Çay, Durmuş,. a.g.m., ss. 580-582.
[173] Appa, a.g.m., s. 574.
[174] Miziyev, a.g.e., s. 15.

eski heykellerde ve diğer tasvirlerde görülmektedir.[175] Görüldüğü gibi Sakalar ile Karaçaylılar arasında birçok konuda benzerlikler vardır.

Kaynaklar İskitler, Kimmerler ve Hazarların akraba kavimler olduklarını gösteriyor. Tevrat'ta, Kimmerlerin ataları Homer ile İskitlerin ataları Aşkurun'un kardeş oldukları ve babalarının Togarma olduğu belirtilmektedir.[176] Bütün bu görüşler ve belgeler tarihin farklı dönemlerinde Kafkasya'ya gelen Kimmerler ve Sakaların Karaçay-Malkarlıların oluşumuna büyük katkıda bulunduklarını göstermektedir.

2. Hun Bulgarları (Kara Bulgarlar)

Birçok yabancı ve Türk bilim adamı, Karaçay-Malkar halkının etnik oluşumunda birinci derecede Kara Bulgarların, (Kafkasya Bulgarlarının) etkili olduğunu ileri sürmektedir. Kafkaslar'da bulunan arkeolojik ve antropolojik belgeler de bilim insanlarının bu görüşünü desteklemektedir.

Karaçay'da bulunan Humara şehrinin etrafında Bulgar Türklerinden kalan birçok arkeolojik eser tespit edilmiştir. Bunların içinde; Narsana (Kislovodsk) şehri yakınlarında 10'dan fazla Bulgar yerleşim yeri, İndiş nehrinin yukarı kısmında Tamgaçık bölgesinde, İndiş başı ve Caşırın Kala civarında, Ullu Karaçay'da Ullu Kam ırmağının yanındaki eski eserler sayılabilir. Aynı şekilde Malkar ülkesinde de Bulgar Türklerinden kalma birçok anıt bulunmuştur. Aşağıçegem ve Laskuta köylerinin yanındaki yerleşim yerlerinin kalıntıları, Kaşhatav köyünün yanındaki mezarlık v.b.sayılabilir.[177]Bütün bu arkeolojik kalıntılar, Bulgar Türkleri ile Karaçay-Malkarlılar arasındaki etnik ve kültürel ilişkiyi çok net bir şekilde kanıtlamaktadır.

Kafkasya Bulgarlarının Karaçay-Malkarlılara bıraktığı önemli bir miras da hiç çivi kullanılmadan tomruklardan (kalın ağaçlardan) yapılan evlerdir. Bulgarlara özgü bu evler (tönggertge üy) Kafkaslar'da yalnızca Kuban, Baksan, Çegem ırmakları çevresinde yaşayan Karaçaylılar'da rastlanmıştır. [178] Aynı evlerin örnekleri Türkiye'ye göç eden Karaçay ailelerde de görülmektedir.

[175] Miziyev, a.g.e., s. 16
[176] Miziyev, a.g.e, s. 17-18.
[177] Miziyev, a.g.e, s. 27.
[178] Miziyev, a.g.e., 27.

Resim 1: Maksut Botaş'a Ait Tööñertge Ev, Yazılıkaya Köyü, Han, Eskişehir



Kaynak: Tuncay Açık arşivi.

Rus bilimadamlarından A. Miller 1930'lu yıllarda Kuzey Osetya'da arkeolojik çalışmalar yapmıştır. Yaptığı çalışmalar sonucunda Kara Bulgarların, Karaçay-Balkar halkının ataları olduğunu ileri sürmüştür. Miller'e göre Azaktaki Kara Bulgarların ataları önceden Kafkasya'da, bugünkü Digorya ve Balkarya topraklarında yaşıyorlardı. Daha sonra bir kısmı Azak civarında, bir kısmı da Kafkasya'da kalmıştır. Balkar Türkleri ile Azak Kara Bulgarlarının aynı kökten geldiğini kanıtlamak ve neticesini bilim dünyasına açıklamayı düşünen Miller, 1933 yılının sonlarında Sovyet hükümeti tarafından tutuklanmış ve Sibirya'ya sürgüne gönderilmiş ve orada vefat etmiştir. Onun vefatıyla bu konudaki çalışmalar yarım kalmıştır.[179]

V.F. Miller ise A. Miller'in Karaçay-Balkar Türklerinin Kara-Bulgarların devamı olduğu şeklindeki görüşünü kabul etmekle birlikte ona göre Kara Bulgarlar, Azak civarına Kafkasya'dan göç etmemiş, tam tersine Azak'taki Kara Bulgarların bir kısmı Kafkasya'ya göç etmişler ve bugünkü Karaçay-Balkar Türklerinin temelini oluşturmuşlardır.[180] Yine Miller, Karaçay ve Malkarlıları Hun-Türk İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra ortaya çıkan "Kafkasya Bulgarlarının" torunları olarak kabul etmektedir. Hun-Türk imparatorluğundan

[179] Tavkul, a.g.m., 563; Appa, a.g.m., s. 578.
[180] Appa, a.g.m., 578; Caferoğlu, a.g.e., s. 48.

sonra Azak, Don ve Kuban boylarına yerleşen Bulgar Türkleri 6.yüzyılın ortalarında Orta Asya'dan gelen yeni Türk kabilelerinin baskısıyla kuzeye, yukarı İdil'e ve batıya Tuna boylarına yayıldıkları zaman bir koluda Kafkasya dağlarına doğru gitmişlerdir, bunlara "Kara Bulgarlar" denilmiştir[181] görüşünü ileri sürmüştür.

Karaçay-Malkarlar, Bulgarların kullandıkları Güdürgü, Çılmas, Bulungu, Hurzuk, Uçkulan, Bitturgu, Bıllım, gibi bazı kabile ve soy isimlerini bir hatıra olarak günümüzde devam ettirmektedirler.[182]

Tarihî Humara şehrinin çevresinde bulunan eski Türk yazıtlarının incelenmesi sonucunda yazıtlardaki dilin fonetiğinin bugünkü Karaçay-Malkar dilinin fonetiğine çok benzediği görülmüştür. Karaçay-Malkar dilinde kullanılan kelimeler ile Bulgar dilinde kullanılan kelimeler arasında büyük yakınlık vardır. Bulgarların bilinen en büyük komutanı Asparuk'un adı Karaçay-Malkar dilinde "gururlu" ve "haşmetli" anlamlarına gelmektedir. Karaçay-Malkar Türkçesinde "ospar" sözü, "gururlu" ve "kibirli" anlamlarına gelir iken, "osparlık" sözü de "kendine aşırı güvenme, çalım" manalarına gelir. Bulgaristan'da "Kurnayat" adlı köy ile Çerek nehrinin doğduğu yerde bulunan Malkarlı "Kurnayat" köyü, Karaçay'daki "Mara" köyü ile Bulgaristan'daki "Mara" bölgesi birbirine çok benzemektedir.[183] Bulgarlar ile Balkarlar, Kara Bulgarlar ile Karaçay-Balkarlar arasındaki benzerlik de dikkat çekici bir durumdur.[184]

Bulgar Türklerinin kültürü ile Karaçay-Malkar kültürü arasında da birçok benzerlik bulunmaktadır. Keçe ürünleri, gömlekler, "cavluk" adı verilen şal biçimindeki başörtü, kıyafet ögeleri, kaftanın kenarına kürk yerleştirme, çeşitli bayan süsleri, soru işareti (?) şeklindeki çengel küpeler örnek olarak sayılabilir.[185]

Ortaya konulan bütün bu deliller Karaçaylılar ile Bulgarlar arasında birçok ortak noktanın olduğunu göstermekte, Karaçaylıların etnik oluşumunda Bulgarların çok büyük bir etkisinin olduğunu düşündürmektedir.

3.Aslar (Alanlar)

Karaçay-Malkar halkının ortaya çıkışında Alanların da önemli bir etkisi vardır. Hun-Bulgar kabileleri gibi Alan-Aslar'da İskit ve Sarmatların torunlarıdır. Alanların adı bazı kaynaklarda "As" olarak geçmektedir. Önceleri Orta Asya'da yaşayan Alanlar, M.Ö.

---

[181] Bala, a.g.m., ss. 217-222.
[182] Miziyev, a.g.e., s. 26.
[183] Miziyev,a.g.e.,s. 26; Mızıulu, a.g.m., s. 25.
[184] Bala, a.g.m., s. 218.
[185] Miziyev, a.g.m., ss. 27-28.

I.yüzyıldan itibaren Kuzey Kafkasya'da yaşamaya başlamışlardır. Kafkasya'ya tam olarak yerleşmeleri IV. yüzyılda olmuştur. IV ve VII. yüzyıllarda, Kafkaslar'da Hun-Bulgar ve Hazarlar etkili olduğundan Alanlar ancak IX. yüzyılın ortalarından itibaren Hazarların yıkılışıyla bölgede etkili olmaya başlamışlardır.[186]

"Alan" sözü bugün sadece Karaçay-Malkar dilinde bulunmakta ve "dost", "soydaş", "arkadaş", "aynı ilden", "aynı kabileden" anlamlarına gelmektedir. Kuzey Kafkasya'da Karaçaylılardan başka hiçkimse bu adı kendi öz adı gibi kullanmamaktadır. "Alan"sözünün bu şekilde kullanılması Alanların Karaçay-Malkar halkının ataları olduğuna önemli bir işaret kabul edilmektedir.[187] Türkiye'de yaşayan Karaçaylılar da bu kelimeyi kendi aralarında yaygın bir biçimde kullanmaktadırlar.

Alanların Türk veya İran kökenli bir kavim olduğu konusunda farklı görüşler vardır: İspanyol Etnograf Hose Manuel Thomas Tabenara, Kazanlı Profesör M.Z. Zakiyev gibi bilim adamları Alanlann Türk kökenli bir kavim olduklarını ve bugünkü Karaçay-Malkar Türklerinin ataları olduğunu söylemektedirler. U.B. Aliyev, M.A. Habiçev, H.M. Hacilayev, Ş.H. Akbayev gibi Karaçay-Malkarlı bilim adamlarına göre ise Alanlar, Türk ve İrani kökenli kavimlerden oluşmakta, Türk olan kısmı, Karaçay-Malkar Türklerinin atası, İrani kısmı ise Osetlerin atalarıdır görüşünü ileri sürmektedirler. 20 yıla yakın bir süre Alanlarla ilgili araştırma yapan ve bin kadar kitap, makale ve harita inceleyen B.A. Alborov'a göre ise Alanlar çok eski dönemlerden itibaren iki ayrı halk olmaya başlamışlardır. İrani kökenli Alanlar, Kafkasya'da M.S VII. yüzyıla kadar yaşamıştır. Bunlar Osetlerin atasıdır. Türk kökenli Alanlar ise, Kıpçaklar ile birlikte M.S. V.yüzyılda Kafkasya ve Avrupa'ya gitmişlerdir. Bunlar da Karaçay-Malkar Türklerinin atasıdır[188] görüşünü ileri sürmüştür.

İrani bir dil konuşan Osetler bugün bile en yakın komşuları, Balkarlılara "As" demektedirler. "Balkaria"yerine ise "Assiag" demektedirler. Karaçay ülkesine ise "Stur-Assiag" (Büyük Asya) derler. Asların, Osetlerin ataları olduğuna inanmak çok güçtür. Osetler eğer Aslar iseler, neden Karaçay ve Malkarlılara "As" demektedirler?[189] Bu çok büyük bir çelişkidir. Bunun mantıklı açıklaması Asların, Osetlerin değil Karaçaylıların ataları olduğu gerçeği olsa gerektir.

V.A. Kuznetsov "Tavlas" adlı Türk kavminin, Karaçay-Malkarlıların atası olduğunu söylemekte ve "Tavlas" (Tulas) sözünün "Tavlu-As" (Dağlı-As) sözlerinden oluştuğunu ve

---

[186] Miziyev, a.g.e., ss. 28-29.

[187] Mızıulu, a.g.m., s. 26; Soslanbek Bayçorov, *Bin Yılların içinde Karaçay*, çev., Hasan Ülker, www.kamatur, org, (10.02.2015) ; Tavkul, a.g.m., s. 565; Miziyev, a.g.e., s. 31.

[188] Ahmat Bayramkulov, "Alanlann Dilleri Hakkında Tarihi Belgeler", çev. Adilhan Adiloglu, *Kırım Dergisi,* S. 25, Ankara, 1998, s. 48.

[189] Miziyev, a.g.e, s. 32; Mızıulu, a.g.m., s. 26.

"Tavlas" isimli kavmin konuştuğu dil itibariyle de eski Bulgar Türkçesine dönüşen Alan-Aslar olduğunu ifade etmektedir. Karaçay-Malkarlılar çok eski tarihlerden beri kendilerine "Tavlu" (Dağlı) demektedirler.[190]

Alanların Türk dilli olduklarının ve Karaçay-Malkarlıların meydana gelmesinde çok önemli bir etkiye sahip olduklarının bir başka delili ise Yukarı Arhız'da bulunan Kart-Curt isimli eski yerleşim yerinde bulunan ve XII. yüzyıla ait Zelunçuk yazısıdır. Bizanslı şair İonhannes tarafından XII.yy.'da yazılan bu yazıda kolay bir şekilde anlaşılan türkçe sözcükler ve terimler bulunmaktadır: Ata-Curt (ata yurdu), yıl (yıl), Bagatar (bahadır), Tengri (Tanrı), belunüp (bölünüp), alan yurtluğa (düzlükteki yurtluğa) vb. Yine kitabede kabilelerin dağılımından ve bir araya gelerek düzlük yerlere taşınmaya karar verdiklerinden bahsedilmektedir. [191] Bütün bu deliller Karaçaylıların oluşumunda Alanların etkisinin büyük olduğunu gösterir.

4. Hazarlar

Karaçay-Malkar Türklerinin etnik oluşumunda etkili olan diğer bir Türk Devleti Hazarlardır. Hazarlar, 400 yıla yaklaşan ömrü ile Doğu Avrupa'da kurulan ilk Türk devletleri arasında en kuvvetlisi ve en uzun ömürlü olanıdır. Hazarların örf ve adetleri, sanatları, giyim-kuşamları, kısaca Hazar kültürü çok geniş bir sahaya yayılmış, Hazar Devletinin yıkılmasından sonra bile bu kültür pek çok milletin kültürünü etkilemiş ve onların gelişmesine yardım etmiştir. Bu milletlerden biri de Karaçay-Malkarlılardır.[192]

Hazar Kağanlığı'nın yıkılışından sonra Kıpçak ve Hazarların karışımıyla Karaim (Karay) Türkleri ortaya çıkmıştır. Bugün Polonya ve Litvanya'da yaşayan birkaç bin Musevi Karaim Türkü ve ağırlıklı olarak Kafkasların kuzeyinde, ama dünyanın değişik yerlerine dağılmış durumda olan Karaçaylılar Hazarların bakiyesi olarak kabul edilmektedir.[193]

5. Kıpçaklar

Karaçay-Malkar dili ve kültürü üzerinde en etkili olan kavim onların etnik yapısına en son etki eden Kıpçak Türkleridir. Doğu kaynaklarında "Kıpçak", batı kaynaklarında ise "Coman" (Kuman) adıyla tanınan bu kavim, Rus kaynaklarında "Polovtsi" şeklinde geçmektedir. [194] Kafkasya'da Karaçay-Malkar bölgesinde ortaya çıkan Kıpçaklara ait arkeolojik eserler, mezarlar ve heykeller Kıpçakların bu bölgenin etnik ve kültürel yapısının oluşmasında oldukça etkili olduklarını belgelemektedir. Baytal Çaphan'da görülen ölü gömme

---

[190] Bayramkulov, a.g.m., s. 49.
[191] Miziyev, a.g.e, s.31; Mızıulu, a.g.m., s. 27.
[192] Tavkul, a.g.m, s. 566.
[193] Ahmet Taşağıl, "Hazarlar", *TDV, İ.A*, C. 17, s. 120; Bala, a.g.m., s. 2l8.
[194]Tavkul, a.g.m, s. 566.

adetleri XIV-XVI. yüzyıllardaki Kıpçak geleneklerine uymaktadır. Bu mezarların çokluğu XIV. yüzyılda Karaçay'da Kuban kıyısında Kıpçakların yaşadıklarını göstermektedir. 1958 yılında Karaçay'ın Kart-Curt köyündeki eski Karaçay mezarlarını inceleyen Rus bilim adamı E.P. Alekseyeva, en az 400 yıllık olan bu mezarlardaki ölü gömme biçimlerinin Kıpçakların ölü gömme âdetleri ile büyük bir benzerlik gösterdiğini tespit etmiştir.[195]

Kıpçaklar ile Moğollar 1223 yılında karşı karşıya gelmişlerdir. Kıpçaklar, Moğollara karşı tek başına karşı mücadele edemeyeceklerini anladıklarından Alanlarla ittifak yapmayı düşünmüşler fakat Alanlar üzerine yürüyerek onları dağıtan Moğollar buna fırsat vermemişlerdir. Sıranın kendilerine geldiğini gören ve güçlü Moğol ordusu karşısında yok olacaklarını bilen Kıpçakların büyük bir kısmı kuzeydeki bozkırlara kaçmış, küçük bir kısmı ise Türk topluluklarından Kuban Bulgarları ve Alanlarla birleşerek Kafkasların sarp ve güvenlikli dağlık kesimlerine çekilmişlerdir.[196] Karaçay-Malkar halkının etnik temelinin oluşumunda bu tarihi olayın büyük etkisi olmuştur.

C. KARÇA VE MALKAR (BALKAR) HİKÂYESİ

Kırım dolaylarında yaşamakta olan Karça, ortaya çıkan bazı huzursuzluklar üzerine yanına kabilesini, Adurhay, Budyan ve Navruz adlı arkadaşlarını da alarak Kuzey Kafkaslara gelmiş, Kırım çevresinde yaşamakta olan Botaş da 60 aile ile birlikte onlara katılmış. Bashan vadisinin yukarı kesimlerine yerleşen Karça ve kabilesi burada 6 yıl kadar sıkıntısız bir şekilde yaşamış. Karça, Bashan ırmağı üzerine bir köprü yaptırarak karşı tarafa kolayca gidip gelmek istemiş. Ancak köprü yapılırken suya düşen yongalar (ağaç parçacıkları), Bashan ırmağının alt taraflarında oturan Kabardey Çerkesleri tarafından fark edilmiş. Irmağın üst kesimlerinde birilerinin yaşadığını anlayan Kabartaylar olayı Prensleri Kaytuk oğlu Aslanbek'e anlatmışlar. Bunun üzerine Aslanbek adamlarını göndererek Karça'nın kendisine tâbi olmasını ve vergi vermesini istemiş. Karça, bu istekleri reddettiği gibi kendisine yapılan bu teklifi bir hakaret kabul etmiş. Karça ve Aslanbek arasında büyük bir savaş olmuş. Savaşı kaybeden Karça bazı adamlarıyla birlikte daha güvenli dağlara çekilmek zorunda kalmış. Karça'nın köyünü yağmalayan Aslanbek esir aldığı kişiler ve ganimetlerle ülkesine dönmüş.[197]

Kabarteylere karşı tek başına başarılı olamayacağını anlayan Karça, Kafkas dağlarının ardında yaşayan Gürcü-Svanlardan yardım istemiş. Svanlar, Karça'nın isteklerine olumlu yaklaşmışlar ve ona asker ve silah yardımında bulunmuşlar. Karça, Svanlardan aldığı

---

[195] Tavkul, a.g.m., s. 568.
[196] Tavkul, a.g.m., s. 567.
[197] Şamallanı, a.g.e., ss. 6-7; Tavkul, a.g.m., s. 569; Adiloğlu, a.g.e, s. 52.

yardımla Kabartey topraklarına saldırmış ve Aslanbek'in bütün at ve koyun sürülerini alıp götürmüş. Aynı zamanda Aslanbek'e bir elçi gönderen Karça, eğer mallarına tekrar sahip olmak istiyorsa yapacağı üç teklifini kabul etmek zorunda olduğunu söylemiş. Bu tekliflerden birincisi, Karça'nın egemenlik hakkını tanıması; ikincisi, yağmalanan mallarının ve esir edilen adamlarının geri verilmesi, üçüncüsü ise Gürcü-Svan askerlerinin masraflarının karşılanmasıymış.[198]

Karça ile baş edemeyeceğini anlayan Aslanbek, barış şartlarını kabul etmek zorunda kalmış. Kabardeyler Karça'dan esir aldıkları adamları geri verirken esir alınanlardan iki kişi daha önce savaşta öldüğünden bu iki kişinin yerine Dohşuk sülalesinden ve Tambiy soyundan iki genci kan borcu karşılığı Karça'nın kabilesine vermişler. Bu gençlerden Tohçuk ve Tambiy adlı iki soy meydana gelmiş. Karça ve kabilesi, Bashan vadisindeki El-Curt köyünde 40 yıl kadar rahat ve mutlu bir şekilde yaşamışlar. Her geçen gün sayılarının artması üzerine verimli ve bereketli toprakların bulunduğu Koban vadisine göç etmişler. Zamanla burada çoğalarak Karaçay halkını meydana getirmişler. Karça'nın adı da zamanla değişerek "Karaçay" biçimine dönüşmüş, onun ismi de halkının ismi olmuş. Bugün "Adurhay, Budyan, Navruz, Botaş, Tohçuk ve Tambiy" isimleri Karaçay halkı arasında varlığını devam ettiren önemli sülalelerdir. Bu da destanda anlatılan olayların gerçeklik payını arttırmaktadır.[199] Karça'nın hikâyesi Ullu Köç (Büyük Göç) şiir şeklinde söylenerek günümüze kadar gelmiştir.[200]

Malkar Türklerinin etnik oluşumu ile ilgili "Karça" destanına benzer çok fazla rivayete rastlanmamakla birlikte Malkarlılar, etnik kökenlerini "Malkar" veya "Balkar" isimli bir avcıya dayandırmaktadırlar. Anlatılan hikâyeye göre "Malkar" adında bir avcı Kafkasya dağlarına avlanmak amacıyla gelmiş. Dağların arasında güzel bir ova bulunuyormuş. Burada yaşayanlar kendisine "Tavlu" (Dağlı) diyormuş. Burayı çok beğenen Malkar orada yaşamaya karar vermiş ve kabilesi ile Tavlulara katılmış. Daha sonra Tavlulara otoritesini kabul ettirerek onların hükümdarı olmuş. Bir süre sonra oraya Dağıstan taraflarından "Misaka" adında bir prens gelmiş. Misaka ve adamları da orayı çok beğenmişler ve orada kalmaya karar vermişler. Misaka'nın ismi Dağıstan'da yaşayan Masaha-Hunlarının adını çağrıştırmakta ve Malkar halkının etnik oluşumunda Hun kabilelerin etkisini göstermektedir. Misaka bir gün Malkar'ın kızını görmüş ve ona âşık olmuş. Kız da Misaka'nın âşkına karşılık vermiş. Fakat prensesin erkek kardeşleri bu ilişkiye karşı çıkmışlar. Bunun üzerine Misaka ve Prenses,

---

198 Şamallanı, a.g.e., 7-8; Tavkul, a.g.m., s. 569; Adiloğlu, a.g.e., s. 52.
199 Şamallanı, a.g.e., ss. 7-8; Tavkul, a.g.m., s. 569; Adiloğlu, a.g.e., ss. 53-54.
200 Yılmaz Nevruz, Karaçay-Malkarlılanı Tamırlarını Üsünden, Tercüme, Bülent Tezcan, ss. 48-56. Bkz. Ek 1.

Malkar'ın bütün erkek çocuklarını öldürmüşler. Malkar'ın kızı ile evlenen Misaka bütün topraklara hâkim olmuş. [201]

Bir süre sonra, Canbek adlı bir hükümdarın "Basiyat" ve "Badinat" adında iki oğlu Malkar ülkesine gelmişler. Bu iki kardeş Çerek ve Holam ırmakları arasında yaşayan Tavlularla savaşarak onları hâkimiyet altına almışlar. Ele geçirdikleri toprakları kendi aralarında paylaşmışlar. Basiyat, Malkar topraklarında kalmış ve Malkarlıların soy atası olmuş. Digorların yaşadığı yere giden Badinat ise onların soy atası olmuş. Karaçaylıların "Kırımşavhal" adlı kraliyet sülalesine mensup bir prensesle evlenen Badinat'ın bu evlilikten yedi erkek çocuğu olmuş, bu çocuklar Digorların prens sülalelerini oluşturmuşlar. Bu çocukların isimleri; "Çegem, Karacav (Karaçay Kelimesinin Digorca'ya geçmiş halidir), Koban, Abisal, Tuvgan, Kubadiy, Betuy" şeklindedir. Hikâyede anlatılan "Malkar" adlı avcının adı "Bulgar" sözünü çağrıştırmaktadır. Büyük bir ihtimalle "Malkar" sözü Bulgar Türklerinden miras kalmıştır. [202] Bu durum Malkarlıların etnik oluşumunda Bulgarların etkisinin büyük olduğunu savunanların tezini güçlendirmektedir.

Karaçay-Malkarlıların etnik kökeninin ortaya çıkmasında Timur Han ve Tohtamış Han arasında yapılan savaşında büyük etkisi vardır. Timur, İran ve Azerbaycan topraklarını ele geçirmek amacıyla Altın Orda Devleti'nin hükümdarı Tohtamış Hana karşı harekete geçti. 15 Nisan 1395 yılında, Terek ırmağı civarında Timur ile Tohtamış Han arasında büyük bir savaş oldu. Tohtamış Han'ın ordusunda Moğollar, Kıpçaklar, Başkurtlar, Alanlar, Çerkesler, Ruslar, Bulgarlar ve Kırımlılar bulunuyordu. Timur'un ordusu da oldukça kalabalık ve güçlüydü. Çok şiddetli çarpışmaların yaşandığı savaşı Timur kazandı. Tohtamış Han, savaşı kaybedince askerleriyle birlikte batı istikametine doğru kaçmaya çalıştıysa da bunu başaramadı. Tohtamış Han'a bağlı bazı birlikler merkez ile bağlantılarını kaybettiler ve küçük gruplara bölünerek başlarındaki beyleriyle batıya doğru kaçmaya çalıştılar. Özellikle Bulgar ve Kıpçak kökenli askeri gruplar yok edilme endişesiyle dağların arasında bulunan Çerek vadisine sığınarak hayatlarını kurtarabildiler. Kurtulmayı başaran Bulgar ve Kıpçak kökenli askerî gruplar, eskiden beri buralarda yaşamakta olan bazı yerli kavimlerle karışarak Karaçay-Malkarlıların etnik oluşumunu başlattılar.[203]

Kabardey-Malkar Bilim ve Araştırma Enstitüsü tarafından 22-26 Haziran 1959 yılında Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçik şehrinde "Karaçay-Balkar Halkının Etnik Oluşumu" konulu bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyuma Moskova, Leningrad,

[201] Adiloğlu, a.g.e., ss. 54-56; Mızıulu, a.g.m., s. 28.
[202] Adiloğlu, a.g.e., ss. 55-56; Mızıulu, a.g.m., s. 28
[203] Mokayev, a.g.m., S. 173, s. 40; Tavkul, a.g.e., s. 567.

Dağıstan ve Gürcistan'dan birçok bilim adamı katılmıştır. Sempozyumun bitiminde şöyle bir sonuca varılmıştır: Karaçay-Balkar halkının etnik kökeni uzun yıllar Kafkasya'da yaşayan Türk Devletlerinden Hun, Bulgar, Hazar, Alan ve Kıpçakların bölge halkları ile karışıp kaynaşması sonucu ortaya çıkmıştır.[204]

Bazı bilim insanları Karaçay-Malkar halkının etnik kökenini, tarihî, arkeolojik, linguistik ve sosyolojik araştırmalar sonucu daha erken dönemlere götürerek proto-Türk kavimlerine bağlamaktadır. Onlara göre Karaçay-Balkar halkının etnik temelleri Kimmerler ve İskitlerle başlamakta; Hun, Bulgar, Hazar, Alan ve Kıpçaklarla devam ederek Kafkasların yerel halkları ile karışarak son şeklini almaktadır.[205]

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Karaçaylıların etnik kökeni meselesi tam olarak vuzuha kavuşturulamamıştır. Konuyla ilgili araştırmalar devam etmektedir. Temennimiz en kısa sürede ilmi veriler ışığında konunun aydınlığa kavuşturulmasıdır.

D. BİLİM ADAMLARI VE SEYYAHLARA GÖRE KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİ

Karaçay-Malkarlılarla ilgili olarak birçok bilim adamı, misyoner, asker, seyyah vb. kişiler önemli çalışmalar yapmışlardır. Özellikle seyahatnameler Karaçayların ve Karaçay tarihinin daha iyi öğrenilmesi ve anlaşılmasında kullanılması gerekli çok önemli belgelerdir. Ticaret, seyahat, misyonerlik gibi değişik sebeplerle Kafkasya ve Karaçay ülkesini gezip gören kişiler gördüklerini, duyduklarını ve izlenimlerini yazıya aktarmışlardır. Bu kaynaklar bölgenin ve Karaçayların tanınmasına çok önemli katkılar sunmaktadır.

1. Bilim adamı, Misyoner, Subay v.b. kişilere göre Karaçay-Malkar Türkleri

Avrupa kaynaklarında Karaçaylılarla ilgili ilk tarihi bilgiler 1404 yılında Kafkasya'da bulunan Başpiskopos Johannes de Galonifontibus'un notlarında geçmektedir. Johannes"Kara Çerkesler" diye bahsettiği Karaçaylılarla ilgili şu bilgileri vermektedir:

> *Çerkesya ya da Zikia adı verilen ülke, Karadeniz'in arkalarındaki dağların eteklerinde uzanmaktadır. Bu bölgede iki farklı halk yaşamaktadır. Yüksek dağlık alanların üstünde bulunan vadilerde yaşayanlar Kara Çerkesler, aşağıda deniz kıyısında yaşayanlar ise beyaz çerkeslerdir. Beyaz Çerkeslerin kendilerine mahsus dilleri vardır. Onları hiçkimse ziyaret etmez. Onlar da tuz ihtiyaçlarını giderme dışında yerlerinden ayrılmazlar.*[206]

Galonifontibus, Karaçaylıları "Kara Çerkesler" diye tanımlamakta ve onların yaşamak için yüksek yerleri tercih ettiğini belirtmektedir.

---

[204] Mızıulu, a.g.m., s. 17; Miziyev, a.g.m., s. 6; Adiloğlu, *Karaçay Malkar Türkleri*, s. 3; Adiloğlu, a.g.m., s. 572.
[205] Tavkul, a.g.m. 562; Nevruz, a.g.m, s. 41; Appa, a.g.m., s. 572; Dilber Kansay, *Karaçay Malkar Halkının I. Kültür Festivali Üstüne*, Ankara, Gündoğan Yay., 1992, ss. 10-11.
[206] Tavkul, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, s. 52.

1635-1653 yılları arasında Kafkasya'da bulunan İtalyan misyoner Archangelo Lambertin Karaçaylılardan "Karaçioli" diye söz etmekte ve Karaçaylılarla ilgili şunları söylemektedir:

> *Kafkasya'nın kuzey eteklerinde Kara Çerkes veya Karaçioli denilen bir kavim yaşamaktadır. Kara Çerkes adı onlara esmer tenli olduklarından dolayı verilmemiştir. Muhtemelen bu isim onlara ülkelerinde gökyüzü sürekli bulutlu ve karanlık olduğundan dolayı verilmiş olmalıdır. Yoksa onlar beyaz tenli insanlardır. Onların dilleri Türkçedir. Ancak çok hızlı konuştuklarından dilleri zor anlaşılmaktadır. Bu kadar acaip dil konuşan halk arasında Karaçaylılar Türk dilinin saflığını nasıl korumuşlardır? Bu beni hayrete düşürmektedir. Kafkasya'nın kuzeyinde eskiden Hunlar yaşamışlardır. Karaçaylıların Hun Türklerinin bir dalı olduğu ortaya çıkmaktadır.*[207]

Lambertin'in dikkat çeken en önemli tespiti Karaçaylıların konuştukları dilin Türk dili olması ve Karaçaylıları Hunların bir kolu olarak görmesidir.

Gürcistan'ın soylularından tarihçi ve coğrafyacısı Vahuşti, 1745 yılında Basiani'nin (Malkar ülkesi) sınırlarından şöyle bahsetmektedir:

> *Basiani'nin toprakları doğuda Digorya'nın olduğu dağlarla sınırlanır, güneyde Svanetya ile, kuzeyde Çerkesya ile, batıda Svanetiya ile Kafkasya arasındaki dağla sınırlanmaktadır. Basiani'nin halkı diğer Ovslar'dan daha soyludur. Toprak ağaları ve bunların köleleri vardır. Düzenli yerleşim bölgeleri ve iyi işleyen bir devlet teşkilatına sahiptirler. Basiani'nin en büyük ırmağı, Çerkesya topraklarından geçip Terek nehri ile birleşir.*[208]

S. Bronevskiy, 1823 yılında basılan "Kafkasya'nın Coğrafyası ve Tarihi" isimli eserinde Karaçayların yaşadığı coğrafyanın hususiyetlerinden, töre kurallarına uymanın öneminden ve meşhur Karaçay atlarından şöyle bahsetmiştir:

> *Karaçaylılar, Elbrus'un yamaçlarından doruklarına kadar yayılmış, en zorlu patika ve yollara sahip doğal güzelliklerde yaşayan bir halktır. Töre yönetimiyle yaşıyorlar. Gençlerin, yaşlılara karşı kusursuz itaatleri dikkat çekiyor. Atları*[209] *çok güçlü, yetiştirdikleri safkan Karaçay atları ile en zor yollarda bile gözü kapalı gidiyorlar. Karaçaylılara ulaşmak için zor ve tehlikeli dağ yollarından geçmek gerekiyor.*[210]

1834-1836 yılları arasında Kuzey Kafkasya'da bulunan ve halkın arasında dolaşarak önemli bilgiler toplayan Rus subay Feodor Feoderoviç Tornau şunları anlatmaktadır:

> *Kubanın öbür tarafında yaşayan insanlar Çerkezler, Abazinler ve Tatarlar olmak üzere üçe ayrılır. Tatarlar kendi içlerinde Nogay Tatarları ve Karaçaylar olarak iki kısma ayrılır. Karaçaylılar Koban ve Teberdi'nin üst tarafları ile Elbruz dağı eteklerinde yaşamaktadırlar. Bu insanlar savaşçılıktan daha çok ticaretle ilgilenen insanlardır. Nüfuslarının 8 bin kadar olduğu tahmin edilmektedir. Konuştukları dil Orta Asya dillerindendir.*[211]

---

[207] Şamallanı, a.g.e., s. 180-181; Adiloğlu, a.g.e., s. 61.
[208] Miziev, a.g.e., s. 41.
[209] Karaçay atları için bkz. Ek 2.
[210] Tarih'te Yabancıların Gözüyle Karaçay Malkarlılar, Çev. Murat Poyraz, http://karachays.narod.ru/, (20.07. 2012).
[211] Feodor Feoderoviç Tornau, *Bir Rus Subayının Kafkasya Anıları,* çev. Keriman Vurdem, Ankara, Kafkasya Derneği Yay., 1996, s. 96.

Feodor Feodoroviç'in yaptığı çalışmalar neticesinde ortaya attığı en dikkat çekici tespit Karaçaylıların Tatar kökenli olduğunu ileri sürmesidir. Bu konu bazı bilim adamlarınca da ileri sürülen ve tartışılan bir konudur. Doğruluğu ispatlanamamıştır.

1850'li yılların başlarında Kafkasya'da bulunan Çarlık Rusyası askeri görevlisi V.V. Şevtsov, Karaçaylıların yaşadıkları yer, konuştukları dil, aile yaşantıları, fizikî özellikleri, yönetim sistemleri, dinî inanışları, ekonomik yaşantıları gibi birçok konuda şunları yazmaktadır:

> *Karaçaylılar Elbruz dağının[212] eteklerinde yüksek yerlerde yaşarlar. Sayıları az olmakla birlikte çok cesur ve yiğittirler. Onlar hiçbir zaman düşmanlarına mağlup olmamışlardır. Komşu halklarla çok yakın diyalog içerisinde olmakla birlikte dillerini saf ve temiz bir şekilde korumuşlardır. Yabancı halklardan giren yabancı kelime sayısı çok azdır. Karaçaylıların yönetimi beş bey tarafından yapılmaktadır. Yönetim babadan oğula geçmektedir. Gerçeği söylemek gerekirse Karaçaylılar diğer dağlı halkların aksine çok temiz giyinirler. Evleri ve hayatları düzenli ve temizdir. Tatlı dillidirler. Yeminlerine oldukça sadıktırlar. İslamiyet'in Sünnî koluna mensupturlar. Yüksek dereceli din adamları vardır. Beyaz tenlidirler. Erkekleri orta boylu ve yakışıklıdırlar. Kadınları dikkat çekecek kadar güzeldirler.*
>
> *Karaçay atları Kafkasya'nın en iyi cins atları kabul edilmektedir. Dağlık ve engebeli arazilerde rahatça yol alabildiklerinden çok kıymetlidir. Bu atlar kendi haline bırakıldıklarında dahi en çetin yollarda bile kolaylıkla yürürler. Başka bir cins atın adım atamayacağı bir yerde, yeter ki Karaçay cinsi atın ayağının basacağı bir yer olsun, hiç zorlanmadan kolayca yoluna devam edebilir. Karaçay koyunlarının kalitesi de oldukça iyidir. Koyunların yünü kaşmir gibi ince, yumuşak ve uzundur.*[213]

Karaçaylıların yaşadıkları yer, konuştukları dil, aile yaşantıları, fizikî özellikleri, yönetim sistemleri, dinî inanışları, ekonomik yaşantıları gibi birçok konuda bilgi veren kişilerden biride Fransız asıllı Adolf Petroviçtir. Petroviç 1852 yılından itibaren Kafkasya Genel Valiliği'nde uzun yıllar görev yapmış, bütün Kafkasya'yı dolaşmıştır. 1858 yılında Tiflis'te yayınladığı "Kafkasyalı Dağlı Kavimlerin Kısa Tasviri" isimli kitabında Karaçay-Malkar Türkleri ile ilgili şunları söylemektedir:

> *Karaçaylılar, Koban ve Teberdi ırmaklarının yukarı kısımlarında ve Elbruz dağı eteklerinde yaşarlar. Önceleri Büyük Kabardey prenslerinin hakimiyetinde iken şimdi Rus egemenliğini kabul etmişlerdir. Bize oldukça sadıktırlar. Yoğun olarak Kart-curt, Hurzuk ve Uçkulan adlı köylerde yaşarlar. Kabardey'den Koban'a giden bütün geçit ve yolları korurlar. Genellikle hayvancılık işiyle uğraşırlar.*
>
> *Orusbiyler (Malkarlılar) Bashan ırmağının yukarı kısımlarında yaşarlar. Orusbiyler tek bir topluluktur. Malkar veya Balkarlar, Çegem ve Çerek ırmaklarının yukarı kısımlarında yaşarlar. Malkarlılar dört kısma ayrılır: 1. Malkar-Balkar 2. Çegem, 3. Holam 4. Bızıngı bunlar önceden Kabardey'e bağlıydılar. Fakat şimdi bize bağlanmışlardır.*[214]

---

[212] Elbruz Dağı için bkz. Ek 3.
[213] Şamallanı, a.g.e., ss. 84-87; Adiloğlu, a.g.e., ss. 99-100.
[214] Adiloğlu, a.g.e., ss. 101-102.

Adolf Petroviç'in kitabında en dikkat çeken nokta, Karaçayların yoğun olarak yaşadıkları köylerin isimlerini ve Malkarlıların hangi adlar altında bölümlere ayrıldıklarını belirtmesidir.

1870'li yıllarda Karaçay'da bulunan, uzun yıllar idarecilik yapan, Karaçay halkı tarafından da çok sevilen Gregoriy Stepanoviç, 1879 ve 1880 yıllarında yayımlanan iki makalesinde Karaçaylılar hakkında çok geniş ve ayrıntılı bilgiler vermiştir. O özellikle makalelerinde Karaçaylıların aile yapısı üzerinde durmakta; karı, koca ve çocuklar arasındaki ilişkilerden, iş bölümünden bahsetmektedir. Ayrıca üzerinde çok durduğu bir konuda Karaçaylıların misafire verdiği önemdir. Gregoriy Stepanoviç, Karaçaylılarla ilgili olarak kısaca şunları anlatmaktadır:

> *Karaçaylılar genellikle orta boylu, iri ve sağlam yapılı, esmer, geniş omuzlu insanlardır. Tüm dağlı halklarında olduğu gibi açık bir şekilde görülen hayat dolu gözleri vardır. Giydikleri elbiseler Asya kıyafetlerine benziyor. Bütün hayatları at üzerinde geçmesine rağmen yağmacılık yapmazlar. Sağlam ve dayanıklılıkta tüm Kafkas halklarıyla yarışabilirler. At ve yaya olarak dağlarda yürümekte çok ustadırlar.*
>
> *Karaçaylıların kendilerine özgü bir dili vardır. Dilleri Nogay, Tatar ve Azerbaycan diline benzer. Konuşmayı severler ve güzel konuşmasını bilen kişilere çok değer verirler. Yeni şeyler dinlemeye ve anlatmaya çok heveslidirler. Bundan dolayı birisiyle karşılaştığı zaman ilk olarak "ne haber?" derler. Söz ve güftesiyle birlikte destan ve halk şarkısı bestelemekte bölgede çok meşhurdurlar.*
>
> *Karaçaylıların aile yapıları çok sağlamdır. Evlerine ve ailelerine bağlıdırlar. Çalışma hayatında iş bölümü vardır. Eşler ve çocuklar işleri bölüşerek yaparlar. Tarım ve hayvancılık işlerinde tek bir kişi bile boş kalmaz. Kimisi tarlaya gübre atar, kimisi tarla sürülürken öküzün başını tutar, kimisi tarlayı temizler. Tarla sürme ve arpa biçme işini erkekler ve kadınlar birlikte yaparlar. Çocuklar da bu arada boş durmaz öküz sürerler, ekin destelerini taşırlar, başak tanelerini toplarlar, başaktan tanelerin ayrılmasına yardım ederler.*
>
> *Karaçaylılarda yaşlılara çok hürmet gösterilir. Küçükler büyüklerin yanında oturmazlar ve büyükler konuşurken onların sözüne karışmazlar. Küçükler büyüklerle birlikte yemek yemezler. Koca ve karısı yan yana oturmaz ve bir arada bulunmamaya dikkat ederler. Zenginler misafirleri için müstakil bir ev tahsis etmişlerdir. Bu misafir evine kadın ve çocuk dâhil hiç kimse girip çıkamaz. Baba çocuğunu başkalarının yanında okşayıp sevemez ve şımartamaz. Çocuklar sevgiyi annelerinden görürler. Babanın görevi ailesinin geçimini sağlamaktır. Anne ise ev işleriyle uğraşır, çocuklarına bakar, elinden geldiğince kocasına tarla işlerinde yardımcı olur.*
>
> *Karaçaylılardan biri yolda giderken tanıdık birisiyle karşılaşıp onunla konuştuktan sonra adam "geri dönebilirsin" diyene kadar ona eşlik etmek zorundadır. Yaşça küçük olanlar büyük olanların atlarını getirmek ve yuları tutup onların ata binmelerine yardımcı olmak zorundadır. Karaçaylılarda yaşça küçük olan kişi kendisinden büyük olanın daima solundan yürür. Karaçaylı kadınlar özellikle genç kızlar toplum içinde oldukça serbest ve rahattırlar. Düğün ve şenliklerde genç kızlar ile evli kadınlar ayrı otururlar.*
>
> *Karaçaylılar son derece misafirperver bir halktır. Onların bu misafirperverlikleri herkesi hayrete düşürmektedir. Misafir kim olursa olsun büyük saygı ve hürmet gösterilir. Misafir adeta bir şeyh gibidir. Ona kimse dokunamaz ve bir zarar veremez.*

Ev sahibi misafirinin daima çevresinde bulunup onun her arzusunu yerine getirir. Hatta misafir ile ev sahibi arasında daha önceden bir tatsızlık olmuş olsa bile ev sahibi misafirine misafirperverliğini göstermek ve bunun gereklerini yapmak mecburiyetindedir. Misafire en güzel yemekler en güzel tabaklarla ikram edilir ve en rahat yatağa yatırılır. Ev sahibi misafirle birlikte sofraya oturmayıp misafire hizmet eder. Misafire yemek ikram edildiği zaman evin büyüğü veya mahalledeki hatırı sayılan yaşlılardan birkaçı misafire sofrada eşlik eder.

Karaçaylılar dağlarla bütünleşmişlerdir. Dağlardan ayrıldıkları zaman hüzünleniyorlar. Solmuş çiçeklere benziyor ve hastalanıyorlar. Düz yerler Karaçaylılara çirkin görünüyor. Karaçaylılara göre dağsız ve ormansız bir yerde yaşamaktan daha kötü bir kader olamaz. Karaçaylıların doğdukları yurtlarına duydukları sevgi asla bitmez ve azalmaz.[215]

1886 yılında Elbruz dağına tırmanmak için Kafkasya'da bulunan Rus araştırmacı S. Davidoviç'i Malkar Orusbiy sülalesinin ileri gelenlerinden İsmail isminde birisi misafir etmiştir. Davidoviç İsmail'in ev sahipliğinden çok memnun kalmıştır. Ondan bazı bilgiler öğrenmiştir. O, Bashan bölgesinde yaşayan Orusbiy halkı için şunları anlatmaktadır:

Orusbiy halkının Ataerkil bir hayat düzenleri vardır. Sayıları 294 hane ve 2.200 kişiden oluşmaktadır. Yaşadıkları yerin temellerini İsmail'in babası atmıştır. Onlar dilleri ve adetleriyle ovada yaşayan Kabardeylerden daha farklıdır. Halkın temiz kalpliliği, derin zekâsı son derece etkileyicidir. Bu büyük köyün içinde içki içilmez. Aileler arasında başlık parası adeti sıkı bir şekilde devam ettirilmektedir. Bunun nedeni erkek ile kadın ayrıldıklarında, kadının kendi başına hayatını idame ettirmesine imkân sağlamaktır. Bu tabiatın oğulları ne kadar da sağlıklı güzel bir millettir.[216]

1890'lı yıllarda Karaçay'daki kömür işletmelerinde görev yapan Aleksandroviç Ştoff Karaçaylıların Müslüman olmaları ile ilgili şunları anlatmaktadır:

XVII. yüzyıl başındaki savaşa kadar Karaçaylılar derin dağ vadilerinde putperest vemecusi olarak yaşamışlardır. Kafkasya'da İslam dinini yaymak amacıyla Kırım Hanı iki bölük asker göndermiştir. Bunun neticesinde İncik-Zelençuk ırmağı kıyısında bulunan Adige (Çerkes) köyleri İslam dinini kabul etmişlerdir. Kırım Hanı'nın askeri Koban ırmağı başına geldiklerinde şimdiye kadar hiç kimseye boyun eğmeyen Karaçaylılarla karşılaşmıştır. Karaçaylılar yurtlarını ve özgürlüklerini korumak için Marca adındaki kutsal ilahlarından güç alarak Kırım Hanı'nın askerlerine karşı koymuştur. Kırım Hanı'nın askerleri İslam dinini kabul ettirmek için ne kadar uğraşmışlar ise de başarılı olamamış ve çaresiz geri dönmüşlerdir. Karaçaylıların gücü de epeyce azalmıştır. Karaçaylılar İslam dinini ancak yüzyılın sonunda kabul etmişlerdir.[217]

V. Zyuzin ve E. Treylih 1932 yılında yayımlanan bir materyalde Karaçaylılarla ilgili olarak şunları söylemektedirler:

Karaçaylılar, Kafkasya'nın en güzel halkıdır. Genelde uzun boylu ve düzgün yapılıdırlar. Erkekleri kaslı ve güçlü, beyaz tenlidirler. Esmer olan yoktur. Çok güçlü

[215] Ufuk Tavkul, *Kafkasların Kalbine Yolculuk (Karaçay-Malkar),* Ankara, Bengü Yay. 2002, ss. 88-89; Adiloğlu, a.g.e., ss. 102-115.
[216] Şamallanı, a.g.e., s. 212; Adiloğlu, a.g.e., s. 116.
[217] Şamallanı, a.g.e., 166-167;Tavkul, a.g.e., s. 89; Adiloğlu, a.g.e., ss. 116-117.

ve sağlıklıdırlar. Misafirleri çok severler. Çok cesurdurlar, cesaretleri en büyük gururlarıdır.[218]

Arthur Byhan ise 1936 yılında Paris'te yayımlanan "Kafkasya Medeniyeti" adlı eserinde Karaçaylılardan şöyle bahsetmektedir:

Karaçaylıların beyaz tenleri ve düzgün hatları vardır. Yüzlerinde Moğollarınki gibi çirkin hatları bulunmaz. Karaçaylılar daha çok Güney Kafkasyalılara benzer. Saçları ve gözleri siyahtır. Erkeklerin çoğu sakallıdır. Baş geçim kaynakları küçükbaş hayvancılıktır. Hayvanlarını otlatmak için kışın Kabardey Çerkeslerinin otlaklarına giderler. Yazın da yüksek dağlardaki yaylalara giderler. Şal, halı, kilim, başlık, eyer ve çizme gibi eşyaları kendileri yaparlar. Karaçaylıların hepsi iyi birer avcıdır. Genellikle ayı, kurt, tilki, dağ aslanı ve dağ keçisi avlarlar.

Ana yiyecekleri süt, peynir, yağ, koyun ve at etidir. Baharatlı yemekleri severler. Çerkesler gibi üç sosyal tabakaya ayrılmıştır: beyler, soylular ve köylüler. Bunların dışında mollalar ve köleler vardır. Karaçaylı kadınlar cenazelerde dövünerek çığlıklar atarlar. Erkekler ise birbirlerinin alınlarına silahla vurur kulak memelerini küçük bıçaklarla delerler. Mezarlıkları taş duvarlarla çevrilidir. Teberdi bölgesindeki mezarların üzerinde piramit veya daire biçiminde kalın taşlar bulunur. İslamiyet Karaçaylılar arasında 1782 yılından sonra yayılmaya başlamıştır. Müslüman olmalarına rağmen birtakım doğaüstü güçlere de inanırlar.[219]

Arthur Byha'nın kitabında en dikkat çekici kısımlar Karaçaylıları beyler, soylular, köylüler olmak üzere 3 sosyal sınıfa ayırması ve onların ilginç cenaze törenleridir.

2. Seyyahlara göre Karaçay-Malkar Türkleri

Osmanlı Devleti, İran, Gürcistan ve Ermenistan'ı 1671-1673 yılları arasında gezen ve izlenimlerini 10 cilt halinde yayınlayan Fransız Seyyah Jean Chardin, Karaçaylılar ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Kafkaslarda Kara Çerkesler yani Kara Kafkasyalılar denilen bir halk bulunuyor. Türkler onlara bu ismi vermişler fakat onlar ülkelerini kuşatan sisten dolayı dünyanın en güzel halkıdır. Önceden Hristiyanlarmış, fakat şimdi dinsizler. Geçimlerini hırsızlıkla sağlıyorlar ve en azılı haydutlardan daha beterler, neredeyse çıplak geziyorlar; konuşmaları haricinde neredeyse insani yönleri yok, diğer halklardan daha uzun boylular, onlara baktığınızda korkuya kapılıyorsunuz."[220]

Chardin özellikle Karaçaylıların fizikî özelliklerinden, dinî ve toplumsal yapılarından bahsetmiştir.

1807-1808 yılları arasında Gürcistan ve Kafkasya'ya seyahat eden Julius Klaproth Karaçay-Malkar Türkleriyle ilgili oldukça geniş bilgiler vermiştir. "Kafkasya ve Gürcistan'a Seyahat" isimli kitabında J.Klaproth, Karaçay-Malkar Türkleri ile ilgili şunları anlatmaktadır:

"Kafkasya'nın en ilgi çeken insanları, Çerkesler tarafından "Tatar Kuşha", Gürcüler tarafından "Basiani" adı verilen ve Kuban, Baksan, Çegem, Nalçik, Terek, Argudan

---

[218] Tarih'te Yabancıların Gözüyle Karaçay Malkarlılar, çev. Murat Poyraz, http://karachays.narod.ru/, (20.07.2012).

[219] Tavkul, a.g.e., ss. 89-93; Adiloğlu, a.g.e., s. 117.

[220] Jean Chardin, *Chardin Seyahatnamesi 1671-1673*, (ed), S.Yerasimos, çev. Ayşe Meral, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014, s. 110.

ırmaklarının doğduğu Şiser ve Kalk dağlarında yaşayan Tatarlar'dır. Çerkesler tarafından Tatar dağlılar anlamında "Tatar Kuşha" ve Osetler tarafından "Assi" diye adlandırılan kabileler birbirlerinden ayrı olarak çeşitli ırmak boylarında yaşarlar.

Karaçaylar da eskiden Balkar ve Çegemler gibi müşrik idiler. Şimdi bile İslamlıktan başka inanç ve davranış biçimlerine rastlamak mümkündür. Eskiden çok yenen domuz etinden şimdi çok tiksinmektedirler. Bundan otuz yıl önce (1782) Babıali'nin etkisindeki misyoner Kabardey Hoca İshak Efendi, Karaçaylıları Müslümanlığa çevirmiştir. Şimdiki hocaları Molla Hüseyin, müezzinleri ise Gotçay'dır. Karaçayların Hıristiyanlıkla bir ilişkileri olmadığı anlaşılmaktadır. Hıristiyanların değil sadece Müslümanların oruçlarını tutmaktadırlar. Buna rağmen Karaçay köyünün "Ketmişbaş" bölgesinde Hıristiyanlara ayrılmış bir mezar bulunmaktadır.

Kafkasya'nın en güzel insanları olan Karaçaylılar, steplerde yaşayan Tatarlardan çok Gürcülere benzerler. Vücut yapıları iyi ve kara gözlerinin süslediği beyaz ve ince yapılı yüzleri çok güzeldir. Bu nedenle Karaçaylıların Moğol kabilelerle karışmış olduğu ileri sürülemez. Avrupalılar gibi Karaçaylılar da kadınlarını bir hizmetçi gibi görmezler. Kadınlar onlar için yaşam arkadaşlarıdır. Bazılarının iki üç karısı olsa bile Karaçaylar genellikle tek kadınla evlenirler. Karılarına karşı diğer dağlı halklarının aksine şefkatli ve insancıl şekilde davranırlar. Biylerin karıları özel evlerde oturup yabancılarla görüşmezler. Bir Karaçay erkeği gündüz karısının yanına uğramaz, karısıyla bir arada görünmez. Çerkeslerden gelme bu adet Özdenler ve diğer seçkinler arasında da görülür. Sadece basit halktan erkekler, karılarının yabancılarla görüşüp konuşmasına izin verirler.[221]

Karaçay kızları evlerinden pek çıkmaz, evlerinde oturup baba ve kardeşlerine altın ve gümüş işlemeli kumaşlardan giysiler dikerler. Tatarlarda olduğu gibi bir kız evlenirse "Kalın" denilen başlık parası alınır. Eğer durumu iyi ise damat adayı geline bir elbise gönderir. Damadın her gelişinde gelin bu elbiseyi giyer. Düğün günü damat tüm arkadaşlarını evine davet eder ve büyük bir şenlik yapılır. Yenilir, içilir. Aynı şeyler kız evinde de yapılır. Ama buraya gelinin sadece kız arkadaşları davetlidir. Akşama doğru gençler gelini alıp müstakbel kocasının evine götürürler. Burada şenliğe devam edilir. Yenir, içilir, gençler kızlarla tanışır. Böylece yeni evliliklerin zemini hazırlanmış olur. Düğün sırasında oğlanlarla kızlar karışık olarak özellikle daire biçimindeki bir oyun oynarlar.

Bir biy ya da soylunun kendi karısından çocuğu olmazsa basit zümreden bir kadından çocuk yapabilir. Bu çocuğa "tuvma" ya da "çankuva" denir. Çocuk erkek ise bakılması için zengin olmayan bir adama verilir. Bu adam ölünceye kadar çocuğu büyük bir özenle yetiştirir. Öz babasının ölümünden sonra bu çocuk onun tüm sosyal ve maddi haklarına sahip olur. Ama öz babanın başka çocukları varsa ve bunlar evlilik dışı çocuğu kabul etmiyorlarsa çocuk öldürülür. Ölenin doğal olarak başka akrabaları olmayacağından bu işi korkmadan yaparlar. Ama genellikle öz kardeşler evlilik dışı kardeşi aralarına alır ve ona mirastan bir hisse verirler. Böylece bir cinayet nedeniyle şerefleri lekelenmiş olmaz. Evlilik dışı çocuk da kendisini yetiştiren adama minnet borcunu ödemek için ölümüne kadar ona bakar.

Çocukların eğitimi için bir molla görevlendirilmiştir. Yeteri kadar okuma yazma öğrenen çocuklara tohta denir. Tohtalar camide hafızlık yapabilir. Eğer başka bir iş yapmak istemiyorlarsa belli bir süre hafızlık yapan tohtalar da molla olurlar.

Karaçaylılar komşuları Çerkesler ve Abhazlar gibi yağmacılık yapmazlar. "soygun" ve "aldatma" onlar arasında seyrek duyulan sözlerdir. Genellikle tarımla uğraşan Karaçaylılar çok çalışkandırlar. Tamamı 250 aileden ibaret olan Karaçaylar komşuları Kabartaylar gibi yağmacılık yapmazlar.

[221] Botaş sülalesine mensup bir Karaçay ailesi için bkz. Ek 4.

Karaçaylıların yaşadıkları topraklar çok verimlidir. Buğday, arpa ve darı ekimi yaygındır. Genişliği altı kilometre olan verimli çayırlarının etrafı ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlarda erik ve kiraz ağaçlarına çok rastlanır. Balla karıştırılarak bu kirazlarla yapılan tatlı Türklere ve Kabartaylara satılır. Ormanlarında geyik, tavşan, derisi çok kıymetli olan yaban kedisi, ayı ve sansar gibi hayvanlar yaşar

Karaçaylılar eşek, katır, at ve koyun beslerler. Atları çok küçük olsa da dağlarda yolculuk yapmaya çok elverişli, kuvvetli hayvanlardır. Yaptıkları tereyağ ve peynir çok lezzetlidir. Yoğurt da çok sık yenir. Koyun etini kaynatarak ya da çubuklara dizip ateşte kızartarak yerler. Küçük parçalara kıyılmış et ve hamurdan bir cins börek de en çok yenen yemekler arasındadır.

Hainlik ve gammazlık Karaçaylılarda pek görülmez, eğer biri hainlik ve gammazlıkla suçlanmışsa köylüler onu yakalayıp öldürünceye hatta etlerini küçük parçalara kıyıncaya kadar dur durak bilmezler.

Önemli bir konu ile ilgili karar alınacaksa yaşlılar mescitte toplanır. Eğer bir anlaşma yapılacaksa taraflar şahitler huzurunda yemin ederler. Eğer taraflardan biri yemini yani anlaşmayı bozmuşsa bu tekrarlanır. Yemini ikinci kez bozana şimdiye kadar rastlanmamıştır. Yemin edilirken Kuran'a el koyan taraflar Allahın kendilerine şahit olmasını isterler.

Bir Karaçay öldüğü zaman kadınlar korkunç sesler çıkararak saçlarını yolar göğüslerini döverler. Cenazeye eşlik eden erkekler de kamçılarla alınlarına vurur, bıçakla kulak memelerini delerler. Bu biçimde acılarını dindirmeye çalışırlar. Cenaze kaldırıldıktan sonra üzüntülerini hafifletmek için bol miktarda bira içilir.

Karaçaylılar çok çabuk öfkelenip sinirlenseler de aradan fazla bir zaman geçmeden boş yere öfkelendiklerini görüp sakinleşirler. Yumuşak adetleri ve iyi huylarıyla komşularından daha üstün olan Karaçaylıların, Kafkasya'nın en kültürlü halkı olduğunu söylemek mümkündür. Nüfuzu altında oldukları Kabartay beylerine karşı büyük bir saygı ve bağlılık gösterirler. Kendi aralarındaki yoksullara at, öküz vb. şeyleri ödünç vererek onların da iyi bir yaşam sürmelerini sağlamaya çalışırlar.

Kumaş (şal), pala (kilim), kürk ve başlık gibi şeyleri kendileri üretirler. İhtiyaçlarından fazlasını Sohum Kaleli Türk tacirlere satarlar, karşılık olarak pamuk, çok sevilen pipo, tütün, iğne, samur derisi gibi şeyleri alırlar. Rus mallarını Kabartaylardan temin ederlerse de Türklerle yapılan ticaret, malların deniz yoluyla İstanbul'dan daha ucuza getirilmesi nedeniyle çok gelişmiştir.”[222]

Görüldüğü gibi Julius von Klaproth Karaçaylıların siyasî yapıları, fizikî görünümleri, ailevî yaşantıları, gelenek ve görenekleri, geçim kaynakları, ahlâkî durumları, dinî inanışları, eğitim anlayışları gibi birçok konuda çok değerli bilgiler vermiştir.

Karaçay-Malkarlılar hakkında önemli bilgiler veren biri de Macar gezgini Janoş Karoy Bessedir. 1829 yılında Rus General Emanuel, Besse’yi Elbruz dağına tırmanmaya davet etmiştir. Besse, burada yaptığı gözlemler sonucunda Digorların, Malkarlıların ve Karaçaylıların, Macarlarla yakın akrabalık olduğu kanaatine varmış, “Karaçaylılar ve Digorlar kadar başka hiç bir millet Macarlara benzemez” demiştir. Besse'nin anlattıkları, Karaçay Malkarlılar ile Digorların oluşum efsaneleriyle benzerlik göstermektedir. Bu efsanelere göre

[222] Julius von Klaproth, *Travals in the Caucasus and Georgia, London*,1814, ss. 280-298; Bu eserin Karaçaylılar ile ilgili bölümü Bekir Hasdemir tarafından tercüme edilmiştir. Bu tercüme M. Tekin KOÇKAR arşivinden temin edilmiştir.

Malkar ve Digor prenslerinin kökenleri Basiyat ve Badinat adlı iki kardeşten gelmektedir. Yine, Digorların kurucu atası Badinatın hanımı, Karaçay prensleri Kırımşavhallar sülalesine mensup bir prenses idi. Dolayısıyla Digor prensleri ile Karaçay prensleri arasında akrabalık vardır.[223] Görüldüğü gibi Janoş Karoy Besse çok ciddi bir iddia ortaya atarak Digorların, Malkarlıların ve Karaçaylıların Macarlarla akraba olduğunu ileri sürüyor, bu görüşünü kanıtlamak içinde bazı argümanlar ortaya koyuyor.

İngiliz gezgin ve yazar Yüzbaşı Edmund Spencer, 1836 yılında Kafkasya'ya yaptığı seyahat notlarını "Çerkesya- Kırım Tatarları ve Başka Ülkelere Seyahatler" ismiyle iki cilt şeklinde 1839 yılında Londra'da yayınlamıştır.[224] Spencer notlarında Karaçaylılarla ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

> *Karaçaylılar, Tatarlarla aynı soydan gelirler. Tatarcanın bir diyalektini konuşurlar. Kafkasyanın en güzel halklarındandır. Açık tenleri, siyah gözleri, düzgün yüz hatları vardır. Tatar kabileleri onlara yaşadıkları yerden dolayı Kara-Çerkes demişlerdir.*
>
> *Karaçay erkeklerinin kıyafetleri ve silahları Çerkeslerinkine benzer. Av bakımından zengin bir bölgeye sahip olan Karaçaylılar avlanma mızrakları da kullanır. Kadınlar dışarıda yünlü ve kürklü elbiseler giyerler. Yazın ise beyaz pamuklu elbiseleri tercih ederler. Evli kadınlar başlarını muslin şal ile örterler. Genç kızlar gümüş süslemeli başlık takarlar.*[225]

Feodor Feoderoviç Tornau gibi Karaçaylıların Tatar kökenli olduğunu iddia eden bir başka seyyah da Edmund Spencer'dir. Spencer aynı zamanda Karaçaylıların fiziki özellikleri ve giyim-kuşamlarıyla ilgili önemli bilgiler vermiştir.

II. KARAÇAY-MALKAR HALKININ OSMANLI VE RUSYA İLE İLİŞKİLERİ

A.OSMANLI DEVLETİ İLE KARAÇAY-MALKAR HALKI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Osmanlı Devleti'nin Kafkaslar ile ilk irtibatı daha önce ifade edildiği gibi Cenevizlilerce esir alınan ve Kefe'de tutulan Kırım Hanı Mengli Giray'ın Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed'den yardım istemesi ile başlamıştır. Kefe şehri ve kalesi Cenevizlilerden alınmıştır. Bu fetih hareketleriyle birlikte Karaçay Türklerinin de içinde bulunduğu tüm Kuzey Kafkasya kabileleri Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Kırım Hanlığını da himayesi altına alan Osmanlı Devleti bölgeyi doğrudan kendisi yönetme yerine

---

[223] Miziyev, a.g.e., s. 41.
[224] Erkan, *Tarih Boyunca Çivi Yazıları*, s. 51.
[225] Erdal Karataş, "Seyahatnamelerde Kuzey Kafkasya Türkleri,"*CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* C. 13, S.1, Manisa, 2015, s. 385.

bunu Kırım hanları aracılığıyla yapma yolunu tercih etmiştir.[226] Bu şekilde bir yönetim anlayışını Osmanlı Devleti çıkarları açısından daha uygun bulmuştur.

Uzun yıllar Altın Orda ve Kırım Hanlığı baskısı altında yaşayan Kuzey Kafkasyalı kabileler Osmanlı Devleti'nin idareyi Kırım hanlığına bırakmasına olumlu bakmamıştır. Bu nedenle bazı kabileler yönlerini Ruslara doğru çevirmiştir. Özellikle Rusların 1556 yılında Astrahan Hanlığı'nı kendi hâkimiyeti altına almasından sonra Kuzey Kafkasyalı kabileler Osmanlı ve Rus taraftarı olarak ikiye ayrılmıştır. Karaçayların büyük bir kısmı Osmanlı - Rus mücadelelerinde bütün baskılarına rağmen hep Osmanlı Devleti yanında yer almıştır.

A. RUSYA İLE KARAÇAY- MALKAR HALKI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Osmanlı Devleti bölgenin önemini yeteri kadar kavrayamadığından uzun yıllar Kafkas kabileleriyle ve dolayısıyla da Karaçaylılarla doğrudan bir temas içerisine girmemiştir. Ruslar ise birtakım hediyelerle, telkinlerle ve cazip tekliflerle Karaçaylıların özellikle Malkarlıların güvenini kazanmaya çalışmıştır. Rusların amacı Kuzey Kafkasya'yı hristiyanlaştırmak, bölgede nüfuzunu artırmak ve Gürcistan'ı ele geçirmekti. Gürcistan'ı ele geçirebilmek için Karaçay ve Malkarlılarla dostluk kurmak gerekiyordu çünkü Gürcistan'a giden yollar Karaçay ve Malkar topraklarından geçiyordu.

Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri almak amacıyla Ruslara karşı açmış olduğu Osmanlı-Rus savaşında (1787-1792) Karaçaylılar, Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Bu savaş Osmanlı'nın Anapa kumandanı Battal Hüseyin Paşa'nın isteksiz tavrı ve hatalı kararları nedeniyle kaybedilmiştir. Battal Hüseyin Paşa yanında birkaç adamıyla birlikte kaçarak Ruslara sığınmıştır. 10 Ocak 1792 yılında imzalanan Yaş Antlaşmasıyla bir kez daha Kuban nehrinin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır olduğu teyid edilmiştir.[227] Kuban nehrinin iki ülke arasında sınır kabul edilmesi en çok Karaçay Türklerini etkilemiştir. Çünkü topraklarının büyük bir kısmı Narsana (Kislovodisk) ve çevresi, Gum, Goşayah, Caganas ve Borgustan bölgeleri Koban nehrinin doğusunda yani Rus hâkimiyetinin olduğu bölgede kalmıştır.[228] Karaçaylar böylece en düz ve en verimli arazilerini kaybetmişlerdir.

Ruslar Yaş Antlaşması'ndan hemen sonra Rus Kazakları (Kosaklar) için Koban ve Terek ırmakları boyunca sağlam, dayanıklı kaleler inşa etmeye, kolonizasyon faaliyetlerini yoğunlaştırmaya başladılar. Bunun üzerine Karaçay-Malkarlılarında içinde bulunduğu Kuzey

---

[226] Çelik, *İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Kafkasya*, s. 1.

[227] Koban Nehrinin Osmanlı ve Rusya arasında sınır olarak kabul edilmesi, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasında ve 1784 yılında imzalanan Kırım Senedinde de geçmiştir.

[228] Adilhan Adiloğlu, "Karaçay-Malkar Türklerinin Rus Hâkimiyetine Girişi", *Dede Korkut Dosyası*, (ed.) Mustafa S. Kaçalin, Mehmet Dursun Erdem, *Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Kış/2008, s. 145.

Kafkasyalı kabileler Rusların bu faaliyetlerini durdurmak için saldırıya geçtiler. Ancak Ruslar bu ayaklanmaları acımasız bir şekilde bastırdılar. Kabardeyler bu olaydan sonra Rus hâkimiyetine girdiler. Karaçay-Malkarlılar bu savaşlarda büyük kayıplar verdiler.[229] Buna rağmen Rus hâkimiyetini kabul etmeyen Karaçaylılar Osmanlı Devletine bağlılıklarını devam ettirdiler.

1. Kuzey Kafkasya'da General Yermolov Dönemi

1816 yılında Kafkasya Orduları Başkomutanlığına "Kuzey Kafkasyalı bir çocuğun asılması yüz Rus askerinin sağ kalması demektir"diyen General Yermolov atandı. General Yermolov ilk iş olarak Kuban ırmağının batısındaki kabileler ve Dağıstanlılar ile artık Rus toprağı kabul edilen Kabardey bölgesinin irtibatını kesmek için Kabardey bölgesinin değişik yerlerine güçlü ve dayanıklı mevkiler ve kaleler inşa ettirmeye başladı. Narsana (Kislovodisk) bölgesine de bir kale inşa edilmiş, fakat yeteri kadar kereste bulunamadığından kalenin çevresinde oluşturulması düşünülen şehrin imar çalışmalarına başlanamamıştı. Ormanlık alanlar Kuban nehrinin batı kısmında yani Karaçayların bulunduğu yerde olduğundan General Yermolov, şehrin kereste ihtiyacını karşılamak için Karaçaylılarla bir ticaret antlaşması yapmak amacıyla Kuban ırmağının batı tarafına geçti.[230] Yermolov'un bir diğer amacı da ikna yoluyla Karaçaylıları Rusya'ya bağlamaktı.

Bu tarihlerde Karaçay ülkesi, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'daki en uç noktası durumundaydı. Yani Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'daki sınırları Karaçay topraklarıyla son bulmaktaydı. Karaçaylıların başında ise Osmanlı Devleti'nin atadığı vali İslam Kırımşavhal bulunmaktaydı. Uzun yıllar valilik yapacak olan İslam Kırımşavhal halk tarafından sevilen bir kişiydi.

Karaçay valisi İslam Kırımşavhal başkanlığındaki Karaçay heyeti ile General Yermolov başkanlığındaki Rus heyeti arasında 1819 yılında bir ticaret antlaşması yapıldı. Antlaşmaya göre:

1. Narsana şehrinin imarı için ihtiyaç duyulan kerestenin Karaçay'daki Biyçesın ormanlarından karşılamasına müsaade edilecektir.
2. Rusların canlı hayvan ve et ihtiyacını Karaçay'dan karşılamasına izin verilecektir.
3. Karaçaylılar Rusların hâkimiyetleri altında olan Narsana (Kislovodisk), Borgustan ve İssi Suv bölgelerine serbest bir şekilde girerek ticaret yapabilecek, tuz, kumaş ve demir vb. ihtiyaçlarını karşılayacak, buna karşılık herhangi bir gümrük vergisi ve harç ödemeyecektir.

---

[229] Adiloğlu, a.g.m., s. 152.
[230] Adiloğlu, a.g.m., s. 153.

4. Rusya tarafında bulunan Narsana ve Gum bölgelerindeki düz arazilerin belli bir ücret karşılığında Karaçaylılarca kiralanmasına, hayvanlarını otlatmalarına ve işlemelerine izin verilecektir.

5. İki taraf da birbirlerine karşı bir askerî harekât yapmayacak, sınır ihlâlinde bulunmayacak, Kuzey Kafkasyalı kabilelerin Karaçay toprakları üzerinden Rusya tarafına geçmelerine, sınır tecavüzüne ve baskınlar yapmalarına müsaade edilmeyecektir.[231]

General Yermolov imzalanan antlaşma sonrasında Karaçaylıların kendi arzu ve istekleriyle Rusya'ya tâbi olmasını isteyerek:

> *"Huzurun olmadığı yerde hayat da olmaz. Sizler huzurlu yaşamak istiyorsanız Rus çarının egemenliğine girmelisiniz. Kabardeyler bize tâbi olmakla ne kadar güzel ve faydalı bir iş yaptıklarını anladılar. Onlara yeni topraklar verdik. İleri gelenlerine devlet görevi ve yeni unvanlar verdik. Eğer sizde bize tâbi olursanız aynı haklara sahip olacaksınız. Bazı Kabardey isyancıları Karaçay toprakları üzerinden Rusya'ya akınlar yapmaktadırlar, bunların sizin topraklarınızda gizlendiğini biliyoruz. Bu isyancılar için gerekli önlemleri almalısınız. Osmanlı Devleti'nin size gizlice silah gönderdiğini de biliyoruz. Ancak artık Osmanlı Devleti'nin eski gücü kalmamıştır ve yıkılma sürecine girmiştir. Osmanlıların yardım vaatlerine boş yere inanmayın, bir an önce bizim korumamız altına girme konusunda kararınızı verin* demiştir."[232]

Karaçay valisi İslam Kırımşavhal bu konuşma üzerine şöyle demiştir:

> *"Siz asırlardır bize ait olan toprakları zorla ve hileyle elimizden aldınız. Kabardeylere verdik diye bahsettiğiniz topraklar bize aittir. Topraklarımızın en değerli kısımlarından olan Narsana'yı da hazine arazisi yaptınız. Ne kadar düz arazi ve ova varsa zorla gasbettiniz. Bize ise sadece dağlık ve elverişsiz bölgeler kaldı. Sizden öncelikle bunun izahını istiyorum"*[233].

General Yermolov'un açıklaması şöyledir:

> *"Bildiğiniz gibi siz şu anda Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındasınız. 1774 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşmasında alınan karar gereği sizin topraklarınızın bir kısmı (Kobanın doğusu) bizim tarafımızda kaldı. Artık bu topraklar bize aittir. Bunu değiştirmek artık mümkün değildir. Bunun yerine size başka kolaylıklar sağlayalım. Dostluk içerisinde ticaretimizi geliştirelim."*[234]

Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal konuşmasını şöyle bitirdi:

> *"Bizden Kabardeylerin yaptığı gibi Rusya'ya tâbi olmamızı istiyorsunuz ancak Karaçaylılar asla Müslümanlığın temsilcisi olan Osmanlı padişahının hâkimiyetinden çıkıp da Rusçarının egemenliği altına girmez. Bizim anlayışımıza göre Rus çarının tâbiyetine girmek demek, İslam dininden çıkmak, gâvur olmak demektir."*[235]

General Yermolov her ne kadar Karaçaylarla bir ticaret antlaşması yapmış ise de yine de düşmanlık faaliyetlerinden uzak durmadı. 1822 yılında Kabardey bölgesine yaptığı saldırı esnasında Baksan ve Çegem bölgesindeki Malkar köylerine de girerek Malkarlılara ağır

---

[231] Adiloğlu, a.g.m., s. 153.
[232] Adiloğlu, a.g.m., s. 153.
[233] Adiloğlu, a.g.m., s. 154.
[234] Adiloğlu, a.g.m., s. 154.
[235] Adiloğlu, a.g.m., s. 154.

zayiatlar verdi. Her geçen gün artan Rus baskıları üzerine Karaçaylar 1826 yılında Osmanlı Devletinden yardım istedi. Anapa Muhafızı Hasan Paşa, Karaçay heyetini kabul ederek onların sıkıntılarını dinledi. Ruslara karşı Karaçaylılara yardımcı olacağı sözünü verdi. Karaçaylılardan da Osmanlıya Devletine bağlı kalacakları konusunda bir ahidname aldı.[236] Karaçaylıların Osmanlı Devleti'ne sadık ve bağlı kalacakları konusunda vermiş oldukları ahidnamenin özeti şu şekildedir:

> *"Kabilemiz halkı uzun zamandan beri Osmanlı Devletine tâbi ve sadakat içindedir. Fakat içimizdeki birtakım hırsız, şaki ve asiler kontrolümüz altına alınamadığından daimi olarak Rusya tarafına geçmekte, orada rahatça dolaşmakta ve bilâhare bu kimseler Rusya'dan da bizim tarafımıza gelerek saldırılar düzenleyerek bize zarar ve ziyan vermektedirler. Kabilemiz içinde şeriat kuralları olması gerektiği şekilde uygulanamadığından her bir meselenin noksansız ve mükemmel bir şekilde güzelce tanzim yapılarak nizamın sağlanması en büyük arzumuzdur.*
>
> *Bundan önce muhafız olarak görev yapan paşa hazretlerince (Seyyid Ahmet Paşa) içinde bulunduğumuz şartların zorluğu anlaşılmasına rağmen çözümüne gerek görülmediğinden bilâhare geçen sene bütün Abaza ve Çerkes kabilelerince tertip olunan elçiler vasıtasıyla durumumuz Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hacı Hasan Paşa'ya ve oradan da Padişah makamına bildirilmiş, talep ve arzularımız ziyadesiyle karşılanmıştır.*
>
> *Hasan Paşa Hazretleri ordusuyla birlikte her bir konuya çözüm bulmak niyetiyle Anapa'ya geldiğinde itaat ve sadakat töreni için bizleri davet etmişti. Bütün kabileler gibi biz de bu davete icabet etmiştik. Anapa'da kurulan çadırlarda güzel muamele görmüş ve çok iyi bir şekilde ağırlanmıştık. Her birimize, derece ve rütbeye göre kaftan ve değişik hediyeler verilerek hürmet ve saygı gösterilmişti.*
>
> *Mevcut durumumuz ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı üzere, bundan sonra şeriat hükümlerine harfiyen uymaya, Osmanlı Devleti'nin emir ve buyruklarına itaat etmeye, hamimiz olan paşa hazretlerinin hizmetinde olmaya, İslam'a aykırı olan bütün kötü fiilleri bırakıp şeriat hükümlerine uymaya ve her bir meselemizi şeriat hükümlerine göre düzenlemeye, Padişah Hazretlerine kulluk ve itaate, her bir konuda koruyucumuz olan paşa hazretlerine müracaat etmeye, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki yapılan barış hâline ve antlaşmalara uymaya, bu durum devam ettikçe sınırı tecavüz etmeyeceğimize, hırsız ve asilerle mücadele edeceğimize, buna cesaret eden veya kanunlara aykırı davrananların haddini bildirmeye, buna gücümüz yetmediğinde ve engel olamadığımız kişilerin halli için koruyucumuz olan paşa hazretlerine haber verilip, onun görüş ve hükümleri doğrultusunda alınacak gerekli tedbirler konusunda birlikte hareket etmeye, Rusya tarafından bizim tarafımıza sınır tecavüzü yapıldığında aynı şekilde karşılık vermek lazım gelir ise de önce vüzera hazretlerine bilgi verip kendisinin görüş ve emirleri doğrultusunda hareket etmeye, kabilemiz içerisinde güvenliği sağlamaya, iman ve inancımızın kuvvetlenip pekişmesi için gereken eğitim ve öğretimi yapmaya, bütün taahhütlerimize sadık kalmaya, bütün bu hususları paşa hazretleri cümlemize teklif buyurduğu üzere, devlet huzurunda toplanmış bulunan âlim ve salâhiyetli kişilerimiz dâhilinde bizler de cümle ümmet-i Muhammed huzurunda kabul ve taahhüt etmiş, yüce Padişah efendimiz hazretlerinin bu hayırlı davetini daima anarak şükranlarımızı arz etmiştik.*
>
> *Bundan böyle de Osmanlı Devleti yanında olup her türlü destek ve takviyede bulunmaya, Osmanlı Devleti'ne düşman olanlara ve kötülüğünü isteyenlere karşı Osmanlı Devleti'nin yanında olmaya, şeriat hükümlerinden çıkmamaya, sadakatten*

[236] Tavkul, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, s. 34; Adiloğlu, a.g.m., s. 155.

bir kez dahi ayrılmamaya, Rusya sınırını tecavüz etmemeye, zikredilen maddelerde valimizin emirlerine karşı gelmemeye, güvenlik ile ilgili meselelerde gece gündüz dikkatli olmaya ve tek bir hata dahi işlememeye, Kur'an-ı Kerim üzerine her birimiz tek tek, sözlü ve yazılı olarak yemin ederiz. Bu yeminimizin doğruluğunun tasdik ve takviyesi için daimi olarak her bir kabileden birkaç kişi rehin bırakıldığı üzere, kendi kabilemiz olan Karaçay halkından iki kişiyi rehin olarak teslim ettiğimizi açıkça beyan ederiz. İman ve itikadımızı beyan ve izah için yazılan ahidnamemiz Padişah Hazretlerine arz edilmek üzere paşa hazretlerine takdim olundu.

İslâm Kırımşavhal, Temrük Karabaş, Cabü Koron Bey, Biynöger Kırımşavhal, Duda Bey, Malkar Bey, Kara Bey, Ari Bey, Odarık Bey, Ali Mirza Bey, Hasan Bey, Hacı İbrahim Botaş."[237]

2. Kuzey Kafkasya'da General Emanuel Dönemi

General Yermolov'dan sonra Kafkasya Orduları Başkomutanlığına General Emanuel getirilmiştir. General Emanuel, daha ılımlı ve hoşgörülü bir politika takip etmiştir. Karaçaylılara Rus hâkimiyetini kabul ederlerse vergi alınmayacağı, ticari kolaylıklar sağlanacağı ve her türlü saldırıya karşı kendilerinin korunacağı sözünü vermiştir. Fakat Osmanlı Devleti'ne sıkı sıkıya bağlı olan Karaçaylılar, bu cazip teklifleri de reddetmişlerdir. Bunun üzerine General Emanuel, Karaçaylılara ağır tehditler içeren mektuplar göndererek onları baskı altına almaya ve korkutmaya çalışmıştır. Bu mektuplar da işe yaramayınca General Yermolov zamanında yapılan ticaret antlaşmasını iptal etmiştir.

Karaçaylıları Rus egemenliği altına alma konusunda kararlı olan General Emanuel, Karaçaylıları ikna edemeyince Osmanlı Devletini Karaçaylıları himaye etmekten vazgeçirmek ve böylece onları köşeye sıkıştırarak çaresiz bırakmak istemiştir. Bu amaçlaTrabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hasan Paşa'ya 7 Kasım 1827 tarihinde yalanlarla dolu bir mektup göndermiştir:

"Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hacı Hasan Paşa Hazretlerine

Şüphesiz ki sizlerin de bildiği üzere Karaçaylılar, Rusların Büyük ve Küçük Kabardey bölgesini zapt etmesinden önce de kendilerini Rusya Devleti'ne bağlı olarak görür ve Kabardeylere haraç verirlerdi. Ruslar, Karaçaylıları, 1825 yılında Kabardeylerin isyancı kısmının Koban ırmağının öte tarafına kaçmasından sonra onları Kabardeylere haraç vermekten kurtardılar. Ayrıca Karaçaylıların Kabardey topraklarında hayvanlarını otlatmalarına da müsaade edildi. Karaçay topraklarından geçemeyen isyancı Kabardeylerin yolları kesildi. Fakat bu sefer Kabardeyler kendi toprak sınırları dışında hırsızlık ve eşkıyalık yapma imkânları kalmadığından Karaçaylıları kandırarak kendi yanlarına çektiler ve onları Rusya'ya karşı hainliğe sevk ettiler.

Kabardeyler yine aldatmak ve korkutmak suretiyle Karaçaylıları öyle bir hale getirdiler ki Karaçaylılar kendilerine çeki düzen vermek yerine gizlice size gelip bağlılık yemini etmişler ve rehinler vermişler. Öte yandan bu haince halleri ile eşkıyalık işlerini de gizleyerek bundan böyle hırsızlık ve eşkıyalıktan uzak durmaya, bozguncu Kabardeyler ile işbirliği yapmamaya ve onları her ne sebeple olursa olsun

[237] Tavkul, a.g.e., ss. 34-35;Adiloğlu, a.g.m, ss. 155-156; BOA, HAT 1103 44569-M 25 R 1242; Karaçaylıların Osmanlı Devletine verdiği Ahidname (Orijinal Belge) için bkz. Ek 5.

Rusya sınırına geçirmemeye dair Rus idarecilerine de yemin vermişlerdi. Araştırmalar neticesinde, Karaçaylıların gerçekten de geçen yılın sonlarına kadar verdikleri bağlılık yeminine sadık kaldıkları anlaşıldı. Fakat sonrasında ise her ne sebepten ise verdikleri bağlılık yeminlerini bozdular. Durum böyle iken, idarem altında olan vilayetin halkı ve evvelden beri burada görev yapan devlet idarecilerinin güvenliği için bu kanunsuz işleri durdurmak ve tekrar Karaçaylılardan Rus İmparatoruna bağlılık yemini ve rehinler almam gerekmektedir. Aksi takdirde onlar için askerî güç kullanarak gerekeni yapacağım.

Kafkasya bölgesindeki Koban nehri, kudretli Osmanlı Padişahının toprakları ile benim imparatorumun toprakları arasında sınır olarak tespit edilmiştir. Karaçaylılar ise Koban nehrinin sağ tarafında yaşamaktadırlar ve hiçbir zaman da Osmanlı Devleti'nin tebaası olmamışlardır. Benim gördüğüm ve anladığım kadarıyla, Karaçaylıların bağlılık yeminini ve verdiği rehinleri kabul etmekle aramızdaki dürüstlük tarafınızca bozulmaktadır. Ayrıca yine benzer şekilde iki büyük devletin arasında yapılan büyük antlaşma da böylece zedelenmiş bulunmaktadır.

İşte bütün bu sebeplerden dolayı sizden istirham ederim ki, aramızdaki dostluğun bozulmasına sebep olacak bu hoş olmayan durumu düzeltmek üzere Karaçaylıların size verdikleri rehinleri geri iade ediniz ve hiçbir şekilde onlara yardımcı olmayınız. Neticenin acil olarak size gönderdiğim özel adamım aracılığıyla bana bildirilmesini istirham ediyorum. Çünkü ben de vazifem gereği bu durumu kendi imparatoruma bildireceğim.

General Leytenant Emanuel
1668 Sayılı Evrak, 7 Kasım 1827, Stavropol."[238]

General Emanuel'in yalan yanlış bilgilerle dolu mektubunu alan Hasan Paşa, Rusya'nın birtakım ayak oyunlarıyla Karaçaylıları Osmanlı Devleti'nden koparmaya çalıştığını anlamıştır. Bölgeyi ve geçmişi çok iyi bilen Hasan Paşa Emanuel'in oyununa düşmemiş ve Sadarete bir mektup yazarak Rusların hile ve oyunlarına karşı dikkatli olunması konusunda uyarıda bulunmuştur. Hasan Paşa'nın gönderdiği mektubun özeti kısaca şu şekildedir:

"Devletli Efendim Sultanım Hazretleri

Yüce emirlerinizden anlaşıldığı üzere üç devlet arasında savaş ilanı ihtimali bildirilmemiş ise de Karaçaylıların bundan haberdar oldukları vakit Ruslara saldırmaktan geri durmayacakları kesin olup savaş ilanı açıkça belli olmadıkça Karaçaylıların Rusya tarafına hücum etmeleri emrime bağlıdır.

Bölgenin durumunun dikkatle takip ve tetkik edildiği, Rusların herhangi bir harekâtına karşı hazır halde olunduğu ve kabilelere belli ettirmeden buralarda istihkamlar kurulması gerektiği yüce fermanınıza verilen cevap mektubumuzda arz edilmişti.

Koban nehrinin karşı tarafında Kafkasya orduları komutanı olarak vazife yapan General Emanuel'den bir mektup geldi. General Emanuel mektubunda, Karaçay kabilesi halkından alınan rehinlerin reddini ve geri iadesini ve bizim Karaçaylılara yaptığımız yardımların kesilmesini ve silah yardımı yapılmamasını istemektedir.

Karaçay halkı diğer kabilelere göre fazlasıyla İslam dinine intisap etmiş bir kabile olup dilleri Nogay diline benzer bir Türk dilidir. Kafkas kabilelerinin en sonunda,

---
[238] BOA HAT 1089 44279-Ç 29 Z 1243; Adiloğlu, a.g.m., s. 157.

Rusya ile sınır olan bölgede yaşamaktadırlar. Önceden beri istedikleri üzere kendilerine İstanbul'daki kadılardan bir kadı gönderilmiş olup şimdi orada şeriat hükümleri icra olunmaktadır. General'in bu boş ve lüzumsuz mektubundaki ifade tarzından maksadının melunluktan ibaret olduğu açıkça anlaşılmış ise de Generalin mektubuna cevap yazılıp adamı geri gönderilmiştir. Rusların fiilen zarar vermelerini engellemek ve gereken tedbiri almak üzere Karaçay kabilesi de uyarılmıştır.

Rusların kış mevsiminde dahi sınırın bu tarafina geçmeye cesaret ettikleri malumdur. Binaenaleyh kış mevsimi de yaklaşmaktadır. Her ne kadar Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir barış anlaşması mevcut ise de Rusların bu anlaşmanın şartlarına uymayacağı açık olup bunların her türlü hilelerinden sakınmak lazım gelir. Karaçay, Kabardey ve Nogay kabilesine kati bir şekilde sınırı tecavüz edip Rusya tarafina saldırmamaları ve şayet Ruslardan bir sınır tecavüzü gerçekleşirse derhal onları geri püskürtme ve uzaklaştırmak için çaba ve gayret göstermeleri yazılarak bildirilmiştir.
Bu mevzuda ne şekilde emir buyrulur ise ona göre hareket olunmak lazım geldiğinden Generalin mektubu ve ona yazılan cevabın sureti arz edilmiştir. Lazım gelenin yapılması için emir ve ferman devletli efendim sultanım hazretlerinindir.
Trabzon Valisi Hasan Paşa 27 Cemâziye'l-evvel 1243 (16 Aralık 1827).''[239]

Trabzon Valisi ve Anapa Muhafızı Hasan Paşa, General Emanuel'e de bir mektup yazarak Karaçaylıların Osmanlı Devleti'nin himayesi altında olduğunu söyleyerek Karaçaylılara karşı herhangi bir yanlış davranış içerisine girmemesi konusunda General Emanuel'i uyarmıştır. Hasan Paşa'nın General Emanuel'e 12 Temmuz 1828 tarihinde gönderdiği mektup şu şekildedir:

"Mektubuma emrinde görev yaptığım Osmanlı Devleti'nin idaresinde olan millet ve kabileler arasında bulunan Karaçay kabilesinin bize gelip bağlılık yemini yaptığı ve rehinler verdiği, Karaçay halkının daha önceden Rusya devletine bağlı olduğu, Kabardey kabilesinin baskısından kurtulmak için tarafimıza tâbi oldukları ve bu sebeple rehineler verdikleri genişçe izah olunarak şahsınızın Karaçay kabilesine gücendiği ve gerektiğinde üzerlerine silahla gidileceği bildirilmiş ve onların verdikleri rehinlerin reddi ve geri iadesi ve bizim kabileye olan yardımlarımızın kesilmesi, tarafimızdan verilecek cevabın kendi devletiniz tarafina o şekilde arz edileceği, gönderilen mektubunuzda beyan edilmektedir.

Bundan evvelde bazı kabilelere mensup bazı haydut ve eşkıyanın Rusya sınırını tecavüz ettikleri ileri sürülerek bu kabile tarafina askeri birlikler sevk ettiğiniz Osmanlı Devleti tarafından anlaşılmış ve sonrasında bir daha bu tecavüzün tekrar edilmemesi konusunda her iki taraf arasında muvafakat sağlanmıştı.

Her iki devlet arasında sınır olarak belirlenen Koban ırmağının bu tarafinda bulunan millet ve kabileler huzurumuza çağrılarak kendilerine devlet işlerinde hükmümüz altında oldukları bildirilmiş ve karar altına alınmıştır. Rusya tarafina tecavüz etmeyecekleri şartına uyulacağına güvenilerek bütün kabilelerden rehinler alınmış ve ayrıca verdikleri ahidnameler Padişah Hazretlerine takdim edilmiştir. Ayrıca her bir kabileye Osmanlı Devleti kulluğunda devam ve her bir hususun şeriat hükümlerine göre icrası için Osmanlı Devleti tarafindan kadılar tayin edilmiştir. Müslüman Karaçay kabilesi de Osmanlı Devleti kulluğunda olacağını sağlam ve güvenilir bir şekilde ifade etmiş ve karar altına alınmıştır. Bundan önceki dönemlerde de Osmanlı Devleti'ne kulluk ve hizmette memnun ve istekli oldukları malumdur.

Koban nehri iki devlet arasında sınır olarak kabul edildiğinden beri bu kabileye sizden önce görev yapan generalleriniz tarafından mezkûr sebeple herhangi bir

[239]BOA HAT 1087 44255 B 27 Ca 1243; Adiloğlu, a.g.m., ss. 161-162.

müdahalenin olmadığı herkes tarafından açıkça malumdur. Binaenaleyh, sizin yazdığınız hususlara cevap vermek bizim yetkimiz dahilinde olduğu gibi, Koban nehrinin bu tarafindaki bir karış toprağı dahi koruyup kollamak devletimin bana verdiği görev ve emir dahilindedir. Karaçay kabilesinin Rusya devleti sınırına dahil ettirilmesi hususunda ise ben dahi devletime bildirmedikçe buna cevap vermek yetkim haricindedir. Ne şekilde emir buyrulursa o şekilde ferman icra olunur. Hâl ve gidişatın gerektirdiğine göre yapılacak iş bilindiği üzere himayemiz altında olan sınırın tecavüz edilmemesini sağlamaktan ibarettir. Bu mektup dostluğumuzu bildirmek ifadesiyle yazılıp gönderilmiştir. Haberdar olduğunuz vakit doğruluğuna ve eksiksizliğine itibar etmenizi ümit ederim dostum."[240]

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Karaçaylılar ile ilgili diplomatik yazışmalar ve hâkimiyet mücadelesi devam ederken, 20 Ekim 1827 tarihinde İngiliz, Fransız ve Rus gemileri Navarin'de Osmanlı donanmasını yaktılar. Ruslar 18 Nisan 1828 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya'daki merkezi olan Anapa'yı kesin olarak ele geçirdi. Bu olumsuz gelişmeler Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya ile olan irtibatını tamamen kesti. Bazı kabileler artık Osmanlı Devleti'nden yardım gelmeyeceğini hesap ederek Rus hâkimiyetini kabul etmeye başladı. Karaçaylılar ise her şeye rağmen Osmanlı Devleti'ne tâbi olmaya devam edeceklerini, Rus hâkimiyetine girmeyeceklerini beyan ettiler. Bu duruma çok öfkelenen General Emanuel 15 Mayıs 1828 tarihinde Karaçaylılara hitaben çok ağır ifadeler ve tehditler içeren yeni bir mektup yazdı.[241] Karaçaylılara gönderilen mektupta özetle şöyle denilmektedir:

"Karaçaylılar!

Sizlerden bana gelen mektubunuzda, benim size gönderdiğim mektubuma karşılık, sadece içinizden kendi mühürlerini basmış birkaç adamın gerçeğe aykırı sözleri ve bahanelerinden başka bir türlü dürüst cevap bulamadım. Fakat ben yalnız o adı geçenlerin sözüyle, bütün Karaçay halkını Rusya devletinin tâbiliğinden çıkmış şeklinde değerlendirmem ve düşman olarak görmem. Çünkü bundan önce de Rusya devletine tâbi halk olduğunuzu siz kendiniz daha iyi bilirsiniz.

Hal böyle iken, Rus Çarının tâbileri değiliz demek sizin ne haddinizedir! Bir kere daha söylüyorum; şimdi sizin çok az bir zamanınız kalmıştır, bu zamanı boşa harcamayıp bir an önce aklınızı başınıza alın. Her ne kusurunuz var ise bunların affedilmesi için hakikaten pişman olup Rus Çarına tâbi olunuz. Bunun için yeniden bir ahidname ve rehinler vermeniz gerekmektedir.

Sizler ancak bu şekilde Rusya Devleti'nin diğer tâbileriyle birlikte aynı muameleyi görürsünüz ve istekleriniz kabul edilip tarafımızdan yerine getirilir. Aksi takdirde şiddetle cezalandırılacak ve bundan kurtulmanız da mümkün olmayacaktır. İşte o zaman pişman olmak için çok geç kalmış olacaksınız. Bu nedenle bir an önce aranızda ileri gelen ve soylu kişilerin eliyle yazılmış ve mühürleri basılmış kesin cevabınızı elçimizle göndermenizi bekliyorum.

General Leytenant Emanuel"[242]

---

[240]BOA HAT 1087 44255-C 29 Z 1243; Adiloğlu, a.g.m., ss. 163-164.
[241] BOA, HAT 1042 43115-P 05 Z 1243.
[242] Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, s.104; Bice, a.g.e., s. 39; Adiloğlu, a.g.m., s. 165; General Emanuel'in Karaçaylılara yazdığı mektup (Orijinal Belge) için bkz. Ek 6.

C. HASAVKA SAVAŞI VE KARAÇAY-MALKAR HALKININ RUS HÂKİMİYETİNE GİRMESİ

1. Karaçay Bölgesinin Rus hâkimiyetine Girmesi

General Emanuel, Rus hâkimiyetine girmeleri için Karaçaylılara gönderdiği son mektubun da reddedilmesi ve Ruslarca asi kabul edilen bazı Kabardeylerin Karaçay topraklarında barınmasına izin verilerek Rus hâkimiyetindeki topraklara baskınlar yaptıkları bahanesiyle harekete geçmiştir. General Emanuel'i bu konuda cesaretlendiren ise Osmanlı Devleti'nin Kafkaslardaki merkezi konumundaki Anapa'nın Rusya'nın eline geçmesi ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşlarının başlaması sebebiyle Osmanlı'nın zor durumda olduğunu bilmesidir.[243]

Rusya'nın geleceği açısından Karaçay'ın ele geçirilmesini önemli gören General Emanuel, burayı alabilmek için Karaçay'a ulaştıran gizli yolları ve geçitleri bilen birilerine ihtiyaç duyuyordu. Emanuel, bu amacını Rus tahsil ve terbiyesi almış Rus hayranı Duda oğlu Tengizbiy'i ve Kabardey beylerinden Hatohşuk Hatohşukoyu kendi yanına çekerek gerçekleştirdi. Tengizbiy Osmanlı egemenliğini istemiyor, Rus hâkimiyetini kabul etmenin Karaçaylılar için daha iyi olacağını savunuyordu. Ayrıca oğlunu Osmanlı Devleti'ne rehin olarak veren Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal'a karşı büyük bir kızgınlık duyuyordu. Kaberdey beyi Hatohşuk Hatohşuko (Atajuk) ise anne tarafından Karaçaylılara akraba olduğundan Karaçay valisi olmayı arzu ediyordu.[244] Kendi çıkar ve beklentileri doğrultusunda Emanuel'e yardım etmeyi kabul eden Tengizbiy ve Hatohşuk Hatohşuko Karaçaylılara ihanet etmişlerdir.

Karaçay ülkesine ulaşan en güvenilir yol Kuban Irmağını takip ederek Elbrus Dağı eteklerine giden yoldu. Fakat bu yoldan başka Karaçay'a giden ama sadece Karaçaylıların bildiği gizli başka dağ yolları da vardı. Bu yollar şu şekilde sıralanabilir:

1. Elbrus Dağı eteklerinden Ullu-Kam ve Hurzuk'a giden yol,
2. Hudes, Hasavka geçidinden Kuban vadisine çıkan ve Karaçay'a giden yol,
3. Bagatır Tala ve Hudes Vadisinden Kart Curt'a giden yol,
4. Calan Koldan Kuban vadisine çıkarak Karaçay'a giden yol.[245]

General Emanuel bütün hazırlıklarını bitirdikten sonra 17 Ekim 1828 yılında 3 farklı koldan Karaçay'a doğru yola çıktı.

---

[243] Adiloğlu, a.g.m., s. 166.
[244] Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, s.105; Tavkul, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, s. 36; Adiloğlu, a.g.m., s. 167.
[245] Tavkul, a.g.e., ss. 36-37.

1.General Antropov komutasındaki ordu, Kuban vadisinden Taşköpür kasabasına doğru ilerleyecekti.

2. General Emanuel Tengizbiy'in rehberliğinde Üçköken, Gum vadisinden yola çıkacaktı.

3. General Turçaninov idaresindeki diğer ordu ise Kaberdey'den yola çıkarak Malk Irmağı ve İshavat vadisi yoluyla Karaçay'a ulaşacaktı. Bu orduya ise, Rusların dostu olan Kaberdey Beyi Hatohşuk Hatohşuko klavuzluk edecekti. Böylece Karaçay, arkadan sarılarak baskına uğratılacaktı.[246]

Rusların gizli planlarından haberleri olmayan Karaçaylılar, General Emanuel ve ordusunu Aman-Nıhıt geçidinde bekliyorlardı. Karaçaylıların karşısında ise General Antropov idaresindeki kuvvetler Karaçaylıları oyalamakla meşgul idiler. General Emanuel ile General Turçaninov idaresindeki birlikler 19 Ekim'de Elbruz dağı yamaçlarındaki "El-Cürügen" denilen yerde birleşerek Hudes ırmağı üzerinden Hasavka vadisine doğru yol aldılar. 30 Ekim 1828 tarihinde Rus ordusu Hasavka geçidine ulaştığında Karaçay gözcüler onları fark ederek hemen Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal ve ordusunu haberdar ettiler fakat artık çok geçti. Çok az sayıdaki Karaçaylı Hasavka geçidinden Rusları geçirmemek için cansiperane mücadele etti. Fakat güçlü top ve silahlarla donanımlı Rus ordusuna karşı uzun süre direnemediler. Sabah 07'den akşam 19'a kadar 12 saat süren savaştan Ruslar galip çıktılar.[247]

Karaçay Valisi Kırımşavhal oğlu İslam elçilerini General Emanuel'e göndererek teslim olacağını bildirdi, böylece savaş sona erdi. Hasavka Savaşında Rus ordusu 1758 kişiden Karaçay ordusu ise 660 kişiden oluşmaktaydı. Bu mücadelede Ruslardan 5 subay, 39 asker ölmüş, 17 subay ve 103 asker yaralanmıştır, Karaçaylılardan ise 1 kişi ölmüş, 3 kişi yaralanmıştır.[248] General Emanuel'in tuttuğu hesaba göre ise Ruslar 1 subay, 3 astsubay, 32 asker kaybetti. Alay komutanı Verzilin, 3 subay, 30 astsubay ve 103 asker de ağır yaralandı.[249]

Karaçay tarihi için bir dönüm noktası olan Hasavka Savaşı'nda az sayıdaki Karaçaylının Ruslara karşı gösterdiği kahramanlıklar şarkılara, türkülere (cırlara), destanlara konu oldu.[250]

---

[246] Tavkul, a.g.e., s. 37.

[247] Miziyev, a.g.m., s. 43; Tavkul, *Kafkasya Gerçeği* s.106; Tavkul, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, s. 38.

[248] Adiloğlu, s.169;Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, s. 106.

[249] Miziyev, a.g.e., s. 43.

[250] Yılmaz Nevruz, "Eski Cırla", *Birleşik Kafkasya,* S. 23, Yıl 6, 2002, s. 28-29; Tavkul, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, s. 292-295. Belgenin orjinali için bkz. Ek 7.

Hasavka Savaşı sonrası 21 Ekim 1828 tarihinde Karaçay'ın merkezi Kart-Curt'ta, Karaçay valisi İslam Kırımşavhal ve önde gelen bazı Karaçay prensleri Rusya'ya bağlılıklarını yazılı olarak bildirdiler. Söz konusu ahidnamede özetle şöyle denilmektedir:

> *"Sizin büyüklüğünüze sığınarak, bugünden itibaren ömür boyu hiçbir hususta Rusya'ya karşı gelmeyeceğimize, Rusya'ya karşı düşmanlık besleyen Kabardeyleri ve onlar gibi başka toplulukları topraklarımıza sokmayacağımıza, Rusya'ya ihanet etmeyeceğimize, daha önce sizlerden yağmaladığımız her şeyi geri iade edeceğimize ve her türlü zararı karşılayacağımız konusunda söz veriyoruz.*
>
> *Gücümüz yetmeyecek kadar çok sayıdaki Kabardey askeri bizim topraklarımızdan geçerek size saldırırsa bizi suçlamayın. Böyle bir durumda hemen sizi bilgilendireceğiz. Şayet bizim yenebileceğimiz sayıda iseler, size bildirmeye ihtiyaç kalmadan, onları engellemeyi kendimize görev sayıyoruz.*
>
> *Rusya hâkimiyeti altındaki Müslüman halklar ile bizim aramızda ortaya çıkacak davalar ve Karaçay halkı arasındaki davaların şeriat hükümlerine göre çözülmesi konusunda bize müsaade verilmesini istiyoruz.*
>
> *Ticaret yapabilmemiz için Gum (Kuma) ırmağı kenarında bulunan Hahanduk kalesinde bir pazar yerinin verilmesini, tuz, demir, tahıl ve diğer ihtiyaçlarımızı temin edebilmemiz için Rusya'ya serbestçe gidip gelmemize izin verilmesini istiyoruz.*
>
> *Yukarıda yazılı olarak belirtilen sorumlulukları yerine getireceğimiz konusunda Karaçay beyleri ve bütün Karaçay milleti olarak yemin eder, yüce affınıza sığınarak bizleri bağışlamanızı ve korumanızı dileriz. Verdiğimiz yeminlerin teminatı için sizin seçeceğiniz dört sülaleden rehinler vereceğimizi taahhüt ederiz.*
>
> *İmzalar: Vali İslam Kırımşavhal, Mudor Kocak, Karabaş oğlu Temrük, Aslanmırza Duda, Kocak oğlu Bekmırza, Karabaş oğlu Canhot, Hacı İbrahim Botaş, Duda oğlu Nanı, Basiyat Karabaş, Kocak oğlu Tavmırza."*[251]

Bu ahidnameyle birlikte Karaçaylılar resmen Rus hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır. General Emanuel, Karaçaylıları Rus hâkimiyetine alarak çok istediği askeri başarısını gerçekleştirmiştir. Ruslar Karaçaylıların bağlılıklarını arttırmak ve tepkilerini azaltmak için ilk dönemler onları serbest bırakmış, vergi, angarya, askerlik vs. gibi sorumluluklardan muaf tutmuşlardır. İslam Kırımşavhal, 1834 yılına kadar Karaçay valiliği görevine devam etmiştir. 1834-1836 yılında ise Kabardey beyi Hatohşuk Hatohşuko (Atajuk) Karaçay Valisi olarak görev yapmış; böylece Hasavka Savaşında Rusya'ya yaptığı yardımın karşılığını almıştır.

2. Malkar Bölgesinin Rus hâkimiyetine Girmesi

Malkarlıların Rus hâkimiyetine girmesi ise Karaçaylılardan yaklaşık iki yıl önce olmuştur. Malkarlılar da doğrudan ve dolaylı olarak Ruslara karşı isyan hareketlerine iştirak etmişlerdir. Ancak her geçen gün artan Kabardey baskıları üzerine 1773 yılında Rusya'nın himayesine girmek için müracaatta bulunmuşlardır. Fakat Rusya, Osmanlı Devleti ile

[251] Adiloğlu, a.g.m., ss. 169-170; Tavkul, a.g.e., ss. 39-40.

ilişkilerini bozmamak için bu isteği kabul etmemiştir. 1825 yılında Kabardey bölgesinin kesin olarak Rus egemenliğine geçmesiyle Kabardeylerin batıdaki Çerkes kabileleri ile irtibatını koparmak isteyen General Emanuel bazı kabilelere tehdit mektupları göndermiş ve derhal Rusya'ya itaat etmelerini istemiştir.[252] General Emanuel'in tehditlerini ciddiye alan Malkar ve Digor beylerinden oluşan bir heyet Rusya'ya bağlılıklarını belirten bir ahidname vermişlerdir.

11 Ocak 1827 tarihinde General Emanuel'e verilen ahidnamede özetle şöyle denilmektedir:

> *"Pek Kıymetli Efendimiz, Kafkasya ve Karadeniz bölgesi Ordularının Kumandanı General Emanuel*
>
> *"Aşağıdaki imza ve mühürlerin sahibi olarak bizler; Orusbiy (Baksan) halkı adına Murzakul Orusbiy, Çegem halkı adına Kelmambet Baymurza, Holam ve Bızıngı halkı adına Muhammet Şakman, Malkar (Çerek) halkı adına Hacı Arslan Canhot; Digor (Kuzey Osetya) halkı adına Kasay Kubadiyev, Davletuka Abisalov, Biynöger Karabugokov, Soza Sovatov ve Tatarhan Tuganov; sizden, bütün Rusya'nın efendisi yüce imparatorumuz Nikolay Pavloviç ve onun veliahdından, halkımızı korumasını ve himaye etmesini istiyoruz. Bu arzumuzun kabulü için bizler, bütün halkımız ve rehin olarak verilen çocuklarımız, size, bütün Rusya'nın efendisi İmparator Nikolay Pavloviç ve oğlu Aleksandr Nikolayeviç'e bağlılık yemini ederek ahidnamemizi takdim eder, gerektiğinde imparatorun ordusuna katılmayı taahhüt ederiz."*[253]

Bu ahidnameyle birlikte Malkarlılar artık resmen Rusya'nın egemeliği altına girmişler ve her konuda Rusya'ya itaat edeceklerini kabul etmişlerdir.

Hasavka Savaşı sonrası Karaçaylılar her ne kadar Rusların hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlarsa da her fırsatta Ruslara karşı mücadeleye devam etmişlerdir. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası 15 Eylül 1829 tarihinde imzalanan Edirne Antlaşması ile Kafkasya tamamen Rusya'ya terk edilmiştir. Bu antlaşma sonrası Rusya'ya karşı başlatılan Müridizm hareketi Kafkasya'nın her tarafında olduğu gibi Karaçay Bölgesinde de yürütülmüştür.[254]

Karaçayların 1835-1837,1845-1846 yıllarında ve 1854 yılında Kadı Muhammet Hubiy'in önderliğinde Ruslara karşı gerçekleştirdikleri ayaklanmalar kanlı bir şekilde bastırılmıştır.1858 yılından itibaren Kuban ırmağı boyuna ve Karaçay bölgesine Rus Kazakların iskânı başlamıştır. 1860 yılından itibaren ise Ruslar Kafkas kabilelerini birbirinden ayırmak için her birine özel bir idari sistem kurmuştur. Bu arada Karaçaylılar da ikiye bölünmüştür. Karaçaylılar Kuban eyaletine, Urusbi, Çeğem, Holam, Malkar, Bızıngı ve diğer kasabalar (Malkarlılar) ise Kaberdeyler ile birlikte Terek eyaletine bağlanmıştır.[255] Böylece

---

[252] Adiloğlu, a.g.m., s. 172.
[253] Adiloğlu, a.g.m., s. 173.
[254] Bice, a.g.e., s. 82
[255] Aslanbek, a.g.e., s.10; Bice, a.g.e., ss. 82-83; Tavkul, a.g.e., s. 41

aynı soydan gelen Karaçay ve Malkarlılar Ruslar tarafından bilinçli olarak iki coğrafi bölgeye ayrılmıştır.

1864-1867 yıllarında Karaçay'da toprağa bağlı kölelik kaldırılmıştır. İlk bakışta olumlu gibi gözüken bu uygulama Karaçaylılar için çok olumsuz olmuştur. Bölgeyi tamamen kontrolü altına almak isteyen Rusya, verimli arazileri Karaçaylılardan alarak Rus Kazaklara vermiştir. Bu duruma büyük tepki gösteren Karaçaylılar 1873 yılında tekrar ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma Ruslar tarafından güçlükle bastırılmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında son bir ümitle yeniden ayaklanan Karaçaylar bunun bedelini de çok ağır bir şekilde ödemişlerdir. [256] Yaşadıkları onca hukuksuz uygulamalardan ve son olaylardan sonra Karaçaylar arasında göç fikri iyice pekişmiştir.

[256] Bice, a.g.e., s. 83; Tavkul, a.g.e., s. 41.

III. BÖLÜM

GÖÇ, OSMANLININ GÖÇ VE İSKAN POLİTİKASI VE KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİNİN ANADOLU'YA GÖÇLERİ

I. GÖÇÜN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

Göç, kişinin dinî, siyasî, iktisadî nedenlerle veya başka zorlayıcı sebeplerle yaşadığı cemiyeti ve sosyal çevreyi değiştirmesi, yabancı olduğu bir yere giderek bir insan topluluğuna katılmasıdır.[257] Yine göç, insanların gelecekteki hayatlarının bir kısmını veya tamamını devam ettirmek için bir iskân ünitesinden (şehir, köy v.b.) diğerine yerleşmek amacıyla yaptıkları mekân değiştirme olayıdır.[258] Göç, kişilerin ya da toplumların bir yerden başka bir yere gitmeleri ve gittikleri yerde yerleştirilmelerinden ibaret olan basit bir olay değildir. Göç; millet ve devlet için sosyal, ekonomik, idarî, hukukî, malî, siyasî, millî ve kültürel bakımdan çeşitli yönleri olan ve çözülmesi zorunluluk arz eden büyük bir problemdir.[259] Bu problemin çözümü basit ve kolay bir iş değildir. Küresel bir mesele olan göç meselesinin çözümü için birçok devlet birlikte hareket etmek zorundadır.

Türkçe'de farklı nedenlerle meydana gelen nüfus hareketlerinin büyük kısmını ifade eden göç Osmanlı'da ve Cumhuriyetin ilk yıllarında "muhaceret" kelimesinin karşılığı olarak da kullanılmıştır. Günümüzde farklı sebeplerle Balkanlar'dan ve Kafkaslar'dan Anadolu'ya göç etmiş olanlara "göçmen" denilmektedir.[260] "Göçmen" kelimesi "göç (hicret) eden, bir ülkeden kalkıp bir başka ülkeye yerleşen" manasında "muhacir" kelimesinin yerine kullanılmaktadır.[261] Değişik baskılardan bunalarak Osmanlı Devleti'ne kaçmış, sığınmış, zorunlu göç ettirilmiş veya sürülmüş bütün Müslümanlara "muhacir" denilmiştir.[262] Göçün bizim dilimizde gerçek manası "hicrettir", "muhaceret"tir. "Hicret" kelimesi de dilimizde "gurbet" kelimesiyle bütünleşmiştir.[263] Mekkeli müşriklerin baskılarının dayanılmaz bir duruma gelmesi üzerine Hz. Peygamber'in emriyle Mekke'den Medine'ye göç edenlere

---

[257] Hüseyin Arslan, *16.yy. Osmanlı Toplumunda (Yönetim, nüfus, İskân, göç ve sürgün)*, 2. baskı, İstanbul, Kaktüs Yay., 2001, s. 149.

[258] Saydam, a.g.e., s. 1; Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1979, s. 21.

[259] Ahmet Cevat Eren, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri, ilk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler*, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1966, s. 5.

[260] Mehmet Hacısalihoğlu, "89 Göçü ile ilgili Tarih Yazımı ve Kamuoyu Algıları", *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç,* (ed.) Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, Yıldız Teknik Üniversitesi, Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2012, s. 32.

[261] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi Yay., 12. Baskı, 1995, s. 665.

[262] Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 32

[263] Sabahattin Zaim, "Türkiye'den Göçler", *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, 8-11 Aralık 2005,* İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2006, s. 327.

“muhacirin” ismi verilmiştir.[264] Osmanlı memur ve idarecilerinin göçmenleri *“muhacir, mülteci, üsera-yı muhacirîn, harikzede, istilâzede, felaketzede, kahırzede* ve *mübadil”* şeklinde birbirinden farklı olarak tanımladıkları görülmektedir.[265] Bu tanımlama genel itibariyle göçün sebeplerine göre yapılmıştır.

Göçler, gidilen yerin durumuna göre “iç” veya “dış”,şahısların veya toplumların istek ve arzuları doğrultusunda olup olmamasına göre ise “serbest” veya “mecburî” göç olarak isimlendirilmiştir. Eğer göçler ülke sınırları içerisinde oluyorsa bu yer değişikliğine “iç göç”, ülke sınırları dışına oluyorsa “dış göç” denilmiştir. Kişi veya grup daha iyi bir hayat yaşama düşüncesiyle hiçbir zorlama olmadan, kendi rızasıyla göç ediyorsa bu göçe “serbest göç”, kendi rızası olmadan bir zorlamanın neticesinde ve bulunduğu bölgede yaşaması için asgari şartların ortadan kalkması sonucu yapılıyorsa bu göçlere “mecburî göç” denmektedir.[266] Mecburî göç; savaşlar, kan davaları, sel, yangın, terör olayları, deprem, siyasî baskılar gibi sebepler neticesinde gerçekleşmektedir. Mecburî göçe maruz kalanlar göçe ani ve hazırsızlık yakalandıklarından tüm mal varlıklarını bırakarak göç etmek zorunda kalırlar.

II. OSMANLI DEVLETİ’NİN GÖÇ VE İSKÂN POLİTİKASI

Osmanlı Devleti, siyasî, toplumsal ve ekonomik durumların değişmesi doğrultusunda her dönem farklı bir iskân politikası takip etmiştir. Kuruluş ve Yükselme dönemlerinde fethedilen yerlere insanları yerleştirerek “dışa yönelik” bir iskân siyaseti, duraklama ve gerileme dönemlerinde ise göçmen kabul ederek “içe yönelik” bir iskân siyaseti izlemiştir.[267] Ele geçirilen yerlerde kalıcı olabilmek amacıyla Anadolu’dan bazı aileler getirilerek fethedilen yerlere yerleştirilmiş, bölgede problem çıkarma ihtimali olan Hristiyan halkın bir- kısmı da Anadolu’ya nakledilmiştir.[268]

Osmanlı Devleti’nin göç ve iskân politikasından beklentileri şunlardır: Fethettiği yerlerdeki ıssız, harap bir vaziyette bulunan yerleşim yerlerine Anadolu’dan getirdiği insan gruplarını yerleştirerek oraları canlandırmak, boş ve harap durumda bulunan arazileri işler duruma getirmek, tarımsal üretimi ve devletin vergi gelirlerini arttırmak, konargöçerleri

---

264 Devellioğlu, a.g.e., s. 665.
265 Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler,* Trabzon, Serander, 2006, s. 373.
266 Saydam, ss. 1-2; İpek, a.g.e., s. 17.
267 Yusuf Halaçoğlu, “Kolonizasyon ve Şenlendirme”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay, 1999, s. 581; Nedim İpek, *Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri (1877-1890),* Ankara, TTK, 1999, s. 225.
268 Sezai Sevim, “Türklerin Rumeli’ye İlk Geçişleri ve İskân Faaliyetleri”, *Türk Kültürünün Dünü, Bugünü, Yarını,* Uludağ Üniversitesi Yay., Bursa, 2002, s. 43.

yerleşik hayata geçirerek çevreye verecekleri zararı engellemek, ticareti canlandırmak, askerî gücünü arttırmak.[269]

17.yüzyıl sonlarına kadar iskân politikalarını başarılı bir şekilde uygulayan Osmanlı Devleti bu politikalardan çok önemli kazanımlar elde etti. Fakat savaşların kaybedilmeye başlanmasıyla büyük toprak kayıpları yaşadı. Kaybettiği topraklardaki Müslüman ve Türk halka büyük baskılar uygulandı. Bu insanlar, hiçbir yaşam güvencelerinin kalmaması üzerine Osmanlı topraklarına göç talebinde bulundular. Göç etmek isteyenlerin içinde sadece Osmanlı'nın kaybettiği topraklarda yaşayan insanlar değil mağdur ve mazlum durumda olan, kendini Osmanlı ve Halife'ye yakın hisseden her milletten ve dinden insan bulunmaktadır.

Osmanlı Hükümeti, hiçbir ayrım gözetmeden kendisine müracat eden bütün göçmenlere kucak açtı. Devlet-i Aliyye çaresiz ve çok zor bir durumda bulunan bu insanlara ekonomik yönden çok iyi bir durumda olmamasına, Kırım Savaşı nedeniyle büyük bir borç yükü altına girmesine rağmen yardımcı olmaya çalıştı. Göç olayına insani ve vicdanî yaklaştı ve muhacirleri kabul etti.

Babıali, 3 Mayıs 1856 yılında Silistre Valiliğine gönderdiği talimatnamede hiçbir ayrım yapılmadan göçmenlere eşit davranılmasını, mağdur edilmemesini istemiş ve muhacirlerin yerleştirilmesiyle ilgili dikkat edilmesi gerekli hususları şöyle sıralamıştır:

a. Göçmenler din ve mezheplerine bakılmaksızın, durumları düzelinceye kadar 10 yıl öşür ve diğer vergilerden, 25 yıl da askerlikten muaf tutulacaklardır. Muhacirlere yeterli ölçüde suyu olan, deniz veya nehre yakın yerlerden boş ve verimli arazi verilecektir. Birbirine yakın köyler kurulacaktır. Muhacirlerden çiftçiliği bilenler tarımla, sanat ve ticaretle uğraşanlar ise kendi mesleklerini yaparak zenginleşeceklerdir. Valiler tarafından kurulacak köyler için ayrılan arazi miktarı, köylerin isimleri, ne kadar nüfus iskân edileceği defterlere yazılıp merkeze gönderilecektir. Tapular köylülere ücretsiz dağıtılacaktır.

b.Muhacirlerden zengin olanların evleri kendileri tarafından, fakir olanlarınki ise devlet tarafından yapılacaktır. Yapılacak evlerin kereste ve diğer ihtiyaçlarının naklinde yerli halkın yardım etmesi teşvik edilecektir. Bu konuda zorlama olmamalı ve gönüllülük esas olmalıdır. Yapılacak evler ahşap, aynı özellikte ve aynı sırada olmalı, sokaklar geniş ve düzgün olmalıdır.

c. Göçmenler için gerekli olan tohumluk, yemeklik, öküz, araba ve diğer tarım araçları devlet tarafından karşılanacaktır. Yerli halk bu ihtiyaçların karşılanmasında teşvik edilecektir.

---

[269] Yusuf Halaçoğlu ,*XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin İskânı*, Ankara, TTK, 2006. ss. 43-76; Halaçoğlu, a.g.m., ss. 581-586.

d. Göçmenler, yerleştirildikleri köylerde kendi aralarından imamlar, muhtarlar seçecek; konum ve durumlarına göre bu köyler bir veya birkaç kaza kabul edilecektir. Yine aralarından bir kaza müdürü, nüfus kâtibi ve nazırı tayin edilip ehven şekilde maaş bağlanacaktır.

e. Muhacirlere devlet tarafından yapılacağı belirtilen öküz, tohum ve zahirenin dışarıdan satın alınması hazineye büyük yük getirecektir. Bunlar şimdilik devlet tarafından yardım şeklinde olacak fakat muhacirlerin durumları düzeldiğinde bedelleri yavaş yavaş kendilerinden alınacak ve böylece ileride hazinenin yükü hafifleyecektir.[270]

A. OSMANLI'NIN GÖÇMENLERİ KABUL ETME SEBEPLERİ

Osmanlı Devleti'nin muhacirleri kabul etmesindeki en önemli sebep yukarıda ifade ettiğimiz gibi insani ve vicdani hassasiyetlerdir. Muhacirleri Rusya'nın hışmından ve zülmünden korumaktır. Bununla birlikte Devlet-i Aliyyenin göçmenleri kabul etmesinin başka sebepleri de bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. II. Abdülhamid'in İzlediği İslam Politikası

Göçmenlerin büyük bir kısmı Sultan II. Abdülhamid'i halife olarak kabul ediyor, dinî vecibelerini en güzel şekilde yaşayacakları yerinde halifenin ülkesi olduğunu düşünerek Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeleri için müracaatta bulunuyorlardı. Bu talep ve başvuruları halifenin kabul etmemesi düşünülemezdi. Çünkü zor ve çaresiz durumda olan din kardeşlerine sahip çıkmamak, dünyadaki tüm Müslümanların hamisi ve halifesi olan Osmanlı padişahına yakışmadığı gibi İslâm dünyasında da itibar kaybetmesine neden olurdu.[271] Sultanın kişiliği ve politikaları da göçmenleri kabul etmeme gibi bir duruma uygun değildi.

II. Abdülhamid, göçmenlerin problemleriyle çok yakından ilgilenmiş, onların her türlü sıkıntısını gidermeye çalışmıştır. Muhacirlerin sorunlarını önceleri komisyonlar aracılığı ile çözmeye çalışmış ise de göçmen sayısının her geçen gün artması ve problemlerin çoğalması üzerine kendisinin başkanlığında faaliyet gösteren *Muhacirin-i İslamiye Komisyonu Alisi* kurulmuş, işlerin idaresini bizzat kendisi ele almıştır.

Göçler neticesinde Osmanlı topraklarındaki Müslüman nüfusun yavaş fakat devamlı bir şekilde artması II. Abdülhamid'i bir İslam politikası izlemeye sevketmiştir. Babıalide aynı doğrultuda 1878 yılından itibaren Müslüman halkı ideolojik ve kültürel hedefler

---

270 Eren, a.g.e., ss. 41-49; Bedri Habiçoğlu, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, İstanbul, Nart Yay., 1998, s. 112; Saydam, a.g.e, s. 119; Ömer Karataş, "19. Yüzyılda Balkanlarda Kafkas Muhacirlerinin İskânı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* XII/2 (Kış 2012), s. 358

271 Saydam, a.g.e., s. 96, Murathan Keha, "1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum'un Durumu",*Ekev Akademi Dergisi,* Yıl 17, S. 57, (Güz 2013), s. 96.

doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır.[272] II. Abdülhamid'in izlediği İslam politikası nispeten başarılı olmuştur. Sultan Abdülhamid göçler neticesinde artan Müslüman nüfusu azınlıklara ve büyük devletlere karşı bir denge unsuru olarak kullanmasını bilmiştir.

2. İşgücü ve Asker Sayının Artırılmak İstenmesi

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin nüfusu savaşlar, hastalıklar, kuraklık gibi nedenlerle sürekli azalmaktaydı. Nüfus artışı devlete her ne kadar bazı yükler getirecekse de boş tarım arazilerinin değerlendirilmesi, üretimin arttırılması, ekonominin canlanması, vergi mükellef sayısının artırılması, ülke savunmasının kolaylaşması vb. neticeler düşünüldüğünde büyük kazançlar sağlayacaktır.[273]

Göçmenlerin gelmesi ve istihdam edilmesi ile ülkedeki imar faaliyetleri daha da çoğalacaktır. Sahipleri tarafından terk edilmiş arazilerin ve ekilmeyen miri arazilerin göçmenler tarafından şenlendirilmesi mümkün olacaktır. Bataklık, sazlık gibi yerlerin ıslah edilmesi ile bu gibi yerlerden kaynaklanan hastalıkların önüne geçilebilecektir. Göçmenler, devletin vereceği destekler sonucu üretici duruma gelecek, onların da devlete vereceği vergiler ile hazine büyük gelir kaynaklarına kavuşacaktır.[274] Yani her iki taraf da bu alışverişten büyük kazanç elde etmiş olacaktır. Osmanlı Devleti göçmenleri kabul etmekle aynı zamanda bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı; bir taraftan savaşçı diğer yandan çiftçi konumunda ihtiyaç duyduğu iki insan topluluğunu kazanmış olacak ve böylelikle hem asker hem de tarımdaki insan ihtiyacını karşılayacaktır.[275] Bu hedeflerini büyük oranda gerçekleştiren Osmanlı Devleti muhacirlerin hem askeri kabiliyetlerinden hemde çiftçilik özelliklerinden yararlanmıştır.

Yine göçmenlerin kabulü ile Hristiyan halkın yaşadığı yerlerde Müslüman sayısı artacak, Hristiyanların müslüman halka baskı kurmaları engelenecekti. Osmanlı ordusunun savaş kabiliyetleri genişleyecek, özellikle Rus-Kazak birliklerine karşı koyacak sipahi birliklerinin oluşturulmasında bu kuvvetlerden yararlanılacaktı. Savaşçı kabiliyetleri yüksek göçmenlerden oluşturulacak birliklerle Osmanlıdan bağımsızlık kazanmak için ayaklanan milletlerin isyanları bastırılacaktı.[276] Düşünülen amaçlar kısmen gerçekleşmiştir. Bununla ilgili ayrıntılı bilgiler göçlerin ekonomik sonuçlarında verilmiştir.

[272] Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri,* çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul,Tarih Vakfı Yurt Yay., 2003, s. 120.
[273] Ferhat Berber, "19.Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler", *Karadeniz Araştırmaları,* S. 31, (Güz 2011), s. 22.
[274] Saydam, a.g.e., s. 9.
[275] Karpat, a.g.e., s. 110; Çiftçi, a.g.m., s. 80.
[276] Jülide Akyüz Orat, N. O. Arslan, M. Tanrıverdi, a.g.e., s. 21.

3. Harem Politikası ve Akrabalık İlişkileri

Osmanlı saray ve devlet yönetiminde çok sayıda Kafkas kökenli devlet adamı bulunmaktaydı. Bu kişiler, yakın akraba ve soydaşlarının yaşamış oldukları sıkıntılardan dolayı büyük acı ve ızdırap çekiyorlardı. Akrabalarının Osmanlı topraklarına göçmelerini istiyorlardı.[277] Üzüntü ve sıkıntıların bir an önce bitmesi için göçleri teşvik ettiler, makam ve rütbelerini kullanarak Osmanlı Devlet erkânını etkilemeye çalıştılar. Bu konuda büyük oranda başarılı da oldular.

II. Abdülhamid'in Kafkasyalılara karşı göstermiş olduğu yakın ilgi ve güzel muamelenin nedenlerinden biri manevi annesi Perestu Kadın'ın[278] Kafkas kökenli olması ve bunun II. Abdülhamid üzerindeki etkisidir.[279] Bu etki siyasî bir etki değildir. Sultan II. Abdülhamid'in ona olan hürmet ve sevgisinin bir etkisidir. Sultan II. Abdülhamid'in annesine olan sevgisini bilen Kafkas halkları da Padişah veya hükümetten herhangi bir istekte bulunduklarında akrabalık hukukunu devreye sokmuşlardır. Bunun en güzel örneğini Karaçay Türklerinin Osmanlı topraklarına göç izni almak amacıyla 30 Ağustos 1903 tarihin- de halifeye gönderdikleri telgrafnamede görmekteyiz. Karaçaylar adına telgrafı çeken Osman (Golalanı Osman Haci) ve Tuvgan (Karabaşlanı Tuwganbiy) isimli şahıslar telgrafın ilk cümlesinde "Şanı büyük, Valide Sultan Hazretleri aracılığıyla Yüce Halifelik Makamına"[280] şeklinde hitapta bulunarak önce Valide Sultan'a övgüde bulunmuşlar, daha sonra ise göç izni vermesi için Sultan II. Abdülhamid'e istirhamda bulunmuşlardır.

Yukarıda bahsettiğimiz nedenlerin dışında Osmanlı Devleti, Kafkas muhacirlerini yol yapımında, pamuk ekiminde[281] Doğu Anadolu'da Ruslara karşı bir tampon bölge oluşturulmasında[282], devlet otoritesini hiçe sayan konar-göçerlerin medenileştirilmesinde[283] kullanabileceğini düşünmüştür. Bu beklentilerin birkısmı gerçekleşirken birkısmı ise gerçekleşmemiştir.

Osmanlı Devleti yetkilileri ilk göçmen kafilesini kabul ettiklerinde bunun arkasının geleceğini tahmin edememiştir. Hiç beklemedikleri oranda yeni ve büyük göçmen

---

[277] Habiçoğlu, a.g.e., s. 68, 118.

[278] II. Abdülhamid 10 yaşında iken annesi Tir-i Müjgan Hanımı kaybetti. Bunun üzerine II. Abdülhamid çocuğu olmayan Sultan Mecid'in zevcelerinden Başıkbal Perestü Hanımefendiye verildi. Perestü Hanım Çerkes Ubıh kabilesindendir. Mavi gözlü, altın sarısı saçlı, şeffaf tenli, narin yapılı, ufak tefek bir hanımdı. Sultan II. Abdülhamid'i gerçek bir anne gibi büyüttü. II. Abdülhamid de tahta çıkınca manevi annesini sultan ilan etti. Perestü Kadın 28 yıl boyunca vâlide sultanlık yaptı. Gerçekte padişah doğurmadığı halde vâlide sultan olan tek kadındır. Hayatını fakir kız ve kadınlara adayan, asla politikaya karışmayan bir insandı. 74 yaşında vefat etmiştir. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi I,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1998, ss. 550-51.

[279] Bice, a.g.e., s. 53; Çiftçi, a.g.m., s. 80.

[280] BOA, Y.PRK. AZJ, 48/46.

[281] Karpat, Osmanlı Nüfusu, s 110.

[282] Erkan, a.g.m., s.173.

[283] Saydam, a.g.e., s. 96.

kalabalıkları karşısında çok zor durumda kalmışlardır. Yeni gelecek göçmenlerle ilgili nasıl bir karar verileceği meselesi *Keyfiyet Encümen-i Mahsus*’ta görüşülmüştür.

> *“Allah daha da arttırsın. Devletin eski nüfusu kendisine yeterli ise de İslam Devleti’nin korumasına girmek amacıyla ülkelerini terk edip lütuf (iyilik) bekleyen kalabalık nüfusu kabul etmemek ve onları Rusya'nın acımasızlığına, merhametsizliğine bırakmak Halife'nin yüce şanına uygun düşmeyecektir. Ayrıca daha önce gelen göçmenler için pek çok masraf yapıldığı ve yerleştirilmeleri için bunca fedakarhkta bulunulduğu meydanda iken muhakkak yeni gelecekler için de çok büyük masraflar yapılacaktır. Fakat kendi isteğiyle gelenleri kabul edip de ecnebi baskısı altında zor durumda bulunanları kabul etmemek, zimnen bunların yok edilmesine razı olmak demektir. Bu ise kesinlikle caiz olmayacağından mecburen bu göçmenlerde kabul olunacaktır* ”[284]şeklinde görüş ortaya çıkmıştır.

Bunlara ilave olarak Muhacirin Komisyonu Reisi Vecihi Paşa da göçmenlerin kabul edilmesi konusunda tavrını açık ve net bir şekilde göstermiştir:

> *“Osmanlı Devleti bu göçmenleri kabul ederek pek çok masraf yapmıştır. Bundan sonra geleceklerin kabul edilmesinde şayet ağır davranılırsa göçmenler, Rusların şiddetli baskılarına dayanamayıp buradan da ümitlerini kesip Rusya'ya tabi olurlarsa, vatan başka şey olduğundan, şimdiye kadar gelenlerin tamamı da geri gider. Eğer böyle olumsuz bir durum olursa şimdiye kadar yapılan harcamaların hepsi boşa gideceği gibi dost ve düşmana karşı da mahcup oluruz. Madem göçmen alımı baştan kabul edildi, sonuna kadar devam edilmelidir. Böylece saltanatın şan ve şevketi korunmuş olur. Ayrıca elde edilecek ekonomik, askeri faydalar da dikkate alınmalıdır. Yoksa Rusya, göçmenleri kendine tâbi bir duruma getirirse sayılan faydalar onun tarafına geçecektir.”*[285]

Yapılan uzun görüşmeler ve istişareler neticesinde göçmenlerin Rusya’nın insafına terk edilemeyeceği, göçmenlerin kabul edilmemesinin Osmanlı Devleti’nin prestijini sarsacağı, halifeye bakış açısını olumsuz etkileyeceği dile getirilmiştir.Uzun görüşmeler ve tartışmaların neticesinde göçmenlerin kabul edilmesi yönünde karar çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, muhacirleri kabule devam ederken ileride başını ağrıtma ihtimali olan bir konudan dolayı endişe duymuştur. Bu konu Rusya’nın Osmanlı Devletine göç eden muhacirler üzerinde hak iddia ederek Osmanlı’nın içişlerine karışma endişesidir.[286]

Göçmenlerin uyruğu meselesi Osmanlı Hariciye Nezareti ile Rus Büyükelçiliği arasında uzun yazışmalara konu olmuştur. Nihayet 11 Ocak 1860 tarihinde Hariciye Nezareti ile Büyükelçilik arasında konu tekrar görüşülmüş, Büyükelçi:

> “*Bu adamlar kendi rızalarıyla terk-i tabiyyet ettiklerine ve yedlerinden senet alınarak pasaportlann dahi terk eylemiş olduklanna binaen kendileri tarafindan bir gune hakk-ı himayeleri kalmamış olduğunu”*[287]söylemiştir.

[284] Saydam, a.g.e., s. 97.
[285] Saydam, a.g.e., s. 98.
[286] Saydam, a.g.e., ss. 98-99.
[287] Saydam, a.g.e., s. 99.

Böylelikle Rusya, göçmenlerin kendi rızalarıyla Rus vatandaşlığından ayrıldıklarını ileride herhangi bir hak iddiasında bulunmayacaklarını resmen beyan etmiş, böylece konu kapanmıştır.

B. GÖÇMENLER İÇIN KURULAN YARDIM KURULUŞLARI

Osmanlı Devleti'ne yapılan göçler 18.yüzyılın sonlarından itibaren başlamıştır. Fakat bu yüzyılda henüz göç ve göçmenlerin sorunlarıyla ilgilenecek resmi bir daire (teşkilatlanma) yoktur. Herhangi bir göç olayı ile karşılaşıldığında çıkarılan talimatlar doğrultusunda muhacirlerin yerleştirilmesi yapılmış, göçmenlerin yaptıkları başvurulara göre de kendilerine yardım edilmiştir.[288] Kırım Savaşı'ndan sonra gelen göçmenlerin iskân ve iaşe işleriyle Ticaret Nezareti ilgilenmiştir. 1854 yılında kurulan Şehremanetide Ticaret Nezâreti'ne yardımcı olmuştur. Şehremanetinin göç ve göçmenlerle ilgili görevleri şu şekildedir: İstanbul'a gelen muhacirlerden fakir olanların vapur nakliye ücretlerinin karşılanması, geçici yerleşim mekânlarının tespiti ve düzenlenmesi, yevmiye verilmesi, giyecek, ev eşyası, odun, kömür gibi ihtiyaçların karşılanması, Anadolu ve Rumeli'ye gönderileceklerin sevk organizasyonlarının yapılması.[289]

Bu iki kurumun yanında Zaptiye Nezareti de göçmenlerin bazı meseleleriyle ilgilenmiştir.[290]

1. Muhacirin Komisyonu

1859 yılından sonra Kırım ile birlikte Kafkasya'dan da pek çok muhacirin gelmesi, göçmen işlerini yoğunlaştırmıştır. Sadece İstanbul'a gelen göçmenlerin sayısı 10.000'i bulmuştur. Bu durum Şehremaneti ve Zaptiye Nezaretini işleri artık idare edemez bir duruma getirmiş ve büyük bir maddî külfetin altına sokmuştur. Sadrazam Ali Paşa'nın girişimiyle bu konu ele alınmış ve Meclisi Vala'da yapılan görüşmeler neticesinde Şehremanetinin artık göç ve göçmen meselelerinin altından kalkamayacağı fikrine varılmıştır. Bunun için göçmenlerin her türlü işiyle meşgul olmak üzere bir muhacir komisyonunun kurulması kararlaştırılmıştır. 4 Ocak 1860 tarihinde padişaha sunulan teklif, ertesi gün padişah tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.[291]

Muhacir Komisyonu, Trabzon valisi Hafiz Paşa'nın başkanlığında ticaret muavini Remzi Efendi, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Azası Refik Bey, Gürcü İsmail ve Hacı Pir Efendi olmak üzere 5 kişiden oluşmaktaydı. Komisyonun başlıca görevleri: muhacirlerin iaşe ve geçici iskânlarını sağlamak, muhacirlere yapılan yardımları toplamak ve ihtiyaç sahiplerine

---

[288] Kocacık, a.g.m., 157.
[289] Saydam, a.g.e., s. 103; Çiftçi, a.g.m., s. 81.
[290] Saydam, a.g.e., ss. 102-103.
[291] İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*,ss. 68-69.

dağıtmak, yardımseverlerin isimlerini *Takvim-i Vekayi* ve *Ceride-i Havadis* gazetelerinde yayımlatmak, göç ile ilgili yazışmaları gerçekleştirmek, tayinat dağıtmak ve göçmenleri iskân yerlerine ulaştırmaktır.[292]

Göçle ilgili bütün konular 1860-1875 yılları arasında Muhacir Komisyonu tarafından çözülmeye çalışılmıştır. 1875 yılında göç akışı azalmaya başlayınca bu komisyon kaldırılarak üye sayısı azaltılmış ve görevleri Dahiliye Nezaretine bağlı Muhacirun İdaresine devredilmiştir. Fakat Muhacirin Komisyonunun kaldırılmasından kısa bir süre sonra 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının başlamasıyla Kafkasya ve Balkanlar'dan yüzbinlerce göçmenin gelmesi üzerine yeni komisyonlar meydana getirilmiştir.[293]

2. İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu (Göçmenlere Yardım Komisyonu)

Padişah II. Abdülhamid'in isteğiyle 18 Haziran 1878 tarihinde Sadık Paşa'nın başkanlığında, saygın ve yetenekli insanlar tarafından kurulmuştur.[294]

Bu komisyonun *İdare-i Umur-ı Hesabiye* ve *İdare-Umur-ı İskâniye* adıyla iki şubesi bulunmaktaydı. Bunlardan başka, vazifesi farklı ama giderleri *İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu* tarafından karşılanan *Muhacirin Umur-ı Sıhhiye* ismiyle bir daire daha bulunmaktaydı. Komisyonun Şehremanetine bağlı İstanbul'da 20 belediye dairesinde birer şubesi olacaktı. Açılan şubeler; Sultan Ahmed, Fatih, Samatya, Eyüp, Bayezıd, Beyoğlu, Hasköy, Beşiktaş, Arnavutköy, Büyükdere, Beykoz, Anadoluhisarı, Beylerbeyi, Üsküdar Yenimahalle, Üsküdar Doğancılar, Yeniköy, Tarabya, Kadıköy, Adalar ve Bakırköy belediyesi bünyesinde olacaktı.[295]

Komisyon, göçmenlerin problemlerine çözüm getirmek amacıyla Sadaret, Meşihat, Adliye, Dahiliye, Hariciye, Seraskerlik ve Maliye Nezaretleri'yle sıkı sıkıya irtibat halinde çalışmıştır.[296]

Bu komisyonun görevleri: cuma günleri hariç haftanın her günü toplanarak göç işlerini organize etmek, göçmen komisyonunun hazırladığı listelerde ismi olanlara iş bulmak, göçmenlere yiyecek dağıtımı yapmak ve sağlık işlerine bakmaktır.[297] Yine komisyon muhacirlerle ilgili bütün sorunlara çözümler aramış, çözemediği meseleleri ise gerekli mercilere ileterek alternatif yollar bulmaya çalışmıştır.

---

[292] BOA, İMM, 696, 4 Ocak 1860;Mehmet Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 589; Keha, a.g.m., s. 99.
[293] Kocacık, a.g.m., s. 158.
[294] Kemal Karpat, "Avrupalı Egemenliğinde Müslümanların Konumu, Çerkeslerin Sürgünü ve Suriye'deki İskanı'', *Çerkeslerin Sürgünü*, Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, s. 91.
[295] İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890),* s. 72.
[296] Süleyman Erkan, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908),* KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi Yay., Trabzon 1996, s. 115; Kocacık, a.g.m., s. 161.
[297] BOA, İMM, 2786.

İdâre-i Umûmiye-i Muhacirîn Komisyonu, 19 Eylül 1894 tarihinde eskisi kadar göçmen gelmediğinden kaldırılmıştır. Komisyonda çalışanlar eski görevlerine dönmüştür. Komisyonun görevleri ise Dahiliye Nezaretine verilmiştir.[298]

3. Umum Muhacirin Komisyon-u Alisi

Muhacirin Komisyonu gibi daimi bir komisyon değildir. Devletin, göçmen ve iskân politikalarını belirlemek amacıyla Padişah II. Abdulhamid'in başkanlığında kurulan geçici bir komisyondur. Muhacirin Komisyonundan en önemli farkı bir üst komisyon olmasıdır. İlk kez 1878 yılı Mart ayında Padişah II. Abdulhamid'in başkanlığında Yıldız Kasrında kurulmuştur. Alınan kararları günü gününe padişaha haber veren komisyonun ömrü çok uzun olmamış, kısa süre sonra kapatılmıştır.[299]

1897 yılında Girit meselesi yüzünden Osmanlı - Yunan Savaşının çıkması ve tekrar Rumeli'den büyük göçmen topluluklarının gelmeye başlaması üzerine tekrar *Muhacirin Komisyon-u Alisi* kurulmuştur. Bu komisyonun başkanı padişahtı. İkinci ve asıl görevleri yürütecek başkanı padişah atayacaktı. Komisyon Erkân-ı Harbiyeden 4, Dahiliye Nezaretinden 2, Maliye ve Ticaret Nezaretlerinden ve Orman İdaresinden 1 olmak üzere 10 üyeden oluşmuştur.[300]

Komisyon, birinci azanın başkanlığında Tophane-i Amire'de haftada üç gün toplanacaktı. Komisyonun görevi göçler azalıncaya kadar devam edecekti. 16 maddeden oluşan yönetmeliğe göre komisyonun bir kısım görevleri şu şekildedir:

a. Nereden ve ne kadar göçmen geldiğini ve bunların nerelerde yerleştirildiğini gösterir bir defter hazırlamak ve bunları 6 ayda bir yayımlamak.
b. Göçmenlerin geldikleri yerlerde kalan mal ve eşyaları için gerekli girişimlerde bulunmak, haklarını aramak için dava vekillerini atamak.
c. Muhacirler için kurulacak köylerin düzgün olmasını sağlamak için gerekli plan ve krokileri inceleyip onaylamak.
d. Göçmenlerin daimî iskân bölgelerine gitmeleri için gerekli olan tren ve vapur ücretlerini bulmak.
e. Göçmenlerin tarım araç gereçleri ve hayvan ihtiyaçlarını karşılamak.
f. Göçmenlerin yerleştirilmesi için hazineden ayrılan ve halktan toplanan yardımları dağıtımını gösteren tutanaklar hazırlamak.[301]

---

[298] Erkan, a.g.t., s. 155; Kocacık, a.g.m., s. 161.
[299] Çiftçi, a.g.m., 82; Mehmet Yılmaz, *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri,* Selçuk Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1996, s. 14.
[300] Kocacık, a.g.m., s. 161.
[301] BOA, İ.DH, 1315, B/8; Yılmaz, a.g.t., s. 15; Kocacık, a.g.m., s. 161.

Kurulduğu 1897 yılı içerisinde kapatıldığı düşünülen komisyon 1903 yılında Kırım ve Rumeli bölgelerinden yeni göç dalgalarının gelmesi üzerine tekrar kurulmuş, 6 yıl civarında hizmet ettikten sonra 1909 yılında kapatılmıştır.[302]

4. Muhacirin-i İslamiye Komisyonu

23 Kasım 1905 tarihinde sadece Müslüman muhacirlere yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Kuruluş amacını ve çalışma yöntemlerini anlatan 18 maddelik bir tüzüğü bulunmaktaydı. Komisyon padişah, padişahın belirlediği birinci aza (ikinci başkan), memur-u askeriye ve Erkân-ı Harbiye'den birer, mülkiye sınıfından ikişer olmak üzere toplam 4 üyeden oluşmaktaydı. Hesap ve yazışma işlerini yürütmek için Babıali ve Maliye Nezareti kalemlerinden 4 kâtip olacaktı. Haftada 3 gün toplanacak olan komisyon, göçler sona erinceye kadar görevini devam ettirecekti.[303]

Komisyonun en önemli görevleri, değişik ülke ve bölgelerden gelen Müslüman muhacirlere uygun araziler bulmak, iskânlarını sağlamak, her türlü ihtiyaçları için yapılacak masrafların kaynağını bulmaktı.[304]

5. Sermaye-i Şefkat-i Osmaniyye (Turkish Compasionate Fund)

Rumeli'de Müslümanlara yapılan eziyet ve işkence haberlerinin etkisinde kalan Bourdett Coutts adlı zengin bir İngiliz vatandaşının basın yoluyla öncülük yaptığı bu yardım kuruluşu, 1878 yılı Şubat ayında Londra'da kurulmuştur. Cemiyetin yaptığı çalışmalar sonucunda toplanan paralar İstanbul'daki İngilizelçiliği aracılığıyla göçmenlere gönderilmiştir. Bu paralarla Istanbul'da günde 10.000 muhacire tayinat dağıtılmıştır.Yine *Hilal-i Ahmer Cemiyeti*'nin kurmuş olduğu göçmen kadın hastahanesinin masrafları ile yetim göçmen çocuklarının masrafları karşılanmıştır.[305]

6. Uluslararası Göçmenlere Yardım Komitesi

22 Ocak 1878 tarihinde Avusturya-Macaristan Konsolosu başkanlığında kurulmuştur.[306] Bu komitenin 83 üyesi bulunmaktaydı ve hepsi yabancı uyrukluydu. Aralarında hiç Türk bulunmuyordu. Komitenin üyeleri arasında İstanbul'daki konsoloslar, bankerler, gazeteciler, büyük tüccarlar bulunmaktaydı. Komisyonun amacı yurt içinden ve dışından yardım toplamak ve göçmenlere yardımcı olmaktı. Bu yardımları toplamak için kendi içlerinde 3 alt komite daha oluşturmuşlardır:[307]

---

302 Yılmaz, a.g.t., s. 16.
303 Erkan,, a.g.t., s. 158
304 Erkan, a.g.t., s. 158.
305 Bilal Şimşir, *Rumeliden Türk Göçleri,* C. I, Ankara, TTK, 1989, s. 231; İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*,s. 77.
306 İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890),* s. 76.
307 Şimşir, *Göçler II,* 202, Vesika nr. 54, Ankara, TTK, 1989, s. 204.

1. Avrupa Ahalisi Teşvik Komitesi
2. Dersaadet Ahalisini Teşvik Komitesi.
3. İcraat Komitesi

Komite yaptığı çalışmalar sonucunda 686.448 altın franklık (30.204 lira) bir yardım toplamış, bu paralarla 14 fırın çalıştırılmış, 3.000.000 tayin dağıtımı yapılmış, göçmenlerin tedavisi için 770 yatak kapasiteli 9 hastane açılmış, ayrıca göçmenlere nakdi yardımda da bulunulmuştur.[308] Toplanan paraların tükenmesi üzerine komite 9 Nisan 1879 tarihinde kapanmak zorunda kalmıştır.[309]

Göçmenlerin iskânı ile sağlık kurumlarından denizcilik işletmelerine, güvenlik kuvvetlerinden adlî mercilere, belediyelerden tapu işlerine kadar pekçok kurum bu problem ile yakından ilgilenmiştir.[310] Herkes elinden geldiği kadar göçmenlere yardımcı olmaya çalışmıştır.

III. KARAÇAY- MALKAR TÜRKLERİNİN ANADOLU'YA GÖÇLERİ

Göç, yeni ortaya çıkan bir kavram değildir. Göçler insanoğlunun ilk dönemlerinden başlayıp günümüze kadar devam edip gelmektedir. İnsanların toplum olarak başlıca eylemi göçtür ve bu ebediyen devam edecektir.[311] Hiçbir insan veya toplum sebepsiz yere yıllardır yaşadığı, hatıralar biriktirdiği yerleri terk etmek istemez. İnsanlar hayallerini ve hayatlarını kurma umutlarını yitirdikleri an göç ederler.[312] Yapılan araştırmalara göre bugün 190.000.000 civarında insan değişik sebeplerle bulundukları yerleri terk etmiştir. Bu rakam dünya nüfusunun %3'ünü oluşturmaktadır.[313] Göç hareketleri bitmiş değildir, fasılasız bir şekilde devam edip durmaktadır.

Göçlerin birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir: Yaşam şartlarının zorlaşması, iş imkânlarının azalması, iç ve dış baskılar, işgal ve öldürülme endişesi[314] eğitim imkânlarının yetersizliği, kan davaları, sağlık sorunları, dinî ve siyasî baskılar, savaşlar ve uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan sorunlardır. Bu sebeplerin en önemlisi ise can güvenliği riskidir. Son 150 yılda Türkiye'ye yapılan göçlerin sebeplerinin

---

[308] Şimşir, a.g.e., s. 204-205; İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890),* s. 77.
[309] Şimşir, a.g.e., s. 205.
[310] Saydam, a.g.e., s. 118.
[311] İlber Ortaylı, "Genel Göç Olgusu", *Uluslararası Göç Sempozyumu, Bildiriler, 8-11 Aralık 2005*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2006, s. 19.
[312] Nilgün Çelebi, "Göç Olgusuna Genel Bir Bakış", *Uluslararası Göç Sempozyumu, Bildiriler, 8-11 Aralık 2005*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2006, s. 323.
[313] İbrahim Sirkeci, "Küresel Kontrol Çabalarına Karşı Bireysel Aşma Çabaları: Türkiye ve Irak Örneklerinde Uluslar arası Göçün Evrimi",*Uluslararası Göç Sempozyum,u Bildiriler, 8-11 Aralık 2005,* İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2006, s. 33.
[314] Cahide Zengin Aghatabay, *Mübadelenin Mazlum Misafirleri: Mübadele ve Kamuoyu (1923-1930),* İstanbul, Bengi Yayınları, 2007, s. 31.

başında kişilerin kendilerini güvende hissetmemeleri gelmektedir. Kırım'dan, Kafkasya'dan, Balkanlar'dan ve farklı muhtelif yerlerden Türkiye'ye göç edenler daha güvenli ve huzurlu olacakları düşüncesiyle Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir.[315]

A. KARAÇAY GÖÇLERİNİN NEDENLERİ

Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden Türk ve Müslüman grupların göç nedenleri ile Karaçay-Malkar Türklerinin göç nedenleri büyük oranda aynıdır. Bu sebeple göç nedenleri anlatılırken bütün grupları ilgilendiren ortak sebeplerden de bahsedilecektir. 1,5 000.000 civarında insanı ailesinden, evinden, sevdiklerinden, vatanından koparan Kafkas göçlerinin tek bir sebebi yoktur, birçok sebebi vardır. Bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Siyasi Nedenler

Kafkasya, Rusya için hayatî bir öneme sahipti. Bundan dolayı ne pahasına olursa olsun bölgeyi Müslüman ahaliden arındırmak istiyordu. Çünkü Rusya'nın topraklarını genişletme, boğazları ele geçirme, sıcak denizlere inme ve Hindistan'a ulaşma gibi uzun soluklu planları vardı. Bu amaçlarını gerçekleştirebilmesi için Kafkasya'yı kontrolü altına alması gerekiyordu. Bölgeyi egemenliği altına almak isteyen Rusya, Müslüman ve Türk ahaliye her türlü baskı, zulüm, sürgün ve katliam yöntemlerini uygulamıştır. Tarihi emellerine ulaşabilmek için kendisi de Kafkas Savaşlarında 1,5 000.000 askerini kaybetmiştir.[316] Buna rağmen geri adım atmamıştır.

Kafkas halklarının direnişini acımasızca sona erdirmeyi düşünen Rusya, bu konuda çok kararlı ve tavizsizdi. 1816 yılında Kafkas Orduları Başkomutanlığına Gaddar Yermolof getirilmiştir. Rus Çarının "İdaremize boyun eğmek istemeyen Dağlıların ya teslimlerini ya da kılıçtan geçirilmesini istiyorum" şeklindeki direktiflerine Yermolof harfi harfine uymuştur. *"Kafkasya'da dağlı bir çocuğun asılması 100 Rus askerinin sağ kalması demektir"* diyerek Müslüman, Türk köylerini yaktırmış; kadın, çocuk demeden insanları kurşuna dizdirmiştir.Yermolof Sistemidiye ifade edilen stratejiye göre Kafkasya'da Ruslara karşı gelen herkesi en acımasızca cezalandırmak, yerli halkı dağlara sıkıştırmak, onları topraklarından uzaklaştırmak, böylece teslim-i silah etmek gerekliydi.[317]

Bazı Rus yazar, düşünür ve devlet adamları, Kafkasya'nın nasıl kontrol altına alınabileceğine dair Rus Hükümetine birtakım çözüm önerilerinde ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bunlardan biri de tarihçi- yazar ve Kafkas uzmanı olan Platon Zubov'dur. Bu

---

[315] Saydam, a.g.e., ss. 4-8.
[316] Yaşar Bağ, "Çerkeslerin Dramı İşgal, Soykırım, Sürgün ve Göç", *Çerkes Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, s. 212.
[317] Saydam, a.g.e., s. 43.

şahıs *1834 Kafkas Bölgesi ve Rusya'ya Ait Toprakların Tanıtımı* isimli eserinde Kafkasya ile ilgili rneselenin Rusya lehine çözülmesi için şu tavsiyelerde bulunmuştur:

1. Kadınlar lüks yaşamaya alıştırılmalı, sonra aralarına Hiristiyan tüccarlar gönderilmelidir.
2. Kafkas Yerli halkı dağlardan ovalara indirilmelidir.
3. Medenileştirmek için çocukları ellerinden alınmalı, özel Rus okullarında yetiştirilerek Rusya ile dağlı halk arasında iletişimi sağlayacak elemanlar oluşturulmalıdır.
4. Dağlılarla Rusların evlenmeleri hızlandırılarak aile bağları zayıflatılmalıdır.
5. Stratejik yönden önemli bölgelerdeki Dağlılar Rus topraklarına yerleştirilmelidir.
6. Dağlılardaki asil gruplar Rus sınıfına katılmalı ve orduya alınmalıdır.
7. Dağlıların Hiristiyanlaştırılma faaliyetleri hızlandırılmalıdır.[318]

Çar I.Nikola, Kafkasları bir an önce Rus kontrolü altına almak amacıyla 1842 yılında Kafkasya başkomutanlığı vazifesiyle görevlendirdiği General Neldhart'a "Sana karşı koyan her şeyi yok etmelisin."emrini vererek fitili ateşlemiştir. Bu emri alan Rus siyasî ve askerî görevliler acımasızca faaliyetlere başlamıştır. Yerli kültürler, çok kıymetli medeniyet eserleri tahrip edilmiş, sınırlar zorla değiştirilmiş, yakılıp yıkılan bölgelerde sistematik bir sömürgecilik faaliyeti başlamıştır.[319] Hiçbir hukuk kaidesi dikkate alınmadan insanlar suçlu-suçsuz, çoluk-çocuk demeden katledilmiş, mallarına el konulmuş, ülkelerini terke zorlanmıştır.

General Fadeyev *Kafkasya Mektupları* isimli eserinde Kafkas sürgün olayını şöyle anlatmaktadır:

> *"Dağlıların yarısını teslim almak için diğer yarısını yok etmek zorundaydık. Başka çaremiz yoktu. Vefat edenlerin ancak 1/10 silahla ölmüştü; diğerleri dağlarda, çıplak kayalıklarda imkansızlıklardan, şiddetli kar fırtınalarından telef olmuşlardır. Özellikle bünyece zayıf olan kadın ve çocuklar çok sıkıntı yaşamışlar ve mahvolmuşlardır*."[320]

diyerek vahşetin boyutlarını ortaya koymuştur.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde *Çerkes Göçmenlerinin Türkiye'de Yerleştirilmesine İlişkin Yazışmalar* isimli klasörde yer alan resmi belgelerde Kafkas Trajedisi en çarpıcı şekilde gözler önüne serilmiştir. Bu belgelerde Kafkas olaylarından şu şekilde bahsedilmektedir:

---

[318] Central Asian Newsletter, vol.5, 6 December 1986, p.7.'den aktaran Sedat Özden,"21 Mayıs Sürgünü'nün 135. yılı", *Çerkeslerin Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, s. 143.

[319] Barasbi Baytugen, "1858-1865 Yıllarında Kuzey Kafkasyalıların Türkiye'ye Göçleri", *Birleşik Kafkas,* S. 1, İstanbul, 1964, s. 6.

[320] Baytugen, a.g.m., s. 6.

Rus birlikleri kıyıda toprak kazandıkça işgal edilen yerlerde bulunan yerli halkın hiçbir şekilde orada kalmalarına izin vermemekte, yerli halk ya Kuban ovalarına ya da Türkiye'ye göç etmeye zorlanmaktadır. (4 Nolu rapor)

Yaşadıkları yerler, Ruslar tarafından ateş ve kılıçla harabeye çevrilen dağlılar, Kuban steplerine nakledilmeyi ve işgalcilere düzenli asker kaynağı haline gelmeyi reddettiklerinden Türkiye'ye göç etmek dışında bir seçenek kalmamıştır. Bu çaresiz insanların durumu görgü tanıklarına göre yürekler acısıdır. Teknelerin aşırı yüklenmesi sonucu sık sık facialarla karşılamışlar savaş ve açlıktan arta kalan bir miktar at ve sığırlarını da birkaç ruble karşılığında elden çıkarmak zorunda kalmışlardır. Bazı durumlarda göçmenler, yüzyıllardır aile yadigarı olarak sahip bulunduklan silahların düşman eline geçtiğini görmektense onları denize atmayı tercih etmişlerdir.(5 Nolu rapor).[321]

Rus hükümetinin ellerinde silah bulunan tüm Dağlıları ne pahasına olursa olsun yurtlarından kovmaya uzun süredir kararlı olduğu anlaşılmaktadır. Son iki yıldır izlenen politika şu şekilde olmuştur:

Askeri birlikleri ve Kazakları ileriye doğru sürmek ve kuzeyde Kuban havzasına doğru yukarı vadilere yavaş yavaş fakat emin bir şekilde yerleştirmek, en yüksek istihkama ulaşıncaya kadar her adımda yerli halkı vatanlarından ederek güneyde Karadeniz'e doğru alçalan vadilere itmek ve bu bölgelerin yabanıl ve kendi başlarına buyruk halkını kitlesel olarak sahillere sürmek. (13 No.lu rapor).[322]

Acımasızca yapılan bu zulümleri Kafkas savaşlarına katılan Rus subayı M.Venyukov ise şu şekilde itiraf etmektedir:

Harp son derece acımasız bir şekilde devam ediyordu. Rus askerlerinin ayak bastığı her yeri dağlılardan temizleyerek adım adım ilerliyorduk.Yüzlerce dağlı aulları (köy) ateşe veriyorduk. Karlar yeni erimek üzereydi. Fakat ağaçlar daha yeşillenmeden, ekinler atlara yediriliyor ve çiğnetiliyordu. Köy halkından biri yakalanırsa hemen askeri koruma altında en yakın Kazak köyüne götürülüyor oradan Karadeniz sahillerine daha sonra Tiirkiye'ye sevk ediliyordu. Girdiğimiz boşaltılmış kulübelerde çoğu zaman masanın üstünde içerisine kaşık daldırılmış sıcak çorba kapları, tamiri bitmemiş ve üzerinden iğne çıkarılmamış elbise, döşeme üzerinde bırakılmış çocuk oyuncaklarına sık sık rastlıyorduk. Arada sırada vahşilik derecesine varan gaddarlıklar da yapıyorduk.[323]

Çar II. Alexandr, Nikolay İlminsky'nin fikir babalığını yaptığı ve daha önce Rusların ele geçirdikleri yerlerde uygulayarak başarı elde ettikleri panslavist yöntemleri Kafkaslar'da da uygulamaya başlamıştır. İlminski metodu bölgede üç aşamalı bir şekilde uygulanmıştır:

1. Rusya'ya karşı savaşan milletlere katılanlar veya onlara destek verenler savaş suçlusu kabul edilerek ülkeden sürüldü.

[321] Cahit Tutum, "1864 Göçü İle İlgili Belgeler", *Çerkes Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001. s.14, 33.
[322] Tutum, a.g.m., s. 46.
[323]Baytugen, a.g.m., s. 13.

2. Rus olmayan milletlerin toprakları ellerinden alındı ve bu topraklara Rus Kazakları yerleştirildi.
3. Rus olmayan milletleri Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma politikası izlendi.[324]

Ruslar Kafkas halklarını göçe zorlamak için sahipsiz kaldığı bahanesiyle vakıf topraklarına el koymuş, evrakların yetersizliği veya tapusuz olduğu bahanesiyle özel şahısların mallarını gasp ederek Rus göçmenleri yerleştirmiş, bütün baskılara ragmen yerlerini terk etmek istemeyen yerli ahalinin köyleri, evleri basılarak eşyalarına, hayvanlarına el konulmuştur.[325] Müslüman halk, Rus istilasına ve yönetimine karşı koyduğu gerekçesiyle devlet baskısı ve vahşi yöntemlerle kovulmuştur.Camiler kamulaştırılmış, İslamiyet'e, okul ve hayır kuruluşlarına maddî olanak sağlayan vakıflara el konulmuştur.[326] Bu da yeterli olmayınca katliamlara başlanmıştır.

Rusların izlediği bu yok etme politikası, Kafkas halklarına ve Karaçay-Malkarlılara göç etmekten başka çare bırakmamıştır.

2. Dinî Nedenler

Kafkas ve Karaçay göçlerinin en önemli sebeplerinden biri de dinî nedenlerdir. Çünkü Karaçaylılar dinlerine ve dinî yaşantılarına büyük önem vererek mümkün mertebe dini vecibelerini kusursuz bir şekilde yerine getirmeye çalışmışlardır. Ruslar, Müslümanlık inancını zayıflatmadan Kafkaslar'da kalıcı olamayacaklarını anlamışlardı. Bu amaçla şiddet, baskı, propaganda gibi yöntemlerle kısa vadede halkın inancını zayıflatmaya, uzun vadede ise dinlerini değiştirme işine girişmişlerdir. Rusların bu çalışmalarından halk büyük bir huzursuzluk duymuş ve gelecekle ilgili kaygı duymaya başlamışlardır. Karaçay'ın önde gelenleri *"Ruslar dinimizi, dilimizi, adetlerimizi bozacaklar, erkeklerimizi içkici yapacaklar, bir an önce buralardan gidelim"*demişlerdir.[327] Çünkü Rus illerine gidip oraların yaşantısını görmüşler; sıranın kendilerine geldiğini anlamışlar; kültürlerinin ve ahlakî yapılarının bozulmasından endişe duymuşlardır.

Göçlerin dinî nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Müslümanlığı Yaşamanın Zorlaşması ve Baskılar

Ruslar, Müslüman halkı Hristiyanlaştırmak istiyorlardı. Bunu gerçekleştirmek için bir plan hazırladılar. Bu plana göre küçük çocuklar eğitim yoluyla, yetişkinler ise devlet zoruyla

---

[324] Süleyman Erkan,"Dramatik Bir Sürgün Hikayesi", *Çerkeslerin Sürgünü*, Kafkas Derneği Yay., Ankara, 2001, s. 161.
[325] Çiftçi, a.g.m., s. 79.
[326] Mccarthy, s. 32.

Hıristiyan yapılacaktı. Çocuklar, ailelerinden zorla koparılarak Ortodoks inancı aşılanmak amacıyla Rus okullarına yerleştirildi. Kendilerine hiçbir tercih hakkı sunulmadan Rusça ve Hıristiyanlık öğretilmeye başlandı. Müslüman okullarına Rus öğretmenler ve misyonerler yerleştirildi. Amaç, kendi ideolojileri doğrultusunda öğrencilere istedikleri eğitimi vermekti. Okullarda eğitim veren öğretmenlerin aldıkları yüksek maaşların da Müslüman aileler tarafından ödenmesi istendi. Bu ödemeyi yapmayanların bütün mal varlıklarına el konularak satıldı. Okullarda Müslüman çocuklarına kendi dillerini konuşma yasağı getirildi. Müslümanları kötüleyen, İslam dinini aşağılayan kitaplar okutuldu.[328]

Türk ve Müslümanların isimleri Tarkan-Tarkanof, Yusuf-Yusuvof, Muhammed Muhamedof, Zeynep-Zeynepova şeklinde değiştirildi. Yeni doğan Müslüman çocukların isimleri ise görevli Rus papazı veya Rus memurların istekleri doğrultusunda yazılmaya başlandı. Mümkün mertebe bu çocuklara Türk kültürünü ve Müslümanlık inancını hatırlatan isimler verilmedi.[329] Halka çocuklarına isim verme hakkı bile çok görüldü.

Rus çarının himayesinde Müslümanları Hıristiyanlaştırmak için *Kafkas Müslümanlarını Hristiyanlaştırma Cemiyeti* ismiyle bir teşkilat kuruldu. Rus askeri birlikler tarafından da faaliyetleri desteklenen bu teşkilat Müslüman köylüleri zor ve şiddet kullanarak Hristiyan olmaya zorladı. Din değiştirmek istemeyenler Sibirya'ya sürgüne gönderildi. Alınan bu tehcir kararına direnenler ise katledildi.[330] İmamlara Rusça bilme şartı getirildi, bilmeyenler görevden alındı. Müftüler Rus yanlısı kişilerden seçilmeye başlandı. Kâfirlerle ilgili olan bir kısım ayetler Kur'an-ı Kerim'lerden çıkarılmaya çalışıldı. Cami ve mescit yapımı zorlaştırıldı.[331] Her türlü dinî engelleme yoluna başvuruldu.

Rus baskılarının her geçen gün artması ve Müslümanların dinî sorumluluklarını yapamaz duruma gelmesinin Kafkas müslümanlarına yansıması şu şekilde oldu: Eğer bir yerde Müslüman yönetimi yok, Müslümanlar bölgedeki üstünlüklerini kaybetmişlerse o topraklarda yaşamak uygun değildir. Bir an önce Halifenin hâkim olduğu yerlere göç etmeleri gerekir.[332] İşte bu anlayış çerçevesinde Ruslar karşısında üstünlüklerini kaybeden Kafkasyalı Müslümanlar "Darül İslam" olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne göç etmek istediler.[333]

XIX. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı Devleti'ne göç eden Müslümanların büyük bir çoğunluğu "*Hubb-ül vatan mine'l iman*" yani " vatan sevgisi imanın bir cüzüdür" hadis-i

[328] İpek, *Kafkaslarda Nüfus Hareketleri*, s. 281.
[329] İpek, a.g.m., s. 280.
[330] İpek, a.g.m., s. 282.
[331] Özsaray, a.g.e., s. 237.
[332] Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Timaş Yay., 2010. s. 50.
[333] Bice, a.g.e., s. 5.

şerifi anlayışıyla Osmanlıyı sevmeyi dini bir vazife olarak gördüler.[334] Kâfir ülkesinde ve idaresinde yaşanmaz. Ya cihad ederek öleceğiz ya da müslüman ülkelere hicret edeceğiz. Hz. Muhammed de Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir.[335] O halde biz de göç etmeliyiz düşüncesini benimsediler. Bu duygularla kendileri için en yakın yer olarak gördükleri Osmanlı Devleti topraklarına göç etmeye karar verdiler.

Ruslar, Karaçaylılardan İslam dinine aykırı işler yapmalarını istemişler, din ve ırk kardeşi olan Osmanlı Devleti'ne karşı onları savaşmaya zorlamışlardır. Bu durumu kabul etmek istemeyen Karaçaylıların ileri gelenlerinden Osman Tuvgan, Padişah II. Abdülhamid'e bir telgrafname yazarak Karaçaylıların Osmanlı topraklarına göç edebilmeleri için izin istemiştir:

> *Şanı Büyük Valide Sultan Hazretleri aracılığıyla Yüce Halifelik Makamına*
> *Cenabı Hakk sene-i Halifelik Makamı Koruyuculuğunuzun sene-i devriyesini ziyadeleştirsin. Kulları, Kafkasya'da bulunan soylu Türk Karaçay kabilesinden olup, Rusya Devleti, kabilemiz halkını Müslüman kardeşlerimize karşı askerliğe sevk etmek, erkek ve kız çocuklarımızı Rusça okutmak yoluyla Ruslaştırmak için her köye mektepler yaparak Rusçayı öğrenmeye zorladığı gibi, İslâm dinine aykırı işler yapmamız konusunda ısrarlarından dolayı hicret yapmak için Rusya Hükümetinden aldığımız resmi evraklı 370 hanenin listesiyle 22 Mart 1903 tarihinde 77 ve 394 numarasıyla Dışişleri Bakanlığına verilmiş oradan Müslüman Göçmenler Büyük Komisyonu yazı ile Sadrazamlık Makamından Padişahlık makamına gönderildiği söylenmekte ise de henüz bir netice alınamadığından dört gözle birçok İslam evladı fermanınızı beklemektedir. Son söz şevketli Padişahımız efendimiz hazretlerinindir.*
> *17 Ağustos sene 1319 / [30 Ağustos 1903]*
> *Sirkeci'de Osman Ağa ikametinde Vekil-i Ahali-i Kafkasya El-hac Osman Tuvgan*[336]

b. Kutsal Mekanlara Yakın olma İsteği

Müslümanlarca kutsal kabul edilen Mekke, Medine, Kudüs, Şam, İstanbul gibi şehirlerin Osmanlı toprağı olması, Halifeliğin Osmanlı Devletince temsil edilmesi Osmanlı Devletine yapılacak göçlerin bir hicret olarak görülmesine ve hicret sevabı alınacak duygusuna neden olmuştur.

Karaçaylılar arasında bu hicret düşüncesinin ortaya çıkmasında, göç öncesinde hacca giden Karaçay büyüklerinin de büyük etkisi olmuştur. Üç Karaçay büyüğü Baykullanı Başçı Haci (Tavlanlanı ataları), Bolurlanı Ishak (Usta cannı babası) ve Golalanı Hacı (Hacı ulu Hamitni babası) hac ibadetlerini yapmak için Mekke ve Medine'ye gitmişler. Vazifelerini yapıp memleketlerine geri dönerken 1885 yılı göçleriyle Şam'a yerleşen Karaçaylıları

---

[334] Karpat, a.g.e., ss. 25-26.
[335] Rahmi Tuna, "Çerkeslerin Kafkasya'dan Göçü" , *Kafkasya Üzerine Beş Konferans,* İstanbul, Kafkas Kültür Derneği, 1977, s.138.
[336] BOA, Y.PRK. AZJ, 48/46; Karaçaylıların Osmanlı Devletinden Göç Talebi (Orijinal Belge) için bkz. Ek 8.

bulmuşlar ve onlara misafir olmuşlar. Onlardan Şam şehrinin güzelliklerini, kutsal topraklara (Mekke, Medine, Kudüs) yakın olmanın avantajlarını ve yakın gelecekte Rusların Karaçaylılara çok büyük zulümler yapma ihtimalinin olduğunu öğrenmişler. Bu üç Karaçay büyüğü dönüşlerinde kutsal toprakları, Şam şehrinin güzelliklerini, avantajlarını ve yakın gelecekte Karaçaylıların başlarına gelmesi muhtemel sıkıntıları anlatarak soydaşları göç fikrine hazırlamışlar.[337]

Yine Semerkant, Buhara, Derbend, Şirvan, Maveraünnehir taraflarından gelen hacı adayları güzergâh olarak Kuzey Kafkasyayı kullanmaktaydılar. İran ile Osmanlı Devleti arasında meydana gelen savaşlar nedeniyle ortaya çıkan yol güvensizliği sebebiyle Sünnî hacılar Kuzey Kafkasya üzerinden geçip Kırım ve diğer Kuzey Kafkasya limanlarını kullanarak İstanbul'a geliyorlardı. Başkentte belli bir süre kalıyor, dinî ve tarihî yerleri ziyaret ederek kutsal topraklara gidiyorlardı. Hac vazifesini ifa ettikten sonra da aynı yolu kullanarak ülkelerine geri dönüyorlardı.[338] Kuzey Kafkasya'ya geldiklerinde bölge halkına yaşadıklarını, izlenimlerini, İstanbul ve kutsal diyarların güzelliklerini anlatarak bir göç alt yapısı oluşturuyorlardı.

c. Karaçay Din Adamlarının Etkisi

Karaçay göçlerinin dinî nedenlerinden biri de fırsat eşitsizliğidir. Ruslar, eğitim almak isteyen bütün vatandaşlarına eşit imkânlar tanımamışlar. Sadece kendi istediği insanlara, özellikle biylerin çocuklarına bu fırsatı vermişler. Osmanlı Devletinde ise eğitim almak isteyen kişinin konumuna, durumuna bakılmadan herkese eşit haklar sağlanmıştır. Bu sebeple Rusya'da eğitim imkânı bulamayan birçok genç İstanbul'a gelerek buradaki medreselerde eğitim görmüştür. Eğitimini tamamlayan bu gençlerin bir kısmı ülkelerine dönmüş, bir kısmı ise İstanbul'da kalmıştır.[339]

Karaçay'a dönen din adamları, Osmanlı Devletindeki ortamı, dinî yaşantıyı, insana verilen değeri soydaşlarına ballandıra ballandıra anlatmışlar, onları göçe teşvik etmişlerdir. Bunlardan biride II. Abdülhamid Han zamanında İstanbul'da İslam hukuku alanında tahsil gören ve başarıları ile kendisini kanıtlayan Ramazan Efendi (Kurgaklanı Ramazan Kalebek) dir. Ramazan Efendi İstanbul'daki dört senelik eğitimini tamamlayıp ülkesine döneceği zaman Sultan II. Abdülhamid onu yanına çağırtmış, başarılarından dolayı tebrik etmiş ve Ramazan Efendi'ye:"Soydaşlarını ülkeme hicret konusunda ikna edebilir misin?"diye sormuştur.

---

[337] Abddurrahman, Bağcı, "Başhüyük Karaçay-Malkar Türkleri'nin Muhacereti", *Başhüyük Karaçay-Malkar Derneği Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Konya, 2003, ss. 17-19; Yusuf Karaca, *Karaçay Türklerinde Dini Hayat (Başhüyük Kasabası Örneği)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2006. s. 18.

[338] Özsaray, a.g.e., s. 192.

[339] ZaremaKipkeeva, "Türkiyede Çaşagan Karaçay-Malkarlıla", *Zaman Gazet*, Nalçik, 2000.

Ramazan Efendi olumlu cevap verince Sultan Abdülhamid çok sevinmiş, her gelen göçmen aile için ev, tarla, sair ihtiyaçları için de para vereceği vaadinde bulunmuştur. Bir din adamı olan Ramazan Efendi bu görüşme sonrası büyük bir sevinçle ülkesine dönmüş ve padişahın söylediklerini Karaçaylılara aktarmış, onları göçe teşvik etmiştir. Dinî, siyasî ve ekonomik yönden zor durumda olan Karaçaylılar Ramazan Efendi'nin bu müjdesini büyük bir sevinçle karşılamışlar ve göç için hazırlıklara başlamışlardır.

d. Hz. İsanın Şam'a İnme meselelesi

Şam, insanlık tarihinin başlangıç ve bitiş yeri olarak kabul edilen ve kıyamete kadar mevcudiyetini devam ettirecek bir yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir. Karaçaylılar nezdinde Şam şehrinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bunun birinci nedeni daha önce göç eden Karaçaylıların şehirle ilgili yaptıkları olumlu konuşmalardır. İkinci nedeni ise kıyamete yakın bütün dünyayı ele geçirip ortalığı fitne ve fesada verecek, yeryüzünü ateş çemberine dönüştürecek olan Deccal'in sadece Şam'a giremeyeceği inancıdır. Başka bir inanca göre de Deccal'i ortadan kaldıracak Mehdi'nin gelişi ve Hz. İsa'nın tekrar dünyaya teşrifleri bu şehirde gerçekleşecektir.

Hz. Muhammed bir hadis-i şeriflerinde "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki adaletli bir hükümdar olarak Meryem oğlu İsa'nın aranıza inmesi yakındır. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve bolca mal dağıtacak. Mal o kadar çoğalacak ki artık kimse onu kabul etmeyecek" buyurmaktadır. Nafi İbni Keysan (R.A.) ise babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Peygamber (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Meryem'in oğlu İsa Dimeşk (Şam)'de beyaz minarenin yanına inecektir."[340]

Şam'a gitme konusunda samimi ve güçlü bir itikada sahip olan Karaçaylılar daha göç olayı başlamadan kendilerini bu konuda şartlandırmışlardır.[341] Yolculuklarına da "Evveli Şam, ahiri Şam La ilahe illallah" zikirleriyle başlamışlardır. Karaçaylılar arasında Şam şehri o kadar değerlidir ki kendi şehirlerini Şam'a benzeterek Şam Teberdi (Şam'a benzeyen Teberdi), Şam Karaçay (Şam'a benzeyen Karaçay) gibi tabirlerle isimlendirmişler, şarkılar yapmışlardır.

3. Ekonomik Sebepler

Göçlerin önemli nedenlerinden biri de Rusların Müslümanlara yaptığı ekonomik baskılardır. Rusların yerli halka uygulamış olduğu planlı yoksullaştırma politikası, bu insanları tükenme noktasına getirmiştir. Bu sebeple halk, dinî özgürlüklere kavuşmak

[340] Müslim, "Fiten", 2940; Ebû Dâvud, "Melâhim" , 4324; Tirmizî, "Fiten", 2334; İbn-i Mâce, "Fiten", 4077, 4078; Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, "Kıyamet Alâmetleri", 5004.

[341] Tabakçı, *Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt Kültürde Kimliğin Oluşumu (Türkiye'de Karaçay Topluluğu Örneği)*, Selçuk üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2008, ss. 107-108.

istemenin yanı sıra, ekonomik yönden de rahatlamak istemiştir.[342] Rusya, Kafkas halklarını bölmek ve aralarında fitne çıkarmak amacıyla idarî reformlar yapmıştır. İlk planda zengin ve büyük toprak sahiplerini kendi tarafına çekerek onlar aracılığıyla halka baskı uygulama yolunu tercih etmiştir. Yine bazı hanlıkların devam etmesine müsaade ederek kendisine karşı oluşacak tepkileri azaltmak ve ortaya çıkacak parçalanmışlıktan yararlanmayı düşünmüştür.[343] Yani Rusya bir manada "böl-parçala-yut" politikası uygulamıştır.

Kuzey Kafkasyalılar, Rus saldırılarına karşı 1864 baharına kadar direnişlerini sürdürdüler. Fakat bu arada yüzlerce kasaba, binlerce köy ve çiftlik yakılıp yıkıldı. Tutsak edilen halk, savaş esiri olarak vatanlarından sürüldü. Tehlikeli görülenler Sibirya'ya sürgün edildi. Kadın ve çocuklar, soyluların çiftliklerine dağıtıldı. Bir kısmı ise esir tüccarlarına satıldı.[344] Yorgun ve bitkin halkın Ruslara karşı koyacak gücü kalmamıştı. Ruslar, bölgeyi bir an önce kontrol altına almak ve kalıcı olmak düşüncesiyle Kafkas halklarının topraklarını ele geçirmekle kalmamış, aynı zamanda onları, ya Kuban Ovasının kuzeyindeki bataklık bölgelere yerleşmeleri ya da Osmanlı topraklarına göç etmeleri konusunda zorlamıştır.[345] İsteklerini yerine getirmeyenlere her türlü baskı ve zulüm yapılmıştır.

Çar vekili olarak atanan Grandük Mişel, 1864 yılının Ağustosunda henüz yerlerinden ayrılmamakta direnen halka şu fermanı ilan etti: "Bir ay zarfında Kafkasya terkedilmediği takdirde, göç etmemekte direnenler, harp esiri olarak Rusya'nın değişik yerlerine sürülecektir." Ruslar, Müslümanları göçe zorlamak için evlerini, tarlalarını yakıyor, hayvanlarını ve bütün mal varlıklarını çalıyorlardı. Bütün her şeyleri çalınıp evleri tahrip olan, yaşamlarını sürdürmeleri imkânsız duruma gelen gariban halkın yiyecek ve barınak bulmak için göç etmekten başka alternatifi kalmıyordu.[346]

Müslümanların göç etmesinden sonra, onlardan boşalan yerlere ise Rus Kazakları ve gayr-i müslim ahali (Alman, Rum, Bulgar göçmenleri) yerleştiriliyordu. Bu çalışmalar neticesinde Kafkas halkları yüzyıllardır yaşadıkları yerlerden çıkarılmış, verimli topraklarının 2/3'ne Rus göçmenler yerleştirilerek Hristiyan çoğunluk temin edilmiş oldu. Islav Cemiyeti Bankası da Rus göçmenlerine faizsiz para vererek sürecin hızlanmasını sağlamıştır.[347]
Çarlık Rusyası'nın iskân politikasının ana ilkeleri genel itibariyle şu şekildedir:

[342] Erkan, *Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri (1878-1908)*, s. 46.
[343] Saydam, a.g.e., s. 46.
[344] Osman Çelik, "Türk Edebiyatında Kafkasya ve Kafkasyalılar", *Birleşik Kafkasya,* S. 2, Eskişehir, 1994, s. 41.
[345] Bice, a.g.e., s. 83, Habiçoğlu, "Göçün Nedenleri", s. 118; Karpat, a.g.m., s.79; Marc Pinson, "Kırım Savaşı'ndan Sonra Osmanlılar Tarafından Çerkeslerin Rumeli'ne İskanı", *Çerkeslerin Sürgünü* , Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, s. 52; Berkok, a.g.e., s. 517, Çelik, a.g.m., s. 41.
[346] Berkok, a.g.e., s. 526.
[347] Ethem Feyzi Gözaydın, *Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri*, İstanbul, Vakıt Matbaası, 1948, s. 89.

- ✓ Rus göçmenleri, yerli halka karşı üstün duruma getirmek ve ulaşım merkezlerinde yerleştirmek;
- ✓ Verimli ve sulanabilir arazileri Rus göçmenlere vermek, eğer bu özellikte araziler yerli halka ait ise onların elinden zorla alınarak daha az verimli topraklarla değiştirmek.
- ✓ Yerli halkın tarım araç ve gereçlerini, hayvanlarını ve hatta kendilerini dahi Rus göçmenlere yardım etmeye mecbur duruma getirmek.
- ✓ Müslüman veya varsa putperest yerli halkı baskı, şiddet, propaganda veya çıkar yoluyla Hristiyan yapmak.[348]

Yukarıda da ifade edildiği gibi Rusya diğer Kafkas halklarına yaptığı gibi Karaçay halkının da verimli topraklarını ellerinden alarak Rus Kazaklara vermiştir. Karaçaylıların elinde verimsiz ve az miktarda arazi kalmıştır. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri kısıtlanan Karaçaylılar ekonomik yönden büyük zorluklar yaşamış ve geçim sıkıntısı çekmişlerdir.

4. Askeri Nedenler

Kafkas ve Karaçay Göçlerinin önemli nedenlerinden biride Müslüman ahalinin Rus üniformasını taşımak ve Rus ordusunda askerlik yapmak istememeleridir.[349] Uzun yıllar süren bağımsızlık mücadelesini kaybeden Kafkas halklarının önüne üç seçenek konulmuştur. Bu seçenekler şunlardır.

1. Rus ordularının hizmetine girmek
2. Kuban ovasına yerleşmek
3. Hristiyan olmak[350]

Müslüman halkın büyük çoğunluğu üç seçeneği de kabul etmeyerek Osmanlı topraklarına hicret etmeye karar vermiştir. Halkın askerlik konusunda bu kadar hassas olmasının sebebi askerlik yapmaktan kaçmak değil, günün birinde anavatan olarak gördükleri, hilafetin merkezi Osmanlı Devletine karşı kurşun sıkmak zorunda kalma endişesidir.

Rusların, Müslümanları askere almak istemesinin en önemli sebebi Rusya'ya karşı yapılan bağımsızlık mücadelesini baltalamaktır. 8 Ocak 1864 tarihli Takvim-i Vekayi gazetesinin haberine göre Rusya, kendisine bağlı bulunan kabilelerden hane başına bir adam vermelerini istemiştir. Şayet bu gerçekleşmiş olursa en dinamik 70.000 kişi Rus ordu hizmetine girecektir. Böylece Rusya kendisine karşı mücadele edecek büyük askerî gücü

---

[348]Gözaydın, a.g..e., s. 88.
[349]BOA, Y.PRK. AZJ, 48/46.
[350] Karpat, a.g.m, s. 84.

kontrolü altına almış olacaktır.[351] Aynı zamanda Müslüman halkları birbirine karşı kullanma imkânını elde etmiş olacaktır.

1885-1886 ve 1905-1906 yıllarında Türkiye'ye yapılan Karaçay göçlerinin ortak nedenlerinden biri de Karaçaylı gençlerin askere alınmak istenmesidir. Ruslar 1885-1886 göçleri öncesinde Karaçay gençleri Osmanlı Devletine karşı kullanmak amacıyla askere almak istemiştir. II. Göçler (1905-1906) öncesinde ise İstanbul'da yüksekokullarda tahsil gören Karaçaylı gençler, Rusya'nın Mançurya'yı işgal etmesi üzerine çıkacak Rus-Japon Savaşı'nda kendilerinin Ruslar tarafından askere alınacaklarını hissettiklerinden dolayı Hariciye Nezaretine başvurarak göç izni istemişlerdir.[352] Rus-Japon Savaşına Karaçay gençleri her ne kadar katılmak istemeseler de Rusların zorlamasıyla Japonlara karşı savaşmak zorunda kalmışlardır. Rus-Japon Savaşı için nitelikli askerler arayan Rus ordusu, Karaçay, Balkar, Çeçen ve Dağıstan köylerinden gençleri orduya almak istemiştir. Ancak onca propaganda ve para vaadine rağmen gençlerin isteksiz olduğu görülünce Çar II. Nikola'nın emriyle askerlik mecburî hizmet haline getirilmiştir. Kuzey Kafkasya'dan askere alınan gençler Dağıstan ve Terskol-Kuban ismiyle iki bölüğe ayrılmıştır. Dağıstan bölüğünü Çeçen, Kumuk, Avar askerleri; Terskol-Kuban bölüğünü ise Karaçay ve Balkarlı askerler oluşturmuştur. Kuzey Kafkasyalıların dinlerine bağlılıklarını bilen Ruslar, savaşa götürülmek için seçilen askerlere Kur'an-ı Kerim ve namusları üzerine yemin ettirmiştir.

1904 baharında Kuzey Kafkasya'da Tersko-Gorskiy ve Dağıstan adıyla iki adet 600 kişilik alay oluşturulmuştur. Tersko-Gorskiy alayına 60 Karaçaylı seçkin asker alınmıştır. Bu askerler Batalpaşinsky'de askeri eğitimden geçirilmiştir. Karaçaylı askerler bir yıldan fazla bir süre bu birlikte Japonlara karşı savaşmışlardır. Savaşta Harun Goguyev, Şamay Bayçorov, Zekeriya Semenov, Harun Örtenov, Hacı-Murat Sılpagarov hayatlarını kaybetmiştir. Hayatta kalan Karaçaylı askerlerin çoğu üstün başarı nişanı almıştır. Aynı zamanda bu askerlerin büyük kısmı 1. Dünya Savaşına da katılmıştır.

Geride kalanlar savaşa giden gençler için gözyaşı dökmüşler ve onlar için cırlar (şarkılar) yazmışlardır. Bu şarkılardan en önemlisi Karaçay'ın Duvut köyünden Rus-Japon Harbine gönderilen Hamzat ve Hacı Murat isimli gençlerin hikâyesini anlatan Hamzat isimli şarkıdır.[353]

---

[351] Nedim İpek, *Kafkaslarda Nüfus Mücadelesi*, s. 284.

[352] Yılmaz, a.g.t., s. 19

[353] Rus-Japon Savaşına Karaçay'ın Duvut köyünden gönderilen Hamzat ve Hacı Murat isimli gençlerin hikayesini anlatan bu şarkı, Orman Mühendisliğinden emekli olan ve Eskişehir'de ikamet eden Şerafettin Sevinç tarafından derlenmiştir. Kaynak kişiler Kilise/Gökçeyayla köyünden Hacı Mahmut ve Yunus (Ünüs) Bayçora kardeşler ile Yakapınar/Ertuğrul köyünden "Topşay" lakaplı Abdülmanaf Abayhan'dır. Şarkının bu varyantı Karaçay-Malkar'da bilinmemektedir. Şerafettin Sevinç'in derlemesi olan bu varyant, oldukça ayrıntılı ve

Resim 2: Rus-Japon Savaşına dualarla gönderilen Karaçay gençleri



5. Sosyal Nedenler

Karaçay-Malkar göçlerinin sebeplerinden biri de toplum içinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve huzursuzluklardır. Bu huzursuzluğun en önemli sebeplerinin başında XVII. ve XVIII. yüzyıllarda siyasi, askeri, ekonomik v.b. nedenlerle ortaya çıkan sosyal sınıflardır. Bu sınıflar 1. Biy-Tavbiy (prens) 2. Çanka (ikinci derece bey) 3. Özden (soylu) 4. Azat (beyin azat ettiği köle) ve 5. Kullardan (Köle) oluşmuştur.[354]

Rusya, toplumsal huzursuzluğun ana sebeplerinden biri olan köleliği 1867 yılında Malkar'da, 1868 yılında ise Karaçay'da resmen kaldırmıştır. Fakat köleliğin kaldırılması sorunları tümden çözmemiştir. Çünkü kölelerin hür olabilmeleri için prenslere büyük bedeller ödemeleri gerekmiştir. Hürriyetlerini kazanmak için bütün mal varlıklarını prenslere ve soylulara vermek zorunda kalan köleler, geçimlerini sağlamak için zenginlerin topraklarını

---

bozulmamış bir metindir. Derleyici tarafından hiçbir ekleme yapılmamıştır. Oysa KHC isimli antolojideki varyantlarda sabık komünist rejimin hoşuna gidecek mısralar geçmektedir ki bunların sonradan eklendiği bellidir. Metinde adı geçen Canaldılar sülalesi Karaçay'ın büyük sülalelerinden Kipkelerin bir koludur. Abayhanlar da tanınmış sülalelerdendir. Savaşa gönderilecek gençler kur'a ile tespit edilmiştir. Şarkıda ayıplanan Tavkan ve Nayıp isimli şahıslar, Duvut köyünün ileri gelenlerindendir. Şarkının anonim şairi, giden gençlerin geri dönmediğini ifade etse de her ikisi de salimen geri dönmüşlerdir. Ancak bu durum, şarkının güzelliğine bir zarar vermiyor. Bkz. Yılmaz Nevruz, "Eski Cırla", *Birleşik Kafkasya*, Yıl 6, S. 23, Eskişehir,Temmuz-Ağustos-Eylül 2000, ss. 38-39. Şarkının orjinali için bkz. Ek 9.

[354] Tavkul, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, s. 71; Bala, "Karaçay ve Balkarlar", s. 219.

kiralamıştır; ancak borçlarını ödeyemediklerinde toprak sahibinin bir nevi tekrar kölesi durumuna gelmişlerdir. 19.yüzyıl sonlarında Karaçay-Malkar toplumunda sosyal tabakalar arasında huzursuzluk ve ekonomik eşitsizlikler büyük boyutlara ulaşmıştır.[355] Bu durumdan rahatsız olan bir kısım köylüler ve Ruslara karşı olan zenginler Anadolu'ya göç etmeye karar vermiştir.

Karaçay'da toplumsal huzursuzluğun nasıl ortaya çıktığını 1870'li yıllarda bugünkü Çerkessk şehrinde idarecilik yapan Gregoriy Stepanoviç Petrov şöyle anlatmaktadır: "Rusya 1864 yılında Kafkasya'nın tamamında hakimiyeti sağlamıştır. Daha sonra Kafkasya'nın değişik yerlerinde askeri merkezler kurarak emniyet milisleri oluşturmuştur. Karaçaylıların içinden Çarlık Rusyasını destekleyenler büyük imkânlar elde etmişler ve zenginleşmişlerdir. Köylülerin büyük kısmı ise hürriyetlerine kavuşmakla birlikte geçimlerini sağlamakta zorlanmışlardır. Bunun üzerine mecburen eski efendilerinin kapısında işçi olarak çalışmak durumunda kalmışlardır. Dağ köylerinde sınıflar arası çatışmaların boyutu büyümeye başlayınca Ruslar tehlikeli gördükleri kişileri birer birer öldürmeye başlamıştır. Buna rağmen istediği neticeyi alamayan Ruslar Karaçaylıların bir kısmını göç ettirerek sınıf çatışmalarını önlemeye çalışmışlardır."[356] Ancak pek başarılı olamamışlardır.

Karaçay göçlerinin sosyal sebeplerinden biri de kan davalarıdır. Öldürülen kişinin intikamının alınması, kanının yerde kalmaması anlamına gelen kan davaları 19.yüzyılda Karaçaylarda çok yaygındı. Ölenlerin ruhlarının rahatladığı düşüncesiyle kan davaları çok uzun yıllar sürerdi. Şayet kan davasını sürdürecek kimse kalmamışsa veya taraflardan biri kan davasını devam ettirmekten korkuyorsa 600 ruble civarında para veya mal karşılığında kan davasını bitirirdi. Bu olaya Karaçay-Malkar dilinde "kan bagası" yani kan karşılığı denirdi.[357] Bazı aileler uzun yıllardır devam eden kan davaları nedeniyle Anadolu'ya göç etmişlerdir.[358]

---

[355] Tavkul, a.g.e., s. 85.
[356] Adiloğlu, *Karaçay Malkar Türkleri*, s. 114.
[357] Tavkul, a.g.e., s. 100.
[358] Bu konuyla ilgili olarak Şerafettin Sevinç ve Abdullah Temizkan'ın dedelerinin Türkiye'ye göçleri örnek verilebilir.

Resim 3: İmam Şamil zamanındaki Karaçaylıların ileri gelenleri. Kart-Curt, 1867.



Oturanlar[Sağdan Sola]: Hacı Abdurrahman ve Yusuf Botaş, Hacı Abdurzak, Hacı Devlet-Geri Kırımşavhal; Ayaktakiler[Sağdan Sola]: Hoca Ali İsa Özden, Aslanbek ve Tavsoltan Kırımşavhal; Kaynak: Tuncay Açık arşivi.

B. KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİNİN GÖÇLERİ VE İSKÂNLARI

1877-1878 Osmanlı-Rus Savası sonrası ile 1910 yılları arasında Karaçay göçleri en yoğun dönemini yaşamıştır.[359]Osmanlı topraklarına göç eden Karaçay göçmenlerinin büyük bir kısmı Ullu (Büyük) Karaçay, Üç Özen, Duvut, Teberdi, Cazlık Özen ve Cögetey taraflarından göçetmişlerdir. Göçmenlerin büyük bir kısmı deniz yolunu, çok az bir kısmı ise kara yolunu kullanmıştır. 2 Kasım 1828 tarihinde Karaçay topraklarının Ruslar tarafından işgaliyle neticelenen Hasavka Savaşı'nınkaybedilmesiyle az sayıdaki Karaçaylı, Ardahan ilinin Hanak ilçesinin köylerinegelerek yerleşmişlerdir. Bu göç edenler Karaçaylık kimliğini devam ettirememişler; büyük bir kısmı zaman içerisinde İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlere göç ederek asimile olmuşlardır.[360]

Kars iline yapılan göçler kara yoluyla olmuştur. Bu göçün kara yoluyla gerçekleşmesinin birkaç sebebi olabilir:

1. Henüz Osmanlı Devleti ile Rusya arasında göç konusunda bir anlaşma yoktur. Bu durum deniz yoluyla göçü zorlaştırmaktadır.

2. Göçmenlerin yeteri kadar paraları olmadığından gemiyle seyahat edememektedir.

---

[360] Nevruz, "Türkiyede Yaşayan Karaçay-Malkarlılarda Demografik Durum ve Nüfus Hareketleri" *Birleşik Kafkasya*, S. 21, Yıl 6, Eskişehir, 2000, s. 25.

3. Beraberlerinde at, sığır, koyun sürülerini de getirdiklerinden mecburen kara yolunu tercih etmişlerdir.

Asıl Karaçay göçleri 1885-1886 yılları ve 1905-1907 yılları arasında meydana gelmiştir. Göç etmeye karar veren göçmenler bütün mal varlıklarını yok pahasına satarak göç için hazırlıklara başlamışlardır. Göçler üç safhada gerçekleşmiştir:

1. Göçmenlerin Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki limanlarda (Taman, Batum, Sohumkale, Novorossiysk, Anapa vb.) toplanması.
2. Vapur veya gemilerle Osmanlı topraklarına yolculuğa çıkılması.
3. İskân bölgelerine kara yolculuğunun başlaması.[361]

Karaçaylı göçmenler, Karadeniz limanlarında kendilerini Osmanlı topraklarına götürecek gemileri soğuk sıcak demeden aç, susuz, perişan bir şekilde günlerce beklemiştir. Bir kısmı tifus, çiçek v.b. hastalıklardan dolayı hayatlarını kaybetmiştir. Hicret duygu ve düşüncesi Karaçaylıları o kadar derinden etkilemiştir ki bir an önce Karadeniz'i geçerek İstanbul'a varmayı, hac vazifelerini yerine getirmeyi ve kurban bayramında deve kesmeyi hayal etmişlerdir.

Bu duygu ve düşüncelerini ilahilere, ağıtlara, dökmüşledir.

Karaçay Türkçesi	**Türkiye Türkçesi**
İnşaallah biz Istampulga keterbiz	İnşallah biz İstanbula gideriz
İnşaallah biz İslam memleketli bolurbuz	İnşallah biz Müslüman memleketli oluruz
Biz Istampulda zemzem kuyarbız kumganga	Biz istanbul'da zemzem koyarız testiye
Biz Istampulda tüye soyarbız Kurmanga.	Biz İstanbul'da deve soyarız Kurbanda[362]

1. Birinci Göçler (Birinçi Istampulçula/İlk İstanbulcular)

İlk ciddi göç dalgası 1885-1886 yıllarında olmuştur. 1.500 kişiden oluşan bir Karaçay grubu1885 yılında Rostof elçiliği (şehbenderi) aracılığıyla Dahiliye Nezaretine başvurarak Osmanlı topraklarına göç etmek istediklerini bildirmiştir.[363] Olumlu cevap alacakları düşüncesiyle göç hazırlıklarına başlamışlardır. Fakat bekledikleri olumlu cevap bir türlü gelmemiştir. Bunun üzerine Karaçaylıların ileri gelenlerinden Zekeriya Abayef ve Şambiyef sadrazamlık makamına "Rus makamlarıyla resmî ilişkiyi kestikleri halde Rostof Şehbenderliği, Muhacirin Komisyonunca engel çıkarıldığı gerekçesiyle göç konusunda bizleri sürekli

---

[361] Erkan, a.g.t., s. 106.
[362] Bağcı, a.g.m., ss. 17-19.
[363] Ufuk Tavkul, "Osmanlı Arşivlerinde Karaçaylıların Kafkasya'dan Göç Etmek İstedikleri Hakkında İki Belge", Aycarık Dergisi, Eskişehir, 2014, s. 7.

oyalamaktadır. Bizler son çare olarak size müracaat etmek durumunda kaldık" diyerek aşağıdaki telgrafı göndermişlerdir:

> *"Yüce Başbakanlık Makamına,*
> *Kulları Kafkasya'da ikamet eden Karaçay halkı olup din ve devletimize hicret etmek arzusuyla bütün mal varlığımızı satarak pasaportlarımızı almışsak da Muhacirin Komisyonunca izin verilmediği sebebiyle Rostof Şehbenderi (konsolosu) hicretimize müsaade etmemektedir. Bizler ise geçimimizi temin edecek bütün hayvanlarımızı, arazimizi, eşyalarımızı satmış bulunmakta ve sokakta kalmış bir durumdayız. Lütfen! Allah ve Peygamberimiz aşkına hicretimize izin vermenizi istirham ederiz. 15 Mayıs sene 1885.*
> *Ümeradan Vekil-i ahali-i Karaçay Hacı Zekeriya Abayef, Ümeradan Şambiyef"* [364]

Yazışmalar neticesinde göç izni alan yaklaşık 500 aileden oluşan Karaçay grubunun büyük bir bölümü deniz yoluyla İstanbul, Samsun ve Suriye'ye ulaşırken küçük bir grup da kara yoluyla Kayseri'ye gelmiştir. 75 haneden oluşan bir muhacir grubu Şam şehrine 20 km mesafede kurulan Bley ve Boydan köylerine, İstanbul ve Samsun'da karaya çıkan 75 haneden oluşan 2 gruptan biri Eskişehir'e bağlı Yazılıkaya, diğeri ise Akhisar köylerine yerleşmiştir. Samsun iline gelen muhacirlerden yaklaşık 100 ailelik bir grup Tokat ili Reşadiye ilçesine bağlı Çilehane köyüne, 100 ailelik bir grup ise aynı ilin Artova ilçesine bağlı Arpacıkaraçay köyüne yerleşmiştir. 25 aileden oluşan küçük bir grup da Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlı Emirler köyüne, aynı göç kafilesine bağlı 8-10 hanelik bir grup da Konya Ereğlisi'ne yakın bir mezraya yerleşmişlerdir. Kara yoluyla gelen 40-45 hanelik grup ise Kayserinin Pınarbaşı ilçesine bağlı Eğrisöğüt köyüne yerleştirilmiştir.[365]

1885 yılında Türkiye'ye göç eden muhacirlere, Anavatan'da kalanlar "Birinçi Istampulçula/İlk İstanbulcular" adını vermişlerdir. Muhacirlerin arkasından Kafkasya'da kalan yakınları ağıtlar yakmışlar, mersiye tarzında türküler söylemişlerdir.[366] Bu yazılan türkülerden bir tanesi şu şekildedir:

Karaçay Türkçesi	**Türkiye Türkçesi**
İstampul'çula İstampul'ga ketdile	İstanbulcular İstanbul'a gittiler
Munda kalganlaga ne kıyınlıkla cetdile	Burada kalanlara ne güçlükler yettiler
Ol künlede bizge bolur bolgandı	O günlerde bize olacak oldu
Ak betleden kızıl nurla ongandı	Ak yüzlerden kızıl nurla yükseldi
Ol künle mahşarlanı künüdü	Ol günler mahşerlerin günüdür
Oy anam! Seni eki eşigin kurugandı	Oy anam! Seni iki kapın kurudu
Meni atam! İzlegeningi tabgansa	Benim babam! Aradığını bulmuşsun

[364] BOA, Y.A.RES, 29/41; Belgenin orjinali için bkz. Ek 10.
[365] Nevruz, a.g.m., 25.
[366] Nevruz, a.g.m., 25.

İçinden çıkgan eki balanı	İçinden çıkan iki yavrunu
Gavur koluna cuvuk cetmegen adamlaga atgansa	Gavur eline yakın olmayan adamlara atmışsın
Cılay cılay ol aruv sanlarım eki egeçim	Ağlaya ağlaya o güzel vücudun kuruyor
Artımda kalgan carlı eki egeçim	Arkamda kalan zavallı iki kız kardeşim
Oramla da it küçükleça uluyla	Sokaklarda köpek yavruları gibi uluyor.[367]

2. İkinci Göçler (Ekinçi Istampulçula/İkinci İstanbulcular)

İkinci toplu göç 1905 yılında olmuştur. Bu göçe Karaçaylılar "Ekinçi Istampulçula/İkinci İstanbulcular" adını vermiştir. Rus-Japon Harbi için Karaçay erkeklerinin de askere alınmak istenmesi, vergilerin her geçen gün arttırılması, Karaçay köylerinde Rus okulları açılarak Rusça öğretilmeye başlanması, arazilerin yetersiz olması, yetersiz olan bu arazilerinde Karaçaylıların ellerinden alınarak başka topluluklara verilmek istenmesi; Mekke, Medine, Şam gibi kutsal mekânlara yakın olunma isteği, gelecekte dinî inançlarını yaşama konusunda tereddütler belirmesi gibi nedenler 1905 göçlerinin en önemli sebepleridir.[368]

Endişelerin her geçen gün artması üzerine Karaçay ileri gelenleri bir araya gelmişler ve göç meselesini enine boyuna tartışmışlardır. Herkes görüşünü dile getirmiştir:

"Bunlar (Ruslar) bizim ne dinimizi ne dilimizi ne âdetlerimizi koymayacaklar, bugün rahatımız iyidir fakat bir gün mutlaka huzurumuz bozulacaktır, şimdiden bazı tedbirler almalıyız."[369]şeklinde bir görüş benimsenmiştir.

Ortaya çıkan görüşlerden biri de Osmanlı topraklarına göç edilmesidir. Göç edilmesini savunan grup: *"Ruslar 1828 yılında topraklarımızı işgal ettiler. O tarihlerden beri mücadele halindeyiz. 1885 yılında soydaşlarımızın bir kısmı Osmanlı topraklarına göçtü. Ruslar okullar açarak dilimizi, içkiyi yaygınlaştırarak ahlakımızı bozmaya çalışıyorlar. İslam ve Türklük şuurunu zayıflatmak için var güçleriyle çalışıyorlar. Kafkas halklarının kurmuş olduğu birliği parçalamaya çalışıyorlar. Burada kaldığımız sürece Ruslar karşısında dayanabilmemiz mümkün değildir. Zaman kaybetmeden Osmanlı topraklarına, kardeşlerimizin yanına göç edelim. Ruslara kafa tutacak güce ulaşınca tekrar gelir bu güzel toprakları geri alırız."*[370] şeklinde düşüncelerini açıklamışlardır.

Göçe karşı olan grup ise: *"Burada kalalım. Vatan terk edilmez. Kanımızın son damlasına kadar mücadele edelim. Kaderimizde ne varsa o olur. Rusların arzusu zaten bizim bu topraklardan göç etmemizi sağlamak ve topraklarımızı kendi kontrolleri altına almaktır.*

---

[367] Bice, a.g.e., s. 209-210.

[368] Tuncay Açık,"Halk Rivayetlerine ve Osmanlı Belgelerine Göre Karaçay Malkar Türkleri'nin Anadolu'ya Göçleri", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi,* (ed.) lşıl Altun, C. 8, S.16, İstanbul, 2015, s. 196; BOA, Y.PRK. ZJ, NO:48/46.

[369] Hasan Kallimci, *Karaçay Türklerinin Köyü Gökçeyayla*, Ankara, Bengü Yay., 2012, s. 10.

[370] Kallimci, *Önce Hürriyet*, Ankara, Bengü Yay., 2014, ss. 22-23.

Malımızı, mülkümüzü ve bilhassa atalarımızın mezarlarını Rus zorbalara bırakmayalım. Sayımız azalırsa bunu daha kolay gerçekleştireceklerdir."[371]demişlerdir. Uzun görüşmelerin neticesinde "göç etmek isteyen gitsin, istemeyen kalsın" fikri benimsenmiştir. "Kalanlar bu toprakları savunurlar, gidenler ise kültürlerini muhafaza ederler" görüşü ağırlık kazanmıştır.

Göç izni almak için İstanbul'a bir heyet gönderilmesi ve Sultan II. Abdülhamid'e göç izni için müracaatta bulunulması kararlaştırılmıştır. Karaçay'ın ileri gelenlerinden Golalanı Osman Haci ve Karabaşlanı Tuwganbiy Padişah II. Abdülhamid'e bir telgrafname yazarak Karaçaylıların Osmanlı topraklarına göç edebilmeleri için izin istemiştir.[372]

Göç meselesini görüşmek için bir heyette İstanbul'a gelmiştir. Bu gelen heyet; Sılpagarlanı Abek, Kurgaklanı Ramazan Efendi, Golalanı Osman Haci ve Karabaşlanı Tuwganbiyden oluşmaktaydı. İstanbul'da yaklaşık olarak üç ay kalan heyet saray erkan'ı ile görüşerek Şam vilayetine hicret etmek istediklerini, geldikleri zaman kendilerine yardımcı olunmasını talep etmişlerdir. Kendilerine her türlü yardımın ve kolaylığın sağlanacağı konusunda söz verilen heyet büyük bir sevinçle Karaçay'a geri dönmüş ve müjdeli haberi soydaşlarına aktarmışlardır. Resmî prosedür konusunda kendilerine yardımcı olunulması amacıyla Yekaterinodar bölgesinin en meşhur avukatı V. Kanatov'la anlaşılmıştır. Bir yıl süren bir hazırlık dönemi sonunda 355 Karaçaylı aile göç etmek için müracaatta bulunmuştur. Bu gelişmeler üzerine "Batalpaşinsk otdelni atamanı (vali)" emir vermiş: *"Ciddi bir araştırma yapın. Göçe öncülük yapan Kurgaklanı Ramazan Efendi, Golalanı Osman Haci ve Karabaşlanı Tuwganbiy gerçekten güvenilir adamlar mıdır? Karaçay'dan göçmek isteyen kişilere gerçekleri mi konuşuyorlar yoksa boş vaatlerde mi bulunuyorlar? Avukat masrafları diye topladıkları paraları ne yapıyorlar?"*[373]

Bunun üzerine görevliler göç için müracaatta bulunan farklı bölgelerden birçok kişiyle görüşmüşler. Onlara Osmanlı topraklarına göç etmeleri ile ilgili olarak kendilerine herhangi bir baskı olup olmadığını sormuşlar. Görüşülen kişilerin hepsi *"Göç bizim çok eskiden beri kendi isteğimizdi. Önceden de gitmek için müracaatta bulunmuştuk; ancak dikkate alınmamıştı. Biz kimsenin tesiriyle hareket etmiyoruz. Kendi arzu ve isteğimizle gitmek istiyoruz. Toplanan paralar'da masraflar için harcanmaktadır"*[374] demişlerdir. Rus yetkililer kanunlara aykırı bir durum tespit edemeyince Karaçaylıların göç talebine 9 Ekim 1902 tarihinde şöyle cevap vermişlerdir: "Osmanlı Devleti'nden Karaçaylıların kabul edildiğine

---

[371] Aslanbek, a.g.e., s. 13; Kallimci, a.g.e., ss. 22-23.
[372] BOA, Y.PRK. AZJ, 48/46.
[373] Zarema Kipeeva, "Teberdiçileni Türkge Köçgenini Üsünden", *Zaman Gazet*, Stavropol, 2001, Makaleler, www. kamatur. org. (19.03.2007).
[374] Kipeeva, www. kamatur. org.

dair izin belgesi gelinceye kadar göç izni verilmeyecektir."[375] Görüldüğü gibi Ruslar bu tarihlerde Karaçayların göç etmesini istememişler ve göçü engellemek için değişik engeller çıkarmaya çalışmışlardır. Ancak Karaçaylılar göç fikrinden vazgeçmemişlerdir.

Karaçayların bekledikleri göç izni ancak bir yıl sonra 27 Ekim 1902 tarihinde Sivastopol konsolosluğundan geldi.[376] Bunun üzerine göç etmek isteyenler, koyun, sığır ve at gibi hayvanlarını yok pahasına ellerinden çıkardılar. Ev, arazi gibi mülklerine ise pek alıcı çıkmadığından satamadılar.[377] Çok fakir durumda olanlar, hastalık, yaşlılık gibi özel durumu olanlar ve Ruslar tarafından ayrıcalık tanınan Karaçaylılar göç etmediler.

Gözlerinde yaş, dillerinde "Evveli Şam, ahiri Şam La ilahe illallah" (Öncesi de Şam sonrası da Şam Allahtan başka ilah yoktur) zikirleriyle göç yolculuğunu başlatan Karaçayların ilk toplanma yeri Akkale oldu. Oradan öküz arabaları ile Batalpaşinski'ye gittiler. Burada 2 gün kalıp Adige özerk bölgesinde bulunan Labinsky'e geçtiler. Oradan ise trenler ile Yekaterinador üzerinden Novorossiysk (Soçi) limanına ulaştılar. Kiraladıkları 2 gemi ile 6 altın karşılığında Şam'a gitmek üzere yola çıktılar. Deniz yolculuğuna alışık olmayan Karaçaylılar çok sıkıntılı bir seyahat yaptılar; yolculuk sırasında doğum olayları, çocuk düşürme hadiseleri yaşandı, dalgalar ve değişik hastalıklarla mücadele etmek zorunda kaldılar.[378]

2 gün süren zorlu Karadeniz yolcuğundan sonra gemiler İstanbul'a ulaşarak Tuzla'ya demirledi. Kafilenin ileri gelenleri saray yetkililerine daha önceki yapmış oldukları görüşmeleri hatırlatarak geldiklerini ve Şam'a gitmek için yardım beklediklerini söylediler.

Dağlık ve soğuk bir iklimden gelen kafilenin Şam'ın sıcak iklimine dayanamayacağını düşünen Saray erkân'ı İstanbul veya Anadolu'nun uygun bir yerine yerleşmelerinin kendileri açısından daha iyi olacağı söylediler. Sarayın bu teklifi uzun görüşmeler neticesinde yapılan oylama ve istişare ile kabul edildi. Anadolu'nun uygun yerlerine gitmek için İzmit'e gittiler.

Ullu Karaçay, Duwut, Cazlık ve Cögetey'den gelen yaklaşık 350 aile trenle Ankara'ya gitti. Ancak her şeye rağmen Şam'a gitme konusunda kararlı olan ve ağırlıklı Teberdi bölgesinden gelen 400 civarında aile de İzmit'ten trene binerek Şam'a doğru yola çıktı. Konya Valisi Faik Bey'e gelen bir telgrafa göre Karaçay kafilesi ikna edilerek Konya'da kalmaları Sultan Abdülhamit Han tarafından emredilmektedir. Konya valisi Faik Bey'in Karaçaylıların ileri gelenleri ile yaptığı uzun görüşmeler sonucunda ikna edilen kafile trenden

---

375 Kipeeva, www. kamatur. org.
376 Kipeeva, www. kamatur. org
377 Bağcı, a.g.m., ss. 17-19; Kadir Özkan,"Halk Rivayetlerine Göre Karaçaylıların Anadolu'ya Göç Etmeleri", www.kamatur.org. (10.02.2015).
378 Bağcı, a.g.m., ss. 17-19; Özkan, a.g.m., www.kamatur.org. (10.02.2015).

indirilerek Sedirler, Araplar, Kadınlar Pazarı ve Eski Garaj gibi semtlerin civarında bulunan ev¸ misafirhane ve hanlara geçici olarak yerleştirildi.[379] İki yıla yakın bir süre Konya şehir merkezinde misafir edilen Karaçaylıların her türlü ihtiyaçları karşılandı.

Vali Faik Bey, Karaçay ileri gelenlerine yerleşecekleri bölgeyi seçmeleri için iki yaylı araba tahsis etmiştir. Bir ekip oluşturan Karaçaylılar Konya merkez, Beyşehir, Ereğli, Cihanbeyli bölgelerini günlerce dolaştılar. Konya'nın o dönem bir köyü olan Sarayönü tren hattına yakın olan Başhöyük mevkiini görerek çok beğendiler ve oraya yerleşmeye karar verdiler.[380] Başhüyük mevkii diz boyuna yaklaşan otlarla kaplıdır ve hayvancılığa elverişlidir. Özellikle de Kafkasya'dan bildikleri "gelev" adlı otun bol miktarda bulunması onların bölgeye yerleşmesinde etkili oldu. Karaçaylıların şöyle bir atasözleri vardır: "Gelev körseng cer sorma, kelbet körseng er sorma". Gelev verimli topraklarda yetişen bir ottur. Kelbet ise huyu suyu iyi olan delikanlı demektir. Bu atasözü: "Gelev otunun yetiştiği yeri görünce hiç düşünmeden oraya yerleş, Kelbet görünce başka koca aramadan onunla evlen" anlamına gelmektedir. [381] Kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olan Karaçaylar atalarının tavsiyesine uymuşlardır.

Muhacirler, Başhüyük'e yerleşmeye karar verince devlet burada ev yapımına başlamıştır. Köyün inşaatı yaklaşık iki yıl kadar sürmüştür. Bu arada Yukarı Teberdi bölgesinden gelen kafile kendilerine gösterilen yerleri beğenmeyerek bölgeden firar etmişlerdir.[382] Muhacirlerin firar etmelerinin sebepleri: Konya'nın tabiat şartları ve havasıyla uyum sağlayamamaları[383], dağlık, serin ve hayvancılığa uygun yerlerde yaşamak istemeleri, Karaçaylılar arasında Kafkaslarda var olan beylik-kulluk (kölelik) gibi toplumsal tabakalaşmadan meydana gelen sorunların devam etmesidir.[384] Kafilenin ileri gelenleri Cicuv oğlu Nanuv, Lokman Bey ve Küpürcülü Avbekir, yaklaşık 160-170 civarında aileyi alarak Afyonkarahisar bölgesine gitmiş, Kilise köyüne yerleşmiştir.[385]

Evlerin yapımı bitince görkemli bir devlet töreni yapılarak evler muhacirlere teslim edilmiştir. Yine göçmenlere yeterli miktarda arazi ve bu arazileri ekip biçebilmeleri için birer çift hayvan verilmiştir.

---

[379] Bağcı, 2003, ss. 17-19.
[380] BOA, A.MKT. MHM, 529/75.
[381] Bağcı, a.g.m., ss. 17-19; Özkan, www.kamatur.org. (10.02.2015).
[382] BOA, A.MKT. MHM, 529/75.
[383] BOA, A.MKT. MHM, 530/40.
[384]BOA, A.MKT. MHM, 529/19.
[385]Bağcı, a.g.m., s. 17-19; Özkan, www.kamatur.org. (10.02.2015).

350 civarındaki aile ise Ankara’ya gelmiştir. Bu ailelerden 100 civarı Eskişehir’in Beylikova ilçesinin Erten köyüne[386], 50 civarındaki aile Ankara Gölbaşındaki Yağlıpınar köyüne, 190 civarındaki aile ise bugün Eskişehir’e bağlı Sivrihisar ilçesinin Yakapınar mevkii (Ertuğrul) köyüne yerleştirilmiştir.[387] Bu göçler haricinde 1907 yılında Çegem bölgesinden 70-80 civarında Malkarlı aile önce deniz yoluyla İstanbul’a, oradan gemilerle Mudanya Limanına, oradan ise kara yoluyla Bursa iline gelmişler; fakat buraya uyum sağlayamayarak Afyon’un İscehisar ilçesine bağlı Doğlat köyüne yerleşmişlerdir.[388]

Harita 5: Kafkasya’dan Göç Yolları ve Türkiye’deki Yerleşim Bölgeleri, 1864.



C. GÖÇ SAYILARI

Kafkas göçleriyle Osmanlı topraklarına ne kadar göçmen geldiği kesin olarak ortaya konulamamaktadır. Bunun değişik nedenleri vardır. Bu nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

---

[386] BOA, Y.MTV, 300/114.
[387] BOA. Y.MTV, 29/164.
[388] Nevruz, “Türkiyede Yaşayan Karaçay-Malkarlılarda Demografik Durum ve Nüfus Hareketleri” s. 26; Tabakçı, a.g.t., s. 112.

1. Osmanlı topraklarına yerleştirilen göçmenlerin sayılarını gösteren defter cinsinden toplu kaynakların olmaması veya henüz bulunamamış olması
2. Rusya'nın dış tepkilerden çekinerek göçmen rakamlarını düşük göstermesi.
3. Rus kaynaklarında gösterilen sayıların sadece resmî pasaport alarak Osmanlı Devleti'ne göç edenleri kapsaması. Resmî olmayan yollarla kaçak bir şekilde gelen, sayıları onbinlerce olan göçmen sayılarını ihtiva etmemesi.
4. Osmanlı memurlarının ülkeye sağ olarak giriş yapanları kayıt altına alabilmesi. Vefat edenlerin bilinmemesi.[389]

Kafkaslar'dan Osmanlı topraklarına göç rakamlarıyla ilgili farklı görüşler olmakla birlikte ortalama rakam 1.000.000'un altına düşmemektedir. Karpat, büyük kısmı Çerkes olmak üzere 1859-1879 yılları arası 2.000.000 civarında[390], Saydam, 1856-1876 yılları arası 1.000.000-1.200.000 civarında[391], Habiçoğlu,1858-1865 yılları arası 493.000 civarında[392], İpek, 1856-1876 yılları arası 600.000-2.000.000 civarında[393], Çiftçi 1856-1914 yılları arasında 1.500.000 civarında[394], Erkan, 1859-1914 yılları arasında 1.500.000 civarında[395], Firuzoğlu 1810-1914 yılları arası 1.000.000 civarında[396], McCarthy 1856-1914 yılları 1.200.000 civarında [397] Kafkas göçmenin Osmanlı topraklarına göç ettiklerini ifade etmektedirler.

Bu tarihlerden sonrada göçler durmamış, bazen azalmakla birlikte fasılasız bir şekilde devam etmiştir. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yoğun bir göç olayı yaşanmıştır. Verilen rakamlar içerisinde ağırlıklı Çerkezler olmak üzere bütün Kafkas halkları bulunmaktadır. Osmanlı devlet görevlileri Çerkez ve Türk kökenli boyları herhangi bir ayrıma tâbi tutmaksızın "Kafkasyalı" veya daha çok "Çerkez" genel adı ile adlandırmıştır.[398] Bu durum Karaçay Türklerinin sayısını tespit etmemizi zorlaştırmaktadır. Daha sonraları Osmanlı memurları Kafkas halklarını yakından tanıma fırsatı buldukça ya da Karaçaylılar göç isteğiyle Osmanlı Devleti'ne müracaat ettikçe kimlikleri daha belirgin hale gelmiştir.[399]

---

389 Saydam, a.g.e., s. 90; Berber, a.g.m., s. 34.
390 Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler,* s. 170.
391 Saydam, a.g.e., s. 91.
392 Habiçoğlu, a.g.e,. s. 48.
393 İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri,* s. 40.
394 Çiftçi, a.g.m., s. 88.
395 Erkan, "Dramatik Bir Sürgün Hikayesi", s. 169.
396 Safarov Rafik Firuzoğlu, "Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Göçler",Osmanlı Ansiklopedisi C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 694.
397 McCarthy, a.g.e., s. 40.
398 Bice, a.g.e., s. 45, s. 122; Oğuzoğlu, a.g.m., s. 22.
399 Karataş,. a.g.m, 530.

Arşiv belgeleri ve yaşlılardan öğrendiğimiz bilgilere göre göçler neticesinde Anadolu'ya 1250-1300 civarında Karaçay-Malkarlı aile göç etmiştir. Bunlardan 500 civarındaki aile "Birinçi Stampulçula/İlk İstanbulcular" denilen 1885-1886 yılı göçleriyle, 750-800 civarında aile ise "Ekinci Stampulçula/İkinci İstanbulcular" denilen göç ile Anadoluya gelmiştir. Koban oblast[400] valisinin yazdığına göre, 17 Ekim 1903 tarihinde 372 aile (4559 kişi) göç için izin talebinde bulunmuştur. Bu ailelerin bölgelere dağılımı şu şekildedir: Teberdi-130 aile, Cazlık - 52 aile, Cögetey – 38 aile, Duvut - 32 aile, Sıntı -32 aile, Uçkulan - 29 aile, Kart-Curt - 29 aile, Hurzuk - 16 aile, Taşköpür - 10 aile, Mara- 4 aile.[401] Yine 29 Ağustos 1902 yılında Sivastopal Şehbenderliğinden gelen resmi bir yazıya göre Karaçaylılardan 94 aile 923 nüfus [402] Osmanlı topraklarına göç talebiyle müracaatta bulunmuştur.

25 Kasım 1905 yılında 2 gemi ile başlayan göç ile ilk aşamada 368 aile 3478 kişi Türkiye'ye gelmiştir. Daha sonra 1906 yılı baharında Kurgaklanı Ramazan öncülüğünde 300 civarında aile onları takip etmiştir. Bunların sayılarının 1500 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Yine aynı yıllarda (1907) 1000 kişiden oluşan bir Malkarlı grubu da Anadolu'ya gelmiştir. [403] O dönem ailelerin kalabalıklığı göz önüne alınarak aile ortalamalarının 6-7 civarında olduğu düşünüldüğünde yaklaşık 9000-10000 civarında bir göç olduğu görülmektedir. Firuzoğlu 1905-1906 yılı içinde 15.756 Karaçay-Malkar Türkünün göçtüğünü, Türkiye'ye gelen Kafkas kökenli halklar içinde ise 17.000 Malkarlı olduğunu ifade etmektedir. [404] Bu rakamlar genel Kafkas göçleri içerisinde çok az bir yüzdeliğe tekabül etmekle birlikte o dönem Karaçay-Malkar halkının toplam nüfusunun 60.000 civarında olduğu düşünüldüğünde nüfusun 1/5'nin Osmanlı topraklarına göç ettiği görülmektedir.[405] Kafkaslar'dan Anadolu'ya göç eden Karaçay-Malkar nüfusu ile ilgili tahmini istatistikî bilgiler alfabetik sıraya göre aşağıdaki gibidir:

[400] Oblast: Eyalet, Bölge demektir. tr.m.wiktionary.org, 8.03.2016.
[401] Kipeeva, www. kamatur. org. (20.03.2007)
[402] BOA. HR -İD. 2057/74.
[403] Tabakçı, a.g.t., s.106.
[404] Firuzoğlu, a.g.m, s. 694.
[405] Tabakçı, a.g.t., s. 107.

Tablo 5: Karaçay-Malkar Türklerinin iskân bilgileri

Yer İsmi	Hane Sayısı	Göç Tarihi	Göç Ettiği Bölge
Akhisar köyü (Agasar)	75	1885-1887	Karaçay
Arpacıkaraçay köyü	100	1885-1887	Karaçay
Başhüyük kasabası	240	1905-1907	Karaçay-Malkar
Çilehane köyü	100	1885-1887	Karaçay
Doğlat köyü.	70-80	1907	Malkar
Eğrisöğüt köyü	100	1885-1887	Karaçay-Malkar
Emirler köyü.	25	1885-1887	Karaçay-Malkar
Erten (Süleymaniye)	100	1905-1907	Karaçay
Gökçeyayla Köyü (Kilisa)	160-170	1905-1907	Karaçay
Yağlıpınar köyü	40-45	1905-1907	Karaçay
Yakapınar (Ertuğrul)	190	1905-1907	Karaçay
Yazılıkaya	75	1885-1887	Karaçay

D.OSMANLI ARŞİV BELGELERİNDE KARAÇAYLARIN İSKÂNI İLE İLGİLİ KULLANILAN GÖÇ TERİMLERİ

Osmanlı arşiv belgelerinde Karaçay Türklerinin Osmanlı topraklarına göçleri, iskân edilmeleri ve bu süreçte karşılaştıkları durumlar anlatılmaktadır.

Belgelerde Karaçaylılar için; *"Karaçay Muhacirleri"* [406], *"Kavmi Necip Türk Milleti"* [407], *"Karaçay Ahalisi"* [408], *"Karaçay Kabilesi"* [409], *"Karaçay Çerkesleri"* [410], *"Muhacirini Merkume"*[411], *"Muhacir"*[412], *"Muhacirin"*[413] gibi farklı terimler kullanılmıştır. Bu terimler içerisinde en çok kullanılan "Karaçay Muhacirleri" ifadesidir.

---

[406] Karaçay Muhacirleri tabirinin geçtiği belgeler: BOA, DH.MHU, 4/72; BOA, Y.MTV, 290/64; BOA, MTV, 290/143; BOA, HR.TO, 528/109; BOA, A.MKT.MHM, 529/70; BOA, A.MKT.MHM, 529/75; BOA, A.MKT.MHM, 530/26; BOA, DH.MKT, 1162/48; BOA, DH.MKT, 1170/14; BOA, DH.MKT, 1180/85; BOA, DH.MKT, 1235/59; BOA, DH.MKT, 1284/88; BOA, DH.MKT, 1301/2; BOA, DH.MKT, 2628/79; BOA, DH.MKT, 2841/97; BOA, DH.MKT, 2904/54; BOA, BEO, 3141/235546; BOA, BEO, 3250/243737; BOA, Y.MTV, 291/64; BOA, Y.MTV, 300/114; BOA, HR.TO, 336/48; BOA, A.MKT.MHM, 530/40.

[407] Kavmi Necip Türk Milletinin geçtiği belge: BOA, Y.PRK.AZJ, 48/46.

[408] Karaçay Ahalisinin geçtiği belgeler:BOA, Y.A.RES, 29/41; BOA, A.MKT.MHM, 529/75; BOA, İ.HUS, 146/65.

[409] Karaçay Kabilesinin geçtiği belge: BOA, Y.PRK.AZJ, 48/46.

[410] Karaçay Çerkeslerinin geçtiği belge: BOA, HR.TO, 336/48,

[411] Muhacirini Merkume ifadesinin geçtiği belgeler: BOA, Y.A.RES, 29/41, BOA, A.MKT.MHM, 529/75; BOA, DH. MKT, 1301/2; BOA, DH.MKT, 2841/97; BOA, A.MKT, MHM, 530/9; BOA, A.MKT. MKM, 530/40.

[412] Muhacir ifadesinin geçtiği belgeler:BOA, Y. A. RES, 29/41; BOA, A.MKT. MHM, 529/75.

Belgelerin büyük bir kısmında *“Karaçay Muhacirleri”* terimi geçmektedir. İkinci çok kullanılan kelime ise *“Karaçay Muhacirleri”* yerine ismi geçen, anılan manasında *“Muhaciri Merkume”* ifadesidir. Diğer çok kullanılan bir kelime ise *“Muhacir”*[414] kelimesinin çoğulu olan *“Muhacirin”* terimidir.

Karaçay Muhacirlerin yerleşmelerini ifade etmek için, *“iskân”*[415], *“tavattun”*[416], *“mütemekkin”*[417], *“ikame”*[418] kelimeleri kullanılmıştır.[419] *“İskân”*, oturtma, ev sahibi yapma, yerleştirme manalarına [420] gelmektedir. Karaçaylıların iskânlarını ve iskân sırasında karşılaştıkları durumları anlatan belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerden birinde Hüdavendigar vilâyeti'ne yerleşmek isteyen 160 hanenin iskân olayından şu şekilde bahsedilmektedir:

> *Sadaret-i Uzma Mektubi Kalemi*
>
> *“Muhacirin-i İslamiye Komisyon-ı Alisi Birinci Azalığı Canib-i Valası'na 30 Şaban sene [1]324 tarihli ve 287 numaralı tezkire-i devletlerine cevabdır. Konya'dan Hüdavendigar Vilayetine gelmiş olan Karaçay muhacirlerinin dâhil-i vilayetde iskânları kabil olup olmadığına dair sebk eden iş'ara cevaben Hüdavendigar Vilayeti'nden bi'l-vürud Meclis-i Mahsus-ı Vükelada mütalaa olunan telgrafnamede Konya'dan firaren Hüdavendigar Vilayetine gelmiş olan muhacirin-i merkume yüz altmış yedi hanede bin iki yüz küsür nüfusdan ibaret olup bunlardan yirmi yedi hanede yüz altmış nüfus iskân edilmek üzere Sivrihisar'a nakl edilmiş olmasına nazaran bunlardan el-yevm dahil-i vilayetde takriben yüz kırk hanede bin küsur nüfus mevcud olduğu ve ahali-i merkume Aziziye Kazası'nın Kiliseyaylasına gelip ahali-i kadime hanelerine hod be hod yerleşmişler ise de Karahisar ve Kütahya sancakları dâhilinde arazi-i münasibe irae edildiği halde mezkûr Kiliseyaylasını terk edeceklerini ve Konya Vilayetine gitmeyeceklerini kat'iyyen ifade eyledikleri dermiyan olunmuş ve sûret-i iş'ara nazaran muhacirin-i merkumenin Konya Vilayetine azimet etmeyecekleri anlaşılmış olduğundan ahali-i kadimenin arazi ve me'valarına tecavüz edilmemek şartıyla Hüdavendigar Vilâyeti dahilinde arazi-i haliye-i münasibede iskânlarının Hüdavendigar ve Konya'da iskân edilmiş olanların firarlarına meydan verilmemesinin dahi Konya vilâyetlerine tebliğinin ve ba'dezin bir mahalle sevk olunacak muhacirinden evvel emirde muvafakatlarını havi birer kıt'a sened ahzının usul ittihazı hususunun taraf-ı devletlerine iş'arı meclis-i mezkûrca tezekkür ve tensib kılınmış olmağla ona göre iktizasının ifasına himmet.”10 Şevval sene 1324 ve 13 Teşrin-i sâni sene 1322 / 27 Kasım 1906*[421]

---

[413] Muhacirin ifadesinin geçtiği belgeler: BOA, Y.MTV, 291/64; BOA, A.MKT. MHM, 529/75; BOA, DH.MKT, 1301/2; BOA, DH.MKT, 2628/79; BOA, BEO, 3141/235546; BOA, A.MKT.MHM, 530/40; BOA, DH.MKT, 1140/6.

[414] Muhacir: (Hicret'den) göçmen ve göç eden, bir ülkeden kalkıp farklı bir ülkeye yerleşen demektir. Devellioğlu, s. 665.

[415] İskân tabirinin geçtiği belgeler: BOA, İ.HUS, 163/31; BOA, A.MKT.MHM, 529/75; BOA, DH.MKT, 1301/2; BOA, DH.MKT, 2628/79; BOA, BEO, 3141/235546; BOA, Y.MTV, 291/64; BOA, DH.MKT, 2904/54; BOA, A.MKT.MHM, 530/9; BOA, A.MKT.MHM, 530/40; BOA, DH.MKT, 1140/6.

[416] Tavattun tabirinin geçtiği belgeler: BOA, DH. MUİ, 4-1, 2/72; BOA, A.MKT.MHM, 529/75; BOA, DH.MKT, 1301/2.

[417] Mütemekkin tabirinin geçtiği belge: BOA, Y.ARES, 29/41.

[418] İkame tabirinin geçtiği belge: BOA, DH.MKT,1301/2.

[419] Derya Derin Paşaoğlu, *Nogaylar ve Türkiye Göçleri,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2009, s. 142.

[420] Devellioğlu, a.g.e., s. 451.

[421] BOA, A.MKT.MHM, 529/75.

"Tavattun": (vatandan) "yerleşme, yurt edinme, yurtlanma" manalarına[422] gelir.

> *"Evvelce iskân olundukları Sivrihisar Kazası'na tâbi Erten karyesinin ab u havasıyla imtizac edemiyerek birçok vefiyat vermeleri üzerine karye-i mezkureyi terk ile Çifteler Çiftliği dâhilinde vaki Belpınar mevkiinde tavattun etmek isteyen Karaçay muhacirleri hakkında varid olan 29 Temmuz sene 1325 tarih ve dört yüz otuz dört numaralı tahrirat-ı aliyye-i Nezaret-penahileri Sivrihisar ve Mihalıççık kaymakamlıklarına tebliğ edilmiştir…..[423]"*

şeklinde ifade edilerek Karaçay Muhacirlerinin Çifteler çiftliğine yerleştirilebilmesi (*tavattun)* için Eskişehir kazasının bağlı olduğu Hüdavendigar vilayetinden izin alınması gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Mütemekkin: "Temekkün eden, mekanlanan, yerleşen, yerleşmiş (bir yere), oturan"[424] manalarına gelir.

> *Rostof Cânib-i Sadaret-i Uzma'ya*
>
> *"Kulları Kafkasya'da mütemekkin Karaçay ahalisi olup din u devletimize iltica etmek arzusuyla mamelekimizi büsbütün füruht ederek pasaportlarımızı ahz etmiş isek de Deraliyyece hicrete komisyonca müsaade olunmadığından bahsile Rostof Şehbenderi hicretimize mümanaat etmekdedir ve bizler ise hayvanat ve arazi gibi maişetimizi mucib olan her bir eşyamızı fürûht ederek sokaklarda kalmış olduğumuzdan lütfen hicretimize ruhsat verilmesi Allah ve Peygamberimiz aşkına istida ve istirham eyleriz."[425]*
>
> *Fî 15 Mayıs sene 1885*
>
> *Ümerâdan* *Hacı Zekeriya Abayef*
>
> *Vekil-i ahali-i Karaçay Şambiyef*

İkame: "Oturma"[426] demektir.

> *"muhacirini merkumenin şimdi sakin bulundukları yerden kaldırılarak çiftlik dahilindeki karaya taksimiyle iskân ve ikameleri için iktizayı halin ifası zemininde ……[427]*

Belgelerde Karaçaylıların Osmanlı Devletine göç hareketlerini anlatan *"muhaceret", "iltica", "dehalet"* gibi kavramlarda kullanılmıştır. İki belgede[428] "muhacirlik, göç etme, göç" manalarına gelen "muhaceret"[429] kelimesi kullanılmıştır:

> *Devletlü efendim hazretleri,*
>
> *"Kafkasya'da mütemekkin Karaçay ahalisinin Memalik-i Şahaneye hicret etmek üzere vatanlarından kat'ı alaka ve pasaportlarını ahz etmiş oldukları halde Muhacirin komisyonunca müsaade olunmadığı beyanıyla Rostof Şehbenderi muhaceretlerine mümanaat etmekde olduğundan bahisle ruhsat itası hakkında ahali-i merkume vekili Hacı Zekeriya Abayef ve Şambiyef imzalarıyla varid olan telgrafname Nezaret-i*

---

[422] Devellioğlu, a.g.e., s. 1040.
[423] BOA, DH.MUİ, 4-1, 2/72.
[424] Devellioğlu, a.g.e.,s. 775.
[425] BOA, Y.A.RES, 29/41.
[426] Devellioğlu, a.g.e., s. 422.
[427] BOA, DH.MKT, 1301/17-18.
[428] BOA, Y.A.RES, 29/41; BOA, Y. PRK.AZJ, 48/46.
[429] Devellioğlu, a.g.e., s. 665.

Celile-i Dâhiliye'ye ve oradan komisyon-ı mezkûr riyasetine gönderilmesi üzerine riyaset-i müşarünileyhadan nezaret-i müşarünileyhaya cevaben gönderilen tezkirede bunların gelmelerine ruhsat itası ba'dema Memalik-i Şahaneye hicret edecek muhacirinin suret-i kabul ve sevkleri hakkında verilecek karara ta'lik kılınmış idüği gösterildiği ve bu babda mukaddema tanzim olunan mazbata üzerine icra-yı icabı lazım geleceği ifadesine dair nezaret-i müşarünileyhadan bu kere varid olan tezkire mezkûr telgrafname ve riyaset-i müşarünileyhanın marru'l-beyan tezkiresiyle beraber leffen ve bu babda komisyon-ı mezkûrun karar-ı ahiri üzerine fi gurre-i Şaban sene 1302 tarihinde arz-ı huzur-ı ali kılınan tezkirenin sureti dahi ma'an arz ve takdim olunmağla mezkûr tezkire-i ma'ruzaya nazaran emr u ferman-ı hümayun-ı hazret-i hilafet-penahi her ne vechile şeref-müteallik buyurulur ise infaz-ı mantuk-ı münîfine ibtidar edileceği beyanıyla tezkire-i senaveri terkim olundu efendim."
Fi 19 Şaban sene 1302 ve fî 22 Mayıs sene 1301 / 3 Haziran 1885[430]

Bir arşiv belgesinde "sığınma, barınma" anlamlarına gelen *"iltica"*[431] ve "birinin merhametine ve himayesine girme" manalarına gelen *"dehalet"*[432] kelimesi kullanılmıştır.

"……Hazreti hilapet penahilerine iltica ve dehâlet edip ol babda şeref buyrulan emri ferman hümayun mülükaneleri muktezayı lieclil iskân Ankara vilayetine sevk edilmiş olan Karaçay muhacirlerinden 190 hane halkı için vilayet müşarun ileyha tabi Sivrihisar kasabasında 4 saat mesafede vaki ve ab ve havası muhacirini merkumenin memleketi asliyeleri muadil Yakapınarı namı mevkiinde icab eden mesken inşa ve kendileri arabalarla mahalli iskânlarına ………."[433]

Osmanlı arşivlerinde Karaçaylıların iskânı ile ilgili olarak "müctemian, müteferrikan, muamelat-ı iskâniye, hüsn-i iskân, kuvve-i cebriye, kuvve-i zabıta, istid'a" gibi kavramlarda geçmektedir.

Karaçay muhacirlerin iskânları sırasında karşılaştıkları sorunların başında nasıl iskân edilecekleri meselesi gelmiştir. Aile bağları çok kuvvetli olan Karaçaylılar akrabaları ve kabileleri ile birlikte yaşamak ve toplu bir şekilde iskân edilmek istemişlerdir. Osmanlı Devleti ise toplu iskânların büyük külfetler getirmesi ve iç güvenlik açısından ortaya çıkabilecek risklerden dolayı muhacirleri mevcut köylere üçer beşer hane şeklinde yerleştirmek istemiştir.[434]

Muhacirlerin toplu olarak yerleşmelerini ifade eden terim "müctemian iskân"dır. Müctemian; "cemaatle, toplu halde" demektir. Osmanlı Devleti mümkün mertebe muhacirlerin toplu yerleşme isteklerine olumlu yaklaşmış ve isteklerini yerine getirmeye çalışmıştır. Fakat bu mümkün olmadığında muhacirler köylerde kullanılmayan, boş ev ve arazilere üçer beşer hane şeklinde yerleştirilerek o köyün halkına emanet edilip sıkıntı ve

---

[430]Y. A. RES, 29/41.
[431] Devellioğlu, a.g.e.,s. 430.
[432] Devellioğlu, a.g.e., s. 171.
[433] BOA, Y.MTV, 291/64.
[434] Habiçoğlu, a.g.e., s. 126.

ihtiyaçları yerli halk tarafından giderilmeye çalışılmıştır. Bu iskân şekline "müteferrikan ve muhteliten göç" yani "dağınık, ayrı ayrı göç" denmektedir.[435]

Karaçay Muhacirleri genel itibariyle toplu iskâna tabi tutulmuşlardır. Sadece bir yerde müteferrik bir yerleştirme girişiminde bulunulmuş, fakat muhacirlerin buna şiddetli bir direnç göstermesi üzerine bundan vazgeçilmiş ve muhacirlerin toplu yerleşimine izin verilmiştir.

> *"…..mezkûr Belpınar'dan kifayet mikdarı arazinin ziraatlerine tahsisini istirham edildikten ve orası dört karyenin sulak mahalli olup civar karyelerde üçer beşer hane müteferrikan iskâna muvafakat etmediklerinden bahisle icabına icrası mezkûr çiftlik müdiriyeti vekâletinden varid olan iş'ar olunmuş ve zikrolunan Belpınarın dört karyesinin sulak mahalli olması muhacirin-i merkumeye tahsisi mahzurdan salim olmayıp müteferrikan ……".*[436]

Osmanlı Devleti, farklı nedenlerle malını, mülkünü, vatanını, sevdiklerini terk ederek göç eden Muhacirleri "Hüsn-i İskân" güzel bir şekilde iskân edebilmek için çok büyük gayret göstermiş, çıkan ve çıkabilecek olumsuzlukları giderebilmek için de değişik zamanlarda talimatnameler yayınlamıştır. Böylece çıkabilecek olumsuzlukların önüne geçmeye çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Karaçay Muhacirlerin iskânında da aynı hassasiyeti birkaç istisna dışında gösterdiğini görmekteyiz. Bu istisnalardan biri Konya Başhüyük mevkiine yerleştirilen muhacirlerden 160 hane, Kafkasya'da uyguladıkları bey-köle anlayışını burada devam ettiremeyince Karahisar Sancağına göç ederek yerli halka ait yerlere yerleşmişlerdir. Bunun üzerine Muhacirin Komisyonunun girişimleriyle Karaçay muhacirleri "hüsn-i muamele" ile tekrar eski yerlerine gönderilerek "hüsn-i İskân" edilmeye çalışılmış, mümkün olmayınca zor kullanılarak "kuvve-i cebriye" ve "kuvve-i zabıta" ile iskânları gerçekleştirilmeye çalışılmışsa da bu mümkün olmamıştır.

> *Makam-ı Sami-i Cenab-ı Sadaret-Penahiye*
>
> *"Ma'rûz-ı çaker-i kemineleridir ki,*
>
> *Kafkasya'nın Karaçay ahalisinden olup li-ecli'l-iskân Konya'ya izam edilmiş olan yüz yetmiş altı hane muhacirinin sızlanmalarına ve li-ecli'l-istida Dersaadet'e gelenlerin devam-ı ikametlerine meydan verilmeyerek Konya'da hüsn-i iskânları şeref-sudur buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i Hilafet-penahi icab-ı alisinden bulunduğu ve Konya Vilayetine tebligat icra edildiği beyan-ı alisiyle ber-mantuk-ı emr u ferman-ı hümayun-ı şahane iktizasının ifasını âmir şeref-varid olan 3 Teşrin-i evvel sene 1322 tarih ve yetmiş üç numaralı tezkire-i samiye-i cenab-ı Sadaret-penahileri komisyon-ı aiî'de lede'l-kıra'e muhacirin-i merkumenin inzimam-ı muvafakatleriyle Konyaca tayin olunan mahalde muâmele-i iskâniyelerinin icrasına teşebbüs ve bu yolda ihtiyar-ı külfet olunduğu sırada bir kısmı mahall-i mezkûrda iskândan sarf-ı nazarla Sivas Vilayeti'ne izamlarını istida eyledikleri Konya Vilâyeti'nden bildirilmesi üzerine is'af-ı mes'ulleri cevaben tebliğ edilmiş olduğu halde bu defa oraya gitmekden de vazgeçerek bi-eyyi halin Hüdavendigar Vilayeti dâhilinde iskânları emrinde ısrar ve hatta içlerinden bazısı vilayet-i müşarünileyhaya firar eylemesiyle bazı mevad*

[435] Paşaoğlu, a.g.t, s. 144.
[436] BOA, DH.MKT, 1301/2.

hakkında icra-yı tahkikat zımnında Ankara'ya izam kılınmış olan İskân-ı Muhacirin Hey'et-i Teftişiyesi Reisi yaveran-ı hazret-i şehriyariden Mirliva saadetli Ahmed Fevzi Paşa alelacele Hüdavendigar Vilayeti'ne izam olunarak muhacirîn-i merkumeye nasayih-ı lazıme icrası ve maamafih fıkdan-ı arazi hasebiyle her ne kadar vilayet-i müşarünileyhaya muhacir sevk olunmaması mukarrer ise de bunların beyan eyledikleri mahallerde arazi-i haliye bulunduğu takdirde karar-ı mezkurdan bi'l-istisna arazi-i haliyede iskânları çaresine bakılmak üzere o babda taharriyat ve tahkikat-ı lazıme ifası tefhim edilip alınan cevablara nazaran oralarda böyle külliyetli muhacir iskânına elverişli mahaller bulunamadığı anlaşılarak Konya'ya avdetleri lüzumu gerek reis-i mumaileyh gerek vilayet-i müşarünileyha marifetiyle bi'd-defeat kendilerine tefhim edildiği halde ısga etmeyüb sevk memurlarını tehdide kıyam eyledikleri ve kuvve-i cebriye isti'mal edilmedikçe Konya'ya iadeleri mümkün olmadığı reis-i mûmaileyhden alınan en son telgrafnamede beyan olunmasına ve muhacirin-i mezkurenin sürat-i tavtin ve iskânı emrinde komisyon-ı alice pek çok çalışıldığı halde kendilerine meram anlatmak kabil olamamasına mebni bunların kuvve-i zabıta ile mahall-i iskâniyelerine sevki lüzumu vilayet-i müşarünileyhaya ve muhacirin-i merkumeyi tahrik ve iğva etmekle beraber is'af-ı ümniyeleri esbabını istihsal maksadıyla Dersaadet'e gelmiş olan Azir ve Nano nam şahısların dahi hemen Bursaya izamları birkaç gün evvel Zabtiye Nezreti Celilesine yazılmış olup şu halde mezkur muhacirlerin kuvve-i cebriye olmadıkca Konyaya izamları gayr-ı kabil olması itibarıyla icra-yı iktizasının taraf-ı sami-i Sadaret-penahilerinde lazım gelenlere emr u irade buyurulması hususunun huzur-ı sami-i fahimanelerine arzı tezekkür kılınmağla ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.
Fi Selh-i Şaban sene 1324 ve fi 4 Teşrin-i evvel sene 1322

Muhacirin Komisyon-ı Alisi
Birinci Azası Kâtib-i Sâni-i
Hazret-i Şehriyarı İzzet[437]

E. MUHACİRLERİN GEÇİCİ İSKÂN SIRASINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE YAPILAN YARDIMLAR

Osmanlı topraklarına kesin olarak göç etmeye karar veren muhacirler, bütün mal varlıklarını yok pahasına satarak Rus limanlarına akın ettiler. Kimi zaman günlerce, kimi zaman aylarca limanlarda kendilerini götürecek vapurları bekleyen göçmenler, büyük uğraşlarla tıka basa bindikleri vapurlarla Karadeniz'in serin ve azgın sularında dalgalarla boğuşmak zorunda kaldılar. Özellikle eski ve dayanıksız vapur ve kayıklarla yapılan yolculuklar kış mevsiminde büyük tehlikeler ortaya çıkardı.. En küçük bir fırtınadan dolayı batan bu taşıtların serin sulara gömülmesinden dolayı binlerce insan hayatını kaybetti.[438]

Asırlardır yaşadıkları ülkeleri değişik nedenlerle terketmek zorunda kalan göçmenler yeni vatan kabul ettikleri Osmanlı topraklarına yolculukları ve daimi iskânları sırasında birçok sıkıntıyla karşı karşıya kaldılar. Osmanlı Devleti, muhacirlerin sıkıntılarını gidermek, onları bir nebze olsun rahatlatmak ve ihtiyaçlarını gidermek için elinden gelen her türlü yardımı yaptı. Buna rağmen imkânlarının yetersiz kaldığı, bazı sorunları çözemediği durumlar da oldu.

---
437 BOA, A.MKT.MHM, 529/75.
438 Saydam, a.g.e., s. 89.

1. Barınmaya İlişkin Sorunlar ve Yardımlar

Göçmenlerin Osmanlı topraklarına ayak bastıklarında yaşadıkları sıkıntılardan biri geçici olarak kalacakları yerlerin bulunması meselesidir. Zaman zaman sayıları yüz binlere ulaşan göçmenlere yer bulunması ciddî sıkıntılar oluşturmuştur. Muhacirlerin mağdur edilmemesi ve onların rahat ettirilmesi için bütün binalar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Muhacirlerin misafir olarak kaldıkları han, ev ve dükkânların kira bedelleri karşılanmıştır.[439] İstanbul'da sayıları 8.000-10000'e yaklaşan muhacirler için kış gelmeden Yenibahçe semtinde barakalar yapılması kararı alınmıştır.[440] Hemen bu barakaların inşasına başlanmış ve bir an önce bitirilerek muhacirlerin mağdur olmamaları için büyük bir gayret gösterilmiştir.

İlk grup göçmenlerin sayıları çok fazla olmadığından bunlara geçici ikamet yerleri bulmak zor olmamıştır. Bunlar için geçici olarak hanlar, dükkanlar, evler, büyük konaklar kiralanarak ikametleri sağlanmıştır.[441]Muhacirlerin genel itibariyle misafir edildikleri yerler şu şekildedir:

a. Umumi Binalar: Camiler, Tekke ve Zaviyeler, Medreseler, Okullar, Humbarahaneler, Saraylar, Hanlar.
b. Hususi Binalar: Yalı, Köşk, Konak, Ev, Dükkân
c. Barakalar
d. Boş arsalar
e. Çiftlikler[442]

Kış mevsiminde, göçmenlerin devlete ait binalarda, camiler ve kışlalarda kalmalarının zor olacağı, buralarda sefillik çekecekleri düşünülerek daha rahat bir şekilde kalmalarını sağlamak amacıyla boş arsalar ile sur dışında barakalar yapılmasına ve göçmenlerin geçici olarak buralarda iskânları kararlaştırılmıştır.[443] Bütün çabalara rağmen yine de barınma meselesi tam olarak çözülememiştir.

2. Sağlık Sorunları ve Yapılan Yardımlar

Göç esnasında ve sonrasındaki en büyük sıkıntılardan biri salgın hastalıklar ve ölümlerdir. Kafkas Savaşları'nda göçmenlerin ciddî oranda hırpalanmaları, sağlıksız yolculuk koşulları, fakirlik gibi nedenlerin yanında bir türlü çözüm bulunamayan tifüs ve çiçek salgını sonucu birçok göçmen hayatını kaybetmiştir. 1865 yılında Trabzon'da toplam ölü sayısı 53.000'e

---

[439] BOA, İ.DH, 453/29979.
[440] BOA, A.MKT. MHM, 199/17.
[441] Saydam, a.g.e., s.162.
[442] İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri,* ss. 59-67.
[443] Ahmet Halaçoglu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913),* Ankara, TTK,1995, s. 76.

ulaşırken Samsun'daki günlük ölüm oranı 120 ila 150 kişi arasında değişmektedir.[444] 1859-1879 yılları arasında 2.000.000 civarında Kafkasyalı göçmen Osmanlı topraklarına yerleşmek amacıyla yola çıkmasına rağmen ancak 1,5 000.000'u amacına ulaşabilmiştir.[445] Geri kalanı değişik nedenlerle vefat etmiştir.

Osmanlı Devleti göçmenlerin sağlık problemleri ile de ciddî şekilde ilgilenmiştir. Muhacirler için başta Istanbul'da olmak üzere bütün vilayetlerde hastaneler açmıştır. Milletler arası Yardım Komitesinin toplamış olduğu yardımların bir kısmı ile Gülhane Parkında, Kadıköy, Çamlıca ve Fenerbahçe'de hastaneler açılmış, Tophane belediye hastanesinde ve Pangalaltı Rum hastanesinde sağlık hizmetleri verilmiştir. [446] Zaman içerisinde tedavi imkânları ve ilaç yardımları daha iyi bir duruma gelmiştir.

3. Yiyecek - Giyecek -Yakacak Sorunları ve Yardımlar

İstanbul'da göçmenlerin günlük ihtiyaçlarının karşılanması görevi Şehremaneti ve İaşe Komisyonuna verilmiştir. Bu kurum aracılığıyla muhacirlerin her türlü ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Göçmenlerin Osmanlı ülkesine gelmeye başladığı 1858 tarihinden 1863 yılına kadar devletin çok ciddî masrafı olmamıştır. Çünkü Osmanlı devlet adamları ve halkı, muhacirleri bir ensar anlayışı içinde karşılamış ve bağırlarına basmıştır. Muhacirlerin her türlü ihtiyacı karşılanmaya çalışılmış; muhacirlere verilen yevmiyeler halkın topladığı yardım paralarından karşılanmış, toplanan meblağın yetmemesi durumunda kazaların mal sandığı devreye girmiştir. Devletin hazinesinden ciddî bir harcama olmamıştır. [447] Örneğin 1861 yılında Kütahya Sancağı'nda yerleştirilen muhacirlerin evlerinin yapılmasını yöre halkı üstlenmiştir. Bu durum Sadaret makamı tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış ilgililere ve halka teşekkür edilmiştir. [448] Bu tür hayır faaliyetlerinin arttırılması teşvik edilmiştir.

Daimi yerleşim yerlerine yerleştirilinceye kadar göçmenlerin yardıma muhtaç olanlarına kişi başı günlük 40 para tayinat bedeli verilmiş, kış aylarında yakacak yardımı yapılmış, ihtiyacı olan ailelerin büyüklüğüne göre günlük 30 ila 40 kuruş arasında kira yardımı yapılmıştır. Sadece barınma ve iaşe ihtiyaçları değil göçmenlerin cenaze masrafları da devlet tarafından karşılanmıştır.[449] 1860 yılında Trabzon ili ve köylerine geçici olarak kabul edilen Kafkas muhacirlerin iskânları gerçekleşinceye kadar 15 yaş ve üstüne günlük ikişer yemek bedeli verilerek muhtaç bırakılmaması, aşağı olanlara ise birer guruş yemeklik

---

[444] Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 112.
[445] Bice, a.g.e., s. 52.
[446] Şimşir, *Göçler II,* Belge 54, Ek 1/23, ss. 218-232.
[447] BOA, A.MKT. MHM, 527/6 ; Habiçoğlu, a.g.e., ss. 118-119.
[448] BOA, A.MKT.MHM, 226/69.
[449] Nedimİpek, *"93 Muhacereti",Osmanlı Ansiklopedisi,* C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 666.

yardımı yapılması istenmiştir.[450] Osmanlı Devleti muhtaç durumda olan göçmenlerin hepsine kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bir duruma gelinceye kadar yevmiye vermeye devam etmiştir.

İlk zamanlar yevmiyelerin ödenmesinde herhangi bir sıkıntı yaşanmamasına rağmen zaman içinde muhacir sayısının aşırı artmasından dolayı devlet, yevmiyeleri ödeyemez duruma gelmiştir.1878 yılına gelindiğinde muhacirlerin alacakları 3.000.000 kuruşu bulmuştur. İlk muhacirlere ekmek yanında çorba, peksimet, pirinç, fasulye ve et gibi gıdalar da verilmektedir. Ancak 1859 yılından sonra göçmen sayısının artması ve devletin ekonomik gücünün kötüleşmesinden dolayı yardımlar sadece ekmekle sınırlandırılmış, yalnızca hastalara ilave gıda yardımı yapılabilmiştir.[451]

Devlet, planladığı yardımı yapamadığı muhacirleri yevmiye hesabıyla gündelikçi olarak resmî daire ve işyerlerinde çalıştırmış, dul kadınlara ve yardıma muhtaç kimselere belli miktarlarda para verme yoluna gitmiş, göçmen kadınları, askerlerin çamaşırlarını dikme gibi işlerde çalıştırarak devletin yükünü hafifletmeye çalışmıştır.[452]Askerî depolarda bulunan bazı lüzumsuz eski elbise ve ayakkabılar, çıplak ve perişan bir durumda Sinop, Samsun ve Trabzon limanlarına gelen muhacirlere dağıtılmak üzere gönderilmiştir.[453]

Muhacirlerin dul kadınları ile çocukken göç edenlerin yetişkin hale geldiklerinde yerli halktan erkeklerle evlenmeleri durumunda ihtiyaçlarını karşılamak için arazi tahsis edilmiştir. [454] Yine 1880 yılında İstanbul'da bulunan 60.000, Anadolu’ya gönderilen 200.000’den fazla ve sayıları daha da artacağı düşünülen göçmenlerin ihtiyaç duydukları ev, inşaat ve ziraat malzemelerinin masraflarını karşılamak için düşük faizle borç para verecek bir bankanın kurulması düşünülmüştür.[455]

Yapılan yardımlar arasında yer alan yakacak yardımları’da azımsanmayacak bir gidere sebep olmuştur. Örneğin, 1878 senesinde İstanbul’da bulunan bir kısım göçmene, fazladan olarak ve 3 kişi bir hane sayılarak hane başına 100 para (2,5 kuruş) kömür bedeli verilmiştir. Göçmenlere, normal olarak yiyecek ve yakacak giderleri için günde 150.000 kuruş ayrılmıştır. Devlet giderleri azaltmak için göçmenlerden yaklaşık 10.000 civarında kişiyi daimi iskânlarının yapılması amacıyla Anadolu’ya göndermiştir. Böylece masraflar azaltılarak tasarruf yapılmaya çalışılmıştır. Buna karşın göçmenlere ödenecek para yine de yetersiz kalmıştır.[456] Çünkü göçlerin ardı arkası kesilmemiştir.

---

[450] BOA, A.MKT.UM, 395/58.
[451] Saydam, a.g.e., s.156.
[452] Eren, a.g.e., s. 87.
[453] BOA, A.MKT. MHM, 291/39.
[454] BOA, DH.MKT, 2068/10.
[455] BOA, Y.EE, 44/127.
[456] Kocacık, a.g.m., s. 155.

F. YERLEŞME ESNASINDA VE SONRASINDA GÖÇMENLERE YAPILAN YARDIMLAR

Osmanlı Devleti, ülkelerini ve bütün mal varlıklarını terk ederek yeni bir coğrafyaya gelen muhacirlerin sıkıntılarını azaltmak, yeni yerleşim yerlerine giderken kayıplarını en az seviyeye indirmek ve kalıcı iskânlarını en kısa zamanda sağlamak için yoğun bir çaba harcamıştır. Devletin göçmenlere yardımı sadece geçici ikametleri sırasında değil daimî iskânları sağlandıktan sonra da devam etmiştir. Bu yardımlar göçmenlerin kendi ihtiyaçlarını karşılayarak üretici duruma gelmelerine kadar devam etmiştir.

Göçmenlerin yerleştirilmesinde yaşanacak olası eksiklikleri gidermek ve muhacirlere yapılacak yardımların çerçevesini net bir şekilde ortaya koymak amacıyla bir talimatname hazırlanmış, ilgili eyalet ve sancaklara birer nüshası gönderilmiştir. Mehmet Yılmaz tarafından sadeleştirilen bu talimatnamenin bazı maddeleri şöyledir:

> *1. Çerkes muhacirleri üç sınıf olup, bunlardan birincisi önceki yıllarda gelip iskân olunanlar, ikincisi geçen sene ya da bu yıl gelip de, henüz iskân olunamadıklarından, muhtelif köy ve kasabalarda misafireten ikamet ettirilenler, üçüncüsü ise bundan sonra gelecek olanlardır. Yapılan tahkikatlardan anlaşıldığına göre, şimdiye kadar Anadolu'nun muhtelif eyalet ve sancaklarına gönderilmiş olan muhacirlerin çoğunluğu iskân edilemeyerek etrafa dağıldıkları görülmektedir. Bunlar, ya fakr-u zarurete düşerek telef olmakta, ya da şekavete teşebbüs etmektedirler.*
>
> *2. Muhacirlerin hızlı bir şekilde yerleştirilmeleri için, gerekli görülen eyalet veya sancaklara birer iskân memuru gönderilmiştir. Bu memurların başlıca görevleri şunlardır: İlk iş olarak, şimdiye kadar kaç hanede kaç nüfusun iskân olunduğunu tespit ederek bir deftere kaydettikten sonra, bunlardan vefat eden veya yerleştirildikleri yerleri terk edenleri belirlemek. İskân oldukları halde sağa sola firar edenler varsa, nedenlerini araştırmak, Muhacirlere dağıtılan ev ve arazilerin son durumları, evlerin inşası sırasında israf çalma veya rüşvet olup olmadığını araştırıp ortaya çıkarmak, varsa yapanları tespit ederek soruşturmalarını yapmak. Dağıtılan arazilerin ziraate elverişli olmamasından veyahut da, sonradan asıl sahiplerinin ortaya çıkmasından dolayı açıkta kaldıklarından dağılanlar bulunuyorsa, bunlara başka bir yer göstermek. Henüz iskân olunamayanları, aşağıda anlatılacak kurallar doğrultusunda yerleştirmek.*
>
> *3. Muhacirlerin iskânını zorlaştıran bir diğer husus da; muhacir yerleştirileceği duyulan boş araziler için, arazi memurları tarafından, yerli ahaliye alelacele koçan verilmesidir. Bu sebeple; daha evvel Rumeli'de uygulandığı gibi, artık bundan sonra Anadolu'da da, arazi memurları tarafından yerli ahaliye koçan verilmeyecektir.*
>
> *4. Geçmiş yıllarda gelipde, hanelerine yerleştirilmiş olanlar için öküz, tohumluk ve çift edevatın dağıtılıp dağıtılmadığı araştırılacaktır. Ayrıca muhacirlerden yevmiyeleri kesilmeyenler varsa, bunların derhal yevmiyeleri kesilecektir. Öbür yandan, hanelerine yerleştirilenlerden henüz çift edavatı dağıtılamadığı için kendilerine gösterilen arazileri ekemeyenler varsa, bunlara derhal çift edevatı dağıtılacak ve 8-10 ay zarfında mahsul almaları beklendikten sonra yevmiyeleri kesilecektir.*
>
> *5. Kafkas muhacirlerinin iskânı konusunda, en fazla dikkat edilecek konulardan birisi de, kabilelerin bölünmesi meselesidir. Çünkü Çerkesler, aslî vatanlarında kabile kabile yaşamaya alışmış olduklarından, Osmanlı topraklarında da kabileler halinde topluca yerleşmek istemektedirler. Ancak memleketin güvenligi açısından bunların*

topluca iskânları son derece sakıncalı olduğu gibi, türlü türlü uygunsuzlukların ortaya çıkmasına da sebep olacaktır. Bu sebeple; iskân olunacak olan Kafkas muhacirleri önce kabilelerinden ayrılacak, sonra köylere üçer-beşer ve nihayet onar-onbeşer haneye kadar taksim edilmek suretiyle yerleştirileceklerdir. Bunların iskân olunabilmeleri için, bir taraftan ihtiyaç duyulan kereste ve diğer malzemeler mahallî idare tarafından tedarik olunurken, bir taraftan da muhacirlerin inşaatlarda çalıştırılması cihetine gidilecek ve her haneye en fazla 250 kuruşa kadar masrafla, birer mesken inşa olunacaktır.

6. Meskenlerine yerleştirilerek tohumluk, öküz ve çift edevatı dağıtılmak suretiyle iskânları tamamlanan muhacirlerin yevmiyeleri kesileceğinden, içlerinde fakir olanların sefalete düşmemeleri için hasat mevsimine kadar günde yarımşar kiyye (yaklaşık 640 gr.) nan-i aziz dağılacaktır. Bu yardım ayni olarak verilmesi mümkün olmuyorsa, bedelleri mahalli rayice göre hesaplandıktan sonra nakdi olarak ödenecektir. Keza meskenlerine yerleştirilip, öküz ve tohumluk alamayanlara da aynı şekilde yardım yapılacaktır. Bu yardımlar maddi kudret sahibi olanlara verilmeyeceği gibi, asla beylerine de toptan ödenmeyecektir. Mahalli memurlar veya muhtarlar vasıtasıyla, her haneye ayrı ayrı dağıtılacaktır. Köle kısmından olanların nan bedelleri, katiyetle sahiplerine verilmeyip, bizzat kendi ellerine teslim edilecektir.

7. İskân olunan muhacirlere, tohumluk ve çift edevatı dağıtıldıktan sonra, nihayet 8-10 ay zarfında alınacak olan ilk ürünle birlikte, kendilerine verilmekte olan nan bedellerinin kesileceği duyurulacaktır.

8. Daha önceki talimatnamenin aksine; öküz, tohumluk ve çift edevatı bedelleri nakdi olarak muhacirlerin ellerine verilmeyecek, iskân memurları veya kaza meclisleri tarafından bizzat satın alınarak, her 2 haneye bir olmak üzere dağıtılacak ve bunların nasıl kullanılacağı anlatılacaktır. İhmalden dolayı öküz veya tohumunu telef edenlerin cezalandırılacağı duyurulacaktır. Onca tedbire rağmen, hayvanları telef edenler olursa; bunlar ziraatten mahrum kaldıklari gibi nan bedeli de alamayacaklarından sefalete düşeceklerdir, bedelleri mal sandığından verilmek suretiyle, ehvence bir hayvan satın alınacak, ancak bedeli her sene 50'şer kuruş tahsil edilmek suretiyle kendilerine ödettirilecektir.

9. Memleketlerinde beylerin kölelerini genç ve ihtiyar demeden satmaya alışık olduklarından, bunların 1278 (1862) tarihinde neşrolunan kararname gereğince, 40 yaşını dolduran köle ve cariyeleri satmalarına izin verilmeyecektir. Kölelere darp ve iskence yapılmayacaktır. Bu gibi olayların zuhuru halinde, sahip ve failleri mahkemeye sevk edilecek ve bunlar gerekli kanuni cezaya çarptırılacaklardır. Ayrıca bir kimse, darp ve iskence ile esirinin bir uzvunu sakatlarsa, o kölenin sahibi ile alakası kalmayacak ve hür kabul edilecektir.

10. Ulema veya zanaat erbabı olanlar, şehir merkezlerinde yerleşeceklerinden, bunlara öküz veya tohumluk dağıtılmayıp, kişi başına yüzellişer kuruş verilecektir. Çocukları ise, zanaatkarların yanında çırak olarak yerleştirilecek ve zanaatlarına göre yevmiye almaları sağlanacaktır.

11. Muhacirlerden birkaç yetişmiş evladı olup da, ziraat alanlarını genişletmek isteyenlere, gerekli kolaylık gösterilecektir. Bunların fahiş faizle borç para almalarına meydan verilmeyecektir.

12. İskân memurları, gerektiğinde vali ve müfettişlerle haberleşerek, yukarıda beyan olunan hususları en iyi şekilde ve adalete uygun olarak yerine getirmekle sorumludurlar. Bunlar lüzumu kadar iskân mahallerini dolaşmak, hatta gerektiğinde

buralarda bir müddet ikamet ederek memuriyetlerinin gerektirdiği tedbirleri almakla mükelleftirler.[457]

Yapılacak yardımların çerçevesini net bir şekilde tespit eden ve çıkması muhtemel sorunlar için tedbirler alan Osmanlı Devletinin göçmenlere yaptığı başlıca yardımlar şunlardır:

1. Ziraî Yardımlar

Muhacirin-i İslamiye Komisyonu tarafından ne kadar göçmenin nerede iskân edileceği tespit edildikten sonra geçici iskân bölgesinde bulunan göçmenler daim'i iskân edilecekleri yere gönderilmiştir. Göçmenler ilk planda her köye ikişer üçer hane dağıtılacak şekilde yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun mümkün olmadığı zamanlarda toplu yerleştirmeler yapılmıştır.

Arazi Kanunnamesi gereğince aile başına, en verimli arazilerden 70-80, orta verimli araziden 100 ve en değersiz araziden 130 dönüm arazi verilmekteydi.[458] Göçmenlere sadece arazi değil, uygun yerlerden imkânlar ölçüsünde otlak (mer'a) da verilmiştir. Örneğin Afyonkarahisar ili Ketendere mevkiine yerleştirilen Karaçay Muhacirleri, Bolvadin kazası dahilindeki mirî çayırı ziraî faaliyetlerde bulunmak için kendilerine verilmesini istemişlerdir.[459] Onların bu istekleri kabul edilmiş ve devlete yılda 8.000 guruş gelir getiren mirî çayır muhacirlere vermiştir.[460] Fakat muhacirler kendilerine verilen bu çayırın senenin önemli bir kısmında sular altında kalarak ziraat yapmaya elverişsiz olduğunu belirterek kendilerine başka bir yer verilmesini talep etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı yetkilileri Hüdavendigar vilayetinden konunun araştırılmasını, doğru ise komisyonca muhacirlere daha uygun bir yer tahsis edilmesini istemiştir.[461] Devlet bütün makul taleplere olumlu yaklaşmış, muhacirlerin isteklerini yerine getirmeye çalışmıştır.

Yerli halktan, yeni yurtlarına yerleştirilen göçmenlere, uyum sorununu aşıncaya kadar her konuda yardımcı olmaları istenmiştir. Bu konu sancaklara, kazalara gönderilen tüzükte şu şekilde belirtilmektedir: Muhacirler, durumlarına göre iki şekilde iskân olunacaktır; Öncelikli olarak her kasaba ve köye güçlerine göre bir miktar aile yerleştirilecektir. Yardıma muhtaç durumda olanlar ziraat araçları tedarik edilinceye kadar ortakçılık ve rençberlik gibi işlerde kullanılacak ya da maddî durumu iyi olan insanlar tarafından ihtiyaçları karşılanacaktır.[462]

---

457 BOA, İMV, 22848, Yılmaz, a.g.t., ss. 139-143.
458 Saydam, a.g.e., s. 170; İpek, a.g.e., s. 68.
459 BOA. MKT. MHM, 530/40.
460 BOA, DH.MKT, 1162/48; BOA, İ.HUS, 153/11; Belgenin orjinali için bkz. Ek 11.
461 BOA, DH.MKT, 2628/79.
462 BOA,Y.PRK. KOM, 1/26.

Muhacirlerden 5 nüfus bir aile kabul edilerek her 2 aileye bir çift öküz verilecektir. Fakat 2-3 nüfustan oluşan aileler hakkında bu kurala uyulmayıp 1 hane 10 nüfusdan oluşuyorsa ona yalnız bir çift veya 3-4 ailenin nüfusu 10 kişiden oluşuyorsa bunların hepsine bir çift öküz verilecektir. Fakat muhacirlerden henüz hayvanı olmayanlar var ise onun arazisi halkın yardımıyla bir defaya mahsus olmak üzere ekilecektir. Muhacirlerden her bir aileye bir defa olmak üzere hükümet tarafından 5 kile tohumluk verilecektir.[463]

Göçmenlere evleri teslim edildikten sonra arazi dağıtma süreci başlatılmıştır. Arkasından ise çift hayvanı[464] ve tarım aletleri, tohum ve yiyecek verilmiştir. Araziler sürülerek ve ekilerek teslim edilmiş, göçmenlere ürünlerini alıncaya kadar da yevmiyeleri ödenmeye çalışılmıştır.[465] Muhcirlerin ilk ürünü alması ile yevmiye veya nan-ı aziz uygulaması bitirilmiştir.

2. Hane Yardımları

1856 yılında yayınlanan iskân talimatnamesine göre köylere yerleştirilen göçmenlerden durumu iyi olanların evleri kendileri tarafından, olmayanların ise devlet tarafından yaptırılacaktır. Çok fazla masraf olmaması için gerekli olan kereste, çivi v.b. ihtiyaçların karşılanmasında komşulardan yardım istenilecektir. Yapılacak evler ahşap olacaksa mümkün mertebe aynı tarzda ve bir sırada yapılmalı, sokaklar düzgün ve geniş olmalıdır. Birinci derecede caddelerle şehirlerden gelecek yolların genişliğinin 20 metreyi bulması ve köy meydanlarının geniş tutulması istenmiştir.[466] Fakat bu uygulama da diğer birçok uygulamada olduğu gibi Anadolu ve Rumeli'de farklı farklı uygulanmıştır. Anadolu'da zorunlu durumlar dışında devlet tarafından ev yapılmamıştır. Ev yapım işleri vilayet yönetimleri ve yerli halkın yardımlarıyla karşılanmıştır.[467] Mümkün mertebe devlete yeni masraf kapısı açılmamaya çalışılmıştır.

Yapılacak evlerin tahminen 250 kuruşa mal olacağı hesaplanmıştı. Bu maliyetin düşürülmesi için inşaatlarda muhacirler ve yerli ahali çalıştırılmıştır. Konutların kereste ihtiyaçları ise herhangi bir ücret alınmaksızın ormanlardan karşılanmıştır. Buna karşılık, muhacirler evlerini genişletmek amacıyla kesip nakledecekleri kerestelerden kanuna uygun vergi alınması kararlaştırılmıştır. Öte yandan, devlet, göçmenlerin ormanları tahrip etmemelerine, orman sahalarında köy kurmamalarına dikkat etmiştir.[468] Bu konuda gerekli

---

[463] BOA, Y.PRK. KOM, 1/26.
[464] BOA, Y.MTV/360/114.
[465] Habiçoğlu, a.g.e., s. 126.
[466] BOA, DH.MKT, 1833/109; Saydam, a.g.e., ss. 119-120.
[467] Yılmaz, a.g.m., s. 597.
[468] Yılmaz, a.g.m., s. 598.

uyarılar yapılmış, göçmenlerin ormanlara zarar vermemeleri istenmiş, gerekli tedbirler alınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin I. göç dalgasıyla (1885-1886) gelen Karaçay Muhacirlerine ev yardımı yaptığına dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Ancak, 1905 yılında II. Göç dalgası ile gelen bütün Karaçay Muhacirlerine ev konusunda yardımcı olunulmuştur.[469]

Tablo 6: Karaçaylılar için yapılan ev sayıları ve yerleşim yerleri

YERLEŞİM YERİ	ADET
Ankara-Sivrihisar-Erten Köyü (Süleymaniye)	100
Ankara-Sivrihisar-Yakapınar Mevkii (Ertuğrul) Köyü	195
Afyonkarahisar-Aziziye-Ketendere Mevkii-Kilise köyü	160
Konya-Sarayönü-Başhüyük	258
Ankara-Çakal (Yağlıpınar) Köyü	44
Toplam	757

Yapılan evler devlet erkan'ınında katılımıyla resmi törenlerle sahiplerine teslim edilmiştir.

Resim 4: Karaçay-Malkar Muhacirlerine yapılan evler[470]



[469] Yerleşim yerlerini değişik nedenlerle terk ederek Çifteler Çiftliği Belpınar mevkiine ve Yalova Çiftliköy'e gidenlere ikinci kez ev yardımı yapılmamıştır.
[470] İ.Ü. Nadir Es. Ktp. Nr. 90648/2.

Resim 5: Karaçay-Malkar Muhacirlerine yapılan evler[471]



4. Yiyecek (iaşe) Yardımları

Kafkas Göçleri neticesinde ülkemize gelen muhacirler, iskân edilecekleri yerlere geldikten sonra tahrirleri yapılmış, ekonomik durumlarına göre tayinat alıp almayacakları tespit edilmiştir. İhtiyaç sahibi olanlara belli bir süre daha "yevmiye" ya da "nan-ı aziz" adı altında nakdi veya ayni yardımlar devam ettirilmiştir. Bu yardımlar önceleri daha çok aynî yapılmakta iken daha sonra aynî yardımların dağıtımının zorluğu nedeniyle nakdî yardıma çevrilmiştir.[472] Bu yardımlar genel itibariyle muhacirlerin ilk ürünü aldığı tarihe kadar devam etmiştir. Fakir göçmenlere talimatlar gereğince kişi başına, günde yarımşar kıyye (640 gr) ekmek bedeli verilmesi kararlaştırılmıştır.[473]

5. Sağlık Yardımları

Osmanlı Devleti, muhacirlerin sadece geçici iskân yerlerinde değil, daimî yerleşme yerlerinde de sağlık problemleriyle ilgilenmiştir. Bu dönemde tifo, sıtma gibi bulaşıcı hastalıklar çok yaygındır. Bu hastalıklar birçok kişinin ölümüne neden olmuştur. Bulaşıcı hastalıklara yakalananların tedavisi için ilaç ve doktor gerekmektedir. Devlet her şehirde en az bir doktor ve bir eczacı bulundurmaya çalışmış ise de, şehirlerin kalabalıklığı, ulaşımın zorluğu, yerleşim yerlerinin dağınıklığı, nüfusun çokluğu yanında alınan tüm önlemler yetersiz kalmıştır.[474] Bu yüzden hastalıkların tamamen bitirilmesi gerçekleşmemiştir.

---

[471] İ. Ü. Nadir Es. Ktp. Nr. 90648/8.
[472] Mehmet Yılmaz, a.g.t., s. 19; Saydam, a.g.e., s. 156.
[473] BOA, İMV, 22848.
[474] Kocacık,. a.g.m., s. 171.

5. Eğitim Yardımları

Osmanlı Devleti, muhacirlerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için bazı çalışmalar yapmış, göçmen çocuklarının gerekli eğitimi alabilmeleri için 1883-1884 yıllarında eğitim bütçesinden 100.000 kuruş para ayırmıştır.[475] Devlet, göçmen çocuklarının bir meslek sahibi olmalarını sağlamak, topluma ve ülkeye faydalı olmalarını temin etmek için dönemin kaliteli eğitim veren Sultanahmet Sanayi Mektebi, Bursa Sanayi Mektebi, Bursa Mekteb-i Sultanisi, Trabzon Sanayi Mektebi, Ankara Sanayi Mektebi, Balıkesir Mekteb-i Sultanisi gibi belli başlı okullara kayıt yaptırmalarını sağlamıştır.[476] Bu okullarda göçmen çocuklar için kontenjan ayırmıştır.

Müslüman yetim çocukların lise eğitimlerini yapabilmeleri için 1873 yılında Darüşşafaka Lisesi açılmıştır. *Bilad-ı Selase'de* kimsesiz ve sahipsiz durumda olan göçmen çocuklarının bir kısmı, giderleri Şehremaneti tarafından karşılanmak üzere bu okula kaydedilmişlerdir. 1878-1879 ögretim yılında da okula göçmen çocuklarının dışında öğrenci alınmamıştır.[477] Devlet böyle bir uygulama ile göçmen çocuklar adına pozitif bir ayrımcılık yapmıştır.

Hükümet, Muhacirlerin eğitimle ilgili istek ve taleplerini mümkün mertebe karşılamaya çalışmıştır. Örneğin; Sivrihisar'ın Yakapınar (Ertuğrul) köyünde Karaçay Muhacirlerinin ileri gelenlerinden Tuvganbiy, oğlunu[478] Ankara Mektebi İdadiyesinin yatılı kısmında ücretsiz okutmak istemiştir. Yetkililer kendi aralarında gerekli görüşme ve istişareleri yaptıktan sonra Tuvganbiy'in talebini kabul etmişlerdir.[479] Böylece Tuvganbiy'in oğlu ücretsiz bir şekilde yatılı okula kaydolmuştur.

Göçmen iskân edilen her kasaba ve köye en az bir cami ve mektep yapılmaya çalışılmıştır. Bu binaların masrafları devlet ya da halkın yardımlarıyla karşılanmıştır. Cami ve okullar için gerekli olan malzemelerin büyük bir kısmı hayırsever vatandaşlar tarafından karşılanmış, kereste ihtiyacı ise devletin ormanlarından temin edilmiştir.[480] Böylece devlet vatandaş işbirliğinin güzel örnekleri ortaya çıkmıştır.

---

[475] Kocacık, a.g.m., ss. 171-172.
[476] H.Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Mâkus Talihi Göç*, İstanbul, Kum Saati Tarih Dizisi, 2001, ss. 239-240.
[477] İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri Göçleri,* s. 322.
[478] Tuwganbiy'in oğlunun İsmi Saittir. İnegöl'den "Melek" isminde Abaza bir hanımla evlenmiştir. Çiftlik işleriyle uğraşmıştır. Sait bey, Melek Hanımın erkek kardeşleriyle bazı sıkıntılar yaşamış; onlar tarafından öldürülmüştür, Şerafettin Sevinç, 01.03.2016, saat: 15.00-17.00.
[479] B0A, MF.MKT, 962/15; B0A, MF.MKT, 959/60.
[480] Erkan, a.g.t., s. 226.

6. Tarım ile uğraşan göçmenlerin dışında kalanlara farklı alanlarda iş imkânlarının oluşturulması

Göçmenlerden, tarım alanlarına iskân edilenlerin dışında kalan, din adamı, ilim erbabı, sanatkâr veya esnaf gibi meslek sahiplerine tarımla uğraşacaklara verilen öküz, tohumluk ve ziraî araç-gereç yardımına karşılık kişi başına 150'şer kuruş yardım yapılmıştır. Hiçbir mesleği olmayan, hayatları savaş meydanlarında geçen göçmenlerden yeterli kefil gösterebilenler ileride Osmanı Devleti uyruğuna geçmek şartıyla orduya alınmıştır.[481]

Sahipsiz bir durumda bulunan, askerliğe elverişli çocuklar sanayi kurumlarında, liselerde ve orduda görevlendirilmişlerdir. Askerliğe elverişli olmayan kız ve erkek çocuklar ise şeriat kurallarına uygun olarak isteyenlere manevi evlatlık olarak verilmiştir.[482]

7. Nakliye Yardımı

Osmanlı Devletine göç eden muhacirlerin çok azı kendi yol ücretlerini ödeyebilmişlerdir, Bunlar kara yoluyla veya Rus vapurları ile gelen az sayıdaki muhacirdir. Bunların oranının ancak %10 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ortalama bir muhacirin yol ücretinin100-150 kuruş arasında olduğu tahmin edilmektedir.[483] Bu durumda 1856-1876 yılları arasında Kafkasya'dan göçenlerin sayısı 1.000.000 ile 1.200.000[484] civarında, 1878'den 1914 yılına kadar göçenlerin sayısı ise 500.000 civarındadır.[485] Ortalama 1.500.000 civarında bir göçmenin Osmanlı topraklarına göç ettiği düşünülürse, bunların sadece vapur ücretleri 150.000.000 ile 225.000.000 kuruş civarında bir meblağ tutmaktadır.

8. Muafiyetler

Osmanlı Devletinin muhacirlerin yerleşik hayata geçişlerini çabuklaştırmak için sağladığı kolaylıklardan birisi de vergi ve askerlik muafiyetidir. 1856 yılında yayınlanan yönetmenliğe göre muhacirler 10 sene *aşar* ve *tekâlif-i örfiyyeden* ve 25 sene askerlikten muaf tutulmuşlardır. Bu konu Osmanlı arşivlerinde şu şekilde geçmektedir:

> *"...bunların emsali misillü on sene virgü ü öşrden yirmi beş sene neferat-ı askeriye i'tasından mu'af tutulması hususlarının eyalet-i merkume valisi devletlü paşa hazretlerine ve hazinece iktizasının icrasıyla muma-ileyh Tevfik Efendi'nin tesviye-i mesarıf-ı va'kıası keyfiyetinin savb-ı samilerine erkaben i'zamları maddesinin dahi sehr-i emanet behiyesine ve müddet-i mezkûra zarfında neferat-ı askeriyeden mu'af olduklarında dahi seraskeriye meclis-i ali-i Tanzimat kararı üzerine bi'l-istizan irade-i seniyye-i cenab-ı mülükdari müteallık ve şerefsüdur buyurulmuş ve mantuk alisi*

481 Saydam, a.g.e., s. 174-175.
482 Saydam, a.g.e., s. 174.
483 Saydam, a.g.e., ss.153-155.
484 Karpat, a.g.m., s.85;Saydam, a.g.e., s. 91.
485 Erkan, a.g.m., s. 169.

üzerine iktizası icra olunmuş olmağla hazinece dahi tesviye-i muktezasına himmet buyurulması…'[486]

Göçmen sayılarının hızla artması ve masrafların çoğalması üzerine yönetmenlikte değişiklik yapılarak 1878 Osmanlı - Rus Savaşı sırasında her şeyini bırakarak gelenlere 10 yıl, mal varlıklarını satarak gelenlere ise 6 yıl askerlik muafiyeti getirilmiştir. Vergi muafiyeti ise 3 yıl olarak kabul edilmiştir. 1886 yılında vergi muafiyeti 2 yıl, 1888 yılında askerlik muafiyeti 6 yıl olarak değiştirilmiştir. Bu durum I. Dünya Savaşına kadar bu şekilde devam etmiştir.[487]

Tüccar ve sanatkârlardan alınan *temettuat* vergisi az bir sermaye ile esnaflığa başlayan muhacirlerden ilk iki yıl alınmamıştır. Koyun ve keçilerden alınan *ağnam* vergisi ve tarımsal üretimden alınan *öşür* vergisi de muhacirlerden üç yıl alınmamıştır.[488] Görüldüğü üzere devlet her konuda mümkün mertebe muhacirleri koruyup kollamış onlara kendi ayakları üzerinde duracak bir duruma gelinceye kadar herhangi bir malî ve bedenî bir yük yüklememiştir.

G. GÖÇLERİN OSMANLI DEVLETİNE MALİYETİ

Kırım Savaşı'ndan Cumhuriyet'e kadar yaklaşık 5.5 000.000 muhacirin Osmanlı topraklarına göç ettiği düşünülmektedir. Bu kadar kalabalık bir nüfusun ulaşım, yeme, içme, barınma v.b. ihtiyaçları çok maliyetli olmuştur. Muhacirler en az bir yıllık süreçte tüketici durumundadırlar. Bir hane 5 kişi hesap edildiğinde 1.100.000 konuta, aynı sayıda çift hayvanına ve sabana ihtiyaç vardır.[489] Bu kadar büyük bir masraf karşısında zaten ekonomik sıkıntı içerisinde bulunan Osmanlı Devleti çok zor bir durumda kalmıştır.

Muhacirlerin sadece yiyecek ve nakliye ücretlerinin toplamı bile en kabataslak hesaplamalara göre 200.000.000'u aşmaktadır. Göçmenlerin devlete olan maliyeti tam olarak tespit edilememekle birlikte şayet göç hareketleri olmasaydı Osmanlı Devleti'nin 1856–1862 yılları arasında yaklaşık 700.000.000 açık veren bütçesi denk olabilirdi.[490]

Tablo 7: 1877-78 yıllarında Osmanlı Devleti'nin gelir ve giderleri[491]

Mali Yıl	1877-1878
Gelir (Kuruş)	1 972 947 100
Gider (Kuruş)	2 947 100 000
Açık (Kuruş)	974 600 000

[486] B0A, A.MKT. NZD. 288/14.
[487] Yılmaz, a.g.t., s. 20; Yılmaz, a.g.m., s. 598; Saydam, a.g.e., ss.167-169; İpek, a.g.e., ss. 313-319.
[488] Erkan, a.g.t., s. 178; Ağanoğlu, a.g.e., s. 265.
[489] İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler,* s.379.
[490] Keha, a.g.m., s. 104.
[491] Kocacık, a.g.m., s. 173.

Göç yoğunluğunun devam ettiği 1880-1885 yılları arasında göçmenlerin masrafları için devlet tarafından ayrılan para 60.000.000 kuruştur. Masraflar göçler azaldıkça düşmüştür. 1885-1886 ve 1886-1887 yıllarında masraf rakamı 10'ar milyon kuruşa düşmüştür.[492]

Tablo 8: 1889-1898 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin gelir ve giderler arasındaki durum[493]

Mali Yıl	G e I i r (kuruş)	Gider (kr.)	Açık(kr)
1889-1890	1.793.900.000	1 873.300.000	79 400 000
1890-1891	1.776.700.000	1.828.500.000	51 800 000
1897-1898	1.829.100.000	1.244.800.000	415 700 000[494]

Aşağıda vereceğimiz örnek Osmanlı Devleti'nin göçmenlere yaptığı yardımın boyutunu göstermesi açısından konumuza ışık tutacaktır. Afyonkarahisar ili Aziziye kazası Ketendere mevkiine yerleştirilmek istenilen Karaçay Muhacirleri için devlet memurları bir gider tablosu çıkarmışlardır. Buna göre: 160 hane ve yaklaşık 1200 nüfustan oluşan muhacirlerin oturacakları evlerin inşası için ev başına 2000'er guruş harcanacağı bunun toplamda 320.000 guruş tutacağı, 700'er guruşla birer çift hayvan, 100'er guruşla zirai aletler ve 180'er guruşla muhtelif tohumluk zahire satın alınacağı 3 kalemin toplamı 156.800 guruş genel toplamın ise 476.800 guruş tuttuğu, bu fiyatların minumum fiyatlar olduğu, bu fiyatlardan daha düşük bir rakamla ihtiyaçların karşılanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir.[495]

Biz konumuz itibariyle Karaçay Muhacirlerine devletin yaptığı harcamaları hesap ettik. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi birinci göç dalgasıyla gelen Karaçay muhacirlerine az miktarda bir arazi yardımı dışında herhangi bir yardım yapılmadığı tam olarak bilinmemektedir. Bu sebeple biz ikinci göç dalgasıyla Anadolu'ya gelen Karaçay Muhacirlerini 750 hane kabul ederek dört kalem (ev, çift hayvanı, zirai aletler ve tohumluk ihtiyaçları) için devletin kasasından çıkması gerekli olan masrafları hesapladık. Aşağıda tabloda görüldüğü gibi sadece 750 Karaçay ailesine yapılan yardımlar bile büyük paralar tutmuştur. Bu masraf kalemlerinin diğer muhacir ve hane sayıları ile çarpılmasıyla çok astronomik rakamların ortaya çıkacağı açıktır.

[492]Erkan, a.g.t., s. 254.
[493] Kocacık,a.g.m., s. 174.
[494]1897-98 yılları arasındaki farkın büyük olmasının sebebi 1897'deki Osmanlı-Yunan Harbinin etkisidir.
[495] BOA. MKT. MHM, 530/40.

Tablo 9: Osmanlı Devleti'nin 750 hane Karaçay-Malkar Muhaciri için (ev, çift, hayvanı, Zirai aletler ve tohumluk) yaptığı tahmini masraflar:

CİNSİ	ADET FİYATI (KURUŞ)	TOPLAM (KURUŞ)
EV(HANE)	2000	1.500.000
ÇİFT HAYVANI	700	525.000
ZİRAİ ALETLER	100	750.000
TOHUMLUK	180	135.000
TOPLAM	…………………..	2.910.000

Osmanlı Hükümeti devlete büyük maliyetler getiren göç yükünün altında kalmamak için bazı tedbirler almış ve bazı kaynaklar oluşturmuştur. Bu kaynakların bir kısmı şöyle sıralanabilir: Karaköy köprüsü gelirleri, tiyatro ve konser gelirleri, kurban derisi gelirleri, zorunlu tasarruf fonu, Evkaf hazinesi gelirleri, *İskân-ı muhacirin iane pulları* uygulaması gibi gelirlerdir.[496]

I. İSKAN SONRASI YAŞANILAN SORUNLAR

Osmanlı Devleti, muhacirlerin kalıcı iskân yerlerine en güzel şekilde yerleştirilmelerini sağlamak amacıyla büyük çaba ve gayret göstermiştir. Buna rağmen zaman zaman büyük zorluklar ve sıkıntılar yaşanmıştır. Bu zorluk ve sıkıntılardan bazıları şunlardır:

1. Yerleşim yerlerinden kaynaklanan sorunlar:

Farklı bölge ve coğrafyalardan gelen muhacirlere, iskân edilmeden önce yerleştirilecekleri yer mümkün mertebe gösterilmiştir. İskân memurlarınca tespit edilen yere götürülen muhacirler yerleşim yerlerini beğenir ve yerleşmeyi kabul ederlerse kendilerine senet imzalattırılmış ve iskân işlemleri başlatılmıştır. Muhacirler iskân bölgesini beğenmedikleri takdirde ise kendilerine başka yerler gösterilmiştir.[497]

Osmanlı devlet yetkilileri muhacirleri her yere iskân etmemiş, göçmenlerin yerleştirileceği yerlerde bazı özellikler aranmıştır. Bu özellikleri şu şekilde sırayabiliriz:

- İklim şartlarının uygun olması
- Bataklık olmaması
- Su kaynaklarına yakın olması
- Sert rüzgârlara açık olmaması
- Çok nemli olmaması

[496] Mehmet Esat Sarıcaoğlu, "İskân-ı Muhâcirin İ'âne Pulları (Osmanlı Devleti'nin Göçmen Harcamalarında Uyguladığı Bir Finansman Yöntemi)" , *Osmanlı Ansiklopedisi,* C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., s. 606.
[497] Abdullah Saydam, "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)",*Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, s. 683; Habiçoğlu, a.g.e., s. 126.

- İstasyon, anayol, iskele ve ormanlara yakın olması.[498]

Kafkasya'dan gelen muhacirler genellikle yüksek, dağlık, serinlik ve yeşillik yerleri tercih etmişlerdir. Çünkü daha önce yaşadıkları coğrafi bölgeler bu özellikleri taşımaktaydı. Fakat bu vasıfları taşıyan yerleri bulmak her zaman mümkün olmamıştır. Aradıkları özellikleri bulamayan muhacirler ya gösterilen yere yerleşmemişler veya belli bir süre yaşadıktan sonra yerleşim yerini terk etmişlerdir.

Osmanlı Devleti ile Karaçay muhacirleri arasında yaşanan problemler en çok toprak (arazi) meselesinden kaynaklanmıştır. Yaşanan sorunlardan birkaçışöyledir:

1885 göçleriyle gelen Karaçaylılardan 75 hane Eskişehir'in bugünkü Köprübaşı denilen yere yerleştirilmiştir. Fakat Porsuk Çayı'nın bataklığına, sivrisineklerine ve sıtma hastalığına daha fazla dayanamamış, ölümlerin de her geçen gün artması üzerine bölgeden ayrılarak serin ve ormanlık bir yer olan Yazılıkaya denilen köye göç etmişlerdir.[499] Devlet yetkilileri her ne kadar bu durumdan hoşnut olmamışlarsa da gelişmelere çok müdahil olmamışlardır.

1905 yılı göçleriyle gelen Karaçay Muhacirlerinden 100 hane Sivrihisar'ın Erten köyüne yerleşmiştir.[500] Fakat oranın havasına ve suyuna uyum sağlayamamış ve birçok kayıp vermişlerdir. Bunun üzerine muhacirlerin bir kısmı Yalova ilinin Sultaniye denilen mevkiine bir kısmı ise Eskişehir'in Çifteler çiftliği yakınındaki Belpınar denilen yere göç etmiştir. Ancak gittikleri yerlerde de çok sıkıntılar yaşamışlardır. Yalova'ya göç eden Karaçaylılar'dan Yusuf isimli muhacir Dahiliye Nezaretine çektiği telgrafta; üç sene önce Rusya'dan gelerek Ankara'ya sevk edildiklerini, oradan "Erten" denilen yere iskân edildiklerini fakat oranın çok kötü olan su ve havasının etkisiyle uyum sağlayamayarak birkaç ay içinde aile ve eşlerinden 90'a yakın ölü verdiklerini, geleceklerinden endişe duyarak binbir meşakkatle Yalova'nın Sultaniye namındaki arazisine göç etmek zorunda kaldıklarını, şimdi ise sefil ve sergerdan bir şekilde sokak ortasında kaldıklarını, kendilerine merhamet gösterilerek bölgeye yerleştirilmelerini ve iaşe verilmesini istirhametmiştir.[501] Muhacirler içler acısı bir durumdadır ve kendilerine bir an önce yardım yapılması gerekmektedir.

Osmanlı Hükümeti toplumsal düzenin bozulacağı, yerli halkın rahatsız edileceği ve devlete yeni masraf kapısı açılacağı düşüncesiyle iskânı gerçekleşmiş muhacirlerin yeniden başka bir yere iskân edilmesine karşıdır.[502] Buna rağmen Karaçaylıların çektiği telgrafa

[498]İpek, a.g.e., s. 314.
[499] Yaşar Şancı, "Yazılıkaya Köyü", *Birleşik Kafkasya*, Yıl 1, S. 4, Eskişehir, 1995, ss. 51-54.
[500] BOA, Y.MTV, 300/114.
[501] BOA, DH.MKT, 1301/2.
[502] Paşaoğlu, a.g.t., s. 215.

kayıtsız kalmamıştır. Dahiliye Nezaretinden Ankara vilayetine bir emirname gönderilmiş, Yusuf isimli muhacirin verdiği arzuhalin araştırılması istenmiş, olayın iç yüzünün ortaya çıkarılarak; Erten beldesinin hava ve suyunun insanları orayı terke mecbur edip etmediğinin ortaya çıkarılması istenmiştir.[503] Ankara ilinden gelen cevabi yazı muhacirlerin kendi istekleriyle Erten köyüne yerleştikleri şeklindedir. Fen memurları ve doktorlar tarafından verilen raporlarda; beldenin havasının yerleşime müsait olmadığı göçmenlere söylendiği halde ısrarla oraya yerleştikleri, bunun üzerine orada ev inşasına başlandığı, evlerinin yapımı ve çift sürecek hayvan bedelleri için hazineden büyük miktarda masraf yapıldığı, tohumluk ve yemeklik zahire ve ziraatları için de kendilerine yeteri kadar yardımcı olunulduğu ifade edilerek ortaya çıkan durumun Karaçay muhacirlerinin hatalı davranışlarından kaynaklandığı belirtilmiştir.[504] Memurların verdiği rapor her ne kadar Karaçaylılar aleyhine ise de yine hükümet yetkilileri olaya bigâne kalmamış ve Yalova'ya göç eden muhacirlere yardımcı olmuştur.

Erten köyündeki muhacirlerden 36 hanede bulunan 138 nüfus, Yalova'ya göç eden muhacirler gibi beldenin havası ve suyunun uygunsuzluğu sebebiyle Çifteler çiftliğine bağlı sulak bir yer olan Belpınar denilen yere yerleşmek istemişlerdir.[505] Kendilerine Çiftlik müdürü büyük bir kolaylık göstermiştir. Belpınar'a gelen Karaçay muhacirleri ilk zamanlarda çok zor durumda kalmıştır. Büyük bir kısmı hasta durumdadır. Açlık ve barınma sorunu yaşamaktadırlar. Onları bu zor durumlarından kurtarmak için çiftlik idaresi tarafından nüfus başına birer kile buğday verilmiştir. Fakat bu yardım yeterli olmayınca muhacirler Ahmed oğlu Bekir aracılığıyla açlıktan yok olma derecesine geldiklerini söyleyerek münasip miktarda yemeklik buğday, ziraî faaliyetlerde kullanmak amacıyla yeterli derecede tohumluk ve Belpınar civarından yeterli miktarda ziraata uygun arazi verilmesini istirham etmişlerdir.[506] Karaçay muhacirleri bu isteklerine büyük çabalar neticesinde ulaşmışlardır.

Karaçay Muhacirlerin yerleşim yerleriyle ilgili karşılaştıkları bir başka sıkıntıda şudur: Devletin Karaçaylıları yerleştirdiği veya Karaçayların kendi arzularıyla yerleştikleri topraklar zaman içerisinde yetersiz gelmeye başlamıştır; çünkü evlilikler neticesi yeni aileler oluşmuş, nüfus her geçen gün artmış, paylaşılan araziler yetersiz gelmeye başlamıştır. Bunun üzerine buradaki insanlar yeni yer arayışlarına başlamıştır. Örneğin Karaçay köylerinde ikamet eden ve ekonomik sıkıntı yaşayan bir kısım aile 1960'lı yıllardan itibaren "yeni arazi dağıtımı olacak" haberi üzerine Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinin Acı Yaylası (Yeşilköy)'na göç

---

[503] BOA, DH.MKT, 1301/2.
[504] BOA, DH.MKT, 2841/97.
[505] BOA, DH.MKT, 1301.
[506] BOA, DH.MKT, 1301/2; Açık, a.g.m., s. 200; Belgenin orjinali için bkz. Ek 12.

etmişler.[507] Fakat uzun bir süre bu köyde kalmalarına rağmen toprak dağıtımı bir türlü gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine köyün büyük kısmı ekonomik sıkıntılardan dolayı Yeşilköy'den ayrılarak Eskişehir'e göç etmiştir. Köyde arazi dağıtımı ise yaklaşık 45 yıl sonra mümkün olmuştur.

2. Muhacirler ve yerli halk arasındaki sorunlar

Muhacirlerin iskânı sırasında yaşanan problemlerden biri de muhacirler ile yerli halk arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlıkların en büyük nedeni, muhacirler nedeniyle yerli halkın arazilerinin küçülmesi, tapulu arazilerinin muhacirler tarafından kullanılmasından şikayetçi olmalarıdır.[508] Muhacirlerin yerli ahalinin ekili arazilerine, hayvanlarına zarar vermesi, bazı yerli halkın da muhacirleri hor görmesi, onlara verilen arazilere göz dikmesi anlaşmazlıkların başlıca sebepleridir.

Konya'ya gelen Karaçay muhacirlerden bir kısmı kendilerine gösterilen Başhöyük mevkiini beğenmeyerek buradan firar etmişlerdir.[509] Yaklaşık 140 hanede 1000 kişiden fazla nüfus Afyon ilinin Aziziye kasabasının Kilise yaylasında bölge halkına ait olan yayla evlerine izinsizce yerleşmişlerdir. Bu durum muhacirler ve bölge halkı arasında büyük bir krize neden olmuştur. Hükümet bu meseleyi büyük çabalar neticesinde muhacirlerin bölge halkının arazi ve evlerine zarar vermemek şartıyla Hüdavendigar vilâyeti sınırlarında uygun bir yere iskân edilmesi, Hüdavendigar ve Konya'da iskân edilmiş olanların da firarlarına izin verilmeyerek yerlerinde kalmaları şartıyla kabul etmiştir.[510]Problem bu şekilde çözülmeye çalışılmış ancak sıkıntılar tam olarak giderilememiştir.

3. Muhacirlerin devleti zarara uğratmalarından kaynaklanan sorunlar

Göçmenlerden bazıları iskân edildikleri yörelerdeki devlete ve yöre halkına ait ormanlara, meralara zarar vermişlerdir. Kereste ve odun temin etmenin yanında kendilerine tahsis edilen arazileri büyütmek ve tarla açmak amacıyla ormanlan tahrip etmişlerdir.

Bu şekilde davranmaları hem yöre halkını hem de devleti maddi kayıplara uğratmıştır. Örneğin Karaçay muhacirlerinin bir kısmı Eskişehir ili Çifteler Çiftliğine yakın bir yerde bulunan ve yerli halka ait olan 4 köyün otlak ve yaylak mekânı olan Belpınar adlı yere yerleşmek istemiştir. Bu davranış devlet görevlilerince endişe ile karşılanmıştır. Çünkü Belpınar, Kadı Kuyusu, İhsaniye ve Çifteler Karyelerinin 200.000 dönüm civarındaki tarlanın ve bunlara bağlı sekiz ağılın sulak ve merası durumundadır. Bölgedeki nüfus değişimleri

---

[507] Yeşilköy'e Eskişehir'in Yazılıkaya, Ertuğrul, Akhisar, Gökçeyayla köylerinden, Afyon'un Doğlat köyünden Karaçaylılar göç etmiştir.
[508] Kocacık, a.g.m., s. 176.
[509] BOA, A.MKT. MHM, 529/75.
[510]BOA, A.MKT. MHM, 529/75.

ekonomik kayıplara ve toplumsal huzursuzluğa sebebiyet verebilir. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin aksaması hem köylülerin gelir kaybına hem de onlardan *öşür* ve *ağnam* vergisi alan devletin zararına olacaktır. Bu gibi sebeplerle muhacirlerin bir an önce göç ettikleri Erten'e gitmeleri veya üçer beşer hane köylere dağıtılması düşünülmüştür. Yapılan teklifi kabul etmeleri durumunda eşya, aile ve geçici olarak yapılan kulübelerin ücretsiz bir şekilde taşınacağı söylenmiştir. Fakat bu teklifler Karaçay muhacirleri tarafından Belpınar suyundan (Sakarya Nehri) hoşlandıkları, buradan vazgeçmelerinin mümkün olmadığı, şayet zor kullanılırsa son nefeslerine kadar mücadele edecekleri cevabıyla kabul edilmemiştir. Erten köyüne gönderilmeleri için Ankara ve Sivrihisar'dan yeterli miktarda jandarma kuvveti gelmesine rağmen gönderilmeleri mümkün olmamıştır. Muhacirlere eğer Erten'e geri dönmezlerse Erten'deki ev ve arazilerinin alınacağı söylenmiş olmasına rağmen muhacirler geri adım atmamışlardır. Ankara valiliği muhacirleri Erten'e geri getirmenin mümkün olmadığı kanaatine varınca Dahiliye Nezaretine bir yazı ile muhacirlerin Belpınar'a yerleştirilmelerinin daha uygun olduğunu bildirmiştir.

Çifteler Çiftliği Müdüriyeti'nin fi 13 Mayıs 1325 tarih ve 87 numaralı tahrirâtı suretidir.

Sivrihisar Kazasının Erten mevki'inde iskân edilmiş iken geçen sene bile mezuniyet çiftlik dâhilindeki Belpınar mevki'ine gelerek ikame etmiş olan Karaçay muhacirlerinin oturdukları mahal civarındaki dört karye hayvanatının suvar mahalli olmak hasebiyle orada iskânları gayr-ı caiz bulunduğu makama-ı aliyeyse arz edilerek muhacirin-i merhumenin evvelce iskân edildikleri Erten mevki'ine sevkleri için Ankara ve Sivrihisar'dan miktar-ı kafi jandarma ve memurin-i mahsus geldiği halde sevkleri mümkün olamamış ve ahiren Çiftli kat-ı Askeriye Nezareti'nden şeref-varide olan emirnamede muhacirin-i merhumenin çiftlik dahilindeki karyelere taksimiyle iskânları emir buyurulmağla keyfiyet kendilerine tebliğ kılınmış ise de buna da razı olmayarak her halde oturdukları Belpınar mevki'inde iskânlarının icrasını ifade ile inadlarında ısrar eylemiş oldukları ve mahall-i mezkûr ise salifü'l-arz dört karyenin ve ale'l-husus Kadıkapu karyesinin suvar ve yayla mahalli olması hasebiyle her vakit münazaa eksik olmadığı ve birkaç gün akdem mezkûr Kadıkapusu ahalisinden yaylaya çıkan yüz kişiye karşı gelerek çeşmeden hayvanlarını sulatdırmayacaklarını ve oralarda otlatdırmayacaklarını ifade eylediklerinden verilen ma'lûmat üzerine bizzat Belpınar mevki'ine giderek muhacirin-i merkumuna vesaya-yı lazıme icrasıyla mehma-emken telif-i beyn edilmiş ise de muhacirin-i merkumun orada kaldıkca münazaa ve mudarebe eksik olmayacağı ve hafazanallah başkaca fenalık vuku'u dahi me'mul bulunduğu cihetle bunlar hakkında ne yapılmak lazım ise şimdiden icrasıyla atiyen zuhur edecek mes'uliyetden vikâye buyurulmaklığımızı temenni eylerim. Ol babda.

Eskişehir Kaymakamlığı[511]

4. Muhacirlerin uyum sorunundan kaynaklanan sorunlar

Kafkas Muhacirlerinin yaşadıkları sıkıntılardan biri de uyum sorunudur. Farklı bir coğrafyadan gelen göçmenler yeni bölge şartlarına uyum sağlamakta zorlanmıştır.

[511] BOA, DH.MKT, 1301/2.

Göçmenlerin birkısmı tarımdan hiç anlamamaktadır. Birkısım göçmen ise bildiği tarım yöntemlerini gerek araç-gereç eksikliği gerekse verilen arazilerin verimsizliği gibi sebeplerle uygulayamamıştır. Hayatları yüksek ve dağlık yerlerde geçen ve hayvancılıkla geçimlerini temin eden Karaçaylıların büyük kısmı Anadolu'da iskân edildikleri ovalık, bataklık, iklimi sıcak yerlerde çok sıkıntılar çekmiş ve can kayıpları yaşamıştır.

Karaçaylılar Anadolu'da dil açısından çok fazla bir sıkıntı yaşamamıştır. Çünkü konuştukları dil tipik bir Kıpçak Türkçesi olduğundan birçok kelime Anadolu Türkçesi'ne yakındır. Bu sebeple kısa süre içerisinde bölge halkı ve devlet görevlileriyle iletişim kurmayı başarabilmişlerdir. Fakat örf, adet ve kültürel farklılıklar zaman zaman sıkıntılar yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Örneğin: Kafkas kültürüne sahip olan ve misafire büyük değer veren Karaçaylılar önce "Hoş geldiniz" deyip yemek yedirilip sonra da para istenmesini yani lokantaları çok yadırgamışlar. Misafirden veya herhangi bir yolcudan yemek için para alınması, sıradan bir yolcu için bile rahatlıkla bir kuzu kesen Karaçaylılar tarafından ayıplanmıştır. Sebze yeme alışkanlığı olmayan Karaçaylılar kendilerine verilen domates, biber, patlıcan gibi sebzeleri veya zeytin gibi alışık olmadıkları ürünleri yememişler, gizlice çöpe atmışlardır. Şehir merkezinde sabahın erken saatlerinde boza satan satıcıların "Bozaaa.. sıcak boozaa.." diye yüksek sesle bağırmalarını garipseyen Karaçaylılar her defasında yataklarından fırlayıp ellerinde kamalarla imdada koşmuşlardır.[512]Kafkasya'da uzun yıllar Ruslarla mücadele eden, silahı hayatlarının ayrılmaz bir parçası durumuna getiren muhacirler aynı alışkanlığı Anadolu'da da devam ettirmek istemişler, en küçük bir kavgada hemen silahlarına sarılmışlar, devlet otoritesini bazen kabullenmek istememişlerdir.

5. Devlet görevlilerinden kaynaklanan sorunlar

Muhacirlerin karşılaştıkları sorunlardan biri de Osmanlı Devlet görevlilerinin davranışları ve uygulamalarından kaynaklanan problemlerdir. Görevlerini çok düzgün yapan, kanunlara harfiyen uyan, göçmenlerin psikolojik durumlarını göz önünde tutarak son derece babacan davranan görevlilerin yanında, rüşvetle iş yapan, zimmetine para geçiren, göçmenlere sert ve acımasızca davranan, muhacirlerin hakkı olan az miktardaki yevmiyelere bile göz diken memurlar vardır. Bu kişilerin yanlış uygulamaları göçmenler üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur.

İskân konusunda yaşanılan sıkıntıları ve çözüm yollarını Amasya Mutasarrıfı Abdülhamid Ziyaeddin Bey18 Şubat 1864 tarihinde *Muhacirin Komisyonuna* gönderdiği raporda çok çarpıcı bir şekilde anlatmıştır:

> *"Göçmenler, buraya geldiklerinde idari görevlilerce kendilerine müşfikane davranılmamıştır. Kaza müdürleri başta olmak üzere memurların çoğu liyakat ve*

[512] Bağcı, a.g.m., ss. 17-19.

hamiyetten yoksundurlar. Bu görevlilerin çoğu çok az bir maaşa çalışmayı kabul edip göreve başlamışlar, fakat daha sonra kaza meclisi üyeleriyle anlaşıp her şeyden çalmaya başlamışlardır. Ölenleri gizleyerek yevmiyelerini kendileri almaktadırlar, nakliye ve iskan masraflarını abartılı ve fazla göstererek fazlalığı ceplerine atmaktadırlar. Maaşsız çalışan müdürlerin yolsuzlukları daha büyüktür. Müdürler çalma çırpma ile uğraştıklarından göçmenlerin problemleriyle ilgilenmemektedirler.....'[513]diyerek olayı özetlemiştir.

Devlet görevlilerinin yaptıkları yolsuzlukları gösteren çarpıcı bir örnek Sivrihisar kazasında Karaçay muhacirleri ile ilgilidir. Ankara vilayetine bağlı Sivrihisar kazasında iskân edilen Karaçay göçmenlerine verilen tohumluk zahire ihalesinde, Ramazan ayında dağıtılan pirincin ve günlük olarak Karaçay göçmenlerine verilen ekmeklerin satın alınmasında kaza kaymakamı ve memurların suistimalleri olduğu, rüşvet aldıkları tespit edilmiştir. Bununla ilgili şikayetler olunca *Muhacirin Komisyonunca* soruşturma açılması, olayın araştırılması istenmiştir:

Dahiliye Nezaret-i Celilesi Canib-i Valası'na
Devletlü efendim hazretleri,
Ankara Vilayeti'ne mülhak Sivrihisar Kazası dâhilinde iskân olunan Karaçay muhacirlerine verilen tohumluk zehairin münakasasında ve geçen sene Ramazan-ı şerifde ita edilen pirincin mübayaa ve yevmi verilen nan-ı azizin iştirasında kaza-i mezkur kaymakamının memurin-i mahalliyeden bazılarının iştirak ve delaletiyle suistimalat ve irtikabat vuku'a getirdiği komisyon-ı alice haber alınması üzerine bi'l-muhabere vilayet-i müşarünileyhadan bu kere cevaben alınan tahriratda husasat-ı mezkurenin bi't-tahkik tebeyyün etmesine mebni kaymakam-ı mumaileyhin taht-ı muhakemeye alınması için irâde-i seniyye-i hazret-i Padişahî istihsali zımnında ol babdaki evrak-ı tahkikiyenin nezaret-i celile-i asafanelerine irsal kılındığı anlaşılmağla ol babda muamele-i mukteziyenin ifa ve neticesinin inba olunması hususuna himem-i celile-i asafaneleri şayan buyurulmak babında emr u ferman hazret-i men lehü'lemrindir.
Fi 27 Şevval sene [1]325 ve fi 20 Teşrin-i sani sene [1]323
Muhacirin Komisyon-ı Alisi
Birinci Katib-i Sani-i Hazret-i Şehriyari
İzzet[514]

İskân işlerinin uzun sürmesi, bazı muhacirlerin beklentilerinin karşılanamaması, devlet görevlerinin ihmalleri göçmenler üzerinde büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur. Bu durum göçmenlerin tekrar Kafkasya'ya dönmek istemelerine neden olmuştur. Muhacirlerin, Rusya'ya geri dönmek istemeleri Osmanlı yönetimini ciddî şekilde endişelendirmiştir. Çünkü böyle bir durum Osmanlı Devleti'nin içte ve dışta itibar kaybetmesine sebebiyet verecektir. Afyonkarahisar'ın Aziziye kazasının Kilise köyüne yerleşmek isteyen Karaçay Muhacirlerinden 177 hanede bulunan 1200 civarında nüfus zorla eski iskân yerleri Konya'ya tekrar yerleştirilmek istenince Rusya'ya dönmek istemişlerdir. Bu olay aşağıdaki belgede kısaca şu şekilde anlatılmaktadır:

[513] Saydam, *Kırım ve Kafkasya Göçleri*, s. 141. Bkz. Ayrıntılı ss. 139-147.
[514] BOA, DH. MKT, 1170/94. Belgenin orjinali için bkz. Ek 13.

“.....Karaçay muhacirleri mezkûr Kilise Yaylası’na iskân edilmeyecek iseler memleketleri olan Rusya’ya avdet etmek üzere pasaportlarının iadesini katiyen talep eylemelerine mebni keyfiyet tekrar komisyonu alice arz ve izbar edilmiş ise de henüz emri cevab-ı şeref telakki olunmak ve muhacirin merkume kendilerine Karahisar ve Kütahya sancakları dâhilinde arazi münasip irae edildikten sonra kendi kendilerine Kilise Yaylasında kalacaklarını ihbaren ifade eylemelerine mebni bu ifadei ahireleri dahi paşayı muma ileyh tarafından komisyon aliye arz edilmiştir[515]”.

Sıkıntıların gün geçtikçe artması ve büyümesi üzerine sorunları çözmek, muhacirlerin mutlu ve huzurlu bir hayat yaşamasını sağlamak amacıyla Osmanlı Devleti, 17 Kasım 1864 tarihindeAbdülhamid Ziyaeddin Bey’in raporunu da dikkate alarak iskân sorununun güzel bir şekilde çözülmesi için bir talimatname hazırlatarak Anadolu’nun farklı bölgelerinde “İskânı Muhacirin memuru” olarak gönderilen görevlilere vermiştir.[516]

Daha sonraki dönemlerde de göçmenlerin yerleştirilmeleri sırasında ortaya çıkan problemleri ortadan kaldırmak, göçmenlere yapılacak yardımları daha sağlıklı bir duruma getirmek için yeni talimatnameler hazırlanarak yetkili kişilere verilmiştir.

6. Evlerin zamanında teslim edilmemesinden kaynaklanan sorunlar

Yaşanılan sıkıntılardan biri de muhacirler için yapılan evlerin standartlara uygun yapılmaması, zamanında teslim edilmemesi, teslim edilen evlerin birçok eksiği olması ve çok kısa bir süre sonra tamirat ve tadilata ihtiyaç duyulması göçmenler arasında huzursuzluğa ve sıkıntılara neden olmuştur. Muhacirlerin sıkıntılarını yetkililere aktarmaları üzerine hükümet yetkilileri konu ile ilgili çözüm yolları üretmeye ve eksikliklerin giderilmesine çaba sarfetmişlerdir. Böyle bir sıkıntıyı Afyonkarahisar Ketendere mevkiine kendilerine 140 adet ev yapılarak iskân edilmek istenen Karaçay Muhacirleri de yaşamışlardır:

Muhacirin Daireyi Umumiye Riyaseti

Karahisarın Aziziye kazasında mütemekkin Cemil imzasıyla muhacirini komisyon alisi’ne i’ta kılınan ihbarnamede Kıtandere mevkiinde Karaçay muhacirleri için inşa edilmekte olan mesakının birçok nevakısı olmakla beraber ikmal edilmezden mukaddem muhtaç tamir bir hale gelmiş olduğu beyan edilmekte olduğuna ve o babdaki nevakısı vilayetce masadak bulunduğundan mukaddime mezkur komisyon aliyece icra kılınan vesaye mucibince iktızayı halin serian ifa ve inbası hususunun Hüdavendigar vilayetine işari menut mesaideten aliyei nezaret panahileridir ol babda emri ferman hazreti menlehul emrindir. Fi 7 sene 1324[517]

İ. MUHACİRLERİN İSKÂN YERLERİNE SEVK EDİLMESİ

Farklı bölgelerden gelen göçmenler İstanbul, Samsun, Trabzon, İzmit vb. şehirlerde belli bir süre misafir edildikten sonra şartların oluşması ve hazırlıkların tamamlanmasıyla daimî iskân bölgelerine gönderilmiştir. Muhacirin Komisyonu vasıtasıyla önce illerde

---

[515] BOA, A.MKT.MHM, 529/75-7.
[516] Saydam, a.g.e., s. 143, Bkz. Talimatnamenin ayrıntılarına, ss. 143-146.
[517] BOA, DH.MKT, 1284/88.

yerleşmeye uygun yerler, boş araziler tespit edilmiş sonra göçmenler yerleşim yerlerine gönderilmiştir. Muhacir Komisyonunun il ve ilçelerde bulunan görevlileri de göçmenlerin her türlü iskân ve sair ihtiyaçlarıyla ilgilenmiştir.

Muhacirler, daimî iskân bölgeleri olan vilayetlerde bulunan memurlar aracılığıyla uygun köy ve kasabalara beşer onar hane şeklinde dağıtılmış, toprakları verimli olan boş yerlere de göçmenler için yeni köyler kurulmuştur.[518] Boş arsa ve uygun arazi bulunan hemen her ile göçmen yerleştirilmiştir. Anadolu'da Karaçay göçmenlerin en yoğun olarak yerleştirildikleri iller Konya, Eskişehir, Amasya, Tokat, Kayseri, Ankara, Sivas ve Bursa'dır.

Göçmenler kalıcı iskân yerlerine gönderilirken yolda herhangi bir sıkıntı yaşamamaları için çok dikkat edilmiş, bu konuyla ilgili bir talimatname çıkarılmıştır. *Muhacir Talimatnamesine* göre, göçmenler geçici ikamet yerlerinden kalıcı iskân yerlerine sevk edilirken dikkat edilecek hususlar aşağıdaki şekildedir:

> *1.İskân edilmek üzere bir bölgeye sevk olunacak göçmenlerin miktarı, hareket günleri, iskân bölgelerine kaç günde varabilecekleri herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için beş on gün önceden mahalli komisyonlara bildirilecektir.*
>
> *2.Göçmenler 100 ve daha fazla haneden müteşekkil kafileler halinde yola çıkarılacak, yolda huzur ve refahlarının temini için kafilelere birer memur eşlik edecektir. Ayrıca göçmenlerin geçecekleri güzergâhta bulunan köy ve kasabalara yiyecek gönderilecek diğer taraftan göçmenlerin huzur ve refahlarının sağlanması hususunda nizamiye askeri ve yardımsever ahaliden de faydalanılacaktır.*
>
> *3.Göçmenlerin iskân bölgelerine gelişlerinde iskân komisyonları ve şubeleri vasıtasıyla isim, şöhret, memleket, cinsiyet ve sanatlarını belirten bir kıta defteri tanzim edilecek ve muhacirlerin yerleştirme işlemleri bitince durum bir raporla birlikte İstanbul Muhacirin Komisyonu'na bildirilecektir.*
>
> *4. Göçmenlerin sevkleri esnasında yolculuk yapamayacak derece'de hasta olanlar, iyileştikten sonra gönderilmek üzere refakatçileriyle birlikte alıkonulacaktır. Sağlıklarına kavuştukları zaman ailelerini bulmakta zorluk çekmemeleri için kendilerine mahalli idareler tarafından resmi mühürlü pusula verilecektir. Bu pusulalarda hastanın aile efradının bindiği vapur, sevk olunduğu vilayet belirtilecektir. Hasta göçmenler iyileştiklerinde bu pusulayla ailelerinin yanlarına gönderileceklerdir.*
>
> *5.Sevk bölgelerine gelen göçmenler, komisyonlar ve şubeleri vasıtasıyla derhal korumaya alınarak temin edilen araba ve hayvanlarla iskân edilecekleri kazalara gönderileceklerdir. Kazalara gelen göçmenler, iskân yerlerinin tespit edilip meskenlerinin inşası bitinceye kadar, 10 haneye bir göçmen ailesi düşecek şekilde merkez köylere dağıtılacaklardır.*
>
> *6.Göçmenler, meskenleri inşa edilinceye kadar yerli ahaliye misafir olacaklardır. Kış mevsimine kadar köy ve kasabaların çevresindeki boş, miri, metruk ve mevkuf araziden muhacirlere toprak verilecek ve meskenleri inşa edilmiş olacaktır. İnşaatlarda ve kereste taşımacılığında muhacirler istihdam edilmek ve yerli ahalinin daha fazla yardımını almak suretiyle muhacir evlerinin inşaat maliyetinin düşürülmesine çalışılacaktır.*

---

[518] Ağanoğlu, a.g.e., s. 175.

7.İnşa edilen meskenlere yerleştirilen göçmenler, zirai araç-gereç ve sair ihtiyaçlarına sahip oluncaya kadar, ortakçılık ve amele olarak çalıştırılacaktır. Ayrıca, hali vakti yerinde olan yerli ahalinin yardımlarıyla göçmenlerin ihtiyaçları giderilmeye çalışılacaktır. Diğer taraftan öküz, tohumluk gibi zirai araç ve gereçler verilecek ve tarlalar bir defaya mahsus olmak üzere yerli ahali tarafından sürülüp ekilecektir. Böylece göçmenler kısa süre içinde üretici hale getirilecek ve hazine ağır masraflardan kurtulmuş olacaktır. Öte yandan; göçmenlere, öküz, tohumluk ve sair malzemelerin verilmesi zamanında, ziraatle meşgul olacak her haneye bir çift öküz, bir saban ve araba kullanmaya elverişli yerlerde bir araba verilecektir. Ancak göçmenlere verilecek malzemelerin tutarı 1000 lirayı geçmeyecektir.

8. Göçmenlerin ayrı köy kurması hal ve imkân açısından müsait olmadığından sanatkârlar dışındaki göçmenler, her köyün genişlik ve tahammülüne göre iki ile dört haneye kadar köylere dağıtılılacak ve kendilerine, mevcut boş araziden talimatın ilgili maddesine göre toprak verilip ziraat yapmaları sağlanacaktır. Bu karara uymayıp topluca iskân edilmek isteyenlerin yevmiyesi ise kesilecektir. Köy ve kasabalara gönderilen göçmenler, söz konusu yerlere sığmadıkları takdirde çevredeki hali, mevkuf arazilerin elverişli yerlerine yerleştirileceklerdir. Yeni bir köy kurmak gerektiği takdirde mutlaka sulu, ormanlara yakın ve mümkün mertebe yüksek ve arızalı tepeler civarında kurulmasına gayret sarf edilecektir. Harap ve yıkılmış olan köylerin arazileri tespit ve tahkik edilerek toprağın verimliliğine göre 20 dönümden 60 dönüme kadar arazi verilecektir. Orman sahaları ile kurak bölgelere göçmen yerleştirilmeyecektir.

9.Göçmenlerden esnaf ve sanatkâr olanlar, mesleklerini icra edebilmeleri için şehir ve kasabalara yerleştirileceklerdir. Öte yandan, hali vakti yerinde olanlar şehirde ikamet edebileceklerdir.

10.Akrabası bulunan göçmenlerin mümkün mertebe bir yerde yerleştirilmeleri ve mücavir köylerde boş kalan yerlere başka bölgelerden göçmen getirilerek iskân edilmeleri sağlanacaktır. Ayrıca parçalanmış ailelerin birleştirilmesine çalışılacaktır. Kendi rızalarıyla bulundukları yerde kalanlara uygun bir iş bulunup çalıştırılacaklardır. Diğer taraftan ise güce muktedir göçmenler, komisyon ve mahalli idare memurları vasıtasıyla resmi dairelerde çalıştırılacaklardır. Sanat erbabı ustalar, kalfalar, çıraklar ve hocaların şehir ve kasabalarda iş ve güç sahibi olması sağlanacaktır.

11.İskân edilen muhacirlerin, aileleriyle birlikte başka bir yere göçmelerine izin verilmeyecektir. İş ve ticaret maksadıyla gidecek olanlara, durumları tahkik edildikten sonra, mürur tezkiresi verilecektir. Tezkiresiz olanların seyahat etmelerine izin verilmeyecektir. Ailesi ile beraber gitmiş olanlar uğradıkları yerden geri çevrilecektir. Netice itibarıyla muhacirler, bir yere yerleştirildikten sonra ticari maksatla istedikleri yere gitmekte serbest olup, hanelerini nakletmeleri yasaklanmıştır.[519]

J. GÖÇMEN İSKÂN BİRİMLERİNİN KURULMASI

1.Göçmen Köyleri

Göçmenlerin yerleştirilecekleri yerleşim yerleri tespit edilirken iklim şartlarının uygun olması, bataklık olmaması, akarsu civarında bulunması, sert rüzgarlara açık, rutubetli ve çukur bölgeler olmaması, anayol, istasyon, iskele ve ormanlara yakın olması, mümkün mertebe engebeli tepeler üzerinde kurulması, kurak bölgelere ve orman sahalarına

[519] İpek, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, ss. 159-161.

yerleştirilmemesi gibi kararlar ilke olarak benimsenmiştir. [520] Yine göçmenler, havası güzel, suyu bol, ziraat yapmaya elverişli yerlerde iskân edilecektir. Her aileye yeterli miktarda arazi ve mera (otlak) tahsis edilecektir.

Alınan kararlar doğrultusunda kurulan göçmen köylerinde ciddî bir sıkıntı yaşanmazken yeteri kadar hassas davranılmayarak kurulan köylerde ise büyük acılar ve üzüntüler yaşanmış, hatta çok miktarda can kaybı olmuştur. Örneğin Karaçay Türklerinden bir grup ulaşım açısından elverişli bir yer olan Konya ilinin o dönem bir köy olan Sarayönü tren hattına yakın Başhöyük mevkiine yerleştirilmiştir.[521] Ulaşım, tarım ve hayvancılık açısından elverişli bir yer olan Başhöyük mevkii çok kısa bir süre içerisinde gelişerek bir kasaba haline gelmiş, insanlar uzun yıllar asgari ihtiyaçlarını kolayca karşılayarak sıkıntısız bir şekilde hayatlarını idame ettirmişlerdir.

Aynı tarihlerde Türkiye'ye gelen bir başka Karaçay göçmen grubu ise Sivrihisar'ın Erten denilen mevkiine yerleştirilmiştir.[522] Fakat oranın çok kötü olan su ve havasına uyum sağlayamayarak birkaç ay içinde 90'a yakın kayıp vermeleri üzerine çok zor durumda kalmışlar ve değişik yerlere göç etmek mecburiyetinde kalmışlardır.[523] 1905'li yıllarda 100 hane olarak yerleştirildikleri Erten'de bugün Karaçaylardan hiç kimse kalmamıştır.

2. Köy Planları

Osmanlı Devleti göçmenlere yapılacak yeni yerleşim yerlerinin bir plan dâhilinde yapılması hususuna çok önem vermiş, bu konuda çok titiz davranarak nafia (bayındırlık) mühendislerini görevlendirmiştir. Ayrıca göçmenlerin yerleştirilmesi için kurulan komisyonlar yeni köylerin yapılmasından da sorumlu tutulmuştur. Komisyonlar, bunun için krokiler hazırlamıştır. Bu krokiler 1/10.000 veyahut 1/20.000 oranında olacaktır. Hazırlanan krokilerde köy merası içinde bulunan koru, meşelik gibi ormanla ilgili ne varsa gösterilecektir.[524]

Devlet tarafından yapılan evlerde bölge farklılıkları ve göçmenlerin sosyal şartları pek dikkate alınmamış, yapılan evler tek tip olarak yapılmıştır. Devlet yapılacak yeni köylerin bu planlara uygun yapılmasını istemiştir. Devlet yardımı almadan ev yapanlara da bu plana uyma zorunluluğu getirilmiştir.

---

[520] İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, s. 314.
[521] BOA, A.MKT.MHM, 529/75.
[522] BOA, Y.MTV, 300/114.
[523] BOA, DH.MKT, 1301/2.
[524] Fuat Dündar, "Balkan Savaşı Sonrasında Kurulmaya Çalışan Muhacir Köyleri", *Toplumsal Tarih*, C. 14, S. 82, 2000, s. 52.

Köylerde göçmenlere yönelik yapılan evler genellikle "U" şeklinde yapılmıştır. Köy meydanını ortada kalan boş kısım oluşturmuştur.[525] Yapılan evler İslam mahalle anlayışına göre inşa edilmiştir. Buna göre köy meydanında bir cami, okul, dükkânlar, çarşı, pazar yeri ve çeşme etrafında ise evler oluşturulmuştur.[526]

Alınan kararlara tam olarak riayet edilmediğinden vilayetlere zaman zaman uyarı yazıları gönderilmiştir. *Şura-yı Devlette* alınan kararlara aykırı bir şekilde göçmen köylerindeki evlerin kullanışsız, dayanıksız, intizamsız ve dar yapıldığı, köyler için çok elzem olan köy meydanlarının bırakılmadığı ifade edilmiştir. Ana caddelerin ve şehirlerden gelecek yolların genişliğinin 20 metreyi bulması istenmiştir. Ayrıca kurulacak köylerin ve yapılacak evlerin ne şekil ve tarzda yapılması gerektiğini gösteren iki parça harita ve resim gönderilmiştir. Bu konuyla ilgili gönderilen talimatlardan biri aşağıdaki gibidir:

> *Hüdavendigar Vilayet-i Celilesine*
> *Dâhil-i vilayetde teşkil edilen muhacir köylerinin haneleri hıfz-ı sıhhate mugayir ve dayanıksız ve katları dahi gayet dar ve intizamsız yapılmakda ve köylerce elzem bulunan meydanlar bırakılmamakda olduğundan bahsile ba'dema teşkil edilecek karyelerin ve inşa kılınacak hanelerin ne şekil ve suretde yapılması lazım geleceğine dair tanzim etdirilen iki kıt'a harita ve resmin birer nüshasının irsal kılındığı beyanıyla istifsar-ı muameleyi havi varid olan tahrirat-ı Aliyye-i daverileri Şura-yı Devlet'e lede'l-havale mezkur harita ve resimlere tatbikan karyelerin tesis ve teşkili ve teferruatıyla ebniyesine aid taksimatın icrası fenne muvafık olduğu gibi birinci derece caddelerle şehirlerden gelecek yollar arzının yirmi metreye iblağı ve karye meydanının dahi tevsi'i icab edeceği anlaşılmış olduğundan tesisat ve inşaatın ba'dema şu tarifata ve mezkûr harita ve resme tevfikan icrası hususunun savb-ı ali-i daverilerine iş'arı Dahiliye Dairesi'nden kaleme alınıp sureti ba buyruldu-yı ali tevdi' buyurulan mazbatada gösterilmiş ve mezkur resim ve harita leffen irsal kılınmış olmağla ber muceb-i irade-i aliyye mucebince iktizasının ifasına himem-i aliyye-i asafaneleri derkar buyurulmak babında.*
> *Fi 9 Şevval sene 1308 ve fi 6 Mayıs sene [1]307 / [18 Mayıs 1891]*[527]

3. Köy İsimleri

Evlerin yapılıp göçmenlerin yerleştirilme işlemleri bitirildikten sonra kurulan köy ya da mahallelere yeni isimler verilmiştir. Bu isimler bağlı olunan ilin vergi memurlarına iletilmiş, sonra da gazetelerde ilan edilmiştir. [528] Verilen isimler genellikle Osmanlı hanedanına mensup kişilerin, göçmenlerin geldikleri veya iskân edildikleri yerlerin isimlerinden oluşmuştur.[529]

Göç olaylarının büyük kısmı Sultan II. Abdülhamid döneminde gerçekleştiğinden ve göçmenlere gösterdiği yakın ilgi ve alakadan dolayı birçok köye onun ismi verilmiştir. İsmine

---

[525] Kocacık, a.g. m., ss. 170-171.
[526]Dündar, a.g.e., s. 53.
[527] BOA, DH.MKT, 1833/109.
[528] Kocacık, a.g. m., s. 170.
[529] İpek, a.g.e., s. 326.

izafeten verilen *Hamidiye, Hamidul-asar, Bünyan-i hamid, Zafer-i hamidî, Hamid, İhsan-i hamid v.b.* isimlerden bir kısmı İkinci Meşrutiyet devrinde popüler olan *Meşrutiyet* ve *Hürriyet* gibi isimlerle değiştirilmiştir.[530]

K. GÖÇLERİN SONUÇLARI

Göçlerin dinî, siyasî, iktisadî, sosyal, kültürel, demografik birçok sonucu vardır. Bu sonuçların hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunmaktadır.

Genel itibariyle göçler hangi amaçla yapılıyorsa neticeside aynı şekilde sonuçlanmıştır. Siyasî nedenlerle yapılan göçlerin sonucu siyasî, ekonomik veya dini nedenlerle yapılan göçlerin sonuçları da dinî veya ekonomik olmuştur.[531] Rusların dini baskılarından kurtulmak ve daha iyi ekonomik imkanlara sahip olmak amacıyla göç eden Karaçay Türklerinin bu amaçlarına ulaşmaları veya Bulgarların siyasî baskılarından bunalan soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etmeleriyle rahata kavuşmaları buna örnek olarak verilebilir.

Göçler sonucunda toplumlar birbirleriyle tanışırlar, ilişkiler kurarlar ve kültürlerini tanıtma imkânını elde ederler. Çünkü göç, kültür değişmelerinin ana sebebidir. Yerli halk ile göçmenlerin birarada yaşayabilmeleri için birbirlerine karşı tahammüllü, hoşgörülü olmaları, herkesin kendi konumunda kabul edilmesi gerektiğini anlamaları gerekir.[532]

Ekonomik yönden göçmenler bilgi ve birikimlerini, eski yurtlarında kullandıkları araç ve gereçleri, uyguladıkları farklı tarım tekniklerini, ürettikleri değişik bitki türlerini, göç ettikleri yeni yurtlarında kullanırlar. Bunun neticesinde daha az çaba ile daha çok verim elde edilir. Böylece göçmen, gittiği yerin kalkınmasına katkıda bulunur.[533] Bu durum hem göçmen açısından hem de yerli ahali açısından kârlı sonuçlar ortaya çıkarır.

Göçün en büyük etkisi kişiseldir. Göçmen yeni yurdunda kendinin ve ailesinin geleceğini garanti altına almak, maddî durumunu iyileştirmek için iyi bir eğitim alması,dil bilmesi, bir meslek sahibi olması, kısaca girişimci bir kişi olması gerektiğini kavrar ve bu yönde adımlar atar.[534] Bu da onun aktif, girişimci bir insan olmasına sağlar.

Göç eden insanların büyük kısmı üretici durumdaki orta yaş erkeklerden oluştuğundan bunların kaybı ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına, nüfusun azalmasına, ölüm yüzdelerinin artmasına sebep olur. Bu durum göç veren yer için olumsuz, göç alan yer için ise olumlu bir durumdur. Göç alan yerde büyük bir canlılık ve dinamizm ortaya çıkar. Üretim kapasitesi

---

[530] İpek, a.g.e., s. 326.
[531] Saydam, a.g.e., s. 8.
[532] Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 8.
[533] Karpat, a.g.e., s. 8; Saydam, a.g.e., s. 11.
[534] Karpat, a.g.e., s. 9.

yüksek bilgi ve birikime sahip bu orta yaş grubundaki insanlar, hem gittikleri yerin hem de kendilerinin kalkınmalarında çok önemli bir rol oynarlar.[535]

Göç hangi nedenle olursa olsun genel itibariyle göç edenler açısından olumsuzdur. Çünkü insanlar her şeylerini geride bırakarak yeni bir hayata başlamaktadırlar. Yollarda ve gidecekleri yerlerde kendilerini değişik belirsizlikler, riskler beklemektedir.[536] Bu sebeple mecbur kalınmadıkça hiçbir insan kolay kolay vatanını, toprağını terk etmek istemez. Kişinin uzun zamandır yaşadığı çevreden koparak tamamen yabancısı olduğu bir çevreye gitmesi onun ciddî ruhsal bunalımlar yaşamasına sebebiyet verir. Hemen hemen bütün göçmenlerde daha ilk yıllardan itibaren yoğun bir hüzün, üzüntü, endişe, kararsızlık gibi duygular oluşur.[537] Göç sürecinde göçmenlerin %20'ye yakını hayatını kaybeder.[538] Göçmenlerin acıları, tedirginlikleri, özlemleri bir ömür boyu sürer, toparlanabilmeleri uzun zaman alır.

Göçlerin sonuçları Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden Türk ve Müslüman gruplar ile Karaçay-Malkarlılar açısından ortak özellikler taşımaktadır. Bu sebeple göçlerin sonuçları anlatılırken bütün grupları ilgilendiren ortak sonuçlardan da bahsedilecektir:

1. Ekonomik Sonuçları

Osmanlı topraklarına göç eden muhacirlerin iskânı ilk dönemlerde devlete ekonomik bir külfet getirmişse de uzun vadede boş toprakların işlenmesini ve gelirlerin artmasını sağlamıştır.Göçler neticesi gelen muhacirlerin büyük bir kısmı kendilerine verilen arazilerde tarımla uğraşmıştır. Daha önce hiç ekilmemiş mirî araziler, otlaklar, meralar, yerli halk tarafından terkedilmiş yerler göçmenlere dağıtılmıştır. Böylece tarım alanları arttırılmış, yapılan yoğun ziraî faaliyetler neticesinde büyük bir üretim arttışı olmuştur.[539]

Üretim artışları devletin vergi gelirlerini ciddi oranda artırmıştır. 1887-1888 yıllarında öşür gelirleri 425.700.000 kuruş iken 1908-1909 yıllarında ise bu gelirler 690.500.000 kuruş olmuştur. Hayvancılık ile ilgili gelirlerde ise aynı durum söz konusu olmamıştır. 1839 yılında devletin hayvancılıktan sağladığı gelirler 72,8 000.000 kuruş iken1876 yılında bu oran %150 oranında artarak 183,9 000.000 kuruşa ulaşmıştır. Ancak bu gelirler 1876 yılından 1907 yılına kadar sadece 2.000.000 kuruşluk bir artış göstermiştir.[540] 32 yıllık gibi uzun bir sürede bu kadar az artışın sebebi mera ve otlakların tarım alanı olarak kullanılması ve hayvancılığın ihmal edilmesidir.

---

[535] Saydam, a.g.e., s.11; Arslan, a.g.e., s. 156.
[536] Zeynep Dörtok Abacı, "Balkan Savaşları'na Kadar Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler: Osmanlı Devleti'nin Yaptığı Düzenleme ve Uygulamaların Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi", *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler,* Bursa, Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2008, s. 60.
[537] Arslan, a.g.e., s. 155.
[538] İlhan Tekeli, *Göç ve Ötesi,* İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2008, s. 46.
[539] İpek, a.g.e., s. 328.
[540] Kocacık, a.g.m., s. 183.

Tarımsal üretimin artmasıyla fiyatlar sabit kalmış, altın rezervleri çoğalmış ve yatırımlar artmıştır. Öbür yandan yeni girişimci bir sınıf ortaya çıkmıştır. 1880 yılında İstanbul'da kurulan Ticaret Odası kayıtlarında sadece İstanbul'da değil Osmanlı Devleti'nin her vilayetinde Türk ve Müslüman bir girişimci grubunun oluştuğu, 1880'den 1890'a kadar sayılarının sürekli arttığı ve bunların her geçen gün zenginleştikleri görülmüştür.[541]

Karaçaylılar açısından göçlerin ekonomik sonuçları pek iç açıcı olmamıştır. İlk dönemlerdedevletin kendilerine verdiği arazileri ekerek, hayvancılık yaparak, orman köylerinde oturanlar ise dağdan kestikleri ağaçları satarak geçimlerini sağlamaya çalışmıştır. Ancak bazı köylerde ortaya çıkan hastalıklar Karaçaylıların büyük kayıplar vermesine neden olmuştur. Örneğin Ankara'nın Sivrihisar kazasının Ertuğrul köyüne yerleştirilen 190 hane halkının birçoğu 1-2 yıl içinde sıtma ve tifo gibi bulaşıcı hastalıklar nedeniyle vefat etmiştir. Kısa sürede köy nüfusu yarı yarıya azalmıştır. İş olanaklarının azlığı sebebiyle köy halkı çobanlık ve at yetiştiriciliği için çevredeki dağ köylerine dağılmıştır.[542] Başka Karaçay köylerinde de buna benzer hadiseler görülmüştür.

Arazilerin yetersizliği, iklime uyum sağlanaması, sulu tarım yapılamaması, teknik bilgi yetersizliği ve alıştıkları tarzda hayvancılık yapamayan Karaçaylılar ekonomik olarak çok kötü bir duruma düşmüştür. Kafkasya'da bütün mal varlıklarını sattıkları için beraberlerinde getirdikleri paralar da kısa sürede bitmiştir. Özellikle paralarını altına çevirmeyip kağıt baknotlar şeklinde ruble olarak getirenler, Rus Çarlığının yıkılması ve bu paraların tadavülden kalkmasıyla bir anda her şeylerini kaybedip fakir bir duruma düşmüşlerdir. Bavullar dolusu Çarlık parası, bazı Karaçay köylerinde çocukların oyuncağı olmuştur. Zor durumda kalan Karaçaylılar, para edecek tüm mal varlıklarını satmak zorunda kalmışlardır. Erkekler, şeref ve yiğitlik sembolü olarak bulundurdukları savatlı gümüş kamalarını, kadınlar ve genç kızlar usta ellerden çıkma ince işlemelerle bezeli ağır gümüş kemerleri ile elbiselerinden söktükleri düğme ve süsleri, birkaç mecidiye ya da bir çuval un karşılığında gezgin çerçilere satmıştır.[543]

Karaçay muhacirlerinin ekonomik durumlarını düzeltip kendi ayakları üzerinde duracakları bir zamanda ardı ardına çıkan savaşlar (Trablusgarp, Balkan, I. Dünya, Kurtuluş Savaşı) tüm Türk halkını etkilediği gibi onları da olumsuz etkilemiştir. Çanakkale Savaşı'nda yalnızca Ertuğrul köyü'nden 64 şehit verilmiştir. Kurtuluş Savaşının zaferle sonuçlanması ve savaştan sağ dönen erkeklerin de katılmasıyla bütün Karaçay köylerinde köy yaşamı yeniden

---

541 Karpat, a.g.e., s. 120;Bice, a.g.e, s. 65.

542 M.Tekin Koçkar, "Teknolojik Gelişmelerin Halk Kültüründeki Değişime Etkisi: "Ertuğrul Köyü Örneği", *Halk Kültüründeki Değişim Uluslararası Sempozyumu,* Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi, 2004, ss. 2-3.

543 Tabakçı, a.g.t., s. 113.

canlanmıştır. 1950'li yılların sonuna kadar küçük ve büyükbaş hayvan bakımı, tahıl ve ayçiçeği ekimi gibi gelir kaynakları sayesinde refah artarak sürmüştür. Örneğin bu yıllarda 1000 nüfuslu Ertuğrul köyünde 27.000 küçükbaş hayvan, 1200 büyükbaş hayvan ve yine o civarda at vardı. Motorlu taşıt sayısının artmasıyla atlara ihtiyaç azalmıştır. Küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ise azalmakla birlikte önemini devam ettirmiştir. 1950 yılından sonra ortaya çıkan Türkiye'deki ekonomik gelişmeler bütün Karaçay köylerini etkilemiştir.[544]

1950'li yıllarda başlayan makineli tarıma uyum sağlayabilenler kısa zamanda ekonomik gelirlerini arttırmıştır. Ancak geleneksel tarımda ısrar eden köylülerin büyük çoğunluğu ise arazi ve hayvanlarını satmak zorunda kalmıştır. Kısa sürede fakirleşen Karaçay köylülerinin bir kısmı yeni iş imkânları araştırmak için büyük şehirlere, bir kısmı ise 1960'lı yıllardan itibaren Birleşmiş Milletlerin tanıdığı Göçmen Statüsü nedeniyle Amerika Birleşik Devletlerine göç etmiştir. Amerika'ya yapılan göçler neticesinde New Jersey eyaleti Paterson kentinde 5000 civarında küçük bir Karaçay kolonisi oluşmuştur. Büyük şehirlere göç eden Karaçaylılar yeni iş olanakları bularak yeni bir hayata başlamıştır.[545] Şehirlere göçlerin artmasıyla Karaçay köyleri büyük oranda boşalmış, hayvancılık ve tarım faaliyetleri sekteye uğramıştır.

2. Toplumsal Sonuçları

Osmanlı Devleti'ne yapılan yoğun göçler birçok toplumsal değişme ve problem ortaya çıkarmıştır. Göçmenlerin kır kesimindeki boş arazilere yerleştirilmesi, hukukî kuralların yeterince uygulanamaması, tapu-kadastro işlerinin düzenli işleyememesi gibi nedenlerle yerli halk ile göçmenler arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bu anlaşmazlıkların büyük bir kısmı yerli halkın evvelce tapulu veya tapusuz sahip olduğu topraklara göçmenlerin yerleştirilmesi sebebiyle ortaya çıkmıştır.[546] Ekonomik çıkarları bozulan yerli halk kendisine ait olsun veya olmasın uzun yıllardır yaşadıkları yerlerdeki toprakların göçmenlere verilmesini istememiştir. Onların yerleştirilmesini çıkarlarına aykırı görmüş, her fırsatta göçmenler üzerinde baskı oluşturarak onları bölgeyi terk etmeye zorlamıştır.

Çok büyük zorluklarla ama büyük umutlarla Osmanlı topraklarına göç eden muhacirlere Osmanlı Devleti'nin, bütün iyi niyet ve gayretine rağmen sağlayabildiği imkânlar ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır. Muhacirlerin bir kısmı uğradıkları hayal kırıklığının etkisi ile içlerine kapanmış, yeni devletlerini ve toplumlarını hemen

---

[544] Koçkar, a.g.m., s. 4; Nevruz, "Türkiyede Yaşayan Karaçay-Malkarlılarda Demografik Durum ve Nüfus Hareketleri", s. 30.
[545] Koçkar, a.g.m., s. 4.
[546] Kocacık, a.g.m., s. 185.

benimseyememiştir. [547] Birtakım küskünlükler yaşanmış, muhacirlerin yerli halk ve devlet ile kaynaşması belli bir süre gecikmiştir.

Bu durum Karaçay-Malkar Türkleri için de nispeten geçerlidir. Karaçaylar, Türk kökenli bir dil konuşmalarına rağmen yerli halk ile hemen kaynaşamamıştır. Benliklerini kaybetme endişesi onları kapalı bir cemaat yapısına büründürmüş dışarıya, topluma açılmalarını engellemiştir. Gelenek ve ritüellerini kendi içlerinde yaşamaya ve uygulamaya itmiştir. Mecbur kalmadıkça yerli ahali ile herhangi bir ilişki içerisine girmemişler, kendi aralarında kenetlenerek dayanışmalarını arttırmışlardır.

Göçler sonucunda Karaçay toplumu parçalanmış, aile fertlerinin bir kısmı Kafkasya'da kalırken bir kısmı ise Anadolu'ya göçetmiştir. Bu durum Karaçay-Malkar Türklerinin sosyal dokusuna büyük zarar vermiştir. Kafkasya'nın yüksek ve dağlık iklimine alışık olan Karaçayların bir kısmının Anadolu'nun sıcak ve rutubetli iklim özelliği taşıyan yerlerine yerleştirilmeleri, sıtma, tifo v.b. salgın hastalıkların etkisi ile nüfuslarının önemli bir kısmını kaybetmişler ve büyük acılar yaşamışlardır.[548] Azalan bu nüfusun telafi edilmesi uzun bir zaman almıştır.

Göçlerin toplumsal sonuçlarından biri de muhacirlerin yüzyıllardır alışageldikleri kabile yaşamından vazgeçmek istememeleri, Kafkasya'da olduğu gibi Anadolu'da da akrabaları ile birlikte aynı yerde yaşamak istemeleridir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi yapısı ile ters düşmüştür. Bu sebeple muhacirlerin toplu yerleşmelerinin ortaya çıkaracağı zararlar düşünülerek mahallî idarelere *muhteliten* (karışık olarak) iskân yapılması istenmiştir. Fakat muhacirleri alıştıkları yaşam tarzından vazgeçirmek pek mümkün olmamıştır, kendilerinin kabileleri ile birlikte yerleştirilmelerini, aksi takdirde Kafkasya'ya geri döneceklerini ifade etmişlerdir. [549] Muhacirlerin geri dönmesini Devleti Aliye'nin prestijini sarsan bir mesele olarak gören yetkililer muhacirlerin isteklerini mümkün mertebe yerine getirmişlerdir.

Muhacirlerin her yere eşit oranda dağıtılamaması, bölgeler ve iller arasında eşitsizliklerin oluşmasına sebep olmuştur. Göçmenlere arazi kanununda belirtilen oranda toprak verilmemesi, devlete ait toprakları kontrollerinde bulunduran mütegallibenin ve bazı aşiretlerin yerli halkı muhacirlere karşı kışkırtmaları, göçmenlerin kendi kabile liderleriyle birlikte yerleştirilmeleri, yerli halk - göçmen çatışmalarına ve göçmenlerin düzen ve intizamı

---

[547] Saydam, a.g.e., s. 184.

[548] Abdullah Temizkan, "Karaçay-Malkar Türklerinin Anadolu'ya İskânı:1905 Muhacirleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, S. 3-4, Ankara, 2008, s. 103.

[549] Berber, a.g.m., s. 32.

bozucu davranışlarda bulunmalarına neden olmuştur.[550] Bu durum zaman zaman yerli halk ile göçmenler arasında tartışmalara ve kavgalara neden olmuştur.

3. Kültürel Sonuçları

Türkiye'de Kafkas göçlerinin kültürel hayatın şekillenmesinde ve politik hayatın oluşumunda büyük tesirleri olmuştur. İslamcılık, Turancılık ve bizde daha sonra ortaya çıkan Milliyetçilik akımlarının gelişmesinde Kafkas göçleriyle gelen aileler büyük rol oynamıştır. Göçmen grupları içerisinde sıradan insanların yanında iyi eğitilmiş, etkili ve köklü aileler de bulunuyordu. Bu ailelerin bir kısmı çocuklarını İstanbul'a, bir kısmı ise Moskova, Viyana, Paris, Berlin gibi önemli merkezlere göndererek okutacak kadar şuurluydu. İyi yetiştirilmiş ve entellektüel olan bu göçmen gençler Osmanlı kültürel hayatının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır.[551]

Türkiye dışında doğup Rusya'nın baskısı sebebiyle farklı zamanlarda Anadolu'ya göç eden Akdes Nimet Kurat, Reşit Rahmeti Arat, Sadri Maksudi Arsal, A. Zeki Velidi Togan, Ahmed Caferoğlu, Mizancı Mehmed Murad, Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Mehmed Emin Rezulzade, Abdurreşid İbrahim, Hüseyinzade Ali, Ayaz İshaki, Halim Sabit gibi kıymetli ilim adamları Türk milliyetçiliğini bayraklaştırarak yeni Türk Devleti'nin oluşumuna zemin hazırlamışlardır.[552]

Göçler ile Türkiye'ye gelen Karaçaylıların Türk ve Müslüman olmaları onların yerel halk ile uyum sürecini kısaltmış ise de farklı örf, adet ve gelenekler (kız-erkek ilişkileri, evlilik uygulamaları, akrabalık ilişkileri v.b.) yerli halk tarafından yadırganmış ve hemen kabullenilmemiştir.

Karaçay büyükleri göç hikayelerini nesilden nesile aktararak bu elim olayı hafızalarda canlı tutmaya çalışmışlardır. Göçü anlatan türküler söylenmiş, ağıtlar yakılmıştır. Bütün olumsuzluklara rağmen Karaçaylılar, dillerini, kültürlerini muhafaza etmek için büyük çaba göstermişlerdir. 1960'lı yıllara kadar nispeten başarılı da olmuşlardır. Ancak şehirlere göçlerin başlamasıyla örf ve adetleri korumak zorlaşmıştır; Karaçay dilini bilen insanların sayısı azalmış, Karaçay kültüründe yozlaşmalar başlamış, gelenek ve göreneklerde ciddî değişimler görülmüştür.

4. Demografik Sonuçları

Sultan II. Abdülhamid'in göçleri teşvik etmesinin en önemli sebeplerinden biri Müslüman nüfusu artırarak "İslamcılık" cerayanını kuvvetlendirmekti. Bu amacında başarılı

---

550 İpek, a.g.e.,, s. 73.
551 Bice, a.g.e., s. 66; Karpat, a.g.e., s. 120.
552 Bice, a.g.e., s. 67.

olduğu görülmektedir. Padişah II. Abdülhamid'in bir başka amacı da Kafkas göçmenlerini Doğu Anadolu'ya yerleştirerek Rusya'ya karşı bir tampon bölge oluşturmaktı. Ancak Rusya, göçmenlerin kendisine karşı kullanılacağını tahmin ettiğinden, İngiltere ise ileride kurmayı düşündükleri bağımsız Ermenistan devletine engel olur düşüncesiyle Osmanlı'nın bu projesine karşı çıkmışlardır. [553] Büyük devletlerin karşı çıkmasından dolayı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine yerleştirilemeyen göçmenler ağırlıklı olarak Karadeniz ve İç Anadolu bölgesinde istihdam edilmiştir. Günümüzde iç göçlerin yoğun olarak yaşandığı yerler, daha önce göçmenlerin yoğun olarak yerleştirilmiş oldukları bölgelerdir. Yani dış göçlerin iç göçler üzerinde büyük etkisi olmuştur.[554]

Göçler neticesinde Kafkasya'nın nüfusu azalmıştır. Sayısal olarak nüfusları azalan Kafkas halklarının Ruslara karşı mücadele güçleri zayıflamış, başa gelen yönetimleri kabullenmek zorunda kalmıştır.[555] Anadolu'da ise Türk ve Müslüman nüfus artmış, düşman devletlere karşı yeni ve taze bir kaynak oluşmuştur.

Göçler sonucunda muhacirler için yeni köyler kurulduğundan nüfus köyler lehine değişmiştir. Göçmenlerin köylere yerleştirilmesi 19. yüzyılda yaygınlaşan büyük çiftliklerin ortadan kalkmasına neden olmuş; köy birimleri Anadolu'da hâkim unsur haline gelmiştir.[556] Nüfusun artması köylerdeki toplumsal ve ekonomik hayatı canlandırmış, doğum ve evlenme oranları artmıştır.

Göçlerin en önemli demoğrafik sonuçlarından biri de "Gecekondu" sorununu başlatmış olmasıdır. Gecekondu sorunu 1877 tarihinden sonra başlamıştır. Osmanlı Devleti 1877 yılına kadar sadece yüksek dereceli memur, ilmiye sınıfına mensup bulunanlar ve mesleklerini sadece şehirlerde yapması gereken göçmenlere şehir ve çevresinde yerleşme izni vermiştir. Ancak her geçen gün göçmen sayısının artması, köy ve kasabaların yetersiz gelmesi, kunduracı, marangoz, demirci, dökümcü, berber v.b. küçük esnafın köy ve kasabalarda geçim darlığına düşmesi üzerine Osmanlı Hükümeti14 Haziran 1878 tarihinde çıkardığı talimatla boş olduğu takdirde göçmenlerin şehir ve kasaba çevresindeki arazilere yerleşmesine izin vermiştir.[557] Böylece günümüze kadar devam eden gecekondu probleminin temelleri atılmıştır.

---

553 Erkan, a.g.m., s. 173.
554 Kocacık, a.g.e., s. 181.
555 Erkan,a.g.m., s. 175.
556 Necdet Tunçdilek, *Türkiye'de yerleşmenin Evrimi,* İstanbul, İ.Ü, Coğrafya Enstitüsü, 1986, s. 75; Kocacık, a.g.e., 186.
557 Kocacık, a.g.e., s. 187.

5. Siyasi Sonuçları

Göçlerin önemli sonuçlarından biri de siyasidir. Sultan II. Abdülhamid kendisini baskıcı, otoriter olmakla suçlayan dış ülkelere, ülkesine gelen yüzbinlerce insanı göstererek "sizin rejiminizi beğenmeyerek kaçanlar bize geliyorlar, o halde bizim rejimimiz sizinkinden üstündür" mesajını vermiştir. Ülke içinden yurt dışına giderek Sultan'ı Avrupa'ya şikayet eden Jöntürklere ise "başkaları içeriye, sizler ise dışarıya" gidiyorsunuz, yanlış yoldasınız uyarısında bulunmuştur.[558]

Rusya iç güvenliği açısından kendisi için bir engel gördüğü 1.500.000 civarında Türk ve Müslüman halkı yurtlarından koparıp atmıştır. Boşalan yerlere Hristiyan ahaliyi yerleştirerek nüfus dengelerini kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Ayrıca ileride ortaya çıkacak bağımsızlık hareketlerine karşı önlemini almıştır.

[558] Yılmaz, a.g.m., ss. 599-600.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KARAÇAY-MALKAR TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'DE DAĞILIMI VE NÜFUS BİLGİLERİ

I. KARAÇAY-MALKAR GÖÇMENLERİN İSKÂN EDİLDİKLERİ İLLER VE KÖYLER

Bugün dünyada 350.000, Türkiye'de ise tahminî sayıları 30.000-40.000 civarında olan Karaçay-Malkar Türkleri, Anadolu'ya göç ettikten sonra Osmanlı Devleti tarafından ağırlıklı İç Anadolu bölgesi olmak üzere Türkiye'nin muhtelif yerlerine yerleştirilmiştir.

Tablo 10: Karaçay-Malkar Türklerinin bulundukları köyler

NO	İL	İLÇE	KÖY
1	Eskişehir	Sivrihisar	Acıyaylası (Yeşilköy)
2	Eskişehir	Han	Akhisar (Agasar)
3	Eskişehir	Çifteler	Belpınar
4	Eskişehir	Sivrihisar	Erten (Süleymaniye)
5	Eskişehir	Han	Kilisa (Gökçeyayla)
6	Eskişehir	Sivrihisar	Yakapınar (Ertuğrul)
7	Eskişehir	Han	Yazılıkaya
8	Konya	Sarayönü	Başhüyük Kasabası
9	Ankara	Gölbaşı	Yağlıpınar
10	Sivas	Yıldızeli	Emirler
11	Kayseri	Pınarbaşı	Eğrisöğüt
12	Afyon	İscehisar	Doğlat
13	Tokat	Sulusaray	Arpacıkaraçay
14	Tokat	Almus	Çilehane
15	Yalova	Merkez	Çiftlikköy

Çiftlikköy, Emirler ve Acıyaylası (Yeşilköy) dışında kalan köylerin tamamı Karaçay-Malkar Türklerinden oluşmaktadır. Erten ve Emirler köyünde yaşayan herhangi bir Karaçaylı kalmamıştır. Diğer yerleşim yerlerinde yaşayan Karaçay-Malkarlıların da yaklaşık %80'i iş imkânı yüksek olan Eskişehir, İzmir, Konya, Ankara, Afyon, Tokat gibi kentlere, Çifteler, Bolvadin, Turhal gibi ilçelere ve ABD, Almanya, Fransa gibi ülkelere göç etmiştir.

Karaçay yerleşim yerlerinde 1960'lı yıllarda seyrek görülen göç olayları 1980'li yıllarda hız kazanmış, 1990'lı yıllarda ise adeta zirve yapmıştır. Göçler neticesinde Karaçay köyleri büyük oranda boşalmıştır. Aileler, yeni iş imkânları bulmak, çocuklarına daha iyi eğitim şartları sağlamak gibi sebeplerle kentlere göç etmişlerdir. Genç nüfusun azalması zirâî ve hayvancılık faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Aşağıda iç göçlerin Karaçay yerleşim yerlerinde nüfus üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için 1985 ve 1990 yılları arası karşılaştırılması yapılmıştır:

Tablo 11: 1985 ve 1990 Nüfus Sayımına Göre Anadolu'daki Karaçay Köyleri ve Nüfusları[559]

İLİ	**İLÇESİ**	**KÖYÜ**	**1985**	**1990**	**FARK**
Eskişehir	Sivrihisar	Ertuğrul (Yakapınar)	568	398	-170
Ankara	Gölbaşı	Yağlıpınar	170	324	154
Konya	Sarayönü	Başhüyük	2074	2201	127
Tokat	Reşadiye	Çilehane	354	319	-35
Tokat	Sulusaray	Arpacıkaraçay	290	249	-41
Afyon	İscehisar	Doğlat	283	247	-36
Afyon	İscehisar	Gökçeyayla	310	244	-66
Eskişehir	Han	Akhisar	193	121	-72
Sivas	Yıldızeli	Emirler	132	110	-22
Kayseri	Pınarbaşı	Eğrisöğüt	123	74	-49
Eskişehir	Çifteler	Yazılıkaya	161	138	-23
Eskişehir	Çifteler	Belpınar	342	260	-82
		TOPLAM	**5000**	**4685**	**-315**

Görüldüğü gibi 5 yıllık bir zaman diliminde Başhüyük ve Yağlıpınar hariç bütün Karaçay-Malkar yerleşim birimlerinde bir azalma söz konusudur. Bu azalmalar daha sonraki yıllarda artarak sürmüştür. Örneğin 1990 yılında nüfusu 2201 olan Başhüyük kasabası 2012 yılında yarıdan fazla azalarak 1.044 kişiye düşmüştür. Nüfusu 244 olan Gökçeyayla 2000 yılı nüfus sayımına göre 147'ye, nüfusu 138 olan Yazılıkaya 82'ye, nüfusu 121 olan Akhisar ise 61'e düşmüştür. Son yıllarda bazı Karaçay-Malkar köylerine azda olsa göçlerin başladığı görülmektedir. Bu durum Karaçay-Malkar kültürünün geliştirilmesi ve tekrar canlandırılması adına umut verici bir durumdur.

---

[559] Bice, a.g.e., s. 123; İsmail Doğan, "Karaçay-Malkar Türkleri", Türkler, *Türk Dünyası Özel Sayısı II*, İstanbul, Yeni Türkiye Yay., S. 16, 1997, ss. 2057-2059;Tavkul, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, s. 299.

Türkiye'deki Karaçay-Malkar köyleri[560]köylerinkurulması ve tarihi süreçleri alfabetik sıraya göre şu şekildedir:

A. AFYON

Doğlat Köyü:

Kafkasya'nın Çeğem, Bılım, Nalçik, Köndelen ve Oğarı Köndelen bölgesinden gelen Karaçay-Malkar Türkleri tarafından kurulmuştur. Anadolu'ya geldikleri tarihle ilgili farklı görüşler vardır: Balkan, köyün yerleşimini 1887 yıllarına dayandırırken[561] Nevruz ise 1907 yılında Malkar'ın Çeğem yöresinden 70-80 civarında bir ailenin deniz yoluyla Mudanya'ya geldiğini, iki yıl kadar Bursa şehir merkezinde geçici olarak iskân edildiklerini, şehir hayatına intibak edememeleri üzerine kendi istekleriyle Doğlat köyüne yerleştiklerini söylemektedir.[562] Köyün ilk kurulduğunda ismi Burhaniye olup Aziziye'ye (Emirdağ) bağlıdır. Köy, ismini Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah'ın kardeşinin adından almıştır.[563]

Doğlat, Afyon'a bağlı İscehisar ilçesinin bir köyüdür. Köyün doğusunda Bayat ilçesi, batısında Çatağil ve Kürdyurdu isimli Yörük köyleri, kuzeyinde ise Gökçeyayla (Kilisa) isimli Karaçay köyü bulunmaktadır.[564] 1989 yılına kadar Afyon merkeze bağlı iken bu tarihte İscehisar'ın ilçe yapılmasıyla buraya bağlanmıştır.[565] Köyün Afyon'a uzaklığı 48 km, İscehisar'a ise 26 km'dir. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle yapılan göçler neticesinde köyün nüfusu sürekli azalmıştır. Şu anda köyde daimi oturan 36 aile bulunmakta, yaklaşık 150 civarında insan yaşamaktadır. Halk genelde Afyon, Eskişehir, İzmir, Ankara gibi yerlere göçmüştür. Etrafı dağlarla çevrili olan köyün zengin ormanlarında bol miktarda meşe, çam ve ardıç ağacı bulunmaktadır. Köy zengin ve bol su kaynaklarına sahiptir. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Yer altı kaynakları bakımından zengin bir yer olmasına rağmen bunlar yeteri kadar değerlendirilememektedir. Köyde boksit, antimuan ve mermer madenleri tespit edilmiştir.[566]

Köyde bulunan sülaleler (tukumlar): Atakkulları, Balaları, Barazları, Batçaları, Barışbiyları, Bayçekkulları, Baykazıları, Canatayları, Cebelları, Çeçenları, Ebzaları, Eneyları, Gebekları, Gonayları, Hamutları, Kalebekleri, Kasayları, Kaytaları, Kıshaları, Kiştikları,

[560] Türkiye'de Karaçay-Malkar Köyleri (Belgenin orjinali) için bkz. Ek 14.
[561] Vedat Balkan, "Doğlat Köyü", Birleşik Kafkasya, S. 3, 1995, ss. 55-56.
[562] Nevruz, a.g.m., s. 26.
[563] Balkan, a.g.m., ss. 55-56.
[564] Balkan, a.g.m., ss. 55-56.
[565] Doğan, a.g.m., s. 2058.
[566] Balkan, a.g.m., ss. 55-56.

Koçkarları, Kudayları, Savbarları, Süydümları, Şavaları, Tabbashanları, Tohaları, Topçuları ve Többelarıdır.[567]

B. ANKARA

Yağlıpınar Köyü: Ankaraya bağlı Gölbaşı ilçesinin bir köyüdür. 1905 yılındaki ikinci göç dalgasıyla Kafkasya'dan İstanbul'a gelen muhacirlerden 400 hane iskân edilmek üzere Ankara'ya gönderilmiş, bu muhacirlerden 50 civarındaki aileye yerleşmeleri için Ankara Kızılay bölgesi teklif edilmiş ancak Kızılay mevkiinin düz ve sineğinin çok olmasından dolayı muhacirler burayı beğenmemişler. Bunun üzerine yetkililer onları Gölbaşı yakınlarındaki Yağlıpınar denilen yere götürmüş. Gösterilen yeri çok beğenen muhacirler buraya yerleşmek istediklerini ifade etmişler. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid'in emriyle muhacirler için 44 adet ev yapılmıştır. Evler bitinceye kadar göçmenler komşu Gökçehöyük denilen yerde misafir edilmiştir. Evlerin bitirilmesiyle devlet görevlilerinin katıldığı törenle evler sahiplerine teslim edilmiştir.

Yağlıpınara komşu olan köyler: Oğulbeyi, Ahiboz, Karagedik, Çerkezhöyük, Yavrucuktur. İklim karasaldır. Köyün geçim kaynağı çiftçilik, meyvecilik ve hayvancılıktır. Bugün köyde çok az miktarda insan yaşamaktadır. Köyün büyük kısmı Ankaraya göç etmiştir.

Köyde bulunan sülaleler (tukumlar): Bayramkulları, Boboğları, Hubiyları, Haçırları, Kırgıları, Örzümekleridir.[568]

Resim 6: Yağlıpınar'da yapılan evlerin Devlet töreniyle muhacirlere teslim edilmesi28 Teşrinievvel 1322[569]



[567] Balkan, a.g.m., s. 56.

[568] Ömer Uğurlu, *Karaçay Türkleri,* Kayseri Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Kayseri, 1996, s. 33.

B. ESKİŞEHİR

1. Akhisar (Agasar) Köyü: Eskişehir'in Han ilçesine bağlı olan Akhisar köyü, 1885 yılında Kuzey Kafkasya bölgesinin Duvut ve Cazlık bölgesinden "Birinçi İstampulçula/İlk İstanbulcular" denilen grup ile birlikte Anadolu'ya gelmişlerdir. Önce Sivas yöresinde, daha sonra Emirdağ Gözeli (Manavuz köyü yakınlarında) yöresinde 5-6 yıl yaşadıktan sonra Yazılıkaya Platosuna gelmişlerdir. O zamanlar çok büyük çam ormanları ile kaplı olan bu alanı Kafkasya'yı andırdığından dolayı beğenerek yerleşmişlerdir. Burada yaklaşık 1-1.5 yıl yaşadıktan sonra buradan ayrılarak bugünkü Akhisar mıntıkasına gelmişler ve Akhisar köyünü kurmuşlardır. Köyün ismi kurulduğu yerde Phryglerden (Frigler) kalma toplu mezarların bulunduğu tepeden dolayı bu ismi almıştır.[570]

Akhisar, Afyon'un merkez bir köyü iken 1984 yılında Eskişehir'in Çifteler İlçesine bağlanmıştır. Bugün ise Han ilçesine bağlıdır. Han'a uzaklığı 25 km'dir. Ulaşım bakımından biraz sapa kalmaktadır. Sadece Han ve Afyon (Alanyurt) taraflarından bağlantı sağlanmaktadır. Köy, Eskişehir'in güneyinde, Han'ın güneybatısında yer almaktadır. Köyün nüfusu 2000 yılı sayımına göre 61'dir. Şu anda daimi oturan 7 aile bulunmaktadır.[571]2014 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre nüfusu 28'dir.[572] Her geçen gün nüfus azalmaktadır.

Akhisar köyü ilçede rakımı en yüksek olan köydür. Yüksek dağlar arasında küçük bir tepe üzerinde kurulmuştur. Coğrafi yapı bakımından Karadeniz bölgesini hatırlatır. Yeşilliği ve oksijeni ile çok özellikli bir yerdir. Bir orman içi köyü olan Akhisar ilçenin en güzel ormanlarına ve tabii güzelliklerine sahip bir yerdir. Bu tabii güzellikleri ile Kale Mahallesindeki tarihi kalıntılar görülmeye değer. Kale Mahallesi, Ahlatça, Dübecik, Üçkaya, Kezban alanı, Çullu Yaylası tabiat harikası yerlerdir. Bu yaylaların bir kısmında ve Söğütlü mevkiindeki Hitit-Frig-Roma-Bizans dönemine ait yerleşim yerleri, kaya mezarları, sarnıç ve yer altı odaları bulunmaktadır.[573]

Köye yakın yaylalardan birinde Osmanlı döneminden kalma büyük bir çam bulunmaktadır. Yaylada bir dere yatağının dibindedir. Etrafında ona benzer başka çamlar da bulunmaktadır. Şimdiye kadar nasıl korunduğu bilinmemektedir. Ancak yakın tarihlere kadar bu alanda bir yapının olduğu bazı taş kalıntılarından anlaşılmaktadır. Hatta bu kalıntılar

[569]İ. Ü. Nadir Eserler Ktp. 90571/8.
[570] Osman İyigün, "Akhisar Köyü",Karaçay Köyleri,www.akhisarim.somee.com,(10.11.2015); https:// bashuyuk.wordpress.com/karacay-koyleri, (20.11.2015).
[571] İyigün, www.akhisarim.somee.com. (10.11.2015).
[572] "Akhisar",Mahallelerimiz, www.han.gov.tr, (10.11.2015).
[573] İyigün, www.akhisarim.somee.com(10.11.2015).

arasında Bizans dönemine ait işlemeli mermer taşlara da rastlanmaktadır. Buradaki çok eski yapı sayesinde sağlam kaldığı, kesilmediği düşünülmektedir. Çam ağacının çapı yaklaşık 1.50-1.55 metre, yüksekliği 25-26 metre kadardır. Orman Bakanlığı tarafından koruma altına alınan çamın yaklaşık 600 yıllık olduğu tahmin edilmektedir.[574]

Köyde yayla iklimi hâkimdir. Yazlar serin, kışlar soğuk ve uzundur. Don olaylarına çok sık rastlanır. İlkbahar ve sonbahar aylarında yağmur şeklinde yağışlar görülür. Bazen ilkbaharda geç, sonbaharda erken dönemlerde de kar yağışları olur. Köyün geçim kaynağı hayvancılıktır. Arazi miktarı az olduğundan çiftçilik kısıtlı yapılmaktadır. Avcılığa müsait alanlar bulunmaktadır.[575]

1 km uzaklıkta tarihi Frig yerleşiminin olduğu yerde köyün bir kısmı bulunmaktadır. Buraya "Kale Mahallesi" denmektedir. Kale küçük bir alanı kaplamakta olup bu konuyla ilgili fazla bilgi ve belge bulunmamaktadır. Ancak kale eteklerinde bol miktarda pişmiş toprak kap, kacak ve küp kalıntılarına rastlanmaktadır. Bu kalıntıların kaleden mi eteklere düştüğü yoksa kale eteklerindeki tarlaların altında olabilecek yerleşim yerlerinden mi olduğu konusunda bir araştırma yapılmamıştır. Kale Phrygler zamanında bir mezarlık olarak kullanılmıştır. Kalenin etrafına tekli ve grup mezar odaları yerleştirilmiştir. Mezar odaları sık aralıklarla yapılmıştır. Buranın bir mezarlık olarak kullanılması, yerleşim yerlerinin yakın olduğu ihtimalini akla getirmektedir.[576]Yapılacak bir arkeolojik kazı bazı gerçeklerin ortaya çıkmasında yardımcı olacaktır.

Köyde yaygın sülaleler (tukumlar): Bostanları, Karayak Botaşları, Canibekleri, Celmekleri, Hubiyları, Gorahanları, Kipgeleri, Kansavları, Tinkiltileri, Sılpaharları, Soltuylarıdır.

2. Belpınar Köyü: Eskişehir'in Çifteler ilçesinin bir köyü olan Belpınar köyü Eskişehir Konya karayolu üzerinde Çal Tepesinin kuzeybatı yamacında kurulmuştur. 1905 göçleriyle Kafkasya'dan gelerek Ankara'nın Sivrihisar kazasının Erten köyüne yerleştirilen 100 Karaçay ailesi, buranın suyuna ve havasına uyum sağlayamayarak değişik yerlere dağılmışlardır. 1908 yılında bu muhacirlerden 36 aile 138 nüfus ile Eskişehir'in Çifteler çiftliğine bağlı Sakarya nehrinin kaynağına yakın sulak bir yer olan Belpınar beldesine yerleşmiştir. İlk göç ettikleri yıllarda çok perişan ve sıkıntılı bir durumdadırlar. Büyük kısmı hastadır. Açlık ve kalacak yer sorunları vardır. Kendilerine Çifteler çiftlik müdürü her konuda yardımcı olmaya çalışmış, nüfus başına birer kile buğday vermiştir. Fakat yapılan yardımların yetersiz gelmesi ve kısa

[574] İyigün, www.akhisarim.somee.com. (10.11.2015).
[575] İyigün, www.akhisarim.somee.com. (10.11.2015).
[576] İyigün, www.akhisarim.somee.com. (10.11.2015).

sürede tükenmesi üzerine muhacirler, Ahmed oğlu Bekir aracılığıyla kendilerine yeni yardım yapılması ve çiftçilik yapabilmeleri için arazi verilmesini talep etmişlerdir.[577]

Karaçay muhacirlerinin izinsiz yerleştikleri Belpınar mevkii, çevredeki 4 köye ait hayvan otlatma yeri (mera) ve köylülerin yaylası durumundadır. Karaçay göçmenleri bölge halkıyla sorun yaşamıştır. Kadıkapusu köyü ahalisinden yaylaya çıkan 100 kişiye karşı gelerek çeşmeden hayvanlarını sulatmayacaklarını ve hayvanlarını otlatmayacaklarını söylemişlerdir. Yerli ahalinin şikâyeti üzerine devlet görevlileri araştırma yapmış, Karaçay muhacirlerini haksız bulmuştur. Bunun üzerine Eskişehir kaymakamlığı Karaçay muhacirlerinin gerisin geriye Erten'e gönderilmesinin daha uygun olduğuna karar vermiştir. Ancak muhacirler yerlerinden ayrılmak istememiştir. Bunun üzerine Ankara ve Sivrihisar'dan jandarma kuvvetleri getirilerek Karaçay göçmenleri zorla Erten'e gönderilmeye çalışılmış ise de bu gerçekleştirilememiştir. Bunun üzerine muhacirlerin çiftlik dâhilindeki köylere üçer beşer dağıtımı düşünülmüş; fakat muhacirler bu teklifi de kabul etmemiştir. Yetkililer muhacirlerin bölgede kaldığı sürece kavga ve çekişmelerin bitmeyeceğinden endişe etmektedirler.[578] Bu sebeple olayı çözmek için büyük gayret göstermişler; ancak muvaffak olamamışlardır. Bölgeden ayrılmama konusunda ayak direten muhacirler amaçlarına ulaşmışlar, bölgenin bir kısmı kendilerine bırakılmıştır.

Osmanlı imparatorluğunun 1. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine köyün eli silah tutan tüm fertleri Çanakkale, Mısır, Yemen, Galiçya gibi değişik cephelerde savaşmış ve çoğu şehadet mertebesine erişmiştir. Kurtuluş savaşında Yunanlı Baş Komutan Trikopis'i esir alan Dadaylı Halit Bey'e bağlı askerlerden Kasım Cansu Belpınar köyündendir.[579]

İç Anadolu Bölgesi ile Ege Bölgesinin kesiştiği sınır bölgesinde bulunan Belpınar, Çifteler ilçesine göre rakımı biraz daha yüksektir. Kuzeyi, batısı ve güneyi açık olduğundan oldukça serin ve esintili bir havası vardır. Karasal iklim özelliklerine sahiptir. Yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve kuraktır, donma ve buzlanma olaylarına sık rastlanmaktadır. İlkbahar ve sonbahar serin ve yağışlı geçer. İklime bağlı step ve bozkır iklim örtüsü görülür. Yıllık Ortalama Sıcaklık 10,6ºC'dir. Metrekareye düşen ortalama yağış miktarı374 kilogramdır. Köyün doğusunda Sadıroğlu, kuzeyinde Eminekin, güney doğusunda Başkurt, batısında İhsaniye (Ilıcabaşı) ve güneybatısında Kadıkuyusu köyleri ile komşudur. Belpınar ile Çifteler arasında Konya karayolunun hemen yakınında Sakarya nehri doğar. Buraya

[577] BOA, DH.MKT, 1301/2.
[578] BOA, DH.MKT, 1301/2.
[579]Menderes Esen, "Belpınar Köyü", www.kamatur.org, (6.02.2014).

Sakaryabaşı denir. Sakaryabaşı, Belpınar'a 5.5 km, Çifteler'e 3.5 km'dir. Yaklaşık 250.000 m²'lik bir alanı kaplayan Sakaryabaşı, güzel bir mesire yeridir.[580]

İklim ve coğrafi konumu, ulaşım kolaylığı köyü cazibe merkezi haline getirmiştir. 1950'li yıllarda 150 hanelik 1000 nüfuslu canlı ve zengin bir köy haline gelmiştir. Tarım ve hayvancılık yönünden her türlü yeniliğe öncülük etmiş, hatta yakın çevrede yer alan 6 Karaçay köyü arasında ulaşım kolaylığı ve toplumsal yeniliklerin en çabuk benimsendiği köy olarak görüldüğünden "Karaçay köylerinin Parisi" diye adlandırılmıştır. Ancak 1960'lı yıllarda başlayan köyden şehre göç dalgası ve devamında oluşan tahribattan en çok etkilenen köyde Belpınar köyü olmuştur. Bunlara ilave olarak birde Amerika'ya göç furyasının başlamasıyla nüfus iyice azalmıştır.[581] Belpınarda bugün 25 aile bulunmakta ve yaklaşık 60 kişi yaşamaktadır. Yazın nüfusu artmakta 40 haneye yaklaşmaktadır. Köyün Eskişehir'e uzaklığı 76 km, Çifteler ilçesine ise 9 km'dir.

Köyde bulunan Sülaleler (Tukumlar): Abayhanları, Acileri, Semenleri (Aydamulları), Bagatırları, Bayçoraları, Bayrımukları, Bayrımkulları (Papulları) Bıddaları, Canibekları, Umarları (Cernesleri), Cotcaları, Cuggaları, Eriggenleri, Laypanları,Karakötları, Kılıçları, Kipgeları, Koçgarları, Korkmazları, Kumukluları, Kurmaları, Orusları, Sılpagarları ve Tekeleridir.

3. Erten (Süleymaniye) Köyü:1905 yılında ikinci göç dalgasıyla Anadolu'ya Kafkasya'nın Ullu (Büyük) Karaçay (Kartcurt, Uçkulan, Hurzuk) ve Cögetey bölgelerinden gelen Karaçay Muhacirlerinden 100 civarındaki aile Sivrihisar kazasına bağlı Erten köyüne yerleştirilmiştir. Bu grubun liderliğini Çoçhalanı Aslan Haci (Laypan) yapmştır. Yine Erten'e yerleşenler içerisinde ilmi ve yaşantısıyla temayüz etmiş olan Uçkulan kasabası Baş Müderrisi Geriy Efendi de bulunmaktaydı. Kendilerine hazine tarafından evler yapılmış, yeterli miktarda arazi, arazilerini sürecekleri çift hayvanı ve kâfi miktar tohumluk verilmiştir.[582] Köyün eskilerden her olacak iş ertelendiğinden dolayı bu ismi aldığı düşünülmektedir.[583] 1908 yılında köyün ismi "Süleymaniye" olarak değiştirilmiştir:

Dahiliye Nezaret-i Celilesine

"Devletlü efendim hazretleri,

Ankara Vilayetinde Sivrihisar Kazası'nın Erten mevki'inde iskân edilen Karaçay muhacirlerinin teşkil ettikleri karyenin Süleymaniye nam-ı alisiyle tevsimi İskân-ı Muhacirin Komisyon-ı Alisi'nin mazbata-i ma'ruzası üzerine şeref-sudur buyurulan İrade-i Seniyye-i cenab-ı Hilafet-penahi mukteza-yı celilinden bulunduğu Mabeyn-i Hümayun Başkitabet-i Celilesi'nden ba tezkire-i hususiye inba ve keyfiyet Maliye ve

---

[580] İyigün, "Belpınar Köyü", Karaçay Köyleri, http://www.belpinar.somee.com, (10.11.2015).
[581] Menderes Esen, kamatur.org;Tabakçı, a.g.t.,ss. 113-114.
[582] BOA, DH.MUİ, 4-1/72.
[583] "Erten", Nedir.antoloji.com, (7.11.2015).

Defter-i Hakani Nezaret-i Celileleriyle taraf-ı vala-yı Seraskeri'ye de tebliğ kılınmağla nezaret-i celilelerince dahi ber-mantuk-ı emr u ferman-ı hümayun-ı şahane ifa-yı muktezasına himmet buyurulması siyakında tezkire-i senaveri terkim kılındı efendim". Fi 14 Muharrem sene 1326 fi 4 Şubat sene 1323 / [17 Şubat 1908][584]

Muhacirler köyün su ve havasına uyum sağlayamayarak birkaç ay içerisinde 90'a yakın kayıp vermişlerdir. Vefat edenler arasında Çoçhalanı Aslan Haci ve Geriy Efendi de vardır. Bunun üzerine 100 haneden oluşan köyün 36 hanesi Belpınar'a, 7 aile Yakapınar'a, geri kalanların büyük bir kısmı ise Yalova Sultaniye arazisine gitmişlerdir.[585] Köyde çok az miktarda Karaçaylı kalmıştır. Yakapınar'a (Ertuğrul Köyü) giden 7 aile reisi şu isimlerden oluşmaktadır:

1. Sılpahar Sülalesinden Geriy Efendinin ailesi.
2. Tekeleri Sülalesinden Battal
3. Sılpahar Sülalesinden Hızır
4. Çoçhalanı Hacının oğlu Mohamet ailesi
5. Tekeleri Sülalesinden Gınaz Teke
6. Orusları Sülalesinden Dayılu
7. Çoçhaladan Arap Hüseyin[586]

Yalova'ya giden kafilede bulunan "Yusuf" ismindeki muhacirin içinde bulundukları zor durumu anlatan ve kendilerinin Sultaniye mevkiine yerleşmeleri konusunda devletten yardım istemesi üzerine Dahiliye Nezareti, Ankara vilayetinden muhacirlerin şikâyetlerinin iç yüzünün araştırılarak sonucun iletilmesini istemiştir. Ankara ilinden gelen cevabî yazı şu şekildedir:

> *"..Muhacirler kendi istek ve arzularıyla Erten köyüne yerleşmişlerdir. Fen memurları ve doktorlar tarafından verilen raporlarda beldenin havasının yerleşime, suyunun içmeye müsait olmadığı muhacirlere söylendiği halde ısrarla oraya yerleşmek istemişlerdir. Bunun üzerine orada ev inşasına başlanmış, evlerinin yapımı ve çift sürecek hayvan bedelleri için hazineden büyük miktarda masraf yapılmış, tohumluk ve yemeklik zahire ve ziraatları için de kendilerine yeteri kadar arazi verilmiştir...*[587]

Her ne kadar muhacirlerin yaşadıkları sıkıntılar ve verdikleri kayıplar yerleşim yeri konusunda yanlış tercihte bulunmalarından kaynaklı gibi gözükmekte ise de anlatılan şu hikaye olayın farklı bir boyutunun da olma ihtimalini göstermektedir.

584 BOA, DH.MKT, 1235/59; BEO, 3250/243737; İ.HUS. 163/31. Belgenin orjinali için bkz. Ek 15.
585 BOA, DH. MUİ, 4-1/7; BOA, DH.MKT, 1302/2.
586 Şerafettin Sevinç (İjaları-Süyünçleri, 1945), Görüşme yeri ve saati: Eskişehir/Odunpazarı, Karaçay-Malkar Derneği, 17.04.2016, saat: 14.00-17.00.
587 BOA, DH. MKT, 2841/97.

Hikayeye göre, Karaçay muhacirleri Erten'e geldiklerinde köylerine yakın yerleşim yerlerinde Rumlar ve Ermeniler bulunmaktadır. Köyün "Çarşıdan" denilen mevkiinde Rum bir aile Porsuk Çayı üzerinde kurulu bir değirmeni işletmektedir. Ermeni aileler ise daha çok tarım ve ticaretle uğraşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin azınlıklara tanıdığı askerlik muafiyeti ve bazı vergi kolaylıkları sebebiyle maddî durumları Türklere göre daha iyi bir durumdadır. Muhacirlerin gelişlerinden rahatsız olan Ermeniler, Karaçaylıları köyden kaçırabilmek için epeyce çaba harcamıştır. Ancak Karaçaylılar sayıca kendilerinden daha kalabalık ve daha cesur olduklarından köyden çıkaramayacaklarını anlamışlardır. Bunun üzerine onları zehirlemeye karar verip, köyün suyunun çıktığı Pınarbaşına İstanbul'dan getirdikleri çok zehirli bir maddeyi koyun yününün (yapağı) içerisine koyup zaman içerisinde yavaş yavaş salınımı olacak şekilde suyun altına yerleştirerek köyü terk etmişlerdir. Ermenilerin köyden gitmesinden sonra suyu kullanan Karaçaylılar bir bir ölmeye başlamışlar ve çok büyük kayıplar vermişlerdir. Ölümlerin ardı arkası kesilmeyince de köyden ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Aradan yıllar geçmiş, 1937 yılında Erten'e Mihallıçık, Dinek ve Dumluca köyünden yeni insanlar gelmiş ve köyü tekrar canlandırmıştır. Yeni gelenler Pınarbaşı'nı ıslah etmek ve suyu tarımda da kullanmak için çalışma başlatmıştır. Bu ıslah çalışmaları sırasında Dinekli Mustafa, Çerkez Şaban, Dumlucalı Ali Çavuş ve Muhtar Koca Mehmet insanların zehirlenmesine neden olan o yapağıyı bulmuşlardır. Böylece ölümlerin gerçek sebebi ortaya çıkmıştır. Bu hikaye Karaçaylılar arasında anlatılmaya devam etmekte ve gerçek olduğuna inanılmaktadır.

Geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Erten'de bugün hiçbir Karaçaylı yaşamamaktadır.

4. Gökçeyayla (Kilisa) Köyü: 1905 yılında ikinci göç dalgasıyla Anadolu'ya gelen Karaçay Muhacirlerinden 400 aile Konya'nın Sarayönü ilçesinin Başhöyük mevkiine yerleştirilmiştir.[588] Bunlardan 167 hanede bulunan 1200 kişiden fazla bir nüfus beylik-kölelik (kulluk) anlayışını devam ettirmek istemişlerdir. Bu isteklerinin kabul edilmemesi üzerine Cicuv oğlu Nanuv, Lokman Bey ve Küpürcülü Avbekir'in öncülüğünde oradan ayrılmışlardır. Bu ailelerden 27 hane 160 nüfus iskân edilmek üzere Yakapınar köyüne giderken diğerleri Afyon ilinin Aziziye (Emirdağ) kasabasının Kilise (Kilisa) mevkiindeHan kasabası halkının evlerine izinsizce yerleşmiştir. Bu durum Karaçay muhacirler ile bölge halkı arasında büyük bir soruna neden olmuştur.[589] Hükümet yetkilileri muhacirleri tekrar Başhüyük'e göndermek

[588] BOA, A.MKT.MHM, 529/75; Nevruz, a.g.m., s. 26. Bağcı, a.g.m., ss.17-19.
[589] BOA, A.MKT. MHM, 529/75; BOA, A.MKT. MHM, 529/19; BOA, Y.MTV, 290/143.

istemişse de bu mümkün olmamıştır. Bunun üzerine devlet bütün muhacirlere ev yaparak teslim etmiştir. Bu süre zarfında muhacirler yayla evlerinde kalmıştır.

Roma dönemine ait Malya şehrinin kalıntıları üzerine kurulduğu için ve burada bulunan kilise kalıntısından dolayı köyün ismine "Kilisa" adı verilmiştir. Daha sonra adı "Orhaniye Kestaneliği" olarak değiştirilmiş, yakın tarihlerde ise "Gökçeyayla" adını almıştır.[590] Köyde bulunan kilisenin temelleri bugün bile rahatlıkla görülmektedir. Tamamı mermer olan bir hamamın 1 metre yüksekliğinde duvarları mevcuttur. Köyde Bizans ve geç Bizans dönemi eserlere de rastlanmaktadır. 1995 yılı içerisinde köy meydanındaki çeşmenin alınlığında bulunan iki adet geç Bizans dönemi friz bilinmeyen kişilerce çeşme alınlığı kırılarak çalınmış olup, bu güne kadar bulunamamıştır. Toprağın 0 ile 2 metre derinliklerinde yer altı gömü odaları, kanallar ve yapı temelleri oldukça sağlıklı bir şekilde durmaktadır. Yapılacak kazı çalışması bazı gerçeklerin ortaya çıkmasını ve anlaşılmasını sağlayacaktır. [591]

Gökçeyayla köyü, yüksek dağlar arasında küçük bir düzlüğe kurulmuştur. Eskişehir'in güneyinde, Han'ın güneybatısında yer almaktadır. Köyde büyük çam ağaçları, çeşitli meyva ağaçları, birçok hayvan türleri ve zengin su kaynakları mevcuttur. Köy, Yazılıkaya Platosu üzerine kurulmuş olduğundan genelde yayla iklimi hâkimdir. Yazlar serin, kışlar soğuk ve uzundur. Don olaylarına çok sık rastlanır. İlkbahar ve sonbahar aylarında yağmur şeklinde yağışlar görülür. Bazen ilkbaharda geç, sonbaharda erken dönemlerde kar yağışları olur.[592]

Köyün geçim kaynakları hayvancılık ve tarımdır. Arıcılık için de çok müsait bir konumdadır. Orman içi köylerini kalkındırma projesi çerçevesinde 1962 yıllarında köyün büyük bir kısmı Afyon ilinin Bolvadin ilçesine devlet tarafından yeni evler yapılarak nakledilmiştir. 20 Mayıs 1993 tarih ve 21502 sayılı *Resmi Gazetede* yayınlanan Cumhurbaşkanı onayı ile Afyon ili İscehisar ilçesi merkez bucağına bağlı Gökçeyayla Köyünün buradan ayrılıp Eskişehir ili Han ilçesi merkez bucağına bağlanması 5442 sayılı il idaresi kanununun 2.maddesinin (B) ve 7267 Sayılı Kanunla değişik (D) fıkrasına göre uygun bulunarak Han ilçesine bağlanmıştır. Mahallenin 2014 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre nüfusu 75 kişidir. Han'a uzaklığı 16 km'dir.[593] Köyün komşuları: Peçene, Alanyurt, Akhisar, Mallıca, Doğlat, Yazılıkaya'dır

Kilise köyünde bulunan tukumlar (sülaleler): Aciları (Şaytanları), Akmakları, Aydamulları (Semenları), Ayhanları, Batçaları (Bokayları), Batdıları, Bayçoraları, Bekirları,

---

[590] Kallimci, *Karaçay Türklerinin Köyü Gökçe Yayla*, Bengü, Ankara, 2002, s. 15;https://bashuyuk wordpress. com / karacay-koyleri, 20.10.2015.

[591] İyigün,"Gökçeyayla", Karaçay Köyleri, http://www.kilise.somee.com. (9.11.2015).

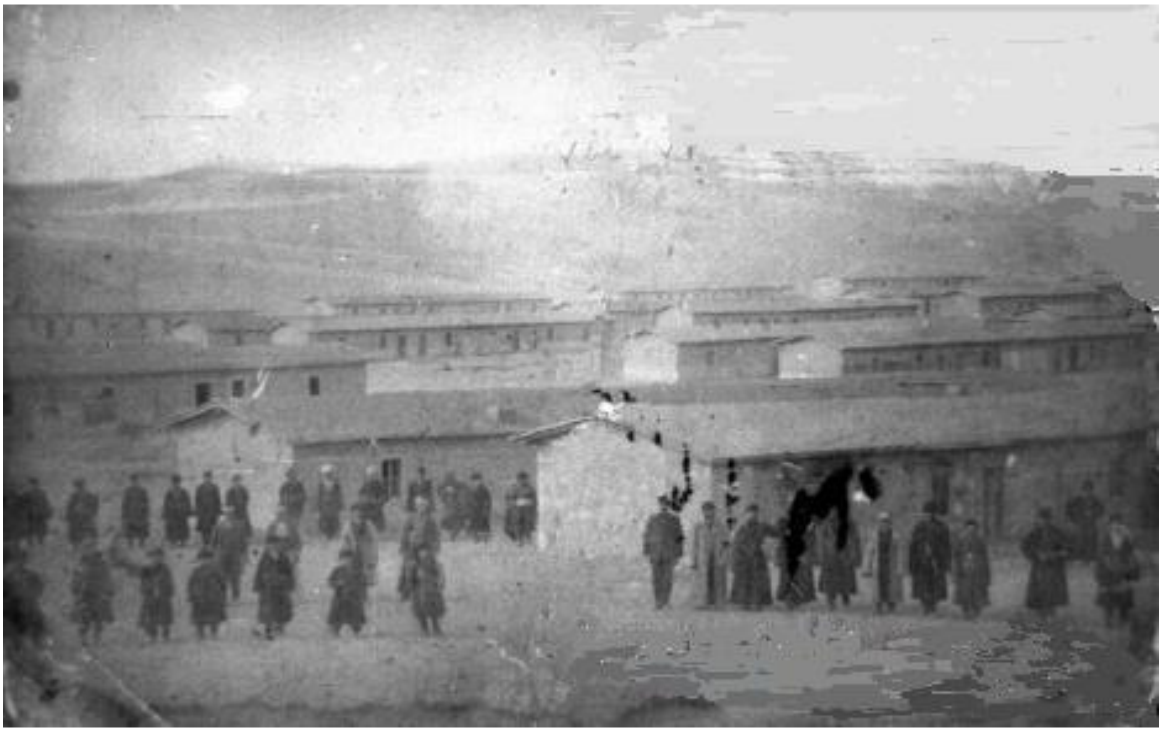
[592] Han Kaymakamlığı, "Gökçeyayla",Mahallelerimiz, www. han.gov.tr, (9.11.2015).

[593]www.han.gov.tr. (10.10.2015).

Bolnıları, Çalkuları, Çıçhanları, Çımıkları, Çomaları, Gilaşları, Bayrımkulları, Bazarçıları (Korkmazları), Bidauları, Bolurları, Boruları, Botaşları, Çımıkları, Çoçgaları, Ebzaları, Eşekkuları, Kayaları (Bayçoraları), Kipkeları, Kubadiyları, Kumukları, Laypanları, Maymözleri, Mırkaları, Sarıayakları, Semanları, Sılpagarları, Tekeleri, Tuturkalları, Türtlülarıdır.

5. Ertuğrul (Yakapınar) Köyü: 1905 yılı göçleri ile Kafkasyanın "Duwut", "Kart-Curt" ve "Cazlık" bölgesinden gelmişlerdir. Ankara'ya gelen Karaçay muhacirlerinden 190 haneye, yerleşmeleri için Çubuk Ovası gösterilmiştir. Fakat bunu kabul etmeyen muhacirler Karabaşlanı Tuwganbiy öncülüğünde yeni bir yer arayışına girişmişlerdir. Uzun aramalar neticesinde havasını ve suyunu çok beğendikleri Ankara Vilayetinin Sivrihisar Kazasının Yakapınar beldesine yerleşmeye karar vermişlerdir.[594] Evleri yapılıncaya kadar Ankara ve Sivrihisar'da altışar ay misafir edilmişlerdir. Bu sürede ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. Sivrihisar kaymakamı, muhacirleri çevre köylere dağıtmaya çalışmış; fakat Karaçaylar bunu kabul etmemiştir. Evlerin bitirilmesi ile görkemli bir devlet töreni düzenlenerek evler sahiplerine teslim edilmiştir. Muhacirler üç defa "Padişahım çok yaşa" diyerek memnuniyetlerini bildirmişlerdir. İleriki yıllarda Hüdavendigar vilayetinden gelen 27 hane ile birlikte Yakapınar toplam 217 haneye ulaşmıştır. Köyün ismi daha sonra Ertuğrul olarak değiştirilmiştir.[595]

Resim 7:Yakapınar (Ertuğrul) Köyünün Devlet Töreni ile Açılışı (25 Haziran 1907)



[594] BOA, Y.MTV, 29/164.
[595] BOA, DH.MK, 1201/4.

Muhacirler, Yakapınar'a yerleştikten sonra Ankara'ya yakın Yağlıpınar köyünde oturan ve köyün ileri gelenlerinden olan Golalanı Osman Haci" ve Erten köyünün ileri gelenlerinden Çoşkalanı (Laypanlanı) Aslan Haci arkadaşları ve soydaşları olan Karabaşlanı Tuwganbiy, "cemaatını nereye yerleştirmiş hem köyü görelim hem de arkadaşımızı ziyaret edelim" diyerek sözleşmişler. Golalanı Osman Haci Ankara'dan trenle Yunus Emre'ye kadar gelmiş, oradan ise yaylı at arabaları ile Yakapınar köyüne gelmişler. Köyü görünce çok şaşırmışlar:

-*"Alan bu milletni bılayga kırdırmak için mi keltirding"* (Karaçay Türkçesi)
-*"Arkadaş bu milleti buraya yok etmek için mi getirdin"* (Türkiye Türkçesi)

Tuvganbiy, kendinden çok emin bir şekilde:

> *"Benim cemaatim bu Talaya (yerlere) sahip çıkarsa hiçbir şey olmaz. Çünkü burası Sakarya nehrine kadar uzanan 10 km uzunluğunda alüvyonlu bir ovadır"*[596] diye cevap vermiştir.

Devlet muhacirlere 30'ar dönüm arazi, çift hayvanı, tohumluk v.b. yardımlarda bulundu.[597] Fakat muhacirler, hayvancılık ve reçberlik dışında bir iş bilmediklerinden ve çift sürmekten, nadas yapmaktan pek anlamadıklarından ilk yıllarda ciddî ekonomik sıkıntılar yaşadılar.. Bir kısmı Rusya'ya geri dönerken bir kısmı da Başhüyük ve Yalova'ya göç etti. Köyde az sayıda aile kaldı. Komşu köyler kendilerini düşman görerek baskı yaptı. Zaman içerisinde durumu toparladılar, farklı Karaçay köylerinden gelenlerle nüfus arttı ve köy 150 haneye ulaştı.

Köyün eli silah tutan bütün erkekleri I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşına katıldılar. Savaşlarda büyük kayıplar verdiler. Örneğin sadece Çanakkale Savaşında köyden 64 genç şehit oldu.[598] Yakapınar köyünde yaşayanlar savaşların getirdiği bütün olumsuzluklara karşı direndiler. Savaştan sağ olarak dönen erkeklerin de katılmasıyla yeniden hareketlenen köy hayatı 1950'li yılların sonuna kadar küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, atçılık, tahıl ve ayçiçeği ekimi gibi gelir kaynakları sayesinde canlılığını arttırarak sürdürdü. Bu tarihlerde 1000'e yaklaşan nüfusuyla köyde 27.000 küçükbaş, 1200 sığır, 3000'e yakın da at bulunduğu

---

[596] Şerafettin Sevinç (İjaları-Süyünçleri, 1945), Görüşme yeri ve saati: Eskişehir/Odunpazarı, Karaçay-Malkar Derneği, 17.04.2016, saat: 14.00-17.00.

[597] Toprak dağıtımı yapılırken Karaçay'da kullanılan ölçü birimleri yer ismi olarak kullanılmıştır. Ceti Şajna, Sekiz Şajna, Üç çerbet gibi. Bu adlandırmalarla o muhitte kişilere o miktarda arazi verildiği anlatılmak istenmiştir. Bunun yanında Karaçay'da bulunan yerleşim yeri isimleri de muhit ismi olarak kullanılmıştır. Örneğin, Apsatı Öz gibi. Şerafettin Sevinç, 17.04.2016. saat: 14.00-17.00.

[598] Tabakçı, a.g.t., s. 113.

tahmin edilmektedir.[599] Bu yıllarda dört- beş aile de at arabalarıyla tuz gölünden getirdikleri tuzları satarak geçimlerini sağladılar.[600]

1950 yılından sonra Türkiye'deki hızlı ekonomik gelişmeler Yakapınar köyünü de etkilemiştir. "Marshall Yardımı" çerçevesinde bazı köylüler aldıkları ucuz kredi ve yardımlarla makineli tarımına yönelmiş ve kısa zamanda ekonomik gelirlerini artırmışlardır. Bir kısım köylü ise yeni iş imkânları bulmak ve çocukları için daha iyi eğitim alma düşüncesiyle Eskişehir'e göç etmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren Birleşmiş Milletlerin tanıdığı göçmen statüsü çerçevesinde ABD'ye göç eden bir hayli insan olmuştur. 1990'lı yıllarda göç yasalarındaki zorlaştırmalara rağmen evlenme, işçi çağırma gibi değişik yollarla ABD'ye göç devam etmiştir. New Jersey eyaleti Paterson şehrinde küçük bir koloni oluşturan Karaçaylılar burada yaşamlarına devam etmektedir. Bugün Yakapınar köyündeki her aileden ABD'de en az bir kişi bulunmaktadır.[601]

Ertuğrul köyü, bugün Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı bir köydür. Eskişehir'e uzaklığı 122 km, Sivrihisar'a uzaklığı ise 22 km'dir. Komşuları: Ballıhisar, Çaykoz, Karacaören, Ada, Dinek ve Yeşilköy'dür. Köyün nüfusu 1997 yılında 349 iken, 2000 yılında ise 289'a düşmüştür. Şu anda köyde 60 civarında aile yaşıyor. Yaklaşık 200 civarı nüfus bulunmaktadır. Yazın köyün nüfusu artmaktadır.

Alfabetik sıraya göre köyde bulunan sülaleler (tukumlar): Akbayları (Oğarı Akbayları, Töben Akbayları), Abayhanları, Aciları (Şaytanları), Batçaları (Bokayları, Çalkuları, Çıçhanları, Gilaşları), Bıddaları (Kurşaları), Biciları, Botaşları, Borlakları, Bostanları, Canibekları (Nartuhle),Canközları, Çomaları, Dinaları, Erikganları, Eşegguları, Gacaları, İjaları (Süyünç), Kipkeları (Çımık, Nıngı, Zafiş), Karabaşları, Kırımşavhalları, Kobanları, Koçharları (Küpseleri, Şuvşanları, Küygenleri), Kudayları, Laypanlar (Çoçhaları), Lepşokları, Orusları, Sılpagarları (Arsa, Kandavur), Şungarları, Tekelarıdır.[602]

6. Yazılıkaya Köyü: 1885 yılında Kuzey Kafkasya'nın Teberdi bölgesinden yaklaşık 75 aile "Birinçi İstampulçula/İlk İstanbulcular" denilen grup ile birlikte Anadolu'ya geldiler. Önce Eskişehir'in "Köprübaşı" denilen mevkiine yerleştirildiler. Fakat bölgenin bataklık olması, sivrisineklerin çokluğu ve sıtma hastalığının etkisiyle kayıplar

599 Nevruz, a.g.m., s. 30.
600 Avbekir Akbay ile (Akbay,1925), Görüşme yeri ve saati: Eskişehir/Odunpazarı, 10.03.2014, saat: 13.00-14.30.
601 Koçkar, a.g.m., s. 5.
602 Şerafettin Sevinç (İjaları-Süyünçleri, 1945), Görüşme yeri ve saati: Eskişehir/Odunpazarı, Karaçay-Malkar Derneği, 17.04.2016, saat: 14.00-17.00.

vermeye başlayınca daha elverişli bir yerleşim yeri bulmak için bir arayış içerisine girdiler. Uzun arayışlar neticesinde "Yazılıkaya" denilen yerde karar kıldılar. Burası eski yurtları Teberdi'ye çok benzediğinden büyük bir sevinçle buraya yerleştiler. Bir kısım Karaçaylı "Çukurca" denilen yeri beğenerek orada oturmak istedi; fakat Botaş sülalesinden Mahsut "Mesut", "Ullu el bolayık, ullu el bolayık", (Büyük belde olalım, büyük belde olalım), "Dağılmayalım hep bir arada oturalım"demesi üzerine Çukurca'ya yerleşmekten vazgeçtiler.[603] Zaman içerisinde köylüler bunların büyük kısmını bilinçsizce kestiler.

Köy ilk kurulduğunda "Çerkes Köy" ismiyle anılmıştır. Daha sonra "Yazılıkaya" adını almıştır. Köyün ismi, üzerinde yazılar bulunan ve yönü doğuya bakan Midas Anıtı'ndan gelmektedir. Yazılıkaya, Frigyalılar'dan kalma doğal bir kalenin eteğinde, sunak olarak belirlenen kayanın ve kaya mezarlarının karşısında, içinde genellikle altı ahır, üstü ev biçiminde iki katlı evlerin bulunduğu büyük avlulardan oluşmuş tipik bir Kafkas köyüdür.[604] 1315 metre rakımlı Yazılıkaya köyü, kuzeyde Eskişehir, batıda Kütahya, güneyde Afyon, kuzeydoğuda Seyitgazi ile sınırlanan dikdörtgen şeklindeki "Phrygia Yaylası" üzerinde bulunur. Köyün kurulduğu bölge yoğun Phryg (Frig) kalıntıları ve anıtlarıyla doludur.[605] Bunlardan en önemlisi köyün ismini de aldığı Midas anıtıdır. 1800'lü yıllarda buradan geçen İngiliz subayı W.M. Leake tarafından keşfedilmiştir. Bu anıt Friglerin ana tanrıça olarak gördükleri Kibele için yapılmıştır. Bu yapıt 400 m²'lik bir alanda yapılmış ve 17 metre yüksekliğindedir. Bu anıt tüf kaya üstüne oyulmuştur. Şu an üzerindeki bir çatlaktan başka herhangi bir kusuru bulunmayan yapıtın üzerinde henüz çözümlenemeyen üç tane yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtların birincisinde tanrıları olan "Ateş" ve "Kral" Midas'ın koruyucusu olarak bilinen "Midai" sözcükleri okunabilmektedir. Üçüncü yazıtta ise "baba" sözcüğü çözümlenebilmiştir.[606]

Midas anıtı haricinde Yazılıkayanın yaklaşık 200 metre güneybatısında yarım bırakıldığı için "bitmemiş anıt" olarak adlandırılan bir başka kaya anıtı daha vardır. Üzerinde Frigçe yazılar ve tanrı figürleri bulunan basamaklı sunakların en gösterişlisine "Midas'ın tahtı" denmektedir. Bir başka önemli yapıt, kayalara oyulmuş mezarlardır. Su sarnıçları, tüneller, mağaralar, adak adama ve dua alanları, mağara içlerine çizilmiş değişik

---

[603] İzzet Açık (Botaş-1933), Zeliha Açık (Botaş- 1944), Görüşme yeri ve saati: Eskişehir/Odunpazarı, 5.01.2016, 17.00-18.00.
[604] Yaşar Şancı, " Yazılıkaya", Köylerimiz, *Birleşik Kafkasya*, Yıl 1, S.4, 1995, s. 52.
[605] İyigün," yazilikaya", Karaçay Köyleri, http://www.yazilikaya.somee.com. (10.10.2015).
[606] Sami Altınay, "Midas Anıtı, Gezip Gördüm", http://gezipgordum.com/midas-aniti/, (7.09.2015).

hayvan figürleri, ilginç mezar taşları, hiç çivi kullanılmadan tomruklardan yapılmış ev v.b. eserler bulunmaktadır.[607]

"Midas City" şehri ile birlikte Yazılıkaya köyü, arkeolojik sit alanı, köyün batısında bulunan ve Çukurca Köyü yakınlarına kadar uzanan, kayalık ve ormanlık alan doğal sit alanı olarak tescil edilmiştir. Köy, turizm açısından önemli özelliklere sahip olmasına karşın şu ana kadar hak ettiği yatırımlar yapılmamıştır.[608]

Köyün geçim kaynağı hayvancılık ve tarımdır. Tarım alanları orman sahası olması nedeniyle dar ve verimsizdir. Sulanabilir arazi yoktur. Otlakların bolluğu büyükbaş ve küçükbaş havyacılık yapmaya uygun ortam oluşturmuştur. "Kayabaşı" denilen mevkinin kuzey eteklerinde kendine özgü tadıyla "Kırıksuv", yakın zamana kadar köyün su ihtiyacını karşılamıştır. Köyün bir orman köyü olması ve zengin çam, ardıç, köknar v.b. ağaçlarının bulunması köylülerin belli bir dönem bu ağaçları keserek satmalarını ve para kazanmalarını sağlamıştır. Fakat ileriki yıllarda devlet yetkililerince alınan sıkı önlemler kaçak ağaç kesiminin yapılmasını engellemiştir. İş sahasının ve tarım arazilerinin azlığı, eğitim şartlarının yetersizliği gibi nedenlerle köy devamlı göç vermiştir. Bu nedenle köyün nüfusu çok azalmıştır. 2014 adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre nüfusu 57 kişidir.[609]

I. Dünya Savaşı'na ve Kurtuluş Savaşına köyden birçok insan katılmıştır. Bunların büyük kısmı geri dönememiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla köyden şehit olanların bilgileri şu şekildedir:

Tablo 12: Yazılıkaya köyünden şehit olan Karaçaylıların bir kısmı[610]

Savaş	Cephe	Lakap	Baba	Adı	Rütbe	D.Yılı	Köy	Ölüm T.	Ö. Yeri	Şube
Kurtuluş	Garp	-	Zekeriya	Bilal	Er	1314	Yazılı	04.09.1922	Eşme	Aziziye
I. Dünya	Ç.Kale	-	Osman	Hüseyin	Er	1304	Yazılı	12.04.1915	Kereviz Dere m.	Emirdağ
I. Dünya	Galiçya	Sultanbey oğulları	Sultanbey	Osman	Çvş	1307	Yazılı	02.05.1917	Galiçya	Emirdağ
I. Dünya	Ç.Kale	Hüseyin oğlu	Hüseyin	Osman	Onb.	1304	Yazılı	12.04.1915	Kereviz Dere m.	Emirdağ

607 Altınay, "Midas Anıtı, Gezip Gördüm", http://gezipgordum.com/midas-aniti/, (7.09.2015).
608 İyigün, http://www.yazilikaya.somee.com. (10.10.2015).
609 Şancı, a.g.m., s. 52; Han Kaymakamlığı, " Yazılıkaya",Mahallelerimiz, www.han.gov.tr, (9.11.2015).
610 www.yazilikaya.somee.com. (10.10.2015).

Eskişehir vilayetinin Han ilçesine bağlı olan Yazılıkaya'nın Han'a uzaklığı 20 km Eskişehir'e uzaklığı 72 km'dir. Köyde bulunan sülaleler (tukumlar) şunlardır: Akbayları, Batçaları, Bolurları, Botaşları, Canibekları, Çıçhanları, Hubiyları, Erikgenleri, Kipkeları, Koballarıı, Koçgarları, Korkmazları, Özdenları, Bayrımkulları (Papulları), Polatları, Sılpaharları, Tekeleri.

Yakın zamana kadar köyde her yıl Haziran ayının son haftası cumartesi günü, geleneksel hale getirilen, Türkiye'deki Karaçay ve Malkar derneklerinin tertiplediği "Nartlanı Toy Künü" (Düğün Günü) adı altında şenlikler yapılmaktaydı. Bu şenliklere Türkiye'nin her yöresinden ve yurtdışından Karaçaylılar katılmaktaydı. Bu şenlikler Karaçaylıların birbirlerini tanımaları, kaynaşmaları ve eğlenmeleri için yapılan şenliklerdi. Şenliklerde güreş, uzun ve kısa mesafeli koşular, gülle atma, yağlı ipe tırmanma (Koz Börk) gibi değişik yarışmalar yapılırdı. Şenlikler sabah başlayıp akşama kadar sürerdi. Yarışmaların arasında zaman zaman geleneksel kıyafetli gençler "Toy" (düğün) yapar, milli ve mahalli oyunlar oynar, şarkılar söyler, şiirler okurlardı. Akşam olduktan sonra eğlenceler biter; ancak devam etmek isteyen gençler köyde bir odada veya salonda toplanarak sabaha kadar düğün yapar, eğlenirlerdi.[611] Artık bu şenlikleri Afyon ve Eskişehir Karaçay-Malkar dernekleri farklı mekanlarda yapıyor. Diğer illerde bulunan Karaçay-Malkar dernekleri de kendi içlerinde kutlamalar yapmaktadır.

7. Yeşilköy (Acıyaylası): Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı bir köydür. İlçeye uzaklığı 20 km'dir. Tamamı Karaçay-Malkar Türklerinden oluşmayan üç yerleşim yerinden biridir.[612] Burası daha önce bir çiftlik iken 1960'lı yıllarda Sivrihisar'ın İstiklal Bağı ve Çaykoz isimli manav köylerinden ve Doğlat, Yazılıkaya, Gökçeyayla ve Akhisar köylerinden gelen Karaçay-Malkar Türkleri tarafından bir köy haline getirilmiştir.

Köyün kuruluşunu ve sonraki süreci yakından bilen ve 40 yıl Yeşilköy'de yaşayan İzzet Açık köyle ilgili şu bilgileri vermektedir: *"Benim ailem 1885 yılında "Birinçi İstampulçula/İlk İstanbulcular" denilen grupla yaklaşık 75 aileden oluşan bir grupla Türkiye'ye gelerek Yazılıkaya denilen köye yerleşmiş, Osmanlı Devleti bize ev yardımında bulunamamış, evlerimizi dedelerimiz kendi imkânlarıyla yapmış. Devletimiz bize sadece 30-35 dönüm civarında toprak verebilmiş. İlk dönemlerde nüfusun az olması, Yazılıkaya köyünün dağlık ve ormanlık bir yer olması nedeniyle çok ciddi ekonomik sıkıntı yaşanmamış. Köylüler keçi yetiştiriciliği yaparak, ormanlardan odun kesip satarak ve tarım yaparak geçimlerini*

---

[611] Şancı, a.g.m., s. 53.
[612] Diğer iki yer Yalova Sultaniye ve Sivas Emirlerdir.

uzun müddet sürdürmüş. Ancak her geçen gün nüfusun artması, yetkililerin odun kesimini ve ormanlara zarar veriyor düşüncesiyle keçi yetiştiriciliğini yasaklaması köylüleri ekonomik yönden çaresiz bırakmış.

Biz 7 kardeştik, ben evliydim ve iki çocuğum vardı. Anne-baba ile birlikte toplam 12 kişiydik ve sadece 30 dönüm arazimiz vardı. Bu araziler de kurak ve verimsizdi. O güne kadar hayvancılıkla geçimimizi sağlamıştık. Devletin aldığı kararlar bizi çok zor durumda bıraktı. Birçok ailenin durumu da bizimkinden farksızdı. İşte böyle bir ortamda Sivrihisar'ın "Acıyaylası" denilen yerde devletin toprak dağıtımı yapacağı haberini alınca 11 aile[613]oraya göç etmeye karar verdik. 1968 yılında Acıyaylasına giderek 10 kişi 2000 m²'lik arsa satın aldık. Bu arsayı 10 parsele ayırdık ve aramızda kura usulü paylaştırdık. Hepimiz yan yana evlerimizi yaptık. Sadece bir köylümüz (İsa Şancı) bizden biraz uzak bir yerde evini yaptı. Benim Acıyaylası köyüne göçüm 25 Kasım 1969 tarihidir. Biz gitmeden önce "İstiklal Bağı" ve Çaykoz denilen manav köylerden bizim gibi toprak alma düşüncesiyle gelen aileler vardı. Yine bizden yaklaşık bir yıl önce Doğlat köyünden 25-30 civarında aile köye gelerek yerleşmişlerdi. Ancak onlardan üç aile dışında geri kalanlar köyün geleceğinin pek parlak olmadığını anlayarak kısa bir müddet kaldıktan sonra Eskişehir'e göç etti."[614]

Köyün nüfusu Akhisar ve Gökçeyayla Karaçay-Malkar köylerinden gelen ailelerin de katılımıyla arttı. Yaklaşık 80-90 hane büyüklüğünde bir köy haline geldi. Çok farklı köylerden gelen insanların oluşturduğu karma bir köy olmasına rağmen çok güzel dostluklar kuruldu. Kültür alışverişi oldu. Çok tatlı günler yaşandı. Ancak farklı sebeplerle arazi dağıtımı bir türlü gerçekleşmedi. 1990'lı yıllardan sonra Karaçaylıların büyük bir kısmı Eskişehir'e göç etti. Ben de çok az sayıda Karaçaylının köyde kalması ve bazı sağlık problemlerimden dolayı Eskişehir'e göç ettim.[615]

Köyün adı 2004 yılında "Yeşilköy" olarak değiştirilmiştir. Bugün 30-35 civarında ailenin yaşadığı köyde sadece 3 Karaçaylı aile kalmıştır. Köyün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Komşu köyler: Gülçayır, Ertuğrul, Aşağıkepen ve Ballıhisardır.

D. KAYSERİ

Eğrisöğüt Köyü: Köyün kurucuları, 1885 yılında Kuzey Kafkasya bölgesinden "Birinçi İstampulçula/İlk İstanbulcular" denilen grup ile birlikte Türkiye'ye geldiler. Önce bir müddet İstanbul'da kaldıktan sonra Adapazarı ve ardından Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Çilehane köyüne yerleştiler. Ancak daha önceden Kayseri Pınarbaşı Eğrisöğüt mevkiine

[613] Bu aileler; Süleyman Hasdemir, İzzet Açık, Ali Bahar, Musa Kazım Özcan, M.Emin Aydoğan, Hamza Özden, Hasan Eyigün, Ömer Esen, Abdurrahman Karataş, Ali Sultan Şanlı ve İsa Şancıdır.
[614] İzzet Açık, (Botaş- 1933), Görüşme yeri ve saati: Eskişehir/Odunpazarı 5.01.2016, 17:00-18:00.
[615] İzzet Açık, (Botaş- 1933), Görüşme yeri ve saati: Eskişehir/Odunpazarı 5.01.2016, 17:00-18:00.

yerleşen üç ailenin ikna çabaları sonucunda Eğrisöğüt'e gelerek yerleştiler. Köy adını çok miktarda bulunan söğüt ağaçlarından almıştır.[616]

Eğrisöğüt köyü, Kayseri iline 110 km, Pınarbaşı ilçesine 10 km uzaklıktadır. Komşu köyler: Aşağı Beyçayır, Gölcük, Karamuklu, Gürleğen, Okuyuculardır. Köy Şirvan dağının güney eteklerinde kurulmuştur. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Rakımı 1740 metre'dir ve karasal bir iklime sahiptir. Kışlar çok sert ve uzun geçer. Köy ilk yıllarda kara ardıç, çam, meşe gibi ağaçlardan oluşan ormanlarla kaplıyken büyük kısmı bilinçsizce kullanım sonucunda tahrip olmuştur. 2000 yılından itibaren Orman Bakanlığınca yeniden ağaçlandırma faaliyetleri başlamıştır.[617]

1950'li yıllardan itibaren eğitime çok önem verilmiş ve yeni nesiller okumaya teşvik edilmiştir. Bugün köyün büyük kısmı Kayseri şehir merkezinde yaşamaktadır. 2012 nüfus sayımına göre köyde sadece 33 kişi yaşamaktadır. Yazın köyün nüfusu artmaktadır. 40 civarında aile yaz tatilini köyde geçirmektedir. İmkânı olanlar köye ev yaptırarak yaz tatillerini köyde geçirmektedir.[618]

Karaçay kültürünün unutulmaması için Kayseri'de bulunan Karaçaylılar Derneği aracılığıyla düğün, cenaze gibi faaliyetler organize edilmekte, gençlere yönelik etkinlikler yapılmaktadır. Eğrisöğüt köylülerine ait spor kulübü aracılığılıyla gençlere futbol, voleybol, hentbol, güreş, atletizm gibi spor imkânları sunulmaktadır. Futbol takımı 1995-1996 yılında ikinci amatör kümede şampiyon olarak büyük başarı elde etmiştir.[619]Köyde Karaçaylıların Kafkasya'dan getirdikleri Hıçın, Tımbıl, Bışlak Bişirgen, Bilamuk,Sohta, Basta,Kafkas mantısı gibi özel yemeklerin yapımı devam etmektedir. [620]

Köyde bulunan sülaleler (tukumlar): Beyhunları (Soddaları), Borları, Bostanları, Ebaşları, Kurmanları, Örtenleri, Özdemirları, Özkanları (Kurbanları),Tokları ve Uğurlarıdır.

E. KONYA

Başhüyük Kasabası: 1905 yılında Şam'a gitme düşüncesiyle Anadolu'ya gelen Karaçay muhacirlerinden yaklaşık 240 aile, Konya valisi Faik Bey tarafından ikna edilerek şehir merkezinde 1,5-2 yıla yakın bir süre geçici olarak iskân (misafir) edilmişlerdir. Başhüyük'e yerleşecek Karaçaylara öncülük yapanlar: Sılpaharlar'dan Ebubekir (Abek), Kurgaklar'dan Ramazan Efendi ve Ketar oğlu Tokmak'tır. [621] Muhacirlerin yerleşmek

[616] "Eğrisöğüt", Pınarbaşı, nedir. antoloji. com, (13.10.2009).
[617] Ömer Uğurlu, Karaçay Türkleri, Lisans bitirme tezi, Kayseri, 1996, s. 39.
[618] Uğurlu, a.g.t., s. 39.
[619] Uğurlu, a.g.t., s. 39.
[620] www.antoloji.com. (3.07.2014)
[621] Özkan, a.g.m.,, www.kamatur.org. (10.02.2015).

istedikleri “Başhüyük” denilen yerde Sultan II. Abdülhamid tarafından yeni yerleşim yerlerine uygulanmak üzere hazırlanan “Osmanlı hilali” seklindeki plan esas alınarak evler yapılması kararlaştırılmıştır.[622] Bir arazi komisyonu oluşturulmuş, dağıtılacak araziler tespit edilmiştir. *Konya Muhacirin Komisyonu* iskân bölgesine giderek müteahhitler ile evlerde kullanılacak taş ve kerpiçler için anlaşma imzalamıştır. Yine bir memur görevlendirilerek inşaatlar için lazım olan kereste, çivi, eğser, kullap gibi inşaat malzemeleri satın alınmıştır. Müteahhit ile de anlaşılarak evlerin yapımına başlanmıştır.[623]

Başhüyük, Doğu ve Batı olmak üzere iki mahalleden oluşacak şekilde planlanmıştır. Her iki mahallede doğu-batı istikametinde uzanan standart 12’şer metre genişliğinde iki geniş cadde ve bunları kuzey- güney istikametinde düzenli olarak kesen 6’şar metre genişliğinde 9 doğu, 9 batı mahallesinde olmak üzere 18 adet sokak aralarından oluşan adalara yerleşmiş 240 evden oluşmaktadır. Adaların büyüklüğü 30*50=1500 m² olarak her bir adaya bahçe payı ile beraber 1500/4=375 m²’lik 4 ev planlanarak inşa edilmiştir. İlerleyen yıllarda bekarların evlenmesiyle köy çevresine yeni haneler inşa edilmiş, ancak iki cadde arasında kalan evlerin orijinal şekilleri günümüze kadar korunmuştur.[624]

Evler ana caddelere paralel ve yan yana birleşik iki hane şeklinde yapılarak her haneye eşit miktarda bahçe payı bırakılmıştır. Haremlik-Selamlığa uygun olacak şekilde evlerin kapıları caddelere değil bahçelere bakacak şekilde inşa edilmiştir. Bir oda, bir antre, bir oda ve bir ahır olarak yaklaşık 50 m² olarak yapılan evler Karaçaylıların yerleşmelerinden sonra bazı değişiklikler yapılarak kullanılmıştır. Devletin ahır olarak yaptırdığı bölüm günlük oda olarak değiştirilip bahçeye su kuyusu, bahçenin dip tarafına ahır, samanlık ve tuvalet, evlerin içlerine de banyo ilave edilerek günlük kullanıma uygun hale getirilmiştir.[625]

Köyün ortasına alt kısmı medrese olmak üzere bir camii inşa edilmiş, çevresi sosyal tesisler yapılmak üzere boş bırakılmış ve ilerleyen yıllarda buralara belediye binası, ptt, ilkokul, ortaokul ve belediye sosyal tesisleri yapılmıştır. Evler teslim edilirken daha önce Kafkasya’da aynı köy ve mahallede yaşayanlar aynı mahallelere yerleştirilmeye çalışılmıştır. Cadde ve sokak isimleri verilmediği için 1928 yılına kadar Batı Mahallesi için “Ogarel”, Doğu mahallesi için “Töbenel” ismi kullanılmıştır.[626]

Evlerin teslim töreni, planlanan 240 evden 120 evin tamamlanmasıyla 1906 yılı ekim ayında yapılmıştır. Konya’da bulunan askerî ve mülkî yetkililer bayraklarla süslenmiş bir

---

[622] Bağcı, a.g.m.,17-19;Karaca, Karaçay Türklerinde DiniHayat Başhüyük Kasabası, s. 23.
[623] Yılmaz, a.g.t., s. 195.
[624]Karaca, a.g.t., s. 24.
[625]Karaca, a.g.t., s. 24; Nihat Abayhan, “Bashüyük’e Yerleşme ve Muhtarlık Dönemi”, Başhüyük, Yıl:2, S. 2, Konya , 2004, ss. 17-18.
[626]Karaca, a.g.t., s. 24.

trene binerek “Başhüyük” denilen yerin 2 km kadar güneyinde bulunan Kirli suyu istasyonuna gelmişlerdir. Buradan yaya olarak toplu bir şekilde Başhüyük’e gidilmiş, kurdela kesilmiş, daha sonra her birine birer numara verilen evler kura ile dağıtılmıştır. [627] Ayrıca muhacirlere tarım yapabilmeleri için arazi, tohumluk ve 1906 yılı Nisan ayına kadar 219 haneye çift hayvanı verilmiştir.[628]

Resim 8: Konya’da Başhüyük Karaçay Muhâcirleri için yapılan evlerin teslimi töreni[629]



Başhüyük’e yerleşenler ağırlıklı olarak Kafkasya’nın “Töben Teberdi” (Sıntı) bölgesinden gelmişlerdir. Bununla birlikte “Cöğetey, Taşköpür, Mara” bölgelerinden gelenlerde olmuştur. Beldeye Sultan İkinci Abdülhamid’in emri ve yardımlarıyla kurulduğu için “Ümranı Hamidiye” ismi verilmiştir. [630] Cumhuriyetin ilanından sonra köyün ismi yakınlarında bulunan höyükten esinlenilerek “Başhüyük” olarak değiştirilmiştir.[631]

Eli silah tutan bütün erkekler Balkan, Sarıkamış, Çanakkale, Hicaz-Yemen, Kurtuluş savaşlarına katılmıştır. Ancak gidenlerin %90’ı geri dönememiş, şehit olmuştur. Geriye dönenlerin de büyük bir kısmı ya yaralı ya da hasta bir şekilde dönmüştür.[632]

[627] Yılmaz, a.g.t., ss.194-195.
[628] Bağcı, Başhüyük Karaçay-Malkar Türklerinin Muhacereti, ss. 17-19, Özkan, a.g.m.,, www.kamatur.org. (10.02.2015); Yılmaz, a.g.t., ss.194-195.
[629] İ. Ü. Nadir Es. Ktp.90648/1
[630] BOA, DH.MKT, 1140/6; BOA, A.MKT.MHM, 530/9; BOA, İ.HUS, 149/65; Tabakçı, a.g.t., s. 108.
[631] Ufuk Tavkul, “Başhüyük Köyünden Derlenen Karaçay Adet ve Gelenekleri”, *Kırım Dergisi,* Yıl 12, S. 47, 2004, s. 47.
[632] Başhüyük Belgeseli, Haz. Birsen Adiloğlu, Adilhan Adiloğlu,www.kamatur.org, (3.12.2010).

Başhüyük, Konya ilinin Sarayönü ilçesinin 7 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Kuruluşundan itibaren çok güzel bir yerleşim planı uygulanmıştır. Yollar, sokaklar, evler çok düzgün bir şekilde yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde de bu plana azami itina edilmiştir. Başhüyük Kasabası Türkiye'de Karaçay nüfusunun en kalabalık olduğu yerdir. 2015 adrese dayalı nüfus verilerine göre 719civarında insan yaşamaktadır. 1.500'e yakın kişi de Konya şehir merkezinde ikamet etmektedir. Bütün Türkiye'de yaşayan Başhüyüklü sayısının 6.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Ağırlıklı olarak arpa ve buğday yetiştirilmektedir. Bununla birlikte ayçiçeği, mısır, şeker pancarı yetiştirenlerde bulunmaktadır. Ekonomik sıkıntılardan dolayı halkın büyük bir kısmı göç etmek zorunda kalmıştır.[633]Eğitime büyük önem verilen kasabada her evde en az bir üniversite mezunu bulunmaktadır.

Başhüyükte bulunan sülaleler (tukumlar): Aciları, Akköbekleri, Alakayları, Alçakları, Appaları, Bavçulları, Bavkulları, Bolurları, Cabaları, Çagarları, Elcorkaları, Habiçları Kanamatları, Kasayları Kaytarları, Keçerukları, Kipkeleri, Koçkarları, Tekeleri, Kobanları, Malkonduları, Mirzaları, Sılpagarları, Şobaydaklarıdır. Bunların haricinde diğer sülalelerin hepsinden az çok insan bulunmaktadır.

F.SİVAS

Emirler Köyü: Emirler köyüne yerleşen Karaçay muhacirleri Kuzey Kafkasya'dan 1885 yılında "Birinçi Istampulçula/İlk İstanbulcular" denilen grupla birlikte gelmişlerdir. 25 aileden oluşan küçük bir grupla Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine bağlı Emirler köyüne yerleşmişlerdir.[634] Emirler köyü Sivas iline 35 km, Yıldızeli ilçesine 38 km uzaklıktadır. 2012 nüfus sayımına göre 53 kişiden oluşmaktadır. Bugün Emirler'de hiçbir Karaçaylı yaşamamaktadır. Hepsi farklı şehirlere dağılmıştır.

G. TOKAT

1. Arpacıkaraçay Köyü: 1885[635]yılında Elbruz Dağının (Mingi Tav) eteklerindeki Hurzuk, Üçköken ve Kartcurt köylerinden "Birinçi Istampulçula/İlk İstanbulcular" denilen

633 Başhüyük Belgeseli, www.kamatur.org, (3.12.2010).
634 Nevruz, a.g.m., ss. 25-26.
635 Göç tarihi ile ilgili değişik görüşler vardır. Çinpolat muhacirlerin 1870 yılından itibaren üç kafile halinde geldiğini,Çinpolat, a.g.t., s. 21; Nevruz 1885 yılında, "Birinci Istampulçula/İlk İstanbulcular" denilen grupla birlikte geldiğini, Nevruz, a.g.m., s. 25; Karaçam, 1888 yılında gemilerle gelinildiğini, Yasemin Karaçam, "Karaçay (Arpacıkaraçay) Eli", www.kamatur.org (15.03.2014); Abit Öztürk, 1888 yılında göç edildiğini, "Kafkasya'dan Anadolu'ya Karaçay Türkleri, www.youtube.com, (6. 09. 2012); Fatih Yapıcı, 1888 yılında gelinildiğini,Fatih Yapıcı, "Arpacıkaraçay Köyü", www.kamatur.org. (15.03.2014); Aliylanı Fatima Selkaya,

grup ile Samsun iline gelmişlerdir. Daha sonra eski yerleşim yerlerindekine benzer bir yerleşim yeri bulmak için iç kesimlere doğru ilerlemişlerdir. Kendilerine Amasya'nın Suluova ilçesinde, Tokat'ın Kazova, Çamlıbel çiftliği ve Zile ilçesine yakın Hasanağa köyü bölgelerinde ikametleri için yer gösterilmişse de kabul etmemişlerdir. Arpaçıkaraçay köyü kuruluncaya kadar Emirler köyünde kalmışlardır. Bir kısmı ise Tokat'ın Sulusaray ilçesine bağlı Alpudere köyüne yerleşmiştir. Burada bir süre kaldıktan sonra iklim koşulları ve salgın hastalıklar gibi nedenlerle Alpudere köyüne yakın Tekke Köyüne (Dutluca kasabası) göç etmişlerdir.[636]

Tekke köyünde ikamet ederken Aci sülalesinden Abuçay ve Geriy Haci önderliğindeki ilk küçük kafile Arpacıkaraçay köyünün bulunduğu yere yaylaya çıkmıştır. Burada evler yaparak kalmaya karar vermişlerdir. Tekkeköy yerli ahalisinden bazıları Karaçaylıların orada kalmalarının önüne geçmeye çalışmışlarsa da devletin Karaçaylılara sahip çıkmasıyla başarılı olamamışlardır. Aciladan Abuçay ve kardeşi Geriy Haci önderliğindeki kafile bugünkü Arpacıkaraçay köyüne yerleşmiştir. İlk önce çalmanlarda (çit) yaşayan halk, daha sonra kendi evlerini inşaetmişlerdir. Abuçay ve Geriy Haci'nin oğulları Huşturay, Basiyat ve Gumay ile Huşturay'ın beş, Basiyat'ın beş ve Gumay'ın iki oğlu olmak üzere Arpacıkaraçay köyü kurulmuştur. Köye ilk yerleşenlerden Huşturay'ın kızı Culduzhan, Zileli zengin ve itibarlı "Hacı" denilen kişiyle evlendirilmiştir. Bu kişinin girişimleri neticesinde "ip kayıtı" denilen köyün ilk tapuları alınmıştır. Daha sonraki yıllarda Kafkasya'dan gelen muhacirler birer ikişer gelip Arpaçıkaraçay'a yerleşmiştir.[637] Zaman içerisinde Arpaçıkaraçay büyük bir köy haline gelmiştir.

Tokat ili Sulusaray ilçesine bağlı olan Arpacıkaraçay köyü ilçenin kuzeyinde olup uzaklığı 12 km'dir. Doğusunda Devecikarkın köyü, batısında Buğdaylı köyü, kuzeyinde Yaylakent (Gederek) ve Kuruçay köyleri, güneybatısında Dutluca kasabası, güneydoğusunda ise Alpudere köyü bulunmaktadır. Güneyi tamamen çorak bir arazi, kuzeyi ise tamamen ormanlıktır.[638]

Köy karşılıklı iki tepe arasına kurulmuştur. Etrafı dağlarla çevrilidir. Dağlar gür ormanlarla kaplıdır. Ormanlarda meşe, çam, ardıç, akçaağaç, ahlat gibi çok çeşitli ağaç türleri vardır. Ormanlık alan toplam 25.000 hektardır. Dağ eteklerinde ve vadilerde yaylalar bulunur. Yaylalar alabildiğince yeşilliktir. Geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Arpaçıkaraçay bir

---

ilki 1886, ikincisi 1891, üçüncüsü ise 1894 yılında olmak üzere göçün üç aşama da gerçekleştiğini söylüyor. Aliylanı Fatıma Selkaya, "Karaçay Köyü" *Birleşik Kafkasya*, 1994, S. 1, ss. 56-57.

636 Çinpolat, a.g.t.,, s. 22; Nevruz, a.g.m., ss. 25-26.

637 Çinpolat, a.g.t., s. 22;Fatih Yapıcı ,"Arpacıkaraçay Köyü", www. kamatur.org. (15.03.2014).

638 Çinpolat, a.g.t.,, s. 22.

orman köyü olduğu için tarım alanları azdır. Sadece kendilerine yetecek kadar tahıl ve bahçe ziraatı yapılır. Hayvancılık da çoğunlukla kendi ihtiyaçlarını karşılar.[639]

Köyde bulunan sülaleler (tukumlar) şu şekildedir: Aciları, Aliyları, Atlıları, Botaşları, Çotçaları, Düngürleri, Ezmuratları, Karamırzaları, Kaysınbıyları, Kobaları, Kobanları, Koçkarları, Küçükleri, Mamayları, Mollaları, Tekeleri, Tuvğanları Tramları ve Orusları.[640]

Köyün zengin bir yemek kültürü vardır. Bütün Karaçay köylerinde olduğu gibi Kafkas yemek kültürü devam ettirilmektedir. Bunlar: Et Hıçın, Gardoş Hıçın, Ispanak Hıçın, Cörme, Sohta, Carkoy,Bilamuk,Kuvut, Bışlak Börek, Kaşık Börek, Kak, Karakay Kuvurdak, Gırcın,Tişmek, Hınkel, Möreze Tişlik, Begene,Bışlak Bişirgen,Çügündür, Gıpı Ayran,Taba Gırcın,Kayık Börek, Kafkas Çorbası,Kuskus, Tarhana gibi yiyecek ve yemeklerdir.[641]

1980'li yıllardan itibaren ekonomik imkânların ve eğitim imkânlarının yetersizliği gibi nedenlerle şehirlere göçler başlamıştır. Köyün büyük kısmı Tokat'ın Turhal ilçesine (80 hane) ve İstanbul'a (45 hane) göç etmiştir. Bugün itibariyle köyde sadece 38 aile yaşamakta,[642] her geçen gün nüfus azalmaktadır.

2. Çilehane Köyü: 1885[643] yılında "Birinçi Istampulçula/İlk İstanbulcular" denilen grup ile Samsuna gelen yaklaşık 100 ailelik bir Karaçay grubu iç kesimlere ilerleyerek Tokat ili Zile ilçesinde bir süre kaldıktan sonra Kafkasya'da yaşadıkları yerin havasına, suyuna, iklimine ve coğrafi yapısına çok benzeyen Çilehane köyünü keşfederek buraya yerleşmişlerdir.[644] Köy adını kurulduğu yerde medfun olan, Horasan Erenine ait olduğu tahmin edilen kabirden almıştır.[645]

Köy iki dağ arasına yerleşmiş ve önünden büyük bir ırmak geçmektedir. Köyün zengin ormanlarında karaçam, sedir, sarıçam, meşe, gürgen, palamut gibi ağaçlar bulunmaktadır. 20 km uzaklıkta köye ait bir yayla bulunmaktadır. Her yıl temmuz ve ağustos aylarında köylüler yaylaya çıkmaktadır. [646]

Tokat ili Almus ilçesine bağlı olan Çilehane köyü Tokat il merkezine 85 km, Almus ilçesine ise 45 km uzaklıktadır. Köyün kuzeyinde Dolay ve Sazak köyleri, Güneyinde Çiflik köyü ve Cihet Kasabası, Doğusunda Çat ve ismailiye köyleri, Batısında ise Gökköy ve

---

[639]Selkaya, a.g.m., ss. 56-57.
[640]Karaçam,"Karaçay (Arpacıkaraçay) Eli", www.kamatur.org. (15.03.2014); Çinpolat, a.g.t.,, s. 28; Yapıcı, "Arpacıkaraçay Köyü", www. kamatur.org. (15.03.2014).
[641]Arpacıkaraçay Köyü, www. arpacıkoyu.com, (20.02.2015).
[642] Karaçam, "Karaçay (Arpacıkaraçay) Eli", www.kamatur. org. (15.03.2014).
[643] Bice, ilk göç olayının 1883 tarihinde, en son göçün ise 1905 tarihinde olduğunu ifade etmektedir. "Kafkasya'dan Anadolu'ya Karaçay Türkleri", www.youtube.com, (6.09.2012).
[644] Nevruz, a.g.m., s. 25; Çinpolat, a.g.t., s. 23.
[645] Çinpolat, a.g.t., s. 23.
[646] Uğurlu, a.g.t., s. 33.

Dereköy vardır. Diğer Karaçay köyleri gibi Çilehane köyü de bir hayli göç vermiştir. 120 civarında aile Tokat il merkezine bir o kadarı da muhtelif şehirlere göç etmiştir. Son verilere göre köyde 35 aile bulunmakta ve yaklaşık 150 civarında insan yaşamaktadır.[647] Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarım ve hayvancılıktan yeteri kazanç sağlayamayan ve ekonomik sıkıntı yaşayan aileler eğitime büyük önem vermiştir.

Köyde bulunan sülaleler (tukumlar): Ahdavları (Korkmazları), Argujları, Aybazları (Koçkarları), Basharujları, Bijaları (Bicileri), Biyasları (Gacayları), Gacaları, Gammakları, Gaşakları, Gataları, Halköçleri, Karabeyleri, Karatjıkları, Kuvatları (Akbayları), Sarkıtları, Seyitleri, Özdenleri, Örtenleri, Umarları, Zaliyleri'dir.[648] Sonradan köye Tataş ve Bavsa soyadlı iki ayrı aile damat olarak girmiştir.

H. YALOVA

Çiftlikköy: 1905 yılı göçleriyle Ankara vilayetinin Sivrihisar kazasının Erten mevkiine yerleşen ailelerden birkısmı buranın su ve havasına uyum sağlayamayarak 90'a yakın kayıp vermeleri üzerine Yalova'nın "Çiftlikköy" beldesine göç etmişlerdir.[649] Muhacirler sahil kenarına yerleştikleri için sıtma ve benzeri hastalıklardan dolayı burada da çok kayıp vermişlerdir. Bunun üzerine muhacirlerin birkısmı Sivrihisar'ın Yakapınar köyüne göç etmiştir.

Bugün Çiftlikköy'de 20-25 civarında Karaçaylı aile yaşamaktadır. Bunların nüfusu 100-150 civarındadır. Karaçaylı sülaleler (tukumlar): Semenleri, Karamırzaları, Kubadiyları (Asetin), Bayçoraları, Aydoballları, Karakötları, Lepşokları, Sılpaharları, Hubiylarıdır.

[647] Çinpolat, a.g.t., s. 23.
[648] Çinpolat, a.g.t., s. 29.
[649] BOA, DH.MKT, 1301/2.

SONUÇ

Kafkasya, Karadenizin kuzeydoğusundaki Taman Yarımadasından başlayıp Bakü'nün doğusundaki Apşeron Burnuna kadar uzanan Kafkas dağlarının kuzey ve güney olarak ikiye ayırdığı bölgedir. Kuzey Kafkasya'da Karaçay-Çerkes, Dağıstan, Çeçenistan, İnguşetya, Osetya, Kabartay-Balkar, Adıgey Özerk Cumhuriyetleri, "Kafkas ötesi" denilen güney bölümünde ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletleri bulunmaktadır.

Karadeniz ile Hazar Denizi arasında bir köprü gibi uzanan Kafkasya dil, din ve etnik yapı itibariyle eşine az rastlanan bir bölgedir. Bu etnik ve kültür çeşitliliğin ortaya çıkmasında bölgeye değişik dönemlerde hakim olan Mısır, Med, Alan, İskit, Grek, Roma, İran, Arap, Moğol, Türk, Tatar ve Slav kültürlerinin büyük etkisi olmuştur.

Kafkasya; coğrafi konumu, topraklarının tarım, hayvancılık ve ticarete uygunluğu, zengin maden yataklarına sahip olması ve Orta Asya'ya açılan bir kapı olması gibi sebeplerle geçmişten günümüze kadar birçok devlet tarafından ele geçirilmeye çalışılmıştır. Türklerde değişik dönemlerde bölgeyi ele geçirmek büyük çaba göstermişlerdir. M.Ö 8.yüzyılda ilk kez Saka Türkleri bölgeye yerleşmiştir. Daha sonraki dönemlerde Hun, Alan, As, Peçenek, Bulgar, Hazar, Kıpçak Türkleri Kafkaslar'da etkili olmuşlardır. 13. yüzyıldaki Moğol istilasına kadar Kafkaslar yaklaşık 200 sene Selçukluların egemenliğinde kalmıştır. Moğollardan sonra ise bölgeye uzun yıllar Şirvanşahlar hakim olmuştur.

Bölgenin Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi Cenevizlilerce esir alınan ve Kefe'de tutsak tutulan Kırım Hanı Mengli Giray'ın Fatih Sultan Mehmed'den yardım istemesi ile başlamıştır. 1475 yılında Osmanlı donanması Anapa, Taman, Kaplu ve Azak kalelerini ele geçirmiştir. Böylece Kırım Hanlığı ve 1534 yılından beri Kırım Hanlığıyla birlikte hareket eden Kafkas halkları da Osmanlı Devleti'nin hakimiyetini kabul etmiştir. Osmanlı Devleti bölgeye yerleşmek yerine ilişkilerini uzun yıllar Kırım Hanları vasıtasıyla gerçekleştirmiştir.

300 yıla yakın bir süre Osmanlı egemenliğinde yaşayan Kırım'ın 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla kaybedilmesi üzerine Osmanlı Devleti Kafkasya'ya daha fazla önem vermeye başlamıştır. Çünkü topraklarının güvenliği açısından bu bir zorunluluktur. Bu amaçla bölge halkının bağlılığını arttırmak amacıyla dürüstlüğü, ahlâkı ve dindarlığıyla meşhur Ferah Ali Paşa Soğucak valiliğine atanmıştır. Ferah Ali Paşa 4 yıl boyunca Kafkaslar'da büyük hizmetler yapmış, bölgede İslâmiyet'in yayılmasını sağlamış ve halkın devlete bağlılığını arttırmıştır. Ferah Ali Paşa'dan sonra göreve gelenler ne yazık ki onun

kadar meselenin önemini kavrayamamışlardır. Bu durum bölge halkının Osmanlıya bağlılığını ve sevgisini azaltmıştır.

Osmanlı Devleti, Kırım gibi Kafkasya'yı da kaybetmemek için bütün gücüyle Rusya ve İran'a karşı koymuş, Rus sömürgeciliğine karşı Kafkas haklarının sürdürdüğü direnişi (Müridizm) desteklemiştir. Ancak bütün çabalarına rağmen Kafkasya'nın kaybını engelleyememiştir. 1829 yılında yapılan Edirne Antlaşması ile Kafkasya ve Gürcistan üzerindeki her türlü hükümranlık haklarını ve nüfuzunu Rusya'ya terk etmiştir. Buna rağmen Osmanlı Devleti ile Müslüman Kafkas halkının manevi bağları devam etmiştir.

1475 yılında Kırım'ın Osmanlı himayesine girmesiyle Osmanlı egemenliğini kabul eden topluluklardan biri de Kuzey Kafkasya'da yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri'dir. "Karaçay" isminin Karaçaylıların efsanevi lideri Karça'dan geldiğine inanılmaktadır. Etnik kökenleri uzun yıllar Kafkasya'da yaşayan Türk Devletlerinden Hun, Bulgar, Hazar, Alan ve Kıpçakların bölge halkları ile karışıp kaynaşması sonucu ortaya çıktığı kabul edilen Karaçay-Malkar Türklerinin Kafkasya'ya ne zaman geldiği tam olarak bilinmemektedir.

Kendi halinde, mütevazi bir şekilde yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri ile ilgili birçok yazar, seyyah, araştırmacı, din ve bilim adamı inceleme ve araştırmalar yapmış, görüş ve izlenimlerini yazıya aktarmışlardır. Karaçaylılarla ilgili ilk bilgiler Avrupa kaynaklarında 1404 yılında Kafkasya'da bulunan Başpiskopos Johannes de Galonifontibusun notlarında geçmektedir. İtalyan misyoner Archangelo Lambertin, tarihçi ve coğrafyacısı Vahuşti, Rus subay Feodor Feodoroviç Tornau, Çarlık Rusyası askeri görevlisi V. Şevtsov, Fransız asıllı Adolf Petroviç, Karaçay'da uzun yıllar idarecilik yapan Gregoriy Stepanoviç, Rus araştırmacı S. Davidoviç, Fransız Seyyah Jean Chardin,1807-1808 yılları arasında Gürcistan ve Kafkasya'ya seyahat eden Julius Klaproth, Macar gezgini Janoş Karoy Besse, İngiliz gezgin ve yazar Yüzbaşı Edmund Spencer v.b. Karaçaylar ile ilgili izlenimlerini aktarmışlar ve önemli bilgiler vermişlerdir.

Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki Kafkas nüfuz mücadelesinde Karaçay-Malkar Türkleri daima Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Rusya'nın bütün cazip tekliflerine ve tehditlerine rağmen bu politikasından asla vazgeçmemişlerdir. Rusya'nın geleceği açısından Karaçaylıların topraklarını alınmasını elzem gören Kafkasya Orduları Başkomutanı General Emanuel, bütün yöntemleri denemesine rağmen amacına ulaşamamıştır. Bunun üzerine Karaçaylıları arkadan kuşatmak ve onları çaresiz bir duruma düşürmek amacıyla Karaçay'a giden gizli yolları bilen Kabardey beylerinden Hatohşuk Hatohşuko ve Rus hayranı Duda oğlu Tengizbiy'i kendi yanına çekerek onların yardımıyla

Hasavka geçidine ulaşmıştır. Karaçay gözcüler arka taraftan kuşatıldıklarını fark ederek durumu hemen Karaçay Valisi İslam Kırımşavhal'a haber vermişlerdir. Ancak artık çok geçtir. Çok az sayıdaki Karaçaylı Hasavka geçidinden Rusları geçirmemek için cansiperane mücadele etmiş, fakat güçlü top ve silahlarla donanımlı Rus ordusuna karşı uzun süre direnememişlerdir.12 saat süren savaştan Ruslar galip çıkmıştır.

1828 Hasavka Savaşı sonrası Karaçaylılar bir ahidname ile resmen Rus hakimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak her fırsatta bağımsızlık mücadelesine devam etmişlerdir. 1835-37, 1845-46, 1853-55, 1873 yıllarında ve 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında son bir gayretle tekrar ayaklanmışlardır. Fakat bu ayaklanmalar her seferinde Ruslar tarafından acımasızca ve kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

Ruslar 1858 yılından itibaren Kuban ırmağı boyuna ve Karaçay bölgesine Rus Kazaklarını yerleştirmeye başlamıştır. Verimli araziler Karaçaylıların elinden alınmış ve Rus yandaşlara dağıtılmıştır. 1860 yılında aynı ırktan gelen Karaçaylılar ve Malkarlılar bilinçli olarak Ruslar tarafından ikiye bölünmüş, Karaçaylılar Kuban eyaletine; Urusbi, Çeğem, Holam, Malkar, Bızıngı ve diğer kasabalar (Malkarlılar) ise Terek eyaletine bağlanmıştır.

Her geçen gün artan Rus baskılarının tahammül edilmez bir duruma gelmesi, Karaçaylıların kendi içlerindeki iç çekişmelerin bir türlü çözülememesi, Karaçay erkeklerinin askere alınmak istenmesi, Karaçay köylerinde Rus okulları açılarak Rusça öğretilmeye başlanması, ekonomik sıkıntılar, gelecekle ilgili kaygılar, Kutsal mekânlara yakın olma isteği gibi birtakım etkenler Karaçay göçlerini kaçınılmaz kılmıştır.

İlk Karaçay göçleri 1828 Hasavka Savaşının kaybedilmesi ile olmuştur. Az sayıda Karaçaylı kara yoluyla Anadolu topraklarına gelmiştir. Ancak asıl Karaçay göçleri 1885-1886 yılları ve 1905-1907 yılları arasında olmuştur. Bu göçlerle yaklaşık 10.000 civarında Karaçay-Malkar Türkü Osmanlı topraklarına hicret etmiştir. O tarihlerde Karaçay-Malkar halkının toplam nüfusunun 60.000 civarında olduğu düşünüldüğünde nüfusun 1/5'i Osmanlı topraklarına göç etmiştir.

Göç esnasında Karaçaylar büyük sıkıntılar yaşamışlar, mal ve mülklerini ucuz pahalı demeden ellerinden çıkarmışlar, kendilerini Osmanlı topraklarına götürecek gemileri günlerce Karadeniz limanlarında aç, susuz perişan bir şekilde beklemişler; sıtma, tifo v.b. salgın hastalıklarla mücadele etmişlerdir. Yolculuk esnasında Karadenizin serin ve azgın dalgalarıyla boğuşmak zorunda kalmışlardır.

Osmanlı Devleti, Karaçay göçmenleri son derece sıcak karşılamış, onlara her konuda yardımcı olmaya çalışmıştır. İmkânları ölçüsünde göçmenlere arazi, ev, çift hayvanı,

tohumluk, zahire gibi gerekli yardımları yapmıştır. Karaçay çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmiş, okullar inşa etmiştir. Karaçay göçmenlerin yeni yurtlarına alışmaları, yabancılık çekmemeleri için büyük çaba göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nin bütün iyi niyetine rağmen muhacirler daimî iskânları sırasında ve sonrasında birtakım sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunlar genel itibariyle barınma, sağlık, eğitim, yiyecek, giyecek, yakacak, uyum problemi, devlet görevlilerinin uygulamalarından kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunlar zaman içerisinde çözülmeye çalışılmıştır.

Osmanlı arşiv belgelerinde Karaçay Türkleri, göç ve iskânlarıyla ile ilgili birçok belge bulunmaktadır**.** Bu belgelerde Karaçaylılar için; "Karaçay Muhacirleri, Kavmi Necip Türk Milleti, Karaçay Ahalisi, Karaçay Kabilesi, Karaçay Çerkesleri, Muhacirini Merkume, *Muhacir, Muhacirin*" gibi tabirler kullanılmıştır. Bu tabirler terimler içerisinde en çok geçen tabir Karaçay Muhacirleri kelimesidir. Karaçay Muhacirlerin yerleşmelerini ifade etmek için "iskân", "tavattun", "mütemekkin", "ikame" kelimeleri kullanılmıştır. Uygulanan iskân çeşidini anlatmak için "müctemian"(toplu iskân) veya "müteferrikan ve muhteliten" (dağınık iskân) kelimeleri tercih edilmiştir. İskân sırasında uygulanan davranış biçimi olarak ise "hüsn-i muamele", "hüsn-i İskân" veya "kuvve-i cebriye" ve "kuvve-i zabıta" kelimeleri kullanılmıştır.

Bugün tahminen dünyada 350.000, Türkiye'de ise 30.000-35.000 civarında Karaçay-Malkar Türkü bulunmaktadır. Karaçay-Malkarlılar İç Anadolu bölgesi başta olmak üzere Türkiye'nin muhtelif yerlerinde yaşamaktadırlar. Çiftlikköy, Emirler ve Acıyaylası (Yeşilköy) dışında kalan köylerin tamamı (Akhisar, Belpınar, Erten, Gökçeyayla Yakapınar, Yazılıkaya, Başhüyük Kasabası, Yağlıpınar Eğrisöğüt, Doğlat, Arpacıkaraçay, Çilehane) Karaçay-Malkar Türklerinden oluşmaktadır. Ancak bugün Karaçay-Malkar Türklerinin oturdukları yerleşim yerlerinin yaklaşık %80'i boşalmış bir durumdadır. Karaçaylılar iş ve eğitim imkânı daha iyi olan Eskişehir, İzmir, Konya, Ankara, Afyon, Tokat gibi kentlere, Çifteler, Bolvadin, Turhal gibi ilçelere ve ABD, Almanya, Fransa gibi ülkelere göç etmiştir.

1856-1910 yılları arasında Kırım ve Kafkasya'dan 1.500.000'a yakın insanın Osmanlı topraklarına göç etmesi hem Rusya, hem Osmanlı Devleti, hem de muhacirler için önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Rusya, bütün dünyanın gözü önünde eşine az rastlanır bir tehcir, bir yok etme politikası uygulayarak milyonlarca insanı yerinden yurdundan etmiştir. Böylece iç güvenliği ve sıcak denizlere inme politikası açısısından kendisine bir engel gördüğü Türk ve Müslüman Kafkas halkının büyük bir kısmını memleketlerinden koparıp atmıştır. Boşalan

yerlere Rusları yerleştirerek nüfus dengesini kendi lehine çevirmeyi başarmıştır.
Osmanlı Devleti göç olayına insanî ve vicdanî yaklaşmıştır. Ekonomik yönden çok kötü bir durumda olmasına rağmen çaresiz ve zor bir durumda bulunan göçmenlere kucak açmış, bütün imkânlarını seferber etmiş, onları en güzel şekilde ağırlayarak daimi iskânlarını gerçekleştirmiştir. Göçmenleri terk edilmiş arazilere, atıl durumda olan miri arazilere, bataklık ve sazlık gibi yerlere yerleştirerek bu toprakları değerlendirmiştir. Bunun neticesinde üretim artmış, vergi gelirleri çoğalmıştır.
Osmanlı Hükümeti göçmenlerin bir kısmını Hıristiyan halkın yaşadığı yerlere yerleştirerek müslümanların sayısını arttırmış ve hristiyanların müslüman halka baskı kurmalarını engellemiştir. Göçmenlerden askeri birlikler oluşturulmuş, bağımsızlık elde etmek için ayaklanan milletlerin isyanları bastırılmak istenmiştir. Savaşçı özellikleri yüksek olan bu insanlar Osmanlı ordusuna alınarak önemli hizmetlerde kullanılmıştır.

Göçler Karaçay-Malkar Türkleri açısından hem olumlu hem olusuz olmuştur: Göçler sonucunda Karaçay toplumu parçalanmış, aile fertlerinin bir kısmı Kafkasya'da kalırken bir kısmı ise Anadolu'ya göçetmiştir. Bu durum Karaçay-Malkar Türklerinin sosyal dokusuna büyük zarar vermiştir. Göçler neticesinde Kafkaslardaki Karaçay-Malkar nüfusu 1/5 oranında azalmıştır.Bu durum rakamsal ve psikolojik olarak güç kaybeden Karaçaylıların bağımsızlık mücadesini başlatmalarını ve kazanma şanslarını zayıflatmıştır. Kafkasya'nın yüksek ve dağlık iklimine alışık olan Karaçaylıların bir kısmının Anadolu'nun sıcak ve rutubetli yerlerine yerleştirilmeleri sıtma, tifo vb. salgın hastalıklara yakalanmalarına ve nüfuslarının önemli bir kısmını kaybetmelerine neden olmuştur. Azalan bu nüfusun telafi edilmesi uzun zaman almıştır.

Göç eden Karaçaylar yeni bir vatan edinmişler. Can, mal, namus, din ve dillerini garanti altına almışlar. Kısa bir süre içerisinde yerli halk ile kaynaşarak kültür alışverişinde bulunmuşlar, iskân edildikleri toprakları şenlendirerek ülke ekonomisine ve kültürüne önemli katkılarda bulunmuşlar. Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti ordularında görev alarak birçok şehit vermişler.

Bugün Türkiye'nin her tarafına dağılmış bir şekilde bulunan Karaçay-Malkar Türkleri sadık ve mütevazi bir halk olarak yaşamlarına devam etmektedirler. Kurdukları dernek ve vakıflarla kültürlerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Kendilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve Türkiye'nin hak ettiği yere gelebilmesi için var güçleriyle çalışmaktadırlar.

KAYNAKÇA

A. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV BELGELERİ

1. Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı

BOA, A.MKT. MHM, 530/40

BOA, A.MKT. MHM, 529/75

BOA, A.MKT. MHM, 529/19

BOA, A. MKT. MHM, 529/70

BOA, A.MKT. MHM, 530/9

BOA, A.MKT. MKM, 530/26

BOA, A.MKT. MHM, 199/17.

BOA, A.MKT. MHM, 395/58.

BOA, A.MKT. MHM, 226/69.

BOA, A. MKT. MHM, 527/6.

2.Bab-ı Ali Evrak Odası

BOA, BEO,3141/235546

BOA, BEO,3250/243737

3. Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı

BOA, DH. MUİ,4/72

4. Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

BOA, DH. MKT, 1284/88

BOA, DH. MKT, 1162/48

BOA, DH. MKT, 2628/79

BOA, DH. MKT, 1301/2

BOA, DH. MKT, 2841/97

BOA, DH. MHT, 1201/4

BOA, DH. MHT, 1235/59

BOA, DH. MKT, 1140/6

BOA, DH. MKT, 1170/14

BOA, DH. MKT, 1180/85

BOA, DH. MKT,1235/59

BOA, DH. MKT, 2904/54

BOA, DH. MKT, 529/75.
BOA, DH. MKT, 1301/17

5.İrade-i Dahiliye

BOA, İ.DH, 453/29979.
BOA, İ.DH,1315

6. İrade-i Hususi

BOA, İ.HUS,146/65.
BOA, İ.HUS,163/31.

7. İrade Meclisi Mahsusa

BOA, İMM, 696
BOA, İMM, 2786

8.İrade Meclis-i Vala

BOA, İMV, 22848

9. Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı

BOA, HR. TO,336/48
BOA, HR. TO,528/109

10. Hattı Hümayun

BOA, HAT 1042 43115-P 05 Z 1243
BOA HAT 1103 44569-M 25 R 1242
BOA HAT 1089 44279-Ç 29 Z 1243
BOA HAT 1087 44255 B 27 Ca 1243
BOA HAT 1087 44255-C 29 Z 1243

11. Maarif Nezâreti Mektubi Kalemi

B0A, MF.MKT, 962/15
B0A, MF.MKT, 959/60.

12. Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı

B0A, A.MKT.NZD, 288/14.

13. Meclis-i Vükela Mazbataları

BA, MV, Nr. 25844

14.Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı

BOA, Y.A. RES, No: 29/41

15.Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı

BOA, Y.MTV, 300/114.

BOA. Y.MTV, 29/164.

BOA, Y.MTV, 290/64

BOA, Y. MTV, 290/143

BOA, Y.MTV, 291/64

BOA, Y.MTV, 300/114

BOA, Y.MTV, 291/64.

16.Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller

BOA, Y.PRK. AZJ, 48/46.

B. KİTAPLAR

ADİLOĞLU Adilhan, *Karaçay Malkar Türkleri,* Ankara, Başkent Matbaacılık, 2005.

AGHATABAY Cahide Zengin, *Mübadelenin Mazlum Misafirleri: Mübadele ve Kamuoyu (1923-1930),* Bengi Yayınları, 2007.

AĞANOĞLU H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç,* İstanbul, Kum Saati Tarih Dizisi, 2001.

AHMET CEVDET PAŞA, *Tezakir I,* Yayınlayan: Cavid Baysun, Ankara, TTK, 1991.

AKKAYAN Taylan, *Göç ve Değişme*, İstanbul, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yay., 1979.

AKYÜZ Jülide Orat, Nebahat ORAN ARSLAN, Mustafa TANRIVERDİ, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kafkas Göçleri,* Kars, Eser ofset ve Matbaacılık, 2011.

ALLEN W.E.D., Paul MURATOFF, *Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi (1828-1921),* Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1966.

ARSLAN Hüseyin, *16.yy. Osmanlı Toplumunda (Yönetim, nüfus, İskân, göç ve sürgün),* 2.baskı, İstanbul, Kaktüs Yayınları, 2001.

ASLANBEK Mahmut, *Karaçay ve Malkar Türklerinin Faciası,* Ankara, Çankaya Matbaası,1952.

AYDIN Mustafa, *Üç Büyük Gücün Çatışması,* İstanbul, Gökkubbe, 2005.

BADDELEY John F., *Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil,* çev. Sedat Özden, İstanbul, Kayıhan Yay., 1989.

BARLAS Cafer, *Dünü ve Bugünü ile Kafkasya Özgürlük Mücadelesi,* İstanbul, İnsan Yay, 1999.

BEDIRHAN Yaşar, *Selçuklular ve Kafkasya,* Konya, Çizgi Yay., 2000.

BERKOK İsmail, *Tarihte Kafkasya,* İstanbul, İstanbul Matbaası,1958.

BERZEG Sefer E, *Kafkasya Soçi Yöresi Araştırmaları,* Ankara, Takav Matbaacılık, 1998.

BİCE Hayati, *Kafkasya'dan Anadoluya Göçler*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1990.

BİLGE Sadık Müfit, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi),* İstanbul, Kitabevi, 2002.

BUTBAY Mustafa, *Kafkasya Hatıraları,* çev. Ahmet Cevdet Canbulat, Ankara, TTK, 1990.

CAFEROĞLU Ahmet, *Türk Kavimleri,* İstanbul, Enderun Kitabevi, 1988.

CHARDİN Jean, *Chardin Seyahatnamesi 1671-1673,* (ed.) S. Yerasimos, çev. Ayşe Meral, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014.

ÇELİK Osman, *İngiliz Belgelerinde Türkiye ve Kafkasya,* Ankara, Gelişim Matbaası, 1992.

D'ENCAUSSE Helene Carrere, *Tamamlanmamış Rusya,* çev. Reşat Uzmen, Ötüken, İstanbul, 2000.

DEMİR Ali Faik, *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya,* İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2003.

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Haz. Aydın Sami Güneyçal,12. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yay., 1995.

DÜNDAR Fuat, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918),* İstanbul, İletişim Yay., 2007.

EREN A.Cevat, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, Tanzimat Devri, İlk Kurulan Muhacir Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler,* İstanbul, Nurgök Matbaası, 1966.

ERKAN Aydın O., *Tarih Boyunca Çivi Yazıları*, İstanbul, Çivi yazıları, 1999.

ERKAN Süleyman, *Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri (1878-1908),* Trabzon, KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi Yay., 1996.

ERSOY Hayri, Aysun Kamacı, *Çerkes Tarihi,* İstanbul, Tüm zamanlar Yayıncılık, 1992.

ESADZE Seman, *Çerkasya'nın Ruslar Tarafında İşgali (Kafkas Rus Savaşlarının Son Dönemi),* çev. Murat Papşu, Ankara, Kafkas Derneği Yay., 1999.

GÖKÇE Cemal, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul, Şamil Eğitim ve Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını,1979.

GÖZAYDIN, Ethem Feyzi, *Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçleri,* İstanbul, Vakit Matbaası,1948.

GRİGORİANTZ Alexandre, *Kafkasya Halkları (Tarihi ve Etnografik bir Sentez),* çev. Doğan Yurdakul, İstanbul, Sabah Kitapları, 1999.

HABİÇOĞLU Bedri, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler,* İstanbul, Nart Yay., 1998.

HALAÇOĞLU Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913),* Ankara, TTK, Basımevi, 1995.

HALAÇOĞLU Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin İskânı,* Ankara, TTK, 2006.

HENZE Mary L., *19.Yüzyıl Seyyahlarına Göre Orta Kafkaslarda Din,* çev. Ahmet E.Uysal, Ankara, ODTÜ Yay., 1984.

HENZE Paul B., *Kafkaslarda Ateş ve Kılıç (19.Yüzyılda Kuzey Kafkaslarda Dağ Köylülerinin Direnişi),* çev. Akın Kösetorunu, Ankara, ODTÜ, 1985.

HIZAL Ahmet Hazer, *Kuzey Kafkasya (Hürriyet ve İstiklal Davası),* Ankara, Orkun Yay., 1961.

İLHAN Suat, *Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği,* Seri: VIII, S. A.3, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1999.

İPEK Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890),* Ankara, TTK, 1999.

İPEK Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler,* Trabzon, Serander Yay., 2006.

KAFESOĞLU İbrahim, *Sultan Melikşah,* İstanbul, MEB, 1973.

KAFESOĞLU İbrahim, *Selçuklu Tarihi,* İstanbul, MEB, 1992.

KAFLI Kadircan, *Şimali Kafkasya,* İstanbul, Vakıt Matbaası,1942.

KANSAY Dilber, *Karaçay Malkar Halkının I. Kültür Festivali Üstüne*, Ankara, Gündoğan Yay., 1992.

KARPAT Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri,* çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2003.

KARPAT Kemal, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji,* Yay. Haz. ve çev. Güneş Ayaş, İstanbul, Timaş Yay., 2009.

KARPAT Kemal, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler,* çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Timaş Yay., 2010.

KAŞIKÇI Nihat, Hasan YILMAZ, *Aras'tan Volga'ya Kafkaslar,* Ankara, Türkar, 1999.

KIRZIOĞLU M. Fahrettin, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi,* Ankara, TTK, 1993.

KLAPTROTH Julius Von, *Travals in the Caucasus and Georgia,* London,1814.

KOCABAŞ Süleyman, *Kuzeyden Gelen Tehdit, Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, İstanbul, Vatan Yay., 1989.

KUNDUKH Aytek, *Kafkasya Müridizmi*, Haz. Tarık Cemal Kutlu, İstanbul, Gözde Kitabevi, 1987.

KURAT Akdes Nimet, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar,* Ankara, TTK, 1987.

KURAT Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1990.

Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, C. 14, Haz., İbrahim Canan, Ankara, Akçağ Yay., 2008.

MCCARTHY Justin, *Ölüm ve Sürgün (Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı 1821-1922),* çev. Fatma Sarıkaya, Ankara, TTK, 2012.

MET ÇÜNATIKO YUSUF İZZET, *Kafkas Tarihi,* çev. Fahri Huvaj, Ankara, Kafdav Yay., 2009.

MIZIYEV İsmail, *Başlangıçtan Rus İşgaline Kadar, Karaçay-Malkar Halkının Tarihçesi,* çev. Şıdaklanı Ali, Haz. Yılmaz Nevruz, *Birleşik Kafkasya*, S. 19, I. Bölüm, 1999.

NEVRUZ Yılmaz, *Umumi Kafkas Tarihine Giriş,* C.I, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 2013.

OKÇU Yahya, *Türk - Rus Mücadeleri,* Ankara, Berikan, 2001.

Osmanlı Devleti İle Kafkasya, Türkistan Ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebete Dair Arşiv Belgeleri, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992.

ÖZBAY Özdemir, *Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya*, Ankara, Kafkas Derneği Yay., 1999.

ÖZEY Ramazan, *Tabiatı, İnsanı ve İktisadı ile Türk Dünyası,* İstanbul, Öz Eğitim Yay., 1996.

ÖZSARAY Mustafa, *Çerkeslerin Eski Dinleri ve İslamiyetin Kafkasya'ya Girişi,* İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.

ÖZSOY İsmail, *Dağıstan'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi,* İzmir, Kaynak Yay., 1997.

ÖZTUNA Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi,* C.I, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1998.

Sahih-i Müslim ve Tercemesi, Mütercim: Mehmet Sofuoğlu, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1970.

SAYDAM Abdullah, *Kafkasya'da Bağımsızlık Mücadelesi ve Türkiye,* Trabzon, Karadeniz Teknik Kafkasya Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1993.

SAYDAM Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876),* Ankara, TTK, 2010.

SEVİM Ali, Yaşar YÜCEL, *Türkiye Tarihi (Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi),* Ankara, TTK,1989.

Sünen-i Ebu Davud ve Tercemesi, C. 4, Mütercim: İbrahim Koçaşlı, İstanbul, Milli Gazete Yay., 1983.

Sünen-i İbn-i Mâce, C.10, Tercemesi ve Şerhi: Haydar Hatipoğlu, İstanbul, Kahraman Yay., 1983.

Sünen-i Tirmizî, C. IV, Mütercim: Osman Zeki Mehmetoğlu, İstanbul, Yunus Emre Yayınevi,'t.y.'.

ŞAMANLANI İbrahim, *Koban Başında-Tarih Haparla*, Çerkessk,1987.

ŞİMŞİR Bilâl N., *Göçler,* C. I,II, Ankara, TTK, 1989.

ŞİMŞİR Nahide, *Rus Devleti Tarihi (XVI-XX Yüzyıllar),* İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2010.

TAVKUL Ufuk, *Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür*, İstanbul, Ötüken,1993.

TAVKUL Ufuk, *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü,* Ankara, TDK., 2000.

TAVKUL Ufuk, *Kafkasların Kalbine Yolculuk (Karaçay-Malkar),* Ankara, Bengü Yay., 2002.

TAVKUL Ufuk, *Kafkasya Gerçeği,* İstanbul, Selenga Yay., 2007.

TEKELİ İlhan, *Göç ve Ötesi*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2008.

TORNAU Feodor Feodoroviç, *Bir Rus Subayının Anıları,*çev.Keriman Vurdem, Ankara, *Kafkasya Derneği Yay., 1996.*

TUNÇDİLEK Necdet, *Türkiye'de yerleşmenin Evrimi,* İstanbul, İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü, 1986.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I.Kısım, Ankara, TTK, 1973.

UZUNÇARŞILI İsmail, *Osmanlı Tarihi, C.IV, I. Kısım*, Ankara, TTK, 1995.

YALÇINKAYA Alaeddin, *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler*, Ankara, Lalezar, 2006.

YILDIZ Muharrem, *Dünden Bugüne Kafkasya,* İzmir, Yitik Hazine Yayınları, 2006.

C. MAKALELER

ABACI Zeynep DÖRTOK, “Balkan Savaşları’na Kadar Kırım ve Kafkasya’dan Yapılan Göçler: Osmanlı Devleti’nin Yaptığı Düzenleme ve Uygulamaların Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Bursa’nın Zenginliği Göçmenler,* (ed.) Zeynep Dörtok Abacı, Bursa, Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2008, ss. 59-72.

ABAYHAN Nihat, “Başhüyük’e Yerleşme ve Muhtarlık Dönemi”, *Başhüyük,* Yıl 2, S. 2, Konya, 2004, ss.17-18.

AÇIK Tuncay, “Halk Rivayetlerine Ve Osmanlı Belgelerine Göre Karaçay Malkar Türklerinin Anadolu’ya Göçleri”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi,* (ed.) lşıl Altun, C. 8, S.16, İstanbul, 2015, ss.193-206.

AÇMA Bülent, YENİŞEN, Kübra, “Kafkasya’nın Ekonomik Potansiyeli ve Dönüşümü İçin Politika Ve Stratejiler”, *Yönetim ve Ekonomi,* Manisa, CBÜ, *İ.İ.B.F.D.,* C. 20, S. 2, 2013, ss. 131-149.

ADİLOĞLU Adilhan, “Karaçay-Malkar Edebiyatı”, *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2002, ss. 31-33.

ADİLOĞLU Adilhan , “Karaçay-Malkar Türklerinin Rus Hâkimiyetine Girişi”, Dede Korkut Dosyası, (ed), Mustafa S. Kaçalin, Mehmet Dursun Erdem, *Türkoloji Araştırmaları Dergisi,* Kış/2008, s.145-201.

APPA Adilhan, “Karaçay-Balkar Türklerinin Kökeni”, *Türkler,* Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, ss. 572- 591.

ARSLAN Mehmet, “Kuzey Kafkasya Coğrafyasında Yaşanan Etno - Politik Sorunların Çözümünde Kumuk Türkçesinin Önemi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIII/2 (Kış 2013), ss.167-184.

AVŞAR B. Zakir, “Kafkasya-Rusya Federasyonu ve Türkiye”, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Yıl 3, S. 16, *Türkler,* Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1997, ss.1878-1888.

BAĞ Yaşar, “Çerkeslerin Dramı İşgal, Soykırım, Sürgün ve Göç”, *Çerkes Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, ss. 207-217.

BAĞCI Abdurrahman, “Başhüyük Karaçay-Malkar Türklerinin Muhacereti”, *Başhüyük*, S. 1-2, Konya, ss.17-19.

BALA Mirza, “Çeçenler” *Türk Ansiklopedisi*, C. XI, Fasikül 87, Ankara, MEB, 1963, ss. 410-411.

BALA Mirza, “Gürcistan”, *İ.A.,* İstanbul, MEB, 1977, ss. 837-845.

BALA Mirza, “Karaçay ve Balkarlar”, *İ.A.,* C.6, İstanbul, 1977, ss. 217-221.

BALKAN Vedat, “Doğlat Köyü”, *Birleşik Kafkasya,* S. 3, Eskişehir,1995, ss.55-56.

BAUMANN Robert, “Rusya’nın Türk Bölgelerinde Yayılması”, çev. Nasuh Uslu, *Türkler,* Ankara, Yeni Türkiye Yay., C.18, 2002, ss.577-586.

BAYRAMKULOV Ahmat, “Alanların Dilleri Hakkında Tarihi Belgeler”, çev. Adilhan Adiloglu, *Kırım Dergisi,* S. 25, Ankara, 1998, ss. 48-52.

BAYTUGEN Barasbi, “1858-1865 Yıllarında Kuzey Kafkasyalıların Türkiye’ye Göçleri”, *Birleşik Kafkasya,* S.1, İstanbul,1964, ss. 6-12.

BAYTUĞAN Barasbi, “Doğumunun 170’inci yılı Münasebetiyle İmam Şamil”, *Birleşik Kafkasya,* S.13-14-15, Eskişehir, 1967-68, ss. 5-9.

BERBER Ferhat, “19.Yüzyılda Kafkasya’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler”, *Karadeniz Araştırmaları,* S. 31, 2011, ss.17-49.

BİCİYEV Hanafi ,“XIV-XVII. Yüzyılda Karaçaylılar”, çev. Adilhan Adiloğlu, *Kırım Dergisi,* S. 26, Ankara, 1999, s. 52-53.

ÇAY Abdülhaluk, “İskitler”,*Türkler*, C. 1, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, ss.575-596.

ÇEÇEN Anıl, “Ondokuzuncu Yüzyılda Kuzey Kafkasya’nın Siyasal Yapısı”, *Birleşik Kafkasya*, Yıl, 4, S.13, Eskişehir, 1998, ss. 60-64.

ÇELEBİ Nilgün, “Göç Olgusuna Genel Bir Bakış”*Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler*, 8-11 Aralık 2005, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2006, ss. 323-324.

ÇELİK Osman,“Türk Edebiyatında Kafkasya ve Kafkasyalılar”, *Birleşik Kafkasya,* S. 2, Eskişehir, 1994, ss. 38-42.

ÇELİK Osman, “Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti”, *Birleşik Kafkasya,* S. 4, Eskişehir, 1995, ss. 5-20.

ÇİFÇİ Cafer, “93 Harbi ve Kafkasya’dan Osmanlı Devletine Göçler”, *Bursa’nın Zenginliği Göçmenler,* Bursa, Osmanlı Belediyesi Yay., 2008, ss. 75-94.

ÇOMAK Hasret, “Önsöz”, *II. Uluslararası Kafkasya Sempozyumu*, 26-27 Nisan 2012, Kocaeli, Derneği Yay., Ankara, 200, ss.118-123.

DEVLET Nadir, “Kuzey Kafkasya’nın Dünü Bugünü”, *Türkler,* Yıl 3, S.16, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Ankara, Yeni Türkiye, 1997, ss.1924-1929.

DOĞAN İsmail , “Karaçay-Malkar Türkleri”, *Türkler,* S. 16 (Temmuz-Ağustos 1997), Türk Dünyası Özel Sayısı II, İstanbul, Yeni Türkiye Yay., 1997, ss. 2055-2061.

DÜNDAR Fuat, “Balkan Savaşı Sonrasında Kurulmaya Çalışılan Muhacir Köyleri”, *Toplumsal Tarih,* C. 14, S. 82, 2000, ss.52-54.

EMECAN Feridun, “Kanuni Devri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,* C.10, İstanbul, Çağ Yay,1999, ss. 313-382.

ERKAN Süleyman, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti’nin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri”, *Osmanlı,* C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, ss. 612-631.

ERKAN Süleyman, “Dramatik Bir Sürgün Hikâyesi”, *Çerkes Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, ss.153-178.

EROL Mehmet S., Abdurrahim F. AYDIN "Kafkas Seddi" Projesi ve Türkiye, *Karadeniz Araştırmaları (Güz),* 2005, ss.19-35.

FİRUZOĞLU Safarov Rafik, "Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Göçler", *Osmanlı,* C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, ss. 687-696.

HABİÇOĞLU Bedri "Göçün Nedenleri", *Çerkeslerin Sürgünü (21 Mayıs 1864),* Ankara, *Çerkeslerin Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, ss. 118-122.

HACISALİHOĞLU Mehmet, "89 Göçü ile ilgili Tarih Yazımı Ve Kamuoyu Algıları", *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç,* Ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi, Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 2012. ss. 31-74.

HALAÇOĞLU Yusuf, "Kolonizasyon ve Şenlendirme", *Osmanlı,* C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, ss. 581,586.

HIZAL Ahmet Hazer, "Şamil Müridlerinin Askeri Örgütlenmesi" *Birleşik Kafkasya*, Yıl 4, S. 14, Eskişehir, 1998, ss.7-8.

HIZALOĞLU Mustafa Zihni, "Şimali Kafkasya'nın İstiklâli", *Birleşik Kafkasya,* S.1, Eskişehir, 1964, ss.13-16.

İNANOĞLU Yaşar, "Kuzey Kafkasya'nın Stratejisi ve İmam Şamil", *Birleşik Kafkasya*, S:10-11-12, Eskişehir, 1966-67, ss. 34-36.

İPEK Nedim, "Kafkaslardaki Nüfus Hareketleri", *Türkiyat Mecmuası,* C. 20/ 3, İstanbul, 1997, s. 273-304.

İPEK Nedim, "93 Muhacereti", *Osmanlı,* C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, ss. 661-668.

"Karaçay Türkçesi", *Türk Ansiklopedisi*, C. 21, Ankara,1974, ss. 263-265.

KARATAŞ Ömer, "19.Yüzyılda Balkanlarda Kafkas Muhacirlerinin İskânı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* XII/2 (Kış 2012), ss. 355-388.

KARATAŞ Ömer, "Seyahatnamelerde Kuzey Kafkasya Türkleri," *CBÜ., Sosyal Bilimler Dergisi,* C.13, Manisa, 2015, ss. 373-390.

KARPAT Kemal, "Avrupalı Egemenliğinde Müslümanların Konumu Çerkeslerin Sürgünü ve Suriye'deki İskânı'', *Çerkeslerin Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, ss. 83-84.

KAVAL E, "Şeyh Mansur", *Birleşik Kafkasya*, S.9, Eskişehir, 1953, ss.17-21.

KEHA Murathan, "1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum'un Durumu", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl 17, S.57 (Güz 2013), ss. 91-106.

KİPKEYEVA Zarema, "Türkiye'de Çaşagan Karaçay-Malkarlıla", *Zaman Gazet*, Nalçik, 2000.

KOCACIK Faruk, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları I,*İstanbul, 1980, ss. 137-190.

KOÇKAR M.Tekin, "Teknolojik Gelişmelerin Halk Kültüründeki Değişime Etkisi: "Ertuğrul Köyü Örneği", *Halk Kültüründeki Değişim Uluslararası Sempozyumu,* Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi, 2004, ss.1-9.

KODAMAN Bayram, “1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,* (ed.) Hakkı Dursun Yıldız, C. XII, İstanbul,1989, ss.19-197.

MIZIULU İsmail, “Tarih Halkın Zenginliğidir”, çev. Adilhan Adiloğlu, *Bilig Dergisi,* S. 7, Ankara, 1998, s.16-36.

MİZİYEV İsmail, “Alanla Biz Kimle Bolurbuz”, *Şuyohluk,* No.3, Nalçik, 1981, ss. 115-121.

MOKAYEV Ahmet, “Malkar Halkının Tarihi”, çev. Adilhan Adiloğlu, *TDAV Tarih Dergisi*, S.174, İstanbul, 2001, ss. 36-40.

MOKAYEV Ahmet, “Malkar Halkının Tarihi”, çev. Adilhan Adiloğlu, *TDAV Tarih Dergisi*, S. 173, İstanbul, 2001, ss. 39-41,

NEVRUZ Yılmaz, “Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti”, *Birleşik Kafkasya,* S.1, Eskişehir, 1964, ss. 22-27.

NEVRUZ Yılmaz, “Karaçay-Malkarlılanı Tamırlarını Üsünden”, *Birleşik Kafkasya,* S. 1, Eskişehir, 1994, ss. 40-56.

NEVRUZ Yılmaz, “Çeçen Kurtuluş Savaşı ve Kuzey Kafkasya Gazavatı”, *Birleşik Kafkasya,* S. 2, Eskişehir, 1995, ss.13-21.

NEVRUZ Yılmaz, “Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti’nin Kısa Ömürlü Oluşunun Sebep ve Saikleri”, *Birleşik Kafkasya,* Yıl 3, S.10, Eskişehir, 1997, ss, 26-31.

NEVRUZ Yılmaz, “Türkiye’de Yaşayan Karaçay-Malkarlılarda Demografik Durum ve Nüfus Hareketleri”, *Birleşik Kafkasya,* S. 21, Yıl 6, Eskişehir, 2000, ss. 25-30.

NEVRUZ Yılmaz, “Eski Cırla”, *Birleşik Kafkasya*, Yıl 6, S. 23, Eskişehir, Temmuz-Ağustos-Eylül 2000. ss. 1-48.

OĞUZOĞLU Yusuf, “Bursa’ya Gelen Göçmenlerin Tarihi Geçmişi”, *Bursa’nın Zenginliği Göçmenler,* (ed.) Zeynep Dörtok Abacı, Bursa, Osmanlı Belediyesi Yay., 2008, ss.10-23.

ORTAYLI İlber, “Genel Göç Olgusu”, *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler,* 8-11 Aralık 2005, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2006, ss. 19-22.

ÖZDEN Hilmi,“Şeyh Şamil ve Hacı Murad Üzerine”, *Ahıska,* Kış 2014, ss. 40-45.

ÖZDEN Sedat ,“21 Mayıs Sürgünü’nün 135. yılı”, *Çerkeslerin Sürgünü,* Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, ss.123-153.

ÖZKAYA Yücel, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi ve sırasında Kafkasların ve Kafkas Halkının Durumu”, *XIX ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, (24-26 Ekim 2001), Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I,* C. I-II, Ankara, Atase, 2003, ss. 87-113.

ÖZTÜRK Mustafa, “Kafkasya’nın Tarihi Coğrafyası ve stratejik Önemi” *XIX ve XX. Yüzyılda Türkiye ve Kafkaslar, (24-26 Ekim 2001), Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I,* C. I-II, Ankara, Atase, 2003, ss. 1-11.

PİNSON Marc, “Kırım Savaşı’ndan Sonra Osmanlılar Tarafından Çerkeslerin Rumeliye İskânı”, *Çerkeslerin Sürgünü,* Ankara, Kafkas Dernegi Yay., 2001, ss. 52-78.

SANDIKLI Atilla, “Kafkasya Jeopolitiği ve Türkiye’nin Kafkasya Politikası” *II. Uluslararası Kafkasya Uluslararası Kafkasya Kongresi, 26-27 Nisan 2012,* Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Yay., 2012, ss. 228-230.

SARAY Mehmet, “Kafkasya Araştırmalarının Türkiye için Önemi”, İstanbul, *Kafkasya Araştırmaları I,* 1988, ss. 3-7.

SARICAOĞLU Mehmet Esat, “İskân-ı Muhacirin İ’âne Pulları (Osmanlı Devleti’nin Göçmen Harcamalarında Uyguladığı Bir Finansman Yöntemi)”, *Osmanlı,* C. 4, Yeni Türkiye Yay., s.603-612.

SAYDAM Abdullah ,“Rus Sömürge Siyaseti ve Kafkasya”, *Türkler*, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Yıl 3, S. 16, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1997, ss.1935-1961.

SAYDAM Abdullah, “Kırım ve Kafkasya’dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)”, *Osmanlı,* C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, ss. 677-686.

SELKAYA Aliylanı Fatıma,“Karaçay Köyü” *Birleşik Kafkasya,*1994, S. 1, ss. 56-57.

SEVİM Sezai, “Türklerin Rumeli’ye İlk Geçişleri ve İskân Faaliyetleri”, Türk Kültürünün Dünü, Bugünü, Yarını, Uludağ Üniversitesi Yay., Bursa, 2002, ss. 41-49.

SİRKECİ İbrahim, “Küresel Kontrol Çabalarına Karşı Bireysel Aşma Çabaları: Türkiye ve Irak Örneklerinde Uluslar arası Göçün Evrimi”, Uluslararası *Göç Sempozyumu Bildiriler, 8-11 Aralık 2005,* İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2006. ss. 33-39.

ŞANCI Yaşar, “ Yazılıkaya”, Köylerimiz, *Birleşik Kafkasya*, Yıl 1, S.4, 1995, ss. 51-53.

TANRIVERDİ Mustafa,“1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Kafkasya’dan Anadolu’ya Göç Hareketi”, *II. Uluslararası Kafkasya Sempozyumu,* Kocaeli Üniversitesi Yay., Temmuz 2002, ss.339-344.

TARHAN M. Taner, “Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler”, *Türkler,* C. I, Ankara Yeni Türkiye Yay., 2002, ss. 597-610.

TAŞ Kenan Ziya, "Kafkasya’dan Maraş ve Civarına Göçler", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-8 Mayıs 2004,* Kahramanmaraş, C. I, İstanbul 2005, ss. 465- 472.

TAŞAĞIL Ahmet, “Hazarlar”, *TDV, İ.A.,* C.17. s.120.

TAVKUL Ufuk, “Sosyolojik Açıdan Kafkasya Halklarının Etnik ve Kültürel Birliği”, *Birleşik Kafkasya,* Yıl. 3, S.11, Eskişehir, 1997, ss.11-15.

TAVKUL Ufuk ,“Tarihi ve Etnik Yapısıyla Kafkasya”, *Türkler,* Türk Dünyası Özel Sayısı II, Yıl. 3, S.16, İstanbul, Yeni Türkiye Yay., 1997, ss. 1895-1923.

TAVKUL Ufuk, “Tarihi ve Etnik Açıdan Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni”, *Türkler,* C. 2, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, ss. 562-571.

TAVKUL Ufuk, “Başhüyük Köyünden Derlenen Karaçay Adet ve Gelenekleri”, *Kırım Dergisi*, Yıl 12, S. 47, 2004, ss.47-53.

TAVKUL Ufuk, “Kafkasya’nın Hassas Etnik Dengelerinde Yeni Bir Tehdit Unsuru Kazaklar” *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, (ed.) Okan Yeşilot, İstanbul, Kitabevi, 2005, ss.76-77.

TAVKUL Ufuk, “Kafkasya İçin Türkiyat Araştırmalarının Önemi”, *Hacettepe Üniversitesi I. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,* Ankara, 2006, ss.187-202.

TAVKUL Ufuk , “Osmanlı Arşivlerinde Karaçaylıların Kafkasya’dan Göç Etmek İstedikleri Hakkında İki Belge”, *Aycarık Dergisi*, Eskişehir, 2014, ss.7-9.

TEMİZKAN Abdullah, “Karaçay-Malkar Türklerinin Anadolu’ya İskânı: 1905 Muhacirleri”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, S. 3-4, Ankara, 2008, ss. 93-105.

TEMİZKAN Abdullah, “Kuzey Kafkasya Müridizmi, Müridizmin Yayılma Stratejisi ve Feodal Beylerle İlişkileri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* C.IX, S. 2, İzmir, 2009. ss.165-190.

TEMİZKAN Abdullah, “Kuzey Kafkasya’da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat”, *Karadeniz Araştırmaları,* S. 25, Bahar 2010, ss. 77-92.

TUNA Rahmi, “Çerkeslerin Kafkasya’dan Göçü”, *Kafkasya Üzerine Beş Konferans,* Kafkas Kültür Derneği, İstanbul, 1977, s.97-149.

TUTUM Cahit, “1864 Göçü İle İlgili Belgeler”, Çerkes Sürgünü, Ankara, Kafkas Derneği Yay., 2001, ss. 7-78.

ULUDAĞ Süleyman, “Müridizm”, *TDV, İA,* C. 32, İstanbul, 2006, ss. 50-51.

YILMAZ Mehmet, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası”, *Osmanlı,* C. 4, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 1999, ss. 587-602.

YÜKSEL Ahmet, “Osmanlı İstihbarat Ağı ve İmam Mansur”, *(Otam, 32/Güz 2012),* ss.171-199.

ZAİM Sabahattin, “Türkiye’den Göçler”, *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, 8-11 Aralık 2005,* İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2006, ss. 327-330.

D. TEZLER

ÇİNPOLAT Salih, *Karaçay Halk inanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi (Tokat Örneği),* Kayseri Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1996.

ERKAN Süleyman, *Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri (1878-1908),* 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 1993.

KARACA Yusuf, *Karaçay Türklerinde Dini Hayat (Başhüyük Kasabası Örneği),* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Van, 2006.

PAŞAOĞLU Derya Derin, *Nogaylar ve Türkiye Göçleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2009.

TABAKÇI Nurullah, *Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt Kültürde Kimliğin Oluşumu (Türkiye'de Karaçay Topluluğu Örneği),* Selçuk üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2008.

UĞURLU Ömer, Karaçay Türkleri, Lisans bitirme tezi, Kayseri, 1996.

YILMAZ Mehmet, *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854–1914,* Selçuk Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1996.

İNTERNET SİTELERİ

Akhisar Köyü" https: // bashuyuk.wordpress.com/karacay-koyleri, (20.11.2015).

"Akhisar", Mahallelerimiz, www.han.gov.tr, (10.11.2015).

"Başhüyük Belgeseli", Haz. Birsen ve Adilhan Adiloğlu, www.kamatur.org, (3.12.2010).

Cahit Aslan, 'v.d'."Biz Çerkezler" Düzenleme: Muhittin Ünal, Erol Yıldır, http://goo.gl/NmEyqf, (06.04.2015).

"Daryal ve Derbent Geçidi", Görseller, www.cerkes.net, (20.03.2014).

dergipark.ulakbim.gov.tr/tesamakademi/article/view/5000131336, (10.03.2014).

"Eskişehir Beylikova Süleymaniye (Erten) Köyü", nedir. antoloji.com, (13.10.2009).

Fatih Yapıcı, "Arpacıkaraçay Köyü", www. kamatur.org. (15.03.2014).

Han Kaymakamlığı, " Yazılıkaya", Mahallelerimiz, www. han.gov.tr, (9.11.2015).

Han Kaymakamlığı, "Gökçeyayla", Mahallelerimiz, www. han.gov.tr, (9.11.2015).

Kadir Özkan, "Halk Rivayetlerine Göre Karaçaylıların Anadolu'ya Göç Etmeleri", Makaleler, www.kamatur.org, (10.02.2015).

Karaçam Yasemin,"Karaçay (Arpacıkaraçay) Eli", Makaleler, www. kamatur. Org. (15.03.2014).

"Kafkaslarda Etnik Dağılım", Güney Kafkasya'da Etnik Çatışmalar ve Bölgenin Türkiye için önemi, http://akademikperspektif.com, (13.04.2015).

"Kafkasya'dan Anadolu'ya Karaçay Türkleri, www.youtube.com, (6.09.2012).

"Kayseri Pınarbaşı Eğrisöğüt Köyü", nedir. antoloji.com, (13.10.2009).

"Kuzey Kafkasya ve Transkafkasya Bölgesi", www.kafkas. gen. tr, (7.05.2013).

Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi, http://www.perepis-010.ru/results_of_the_census/results-inform. php, (05.11.2011).

Menderes Esen, "Belpınar Köyü", Makaleler, www. kamatur.org, (6.02.2014).

"Oblast ", tr.m.wiktionary.org, (8.03.2016).

"Tarih'te Yabancıların Gözüyle Karaçay Malkarlılar", çev. Murat Poyraz,http://karachays.narod.ru/, (20.07.2012).

Osman İyigün, "Akhisar Köyü" Karaçay Köyleri,www.akhisarim.somee.com, (10.11.2015).

Osman İyigün, "Belpınar Köyü", Karaçay Köyleri, http://www.belpinar.somee.com, (10.11.2015).

Osman İyigün, "Yazılıkaya Köyü", Karaçay Köyleri, http://www.yazilikaya.somee.com, (12.11.2015).

Osman İyigün,"Gökçeyayla", Karaçay Köyleri, http://www.kilise.somee.com, (12.11.2015).

Sami Altınay, "Midas Anıtı, Gezip Gördüm", http://gezipgordum.com/midas-aniti/, (7.09.2015).

Soslanbek Bayçorov, Bin Yılların içinde Karaçay", çev. Hasan Ulker, www. kamatur, org. (10.02.2015).

EKLER

EK 1. Karaçay halkının isminin dayandığı düşünülen Karça'nın hikayesi (Büyük Göç).

ULLU KÖÇ (Karça'nı Haparı)	**BÜYÜK GÖÇ (Karça'nın Haberi)**
Burunlada ertdede, ozub ketgen çaklada,	Eskiçağlar öncesi, geçip giden zamanda
"Kıpçak el"deb aytılğan, ullu hanlık curtlada;	"Kıpçak el" denilen büyük hanlık yurtlarda;
Caşay edi bir kavum, başlarında biyleri,	Yaşıyordu bir millet, başlarında beyleri,
Kıpçak hannı katında, örge bolub sıyları.	Kıpçak hanın gözünde yüksekti değerleri.
Birlik-tirlik coluğub, sürüv sürüv koyları,	Birlik-dirlik halinde, sürü sürü koyunları,
Cıldan cılğa kuralğan, uçaları toyları.	Yıldan yıla kurulan, şölenli, düğünleri.
Boran urub suvurub, kardan tolğan bir keçe,	Boran esip savuran, karla dolu bir gece,
Biyge tuvğand bir caşçık, kuvanç toyla eterçe.	Bey'in doğmuş bir oğlu, kıvanç düğüne gerekçe .
Karda tuvğan ol caşha, ataydıla caş KARÇA,	Kışın doğan oğula, Karça adını verdiler,
Aşhılıkda ösedi, ülgü salıb mahtarça.	Güzelce büyürken, örnek gösterip överler.
Zavuklukda ötse da, keçeleri, künleri,	Mutlu mesut geçse de, geceleri, günleri,
Çaçıladı ol curtnu, üzükleri, cünleri.	Dağılıyor o yurdun, nesilleri yünleri.
Bir cel esed oğursuz, kün tuvğandan kuturub,	Bir yel eser uğursuz, doğu yönden kudurup,
Kara-Moğol keledi, özenleni tolturub.	Kara Moğollar geliyor, ovaları doldurup.
Çabadıla ürülüb, avrıv tiygen kabança,	Koşuyorlar delice, hasta erkek domuz gibi,
Ala kirgen obala, tonguz ötgen sabança.	Onların girdiği yer, domuz geçen tarla gibi.
Caz cavumla cavadı, kök kiküreb caşnaydı,	Bahar yağmurlar yağıyor, gök gürleyip çakıyor,
Bölek-bölek kavumla, kaçıvulğa başlaydı.	Bölük bölük kavimler, kaçışmaya başlıyor.
Caş Karçanı atası, künlüm taba karaydı,	Karçanın babası, güney dağ yamaca bakıyor,
Buyruk berib kavumun, köç eterge kuraydı.	Emir verip kavmini, göç kararı alıyor.
Tang alası kobdula, eski curtdan üzülüb,	Seher vakti kalktılar, eski yurttan ayrılıp,
Kün bathanga ketdile, art artına tizilib.	Gün batıma gittiler, ardı ardına dizilip.
Sürüv-sürüv koyları, cılkı-Cılkı atları,	Sürü-sürü koyunları, yılkı-yılkı atları,
Tişirıvla, sabiyle, küçden tüşgen kartları.	Kadınlar, çocuklar, güçsüz düşkün kartları.
Kıyınlıkla kördüle, col uzunu ketdile,	Zorluklar gördüler, yol boyunca gittiler,

Köb zayala berdile, Kırım elge cetdile.	Çok zayiat verdiler, Kırım Eline vardılar.
Talpıb anda caşarğa, onov etib kaldıla,	İsteyerek, orada yaşamaya, karar kıldılar.
Kıyınların aşarğa, malçı koşla saldıla.	Emeklerin yemeye, hayvan ağılları kurdular.
Kalsala da bılayda, cavlu hantla kabmalla,	Kalsalarda burada, yağlı yemek yemediler.
Urunuvnu alayda, tatıv bıla tabmalla.	Emek verip orada tat rahat bulamadılar.
Tamadala Cıyıldı, entda madar eterge,	İleri gelenler toplandı, yine çare bulmaya,
Şatırları oyuldu, andan arı keterge.	Çadırları yıkıldı, ordan ötede durmaya.
Allandıla cıyılıb, Kara-Tengiz cağağa,	Yöneldiler toplanıp, Karadeniz yakasına,
Baradıla uçunub, künlüm elle tabağa.	Gidiyorlar heyecanla, güney eller tarafına.
Cürüy-tohtay collada, Abhaz elge toldula,	Mola vererek yollarda, Abhazya ya doldular.
İnal-Kuba talada, kuvanç allı boldula.	İnal-Kuba düzünde, çok sevinçli, oldular.
Tav çegetle mahtavluk, çokrak suvla şorkulday,	Dağ Ormanlar harika, Kaynak suları çağlıyor.
Hava ariv, savluklu, köb baylıkla borkulday.	Hava güzel, sağlıklı, çok zenginlik fışkırıyor.
Miyik tavla, çavulla, Mogol zoru anda cok	Yüksek dağ rakımında, Moğol tehlikesi yok,
Caşil-caşil avulla, üyürünü karnı tok.	Yeşil yeşil köyleri, ahalinin karnı tok.
Kıyın kôçnü zorundan azalsa da sanları,	Zorlu göçten dolayı azalsa da sayıları,
Urunuvnu küçünden, ağarlıkdı tangları.	Gayret, Sebat, kazançtan ağaracak Tanları.
Üyçüklerin saldıla tav betlede, talada,	Evlerini kurdular, dağ yamacın düzünde,
Zavuk etib kaldıla, birlik-tirlik alada.	Mutlulukla kaldılar, birlik-dirlik onlarda.
Cuvuk-suvuk bilelle, kuçak-iynakbolalla,	Akraba, dost bilerek, cana yakın oluyorlar,
İşlegenni bek süyüb, arbaz maldan tolalla.	Çalışmayı pek sevip,avlu hayvandan doluyor.
Mingle bıla sanalad, tav betlede koyları,	Binler ile sayılıyor, Dağ yamaçlarda koyunları,
Kuvanç ete kuralad, köb uzayğan toyları.	Sevinç ile kurulan, çok süren düğünleri.
Şohluk bıla baradı, talay cılla ozulub,	Dostluk ile giderken, hayli yıllar geçilip,
Köb barmayın başladı, avuz tatıv buzulub.	Çok gitmeden başladı, ağız tadı bozulup.
Tav artında caşağan, Kızılbekle çüyürle,	Dağ ardında yaşayan,Kızılbekler yüzsüzler,
Tonov malnı aşağan, uyalmağan üyürle.	Yağma malını yiyen, utanmayan yerliler.
Keçe sayın cetelle, çabıvulğa tüzelib,	Geceleri geliyorlar, talan mala dadanıp,
Köb artıklık etelle, cıyın-cıyın tizilib.	Çok kötülük yapıyorlar, grup grup dizilip,
Sanavları cetmeydi, tohtab uruş eterge.	Sayıları yetmiyor, durup savaş etmeye,

İzlemeydi cangızı, andan kobub keterge.	İstemiyor hiç biri, ordan kalkıp gitmeye.
Bu közüvde bolğandı, başçıları er KARÇA,	Bu arada olmuştu, liderleri Er KARÇA,
Kerti cigit, bilimli, zorga madar tabarça.	Gerçek yiğit, bilgili, zora bulacak çare.
Ekinçige aytılad, NAVRUZ degen bagatır,	İkinciye sayılan, NAVRUZ denen kahraman,
Üçünçüge caş BUDYAN, kerek künde bek batır.	Üçüncüye genç BUDYAN, lazım günde pek yaman.
TIRAM keled törtünçü, beşinçige ADURHAY	TIRAM gelir dördüncü, beşinciye ADURHAY,
Kesek elge kirgendi, açı kuvğun, bir hahay	Yerleşkeye girmişti acı kuşku,yine vay.
Onov-kengeş etdile, çaşavların tüzlerge,	İstişare ettiler, yaşamların düzeltmeye,
Katı buyruk berdile, cangı curtla izlerge.	Kesin karar verdiler, yeni yurtlar aramaya.
Kafkas tavnu şorkuldab, başlagınçı cavumu,	Kafkas dağda şarıldayıp, başlamadan yağışı,
Ürüldüle kozğalıb, Karça bıla kavumu.	Harekete geçtiler, Karça ile kavimi
Cıyın colga tüşedi, umut etib aralıb,	Halk yola düşüyor, ümit eden arayış,
Artda kalıb ketedi, İnal-Kuba taralıb.	Geride kalıp giden, İnal-Kubaya buruk bakış.
Kün tuvğanga avdula, birem-birem kuyulub,	Gündoğuya aştılar, birer-birer dökülüp,
Malçı koşla kaldıla, hucu bolub oyulub.	Hayvan ağılları kaldı, terk edilip yıkılıp.
Miyik tavnu cağasın, ızlab ala baralla,	Yüksek dağ yakasının izinden gidiyorlar,
Kıyınlıknı bağasın, Arhız tüzde taballa.	Emeğin karşılığın Arhız düzünde buluyorlar.
İnçik suvdan burulub, ala anda turalla,	İncik nehrinden dönüp, orada duruyorlar,
Biyağınlay urunub, şatırların kuralla.	Eskisi gibi çalışıp, çadırlar kuruyorlar.
Arhız-Özen alağa, cangı oba boladı,	Arhız-Özen onlara, yeni oba oluyor,
İnçik suvda cağağa, ağaç üyle toladı.	İncik nehri yakası, ağaç evler doluyor.
Mammat bolub işleyle, malçı koşla töşeyle,	Birlikte işleyerek, hayvan barınak yapıyorlar,
Kıyınların tişleyle, zavuk ete caşayla.	Emeklerin yiyerek, mutlulukla yaşıyorlar.
Talay cılnı turdula, tonov zorluk körmeyin,	Birkaç yılda kaldılar,talan,zorluk görmeden,
Halal malnı cangızın, çabıvulğa bermeyin.	Helal malın tekini, saldırana vermeden.
Tuvğan künnü birinde, haparları cayılad,	Doğan günün birinde, haberleri yayıldı,
Kızılbekli biyleni, avuz suvu kuyulad.	Kızılbekli beylerin, ağızları sulandı.
Keleçile iyelle, ullu casak salırğa,	Elçiler gönderdiler, büyük yasak koymaya,
Ol kavumnu soyumun, cıldan cılğa alırğa.	O Kavimden Haracı yıldan yıla almaya.
Kan dığalas etdile, keleçiça körmezge,	Son biçare uğraştılar, elçi gibi görmemeye.
Bek amanga cetdile, kıyınların bermezge.	Çok sıkıntıya girdiler, emeklerin vermemeye.

Sanavları tolmaydı, uruş tüzge çığarğa,	Sayıları yetmiyor, savaş meydanına çıkmaya,
Savutları cetmeydi, ızlarına kuvarğa.	Silahları yetmiyor, gerisin geri kovmaya.
Onov-kengeş etişib, Karça bıla kalğanla,	İstişare ederek, Karça ile kalanlar,
Konaklanı üleşib. birem-birem alğanla.	Misafiri paylaşıp, parça parça almışlar.
Beş tamada böldüle, başçıların üylege,	Beş öndere bölüşüp, başçıların evlere,
Cürek avrıv saldıla, kızılbekli biylege.	Can korkusu saldılar, Kızılbekli beylere.
Konak tepsi kurulub, karın kerib toydula.	Konuk Sofra kurulup, karınları doyuruldu.
Tang alası bolğanlay, konakların coydula.	Seher vakti olunca, misafirleri öldürdüler.
Kün tiygenley kelgendi, bir kıçırık bir hahay,	Güneş doğunca geldi. Bir bağırış bir feryat,
Öltürmegend konağın. takır köllü Adurhay.	Öldürmemiş konuğun yufka yürek Adurhay.
Munu eştib er Karça, Adurhayğa çabhandı,	Bunu duyan Er Karça, Adurhaya koştu,
Aram Karam etmeyin, sav konaknı kakhandı.	Hiç tereddüt etmeden,sağ konuğu gebertir.
Anı kanı tögülüb, üy tübüne akğanlay,	Onun kanı dökülüp, evde yere akınca,
Kölü ketib avğandı, cuka cürek Adurhay.	Kan tutuyor düşüyor. Yufka yürek Adurhay.
Nart sözge sanalıb, tölden tölge tohtamay,	Atasözü sayılıp, nesilden nesile durmadan,
Aytılad: "Kannı körüb, kölü ketgen Adurhay"	Söylenir:“Kanı görüp gönlü giden Adurhay’’
Andan sora başçıla, erlay onov etdile,	Bundan sonra başçılar, derhal istişare ettiler,
Köçkünçülük kuralıb, uzak carı ketdile.	Göç kararı alınıp, uzaklara gittiler.
Tohtamayın col alıb, Koban suvnu ötdüle,	Durmaksızın yol alıp, Koban suyu geçtiler,
Cögeteyge aylanıb, Eltarkaçha cetdile.	Cögetey’e yönelip, Eltarkaç’a ulaştılar.
Bu közüvde alayda, cukhan avrıv bolğandı.	Bu sıralar orada salgın hastalık varmış,
Honşu elle bılayda, kıyınlıkdan tolğandı.	Komşu köyler burada, hastalığa bulanmış.
Eminadı ol avrıv, adamlanı kıradı,	Veba denen hastalık insanları kırıyor,
Bölek-bölek canlanı, kara cerge tığadı.	Grup-grup canları, mezarlara tıkıyor.
Kaçıb andan ilgenib, künlüm taba ketelle,	Kaçıp ondan çekinip, güneye yönelirler,
Art artına tizilib, Mingi- Tav'ğa cetelle.	Art ardına dizilip Elbruz Dağa gelirler.
Kün tuvğanga burulub, ELCURT tüzde kalınad,	Doğuya dönerek, Elcurt düzünde kalınıyor,
Bashan özen saylanıb, malçı koşla salınad.	Bashan vadisi seçilip, mal ağıllar kuruluyor.
Köçkünçülük koyulub, anda tamır salırğa,	Göçerlikten vazgeçip, orada kök salmaya,
Ant etdile cıyılıb. ömürlükge kalırğa.	Ant içtiler toplanıp, ömür boyu kalmaya.
Batır KARÇA biyleri, buyruk andan alınad,	Cesur KARÇA beyleri, emir ondan alınıyor,
Soslan taşdan üyleri, tav betlege salınad.	Granit taş evleri dağ yamaçta yapılıyor.

Kafkas tavla miyikle, kalalağa uşayla,	Kafkas dağlar yüksekte, kalelere benziyor,
Çegetlede kiyikle, honşu bolub caşayla.	Ormanlarda geyikler, komşu olup geziyor.
Subay sanlı caşları, sürüv malla kütelle,	Yakışıklı gençleri,s ürü malın güdüyor,
Çıbık kibik kızları, küz cünlerin titelle.	Çubuk gibi kızları, güzün yün eğiriyor.
Nığışlada olturub, carık betli kartları,	Köşe başında oturan, aydın yüzlü kartları,
Talalanı tolturub, ındır bashan atları.	Alanları doldurub, harman süren atları.
Arpa, tarı ösdürüb, çepken soğub tebleyle,	Arpa, darı ekilip, cepken dokuma çiğniyorlar,
Boysunmayın birevge, kiyiz börkle kebleyle.	Minnet de yok yabana, keçe şapka giyiyorlar.
Az sanları köbeyib, aldan alğa uradı,	Az nüfusu çoğalıp sayıları artıyor,
Töngertgele tüzelib, aynığanlay baradı.	Kütük haller düzelip, gelişmeye varıyor.
Bashan suvu ağadı, şorka bolub kuturub,	Bashan suyu akıyor, çağlayan olup kudurup,
Sağıştadı Er Karça, esin mınga burdurub.	Düşünüyor bey Karça, buna dikkat buyurub.
Akhan suvdan cunçumay, arı-beri öterge,	Akarsudan korkmadan, öte-beri geçmeye,
Murat eted mıçımay, ullu köpür eterge.	Arzuluyor acilen, büyük köprü etmeye.
Dev terekle keselle, arkav etib salırça,	İri ağaçlar kestiler, kiriş yapıp koymaya,
Kobu salıb kısalla, ömürlükge kalırça.	Vida takıp sıktılar, uzun süre kalsın diye.
Tomuravla aldıla, ögüzlege tartdırıb,	Tomruklar getirdiler, öküzlere çektirip,
Becen etib saldıla, suv tübüne batdırıb.	Köprü ayağı yaptılar, su dibine batırıp.
Arkavlanı uzatıb, can canına soylalla,	Ana gövdesin uzatıp, yan yana koydular,
Öter colnu tüzetib, katı tukum baylalla.	Geçme yolunu düzeltip, sım sıkı bağladılar.
Kıyın işni tındırıb, üylerine kaytdıla,	Bu zor işi halledip evlerine döndüler,
Nığışlada kartlağa, kuvanç hapar aytdıla.	Köşebaşında kartlara sevinçle haber verdiler.
Kôpür salğan kôzüvde,Karça buyruk bergened:	Köprü yapıldığı sırada, Karça emir vermişti:
Congurtçhanı cangızın, tüşürmegiz degened.	Yonga talaş tekini suya düşürmeyin demişdi.
Cigit Karça tübedi, kesi etgen korkuvğa,	Yiğit Karça rastladı, kendi dediği hataya,
Congurçhala tüşdüle, ağıb barğan ol suvğa.	Ağaç parçalar düştü, akıp giden o suya.
Başçıkları cekire, congurçhala ketdile,	Başı suya batmadan, yonga, talaş gittiler,
Aldan alğa sekire, tôbenlege cetdile.	Önden öne zıplayıp, aşağılara ulaştılar.
Üyür caşla terk körüb, suv cağada tabdıla,	Yerli gençler tez görüp,su kıyısında buldular,
Kuvğun etib ürülüb, biylerine çabdıla.	Telaşlanıp, acilen, beylerine koştular.
Kabartıdı alayı, başçıları Kaziybek,	Kabartaydır orası, başçısı da Kaziybek,

Şaşhın bolub karaydı,congurçhağa birda bek.	Şaşkın halde bakıyor, yongalara hayli pek.
Dıgalasha tüşedi, tav miyikge barırğa,	Telaşına düşüyor, dağa doğru gitmeye,
Congurçhanı congannı, tabıb anda tanırğa.	Ağaçları yontan kim, bulup onu bilmeye.
Buyruk berdi Kaziybek, kayğı etib ahsınıb,	Emir verdi Kaziybek, kaygılanıp iç çekip,
Bölek-bölek askerle, cıyıldıla basınıb.	Bölük bölük askerler toplandılar üşüşüp.
Bashan suvu ağadı, aylanç-buylanç süzülüb,	Bashan suyu akıyor, kıvrım-kıvrım süzülüp,
Kaziybekni askeri, tik özenge tizilib.	Kaziybekin askeri dik vadiye dizilip.
Kabhaklanı örlelle, tav tarlanı ötdüle,	Dik yardan tırmandılar,dağ darboğaz geçtiler,
Eki künnü col salıb, Akköpür'ge cetdile.	İki günlük yol alıp, Akköprü'ye geldiler.
Kaziybekni kelgenin, karavulla kördüle,	Kaziybek gelirken, nöbetçiler gördüler,
Biy Karçağa guzaba, kuvğun hapar berdile.	Bey Karçaya telaşla, acil haber verdiler.
Cigit caşla atlandı, kabak eşik açarğa,	Yiğit gençler hazırdı, avlu kapısın açmaya,
Barıb ızın Karçanı, Kabartını çaçarğa.	Takip edip Karçayı, kabartayı saçmaya.
Kaphak başha örüleb, Karça arı karaydı,	Dik yamaca tırmanıp, Karça oraya bakıyor,
Kaziybekni askerin cüzle bıla sanaydı.	Kaziybek askerlerin, yüzler ile sayıyor.
Uruş tüznü saylarğa tolu karıv anda cok,	Meydan harbi seçmeye savaş gücü onda yok,
Kesek sanlı ciğitin, kırdırğanda fayda cok.	Az sayıda yiğidi, kırdırmaya gerek yok.
Kabartılı Kaziybek, çamlanadı Karçağa,	Kabartılı Kaziybek, böbürlendi Karçaya,
Aldan alğa cekirib, alay aytad ançağa:	Küstah kılık takınıp, şöyle söyler defalarca:
"Mallarığız menidi, manga taba bolursuz,	"Hayvanlarınız benimdir, bana tabi olunuz,
Aythan sözüm bolmasa,cangan otdan tolursuz."	"Dediklerim olmazsa, yanan ateşten dolursunuz"
Karça etdi onovun, anga karşçı turmazğa,	Karça verdi kararını, ona karşı durmamaya,
Tüyüş-uruş başlatıb, az cigitin kırmazğa.	Kavga-savaş başlatıp, az yiğitin kırmamaya.
Atın burub tavlağa, mukut bolub ketedi,	Atını çevirip dağlara, bozgun halde gidiyor,
Cigitleri birgeley, avuşlanı ötedi.	Yiğitlerle birlikte geçitleri geçiyor.
Buyruk berib Kaziybek, davluk colnu açadı,	Emir verip, Kaziybek, dava yolun açıyor,
Tutmak etib köbleni, üydegisin çaçadı.	Tutsak edip çoğunun, ailesini saçıyor.
Mal baylıknı sürdürüb, Kabartığa kaytadı,	Hayvanları ele geçirip, Kabartıya dönüyor,
Öhtemlenib haparın, katınlağa aytadı.	Kibirlenerek haberi, kadınlara söylüyor.
At sırtında Biy Karça, Mingi-Tav'nu avadı,	At sırtında bey Karça, Mingitav'u aşıyor,
Tav artında caşağan, Ebzeleni tabadı.	Dağ ardında yaşayan, Gürcü-Svan buluyor.
Salam berib tizilib, Ebze elge kirdile,	Selam verip dizilip, Gürcü ele girdiler,

Ebzele da alanı, konak kibik kördüle.	Gürcülerde onları, konuk gibi gördüler.
Karça aytdı alağa:-Kabartlıla çabdıla,	Karça dedi onlara: Kabartılar saldırdı,
Biz ornalğan tavlağa, malıbıznı kabdıla;	Biz yurt tutan dağlardan, malımızı aldılar;
Cartıbıznı ayırıb, tutmaklıkğa eltdile,	Yarımızı ayırıp, tutsak esir yaptılar,
Üyübüznü kurutub, zorluk salıb ketdile.	Evimizi dağıtıp, talan edip gittiler.
Men kelgenme bılayğa,şohluk balyam küterge,	Ben gelmişim buraya, dostluk bağın gütmeye,
Curtum körgen zorlukğa, aşhı madar eterge;	Yurtda gördüğüm zorluğa, çare çözüm bulmaya;
Asker-savut bersegiz, kuvanç ete keterem,	Asker, silah verseniz, sevinerek giderdim,
Kesek sanlı halkıma, aşhılıkla eterem.	Az sayıda halkıma iyilikler ederdim.
"Ebze biyle ongsunub, anı ariv kördüle,	"Gürcü beyler kabul edip,onu güzel gördüler,
Asker-savut kuratıb, boluşlukha berdile.	Asker-silah temin edip, yardım diye verdiler.
Karça alıb askerni, Kabartığa kiredi,	Karça alıp askeri, Kabartıya giriyor,
Kaziybekni malların, kaldırmayın süredi.	Kaziybekin malının, tamamını sürüyor.
Malçılanı barısın, tutmak etib aladı,	Çobanların hepsini, tutsak edip alıyor,
Cıyıb barıb kavumun, tutmak üyge saladı.	Kabilenin tümünü, toplayıp hapse koyuyor.
Kaziybekge bedişdi, Biy Karçanı çabhanı,	Kaziybek için utanç,Karça Bey kuşatması,
Bek seyirlik bir işdi, Ebze şohluk tabhanı.	Hayret edilecek bir iş, Gürcü dostlar bulması.
Mal baylığın sürdürgen, kerti ullu zorlukdu,	Mal, zenginlik sürdürmek, gerçekten büyük zorluk,
Ebzelege karşçığa, endi kalay turlukdu.	Gürcülere direnip, nasıl karşı koyacak.
Kabartılı üyürle, puşuv etib küygendi,	Kabartay aileler, pişman olup dövündü,
Kaziybekni kesine, cürek avrıv tiygendi.	Kaziybek'in kendine yürek acısı değdi.
Esli Karça kaçan da şohluk colnu süyedi,	Zeki Karça her zaman dostluk yolunu severdi,
Malçı başın Kaziyni, Kabartığa iyedi:	Kaziybek'in kahyasını, Kabartıya gönderdi;
Bolcal salıb eki kün, Kaziybekge kelirge,	Mühlet verdi ikigün, Kaziybek gelsin diye,
Akköpürde tübeşib, art onovun bilirge.	Akköprüde buluşup, son kararın bilmeye.
İzlegeni bolmasa, tonov malnı sürlükdü,	İstediği olmazsa, ganimet malını sürecek,
Avuşladan avdurub, Ebzelege berlikdi.	Yamaçlardan aşırıp, Gürcülere verecek.
Munu eştib Kaziybek, canıb-küyüb bişedi,	Bunu duyan Kaziybek, canı-yanıp pişiyor,
Madar artın tavusub, dıgalasha tüşedi.	Çaresi tükenerek, arayışa düşüyor.

Bolcal kısha,col kıyın,uruşhandan hayır cok,	Vade kısa, yol çetin, savaşmakta hayır yok,
Tav ellede ajımsız, Ebzeleden kayır cok.	Dağ ellerde şüphesiz, Svanlardan acar yok.
Ov-şav ete kobadı, Er Karçanı körürge,	Döğünerek kalkıyor, Er Karçayı görmeye,
Alıb barıb ızına, tutmaklanı berirge.	Alıp götürüp geriye, esirlerin vermeye.
Bölek asker artında, tav collağa atlanat,	Askerleri ardında, dağ yoluna çıkıyor.
Malı üçün Kaziybek, bedişlikge katlanat.	Malı için Kaziybek, ayıba katlanıyor.
Tohtamayın kadalıb, atha kamçi uradı,	Durmaksızın gayretle, atını kamçılıyor,
Bolcal künden kalmayın, Akköpürge baradı.	İki güne kalmadan Akköprüye varıyor.
Cigit Karça cağada, soslan taşha olturub,	Yiğit Karça karşıda, granit taşa oturup,
Nögerleri savlayın, tögeregin tolturub.	Arkadaşları hepsi, etrafını doldurup.
Alğa atlab eki biy, tosluk kolnu baylayla,	Öne çıkıp iki bey, ellerin toka bağlıyor,
Caraşhannı birgeley, aşhılıkha saylayla.	Uzlaşmayı birlikte, hayırlısı sayıyor.
Izı bıla Kaziybek, tilmaçına kıçırad,	Daha sonra Kaziybek, tercümana seslenir,
Kırımşavhal kıynalmay, aytılğannı köçüred.	Kırımşavhal zahmetsiz, söyleneni çevirir.
Kırım elden kelib ol, Kabartıda turadı,	Kırım elden gelip o, Kabartıda yaşıyor,
Karnaş bilib Karçanı, caş cüregi uradı.	Kardeş bilip Karçayı, mert yüreği çarpıyor.
Alğı burun Biy Karça, izlegenin sanaydı,	İlk önce Bey Karça, isteklerin sayıyor,
"Başerkinlik şartdı" deb, sözün alay baylaydı:	“Bağımsızlık“şart diye sözü öyle bağlıyor.
Bizden ketgen mallanı, tutmaklanı alırbız,	Bizden giden malları, tutsakları alırız,
Malığızdan Ebzege, savğa etib salırbız.	Malınızdan Gürcüye, hediye de salarız.
Munu bıla cürekden, şohluk kolnu berirbiz,	Böylelikle yürekten, dostluk eli veririz,
Kabartını bütevün, karnaş kibik körürbüz.	Kabartının tümünü, kardeş gibi görürüz.
Süymese da Kaziybek, başha amal tabmaydı,	Sevmese de Kaziybek, başka çare bulamıyor,
Biy Karçanı sözüne, çüyre cuvab aytmaydı.	Bey Karça’nın sözüne, ters cevap veremiyor.
Izlarına berdile, tergev etib mallanı,	Gerisin geri verdiler, hesap edip malları,
Üylerine iydile. tutmak tüşgen callanı.	Yerine gönderdiler, esaret kalanları.
Karçaladan ekevni, kaytmağanı körüled,	Karçalardan iki kişi, dönmediği görüldü,
Tohçuk bıla caş Tambiy, tölevlükge beriled.	Tohçuk ile genç Tambiy,kan borcuna ödendi.
Unutulmaydı alanı, Bashan elde kalğanı,	Unutulmadı onların, Bashan elde kaldığı,
Ullu eki tukumğa, tukum ata bolğanı.	Büyük iki sülaleye, soy atası olduğu,
Kaziybekden razılık, Kırımşavhal aladı,	Kaziybekden rızasın, Kırımşavhal alıyor,
Caşavunu tamırın, Bashan elge saladı.	Hayata köklerini, Bashan elde salıyor.
Bılay bıla ömürlük, şohluk colu açıldı,	Böylelikle ömürlük, dostluk yolu açıldı,

Esden ketmez bu cıyın, zavuk ete çaçıldı.	Unutulmaz bu topluluk, mutlulukla dağıldı.
Karça bıla kavumu, kuvanç allı boldula,	Karça ile kavimi mutlu-sevinçli oldular,
Ösüb anda köbeyib, caş tölüden toldula.	Büyüyüp, çoğalıp, genç nesilden doldular.
Bara-bara tüzeldi, Bashan elni kıyavu,	Zaman ile düzeldi, Bashan elin kederi,
Aşhılıkha buruldu, mugur halknı caşavu.	Güzelliğe dönüştü, mahzun halkın kaderi.
Kırımşavhal aşhı ulan, cokdu anı hatası,	Kırımşavhal iyi bir genç, yoktur onun hatası,
Katlanat: çıdaydı, sabırlık saladı	Katlanıyor: sebatla, sabretmek cabası
Kızın alıb Karçanı, bolğand tukum atası.	Kızını alıp Karçanın, olmuş soyun babası.
Aşhılıkla ornalıb, uzun cılla ötedi,	Güzellikler yerleşip, uzun yıllar geçiyor,
Ullu Karça kart bolub, bu dünyadan ketedi.	Yaşlı Karça kocayıp, bu dünyadan göçüyor.
Tuvğan halkı Karçanı, aynıb barğand tohtamay,	Doğan halkı Karçanın, çoğalıyor durmadan,
Caş tölüle tebreyle, curtlarına sıyınmay.	Genç nesilde hareket, sığmayınca yurdundan.
Tamadala es bölüb, kengertirge curtların,	Büyükler ilgilenir, bu yurdu genişletmeye,
Talpıydıla caş tölnü, Koban suvnu urtların.	Arzular genç neslin, Koban sudan içmesine.
İni-cini bolmağan, dangıl cerni süyelle,	İni-cini olmayan, düz ovayı seviyorlar,
izletirge ol cerni, Er Botaşnı iyelle.	Aratmaya öyle yer, Er Botaşı gönderiyorlar.
Cigit BOTAŞ kuralıb, kün bathanga barğandı,	Yiğit BOTAŞ hazırlanıp, Batı yönüne varmış,
Eki suvnu arası, Sadırlada turğandı.	İki suyun arası, sulak yerlerde durmuş.
Bir canında Ullu Kam, ol bir canı Hurzuk suv,	Bir yanında Büyük Kam, diğer taraf Hurzuk suyu,
Caşil tavla, özenle, çegetleri tolub buv.	Yeşil dağlar, ovalar, ormanlar geyik dolu.
Kerti aruv toprakla, adam canlı kirmegen,	Gerçek güzel topraklar,adam canlı girmemiş,
Narat Nızı çegetle, cangız balta tiymegen.	Çam, Köknar ormanlar, hiç balta deymemiş.
Botaş bıla tengleri, özenlege karayla,	Botaş ve akranları, ovalara bakıyor,
İş-baş etib har cerni, tintib-tintib marayla.	Vazife bilip her yeri araştırma yapıyor.
Bek caratıb topraknı, arpa bürtük salalla,	Beğenerek toprağı, arpa, buğday ekiyorlar,
Turub anda bir kesek, ellerine baralla.	Orda biraz kalarak, köylerine dönüyorlar.
Barıb ala kartlağa, aşhı hapar aytalla,	Varıp yaşlı kartlara güzel haber veriyorlar,
Talay aynı cubanıb, ızlarına kaytalla.	Birkaç Ay oyalanıp geriye dönüyorlar,
Arpa baçha çaykalad, cılan cırıb ötmezça,	Arpa bahçesi dalgalı, yılan yarıp geçemez,
Ariv hava seyirlik, anga mahtav cetmezça.	Güzel hava harika, ona methiye yetmez.

Süyüb talpıb bılayda, elle salıb ornarğa,	Sevip arzulayarak, burada yerleşmeye,
Aylanalla Bashanga. ullu köçnü kurarğa.	Dönüyorlar Bashana, büyük bir göç etmeye.
Çille suvuk kelgendi, kar cavadı basınıb,	Ensoğuk kışgünleri, çok yoğun kar yağışı,
Entda bir kış kalındı, Mingi Tav'ğa kısılıb.	Yine bir kış kalındı, Mingi Dağ'a sığınılıp.
Cıltıraydı canadı, Mingi Tav'nu karları,	Parıltılar saçsada, Mingi Dağın karları,
Açılğandı caz kelib, tav collanı tarları.	Açıldı bahar gelip, dağ geçitde yolları.
Baylanadı habçükle. arbalağa cüklenib,	Bağlanıyor eşyalar, arabalara yüklenip,
Catar orun, kiyimle, boçhalada büklenib.	Yatak yorgan giyimler, bohçalarda katlanıp.
Adam sanı köblükden, Bashan özen kaynaydı,	Adam sayısı çokluğundan, Bashan Ovası kaynıyor,
Bütev cıyın kozğalıb, cer cerinden oynaydı.	Bütün toplum kaynaşıp, yer yerinden Oynadı.
Koy sürüvle, cılkıla, bölek-bölek iynekle,	Koyun sürüler, yılkılar, bölük pörçük inekler,
Oy endi kabıl bolsun, ala etgen tilekle.	Oy şimdi kabul olsun, yaptıkları dilekler.
Bir ullu köç başlaydı, Bashan tüzge cayılıb,	Büyük bir göç başladı, Bashan düzüne yayılıp,
Sabiyleri Karçanı burun curtdan ayrılıb.	Çocukları Karçanın, eski yurttan ayrılıp.
Cürüy-tohtay ketdile, tik tavladan ötdüle,	Dura-kalka gittiler, dik dağlardan aştılar,
Talay künnü col alıb, Ullu Kamğa cetdile.	Günlerce yol alıp, Büyük Kam'a ulaştılar.
Tukum-tukum ayrılıb, suv başlada turdula,	Soy- sülale ayrılıp, subaşında durdular,
Arı-beri cayılıb. tiyrelerin kurdula.	Oraya- buraya yayılıp, mahallerini kurdular.
Cıldan cılğa ösdüle, ullu kavum boldula,	Yıldan yıla çoğalıp, büyük kavim oldular,
Tamır salıb har carı, sav Kobanga toldula.	Kök salarak yöreye, tüm Kuban'a doldular.
Eski curtda kalğanla, birlik bolub coluğub,	Eski yurta kalanlar, birlik olup buluşup,
Cangı elle salalla, özenlege sozulub.	Yeni yerler kurdular, ovalara yayılıp.
Çegem, Holam, Bızıngı, tutuladı saylanıb,	Çeğem, Holam, Bızıngı, yer tutuldu seçilip,
Bashan, Malkar barısı, bir birine baylanıb.	Bashan, Malkar hepside, bir birinden geçilip.
Hapardaça kelined, Koban suvnu katına,	Haberdeki gibi gelinir, koban suyun yanına,
"Karaçay" deb aytılad, bu kavumnu atına.	"Karaçay" diye söylenir, bu kavimin adına.
Karaçaylıd barısı, Malkar curtda turğanla,	Karaçaylı'dır hepsi, Malkar yurtta duranlar,
Birge kelib Kafkazğa, tuvğan curtnu kurğanla.	Beraber gelip Kafkas'a, yeni yurdu kuranlar.
Malkar atı keledi, turğan cerni atından,	Malkar ismi geliyor, yerleşkenin adından,

Üzülmesin ekisi, Mingi Tavnu katından. Eskertedi KARÇANI, KARAÇAY em KARTCURT, Kafkaz tavla boladı, Karaçayğa ATACURT. Tav kışlıkla, caylıkla, cigitleni uyası, Karaçay halkım sense, MİNGİ TAV'nu iyesi.	Ayrılmasın ikisi, Mingi Dağın yanından. Hatırlatır Karça'yı, Karaçay ile KARTCURT, Kafkas Dağlar oluyor,Karaçay'a ATACURT. Dağ kışlaklar, yaylalar, yiğitlerin yuvası, Karaçay halkım sensin, ELBRUZ'un sahibi.

EK 2: Meşhur Karaçay Atları









EK 3: Karaçay-Malkarlıların Uzun yıllardır çevresinde yaşadıkları Elbruz Dağı. (Kabardey-Balkar Özerk Cumhuriyeti)



EK 4: Botaş Sülalesine mensup bir Karaçay Ailesi



Ogarı Teberdi beldesinden bir Karaçay Ailesi



Oğarı Teberdi. Soldan Sağa: Hacı Battal kızı Külay Batça, [Kız Çocuğu ?], Hacı Tohtar oğlu Ünüs Batça [Kaçhan], [Kız Çocuğu ?], Hacı Tokmak kızı Hapizat Bolur [Akbiyçe], [Genç Kız ?]

EK 5. Karaçaylıların Osmanlı Devleti'ne Verdiği Ahidname

"Ba'is-i ahidname oldur ki

Kabilemiz ahalisiyle minel-kadim devlet-i aliyye-i Osmaniye-i ebediyeye kulluk ve sadakat daiyesinde olup ancak içlerimizde fenalar zuhur ederek sarıklarımız Rusyalu tarafına mürur ile ahrar ve fesaddan hali olmadıkları hasebiyle Rusyalu tarafından dahi bu tarafa mürur ile hasar ve taadilerden vareste olmadıklarımız ve derun-ı kabilemizde şeriat-ı Muhammediye icra olunmadığı ve beher hal-i hüsn-i usule rabt olunmamız hususu matlubumuz ise debundan akdem muhafız bulunan vüzerayı izam hazeratı taraflarından sıhhat-i keyfiyetimizin der-devlet-medara ifadesini iltizam etmeyüp mu'ahharan müsaadeialiyye iltimas olunarak cümle Abaza ve Çerakise kabaili tarafından ahval-ikeyfiyetimiz ve der-bar-ı karar-ı mülükane inha ve geçen sene elçiler tertib olunubTrabzon valisi ve Anapa muhafızı vezir-i celadet-semir devletlü el-hac Hasan paşaefendimiz hazretlerine ve ondan der-saadete irsal ve kıbal-i saltanat-ı seniyyedenmerhamet ve şefkat-i şahane ibzal buyrularak niyazlarımıza bil-müsaade müşarun-ileyh hazretleri bin-nefes Anamaya teşrif ve her bir hususa nizam ve suret vermeleri iradesine mütedeyyin müşarun-ileyh hazretleri asa kir-i külliye ve edevatıyla biç-savla Veli-celadet Anamaya vusulünde cümle kabam'l ve akvam-ı bervech-i taltif davet buyurup herkes "semi'na ve ata'na" (işittik ve itaat ettik) merasimine tabiyet ile icabet ve sahrayı Anapada hayme-nişin-i ikamet ve haklarımızda lütuf ve ikram ve eslafını sabık atayat ve hil'at ve ramlarıyla ala-meratibihim riayet buyurup tafsil-i keyfiyetimiz ifade olundukta bundan sonra şeriat-ı Muhammediyeye imtisal ve muvafakat rızayı devlet-i aliyyeye itaat ve muhafız bulunan vüzerayı azam hazretlerine hizmet etmek ve bundan eva'ilde ahkam-ı şer'i münife münafîşass-ı cebriyye olan bu bid'at-ı rediyyeden udul ve ahkam-ı şer'iyyeye rücu olunarak her bir hususumuz ber-nehc-i şer'î rü'yet ve irade-yi hazret-i padişahiye kulluk ve itaat ve rıza-yı devlet-i aliyyeye münafî ve şeri'at-ı Ahmediyyenin hil'afı olur halattan mübaadet ve her bir hususumuzda muhafiz bulunan vüzera-yı izam hazeratına müraca'at ve devlet-i aliyyeyi ebediye ile Rusya devleti miyanesinde vukuu bulan sulh ve safvet takarrur ve devam buldukça bizlerden hududu tecavüz etmemek ve sarıklarımıza ve fenalarımıza takayyüd olunup bu hale cesaret veya bir gûna muhalefet olanların te'dibine bakılmak ve def'ine muktedir olmadığımız eşhasın te'diblerinde muhafiz-ı müşarun-ileyh hazretlerine haber verilip re'y ve emirleriyle lazım gelen te'dibleri hususunda bil-ittifak muvafakat ve mümâselet olunmak ve Rusyalu tarafından hilâf-ı şûrût hududu tecavüz edeni olur ise mukabele-i bil-mis'il lâzım gelür ise de ibtida keyfiyyeti müşarûn-ileyh hazretlerine ifade eyleyüp ne vecihle emir ve re'y buyrulur ise ol vecihle amel vehareket olunmak ve kabilemiz beyninde emniyet tahsil edip iman ve İslamlarımızın teşhir ve takviyesini mucib ta'lim ve ta'allüm-i ulum olunup zikrolunan taahhüdatımızda sabit ve daim olmalarımız husus-ı hayriye ve mesâlih-işer'iyesini müşârün-ileyh hazretleri cümlemize irâe ve teklif buyurduklarında bizler dahi huzur-ı devletlerinde müctemi olan ulema ve suleha ve cümle ümmet-i Muhammed mahzarlarında teslim ve taahhüd olunup ervâh-ı âlemiyân ve ziyâ bahş-ı zemin ü zeman olan şevketlü, kudretlü, mehâbetlü, kerâmetlü, adâletlü,azametlü padişahımız efendimiz hazretlerinin devam-ı ömr ü saltanat

ve şevket ve ikbâl-i mülûkâneleri da‘avât-ı hayriyesi yâd ve teşekkür olunarak ba‘dezin devleti aliyye-i ebed-kudret ve nusret ve azamet rehinin hayrhahına mihman ve bedhahına düşman olmak ve şeri‘at-i Muhammediyeden ayrılmamak ve şâss-ıbid‘atını bir dahi işlememek ve Rusyalu hududuna geçmemek ve zikr olunan maddelerde valimizin emrine muhalefet iş tutmamak ve emn-i tarîk hususunda“rûz u leyâl” dikkat ve basirette kusur etmemek üzere kasem-i billah kasdıylaKuran-ı Kerim ve Furkan-ı Hakîm, vâcibü’l-‘azîme her birlerimiz, ferden ferden,bast-ı dest ederek ahd-i metîn ve edâyı yemin olunduktan başka şurutumuzu tasdik ve uhuvvetimizi takviye ve tahkik için her bir kabileden çend nefer rehinler nezd-i müşarun-ileyhde tevdi ve ibka ve kendi kabilemiz olan Karaçay halkımızdan olmak üzere iki aded nefer rehinlerimiz teslim olunduğunu müşirikrâr ve imanımızı mübeyyin senedimiz der-devlet-medâra takdîm olunmak içün hıfzan lil-makal işbu taahhüd ve tasdik-nâmemiz terkim ve müşârün-ileyhhazretlerine takdim olundu.”

El-â‘bâdü’l-dâî‘ Ahmed Efendi, El-â‘bâdü’l-dâî‘ Mehmed Efendi, El-â‘bâdü’ldâî‘Ali Efendi, İslâm Bey, Temürcük Bey, Cabü Koron Bey, Biynöger Bey, Duda Bey, Malkar Bey, Kara Bey, Ari Bey, Odarık Bey, Ali Mirza Bey, Hasan Bey, Hacı İbrahim Bey.



EK 6. General Emanuel'in Karaçaylılara Mektubu

"Karaçaylular !

Sizlerden bana vusûl olunan mektubunuzdan, benden size gönderilen mektubuma binaen bir dürlü dürüst cevab bulmadum, tek sizler ma'beynde kendi mühürleri salmış bir iki nefer adamlarınızdan hilâf-ı özür ve bahanelerden başka. Amma ben yalınız ol mezkurların sözü ilen bütün Karaçay halkı Rusya devletinin ri'âyeliğinden yüz döndürdü diyü düşman örebilmenem. Zira siz kendünüz ziyâde hûb bilürsüz ki, sizler bundan mukaddem Rusya devletine taalluk halk olarak geldüğünüzi. Şöyle oldukda, ne haddiniz var ki biz Rusya padişahının riâyeleri değilüz dimek. Yine bir kerre tekraren sizlere ma'lûm iderüm; şimdi sizün haberiniz içün kalmış az vaktı, itürmeyüb ta'cîl birle aklınızı başınıza getürüb her ne var olan kusurlarınızı af olunmak içün sıdk-ı kalb ile paşimân olub, Rusya padişahına ihlâslu ri'âyeleri olmak üzre müceddeden ahd ü peyman idüb emânlar virmek gerek. Siz şol vakit, cümle, her ne sizlerden var olan ricalarınızı bitamâm yirine yitürüb encâm olunur niçe gayri Rusya devletine ihlâslu olan riâyelerine beraber. Ve vakt-ı karşulukda şedîd cezalar üzerinize vâki olunmakdan halâs olabilmezsiz. Şol vakıt kaytub pâşiman olmak geçdür. Ol cihetden seria'n bu gönderilen adamımız ile bitamam kat'i cevâbınızı göndermenize ben de muntazır varım, cümle sizün mâbeyninizde var olan muhterem ve sıylu adamlardan destî hat ve mühürleri üzerinde olmağla."

General Leytenant Emanuel

b. Rusça Metni

Карачаевцы !

В полученном мною от Вас письме я не нашёл основательного отзыва на моё письмо а одни только лживые извороты от двух или трёх человек из среди вас приложивших свои печати. По словам их, я не могу всех вас признать отклонившимися от подданства российскому правительству, ибо вы очень знаете, что всегда были от нас зависимы и что, следовательно, не должны сметь говорить, что вы не подданные российского Государя. Ещё раз повторяю вам не терять предстоящее для блага вашего короткое время, скорее образумиться, загладить свои преступления чистосердечным раскаянием, обратясь на верноподданство Великому российскому императору с принятием вновь присяги и выдачи аманатов; тогда все ваши просьбы будут уважены в полной мере наравне с прочими российскими верноподданными. В противном же случае не избежите строгого наказания и тогда раскаяние будет уже поздно. Посему и ожидаю с сим посланием скорейшего решительного вашего отзыва за подписем всех между вами почётных людей.

Генерал Лейтенант Эмануэль

c. Osmanlı Türkçesi



HA T 1042/43115-Y

EK 7. Hasavka Savaşı ile ilgili yazılan bir cır (türkü)

HASAVKA

Karaçay Türkçesi	**Türkiye Türkçesi**
Kıçıradı Davle "Ha-hay kuvgun" Karaçaynı şohun Çakırıgız bizge cengil cetsinle Kara künde bir boluşluk etsinle	Bağırıyor Davle "Hey haber" Karaçayın dostunu, yakınların Çağırın bize çabuk ulaşsınlar Kara günde bir yardım etsinler
Kanlı patçah köp artıklık etedi Marca caşla, patçah asker cetedi Patçahlıkdı etibizden toymagan Tar özende caşarga da koymagan	Kanlı çar çok kötülük yapıyor Haydi gençler,çar askeri yetişiyor Çarlıktır etimizden doymayan Dar vadilerde yaşamamıza da izin vermeyen
Cav kirgendi Hasavka'ga kelgendi Tab collanı Amatiş'ten bilgendi Çanka biydi bizni satıp aylagan Karaçaynıbagasından toymagan	Düşman girmiş Hasavka'ya gelmiş Uygun yolları Amatiş'den öğrenmiş Prens,beydir bizi satanlar Karaçayın kıymetinden doymayanlar
İnaralnı canı kibik tengleri Başhası cok etekleri cenkleri Ol kavumdu bizni açık cavubuz Ala bla köbdü bizni davubuz	Generalin candan arkadaşları Farkı yok (onun) etekleri, yenleri Onlardır bizim açık düşmanımız Onlarla çoktur bizim mücadelemiz
Ol inaral bizni horlab alalsa Tırnakların üsübüzge salalsa Cutıb talab muval etib koyared Casak bla teribizni soyared	O general bizi yenip alabilse Tırnaklarını üstümüze koyabilse Yırtıp, parçalayıp soldururdu Vergiyle derimizi soyardı
Açuvdan biz kaynagıçı bişginçi Ol zalimni tuzagına tüşgünçü Bileşeyik kengdegin da coklayık Tar özende curtubuznu saklayık	Hiddetten biz kaynayıp pişmeden O zalimin tuzağına düşünceye kadar Birleşelim uzaktakileri de yoklayalım Dar vadide yurdumuzu koruyalım
Tav aslanda hazır bolub çıgıgız Cav askerni cengil cengil cıgıgız Oynatıgız sampallada kollanı Kanga boyay Hasavka'da collanı	Dağ aslanları hazır olup çıkın Düşman askerini çabuk çabuk devirin Oynatın tetiklerdeki elleri Kana boyayarak Hasavka'da yolları
Ebekku ulu ot kalaga ketgendi Ot alırga köb dıgalas etgendi Irhı basıh ot özekni cabhandı Ay medet-deb Davut ernin kabhandı	Ebekku oğlu Barut kalesine gitti Barut almak için çok uğraştı Sel basıp barut cevherini örttü Yardım diye Davut dudağını ısırdı
İzley ketib bir uvuç ot tabhandı Angı koşar zatla izleb çabhandı Zalıkıldı tabıb anı ezgendi Kükürtnü da koşub otnu süzgendi	Arayıp bir avuç barut buldu Ona ekleyecek şeyler arayıp koştu Açalya çiçeği bulup onu ezdi Kükürtü de katıp barutu süzdü
Ölçelege kuyup anı tizdile Mılçımay korgaşın okla cüzdüle Bir bazıknı öşününden tiydile Allay köbnü kaya randan iydile	Ölçeklere döküp onu dizdiler Oyalanmadan kurşun döktüler İri yarı birsini göğsünden vurdular Onun gibi çoğunu kayalardan uçurdular

Cigerleri cigitleni kolunda
Tav mıltıkla eger savut boldula
Hasavkanı aylanç-buylanç colları
Şındık-şındık ölükleden toldula

Becerikli yiğitlerin elinde
Dağ tüfekleri tazı silahları oldular
Hasavka'nın eğri yolları
Üst üste yığılı ölülerle doldular

Cigit tavlu öhtem öhtem cekired
Taşdan taşha cel urgança sekired
Tavkelulan inaralnı öltürsün
Başın kesip anı bizge keltirsin

Yiğit dağlı gururla haykırıyor
Taştan taşa rüzgar eser gibi atlıyor
Cesur delikanlı generali öldürsün
Başını kesip onu bize getirsin

Batır Umar göcepsinip atlaydı
Korkmagız -deeb cavga karşçı çartlaydı
Cetigiz deb nögerlerin saklaydı
Atadı da alçıların kaplaydı

Kahraman Umar cesaretle ilerliyor
Korkmayın diye düşmana karşı atılıyor
Yetişin diye arkadaşlarını bekliyor
Atıyor da öncülerini deviriyor

Ma ok tiygendi bizni cigit Umar'ga
Aman künde cel salganeng çubarga
Kerek eding bıllay künge tuvarga
Davle barad közleringi cumarga

Kurşun isabet etti bizim yiğit Umar'a
Kötü günde eğerlemiştin atını
Böyle günde doğması gerekliydi
Davle gidiyor gözlerini yummaya

Ot boşalıb, ok boşalıb kalsa da
Taşla agaçla otça tobça candıla
Aslanlanı kurç belleri talsa da
Abıçar çavullaga avdula

Barut bitip, kurşun bitip kalsa da
Taşlar, ağaçlar barut;top gibi yandılar
Aslanların çelikten belleri yorulsa da
Rus subayları taşlı uçurumlara yuvarlandılar

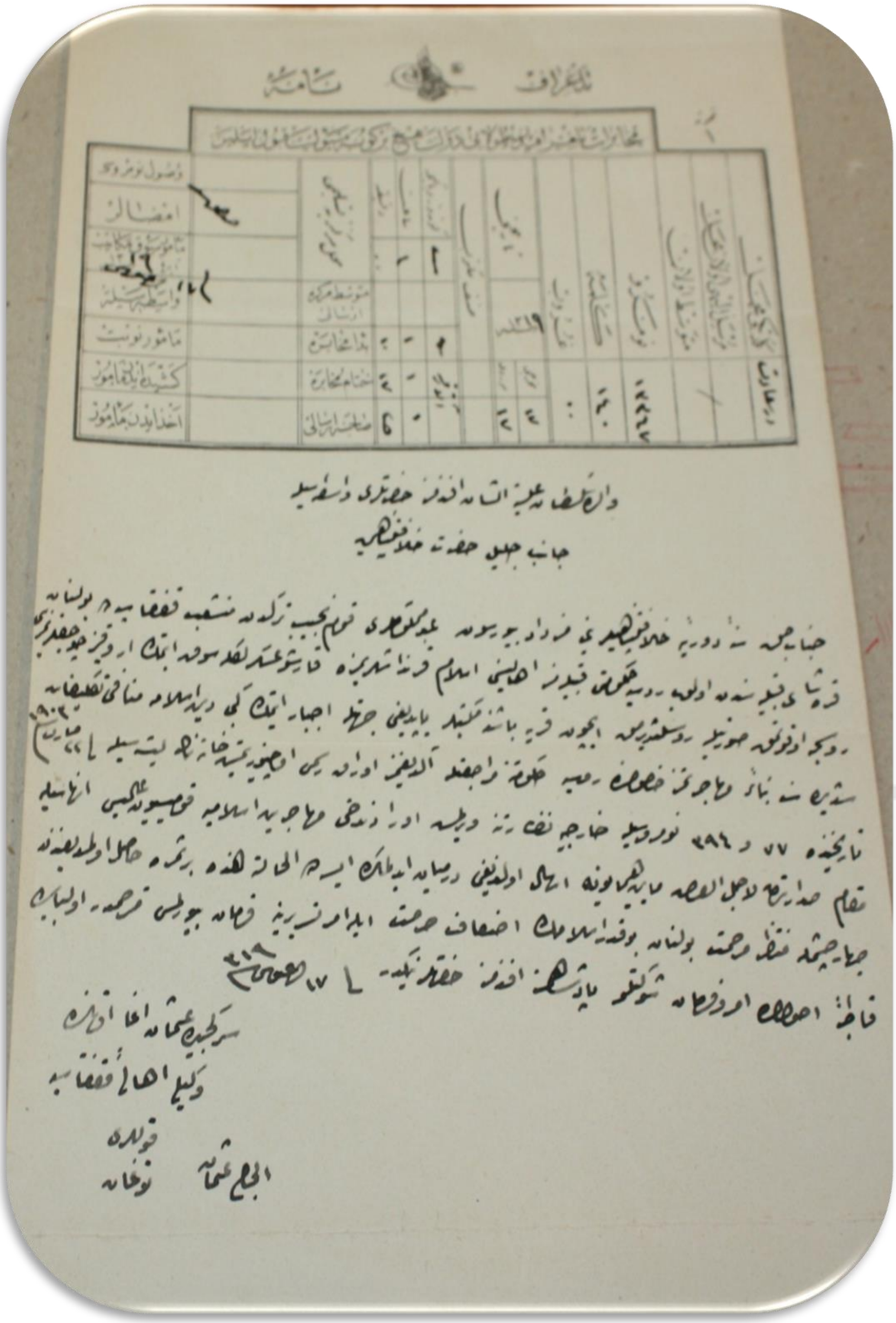
Bu kazavat bek uzakga barlıked
İnaralnı baş tokmagın allıked
Askeribiz azdı sanı tolmaydı
Savut küç da biz süygença bolmaydı

Bu savaş çok uzaklara gidecekti
Generalin başını alacaktı
Askerimiz az, sayısı yetmiyor
Silah gücü de bizim istediğimiz gibi olmuyor

Tizginleşib 'zenni' rge cav kirdi
Batır Kaytuk sabiylege köl berdi
"Tavluçukla siz da ösüb cetersiz
Kanlı Patçahga dertigizni etersiz"

Dizilerek vadinin yukarısına doğru düşman girdi
Kahraman Kaytuk, çocuklara moral verdi
Küçük dağlılar siz de büyüyüp yetişirsiniz
Düşman çardan intikamımızı alırsınız

EK 8. Karaçaylıların Osmanlı Devletinden Göç Talebi.



BOA, Y.PRK. AZJ, 48/46

EK 9. Duvut Elinden Rus-Japon Savaşına Katılan Karaçay Gençler içinYazılan Türkü

HAMZAT

Akbaş da ariv kümüş kamala,
Karaçay caşlanı belinde.
Oy tolu üy bolsun Hacimurat,
Bılay çığıp ketgen elinde.

Bizni mindirdile, bizni mindirdile,
Meşinanı artı bölgenŋe.
Kelmegiz caşla canazı cokdu,
Japon kazavatda ölgenŋe.

Duvut tavlada cayılalla endi,
Hamzatnı kütgen malları.
Allahğa amanat bolsun caşla,
Hamzatnı kırğıy salları.

Salam aytığız a marca caşla,
Asiydalanı ol aşhı Aliyge.
Közüm karay ketip barama,
Ariv Zabitħan bıla Habiyge.

Bizni mindirdile, bizni mindirdile,
Eki arşın çıkħan kazak atlağa.
Anam Paçaħannı amanat etgenme,
Duvutda caşağan esli kartlağa.

Pomoşnikle barıp, carlı Hamzat
Isħavat başından kelgendi.
Anaŋ Paçaħan neçik tavkel katın
Elge cürek razılık bergendi.

Ayşatnı salğan ħotası, riyra,
Tobuğundandı anı kartası.
Hacimuratnı barma koyuğuz,
Kağıtħa kol salğandı atası.

Közüme körünedi, körünedi,
Duvutda tavlanı başları.
Teyri mıdaħ mıdaħ ketip baralla,
Karaçaynı çörçek caşları.

Karaçay caşla ketip baralla
Postnu boynuna olturup
Egeçiŋ Usta cılaydı Hamzat
Közlerin cılamukdan tolturup

Anam bayrım keçe, oy bayrım keçe
Bir a saldat kiyim kiygenme.
Duvut a tavladan arı avğallay,
Men a ölürübüznü bilgenme.

Bizni mindirdile bizni mindirdile,
Oy meşina bıla kayıkğa.
Bizni künübüz kısħa cetgeyed,
Ma Tavkan bıla Nayıpğa.

Men ölürümü bilgenem caşla,
Duvut tavladan avğanlay.
Ölürge bir de termilgenem,
Biyçe Zabitħandan kol cuvğanlay.

Canaldılanı subay Hamzat,
Savutħa caraşħan beliŋ bar.
Abayħanlanı tavkel Hacimurat,
Cav bıla uruşur kölüŋ bar.

Biz de barabız, teyri barabız,
Ma kazavatħa kavğağa.
Eki öksüznü berip iydigiz,
Sarı gâvurğa savğağa.

Abayhanlanı tavkel Hacimurat,
Patçaħ aŋa ulluluk bergeyed.
Canaldılanı subay Hamzat,
Savluk esenlik bıla kelgeyed.

Egeçiŋ Usta cılaydı Hamzat,
Oy tereze tübüne soylanıp.
Anaŋ Paçahan a çaçın başın cırtat,
Bergen sözüne sokuranıp, oylanıp.

Taŋ atmağallay kan çaçıladı,
Kıtay tavlada buzlağa.
Menden a salam aytığız,
Caŋı kelinle bıla kızlağa.

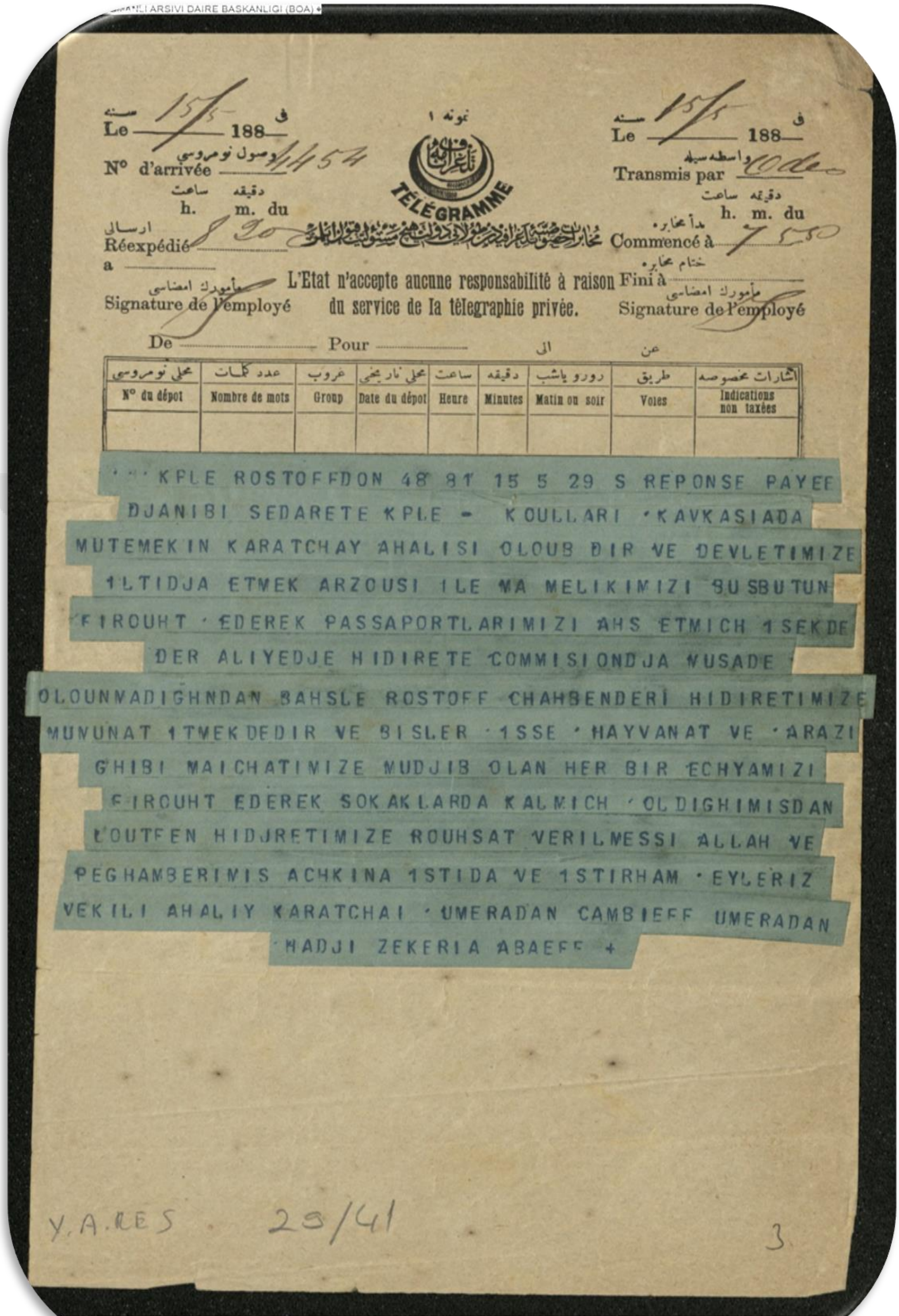
Carlı Hamzat can beredi, anam
Kıtay tavlarına olturup.
Akğan kanı ırħı bolup ağadı,
Ullu özenleni tolturup.

Allay kan baradı, kan baradı,
Ol teşikleden sekirip.
Japon askerle seyir bolalla,
Kara acirimdegi kaşħağa.
Karnaşıŋ Hacibekir kol uzatat,
Abıçardan kelgen açħağa.

Türsün kağıtımı iygen edim anam,
Töben canıbızda Aliyge.
Közüm da karap ketip barama,
Taħir kızı ariv Haniyge.

Bernele kibik a anam tigeyedi,
Kölekle bıla könçekle.
Bu eki öksüzge duvaçı bol
Kökde barı, sıylı mölekle
Ma kara kalla kekirip.
Bizni da caşla can bere turalla

EK 10. Karaçaylıların Göç talebine cevap alamadıklarına dair telgrafname



TÉLÉGRAMME

Le 15/5 188— Le 15/5 188—

N° d'arrivée 1/454 Transmis par Odes

h. m. du h. m. du

Réexpédié 8 20 Commencé à 7 50

a Fini à

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie privée.

Signature de l'employé Signature de l'employé

De Pour

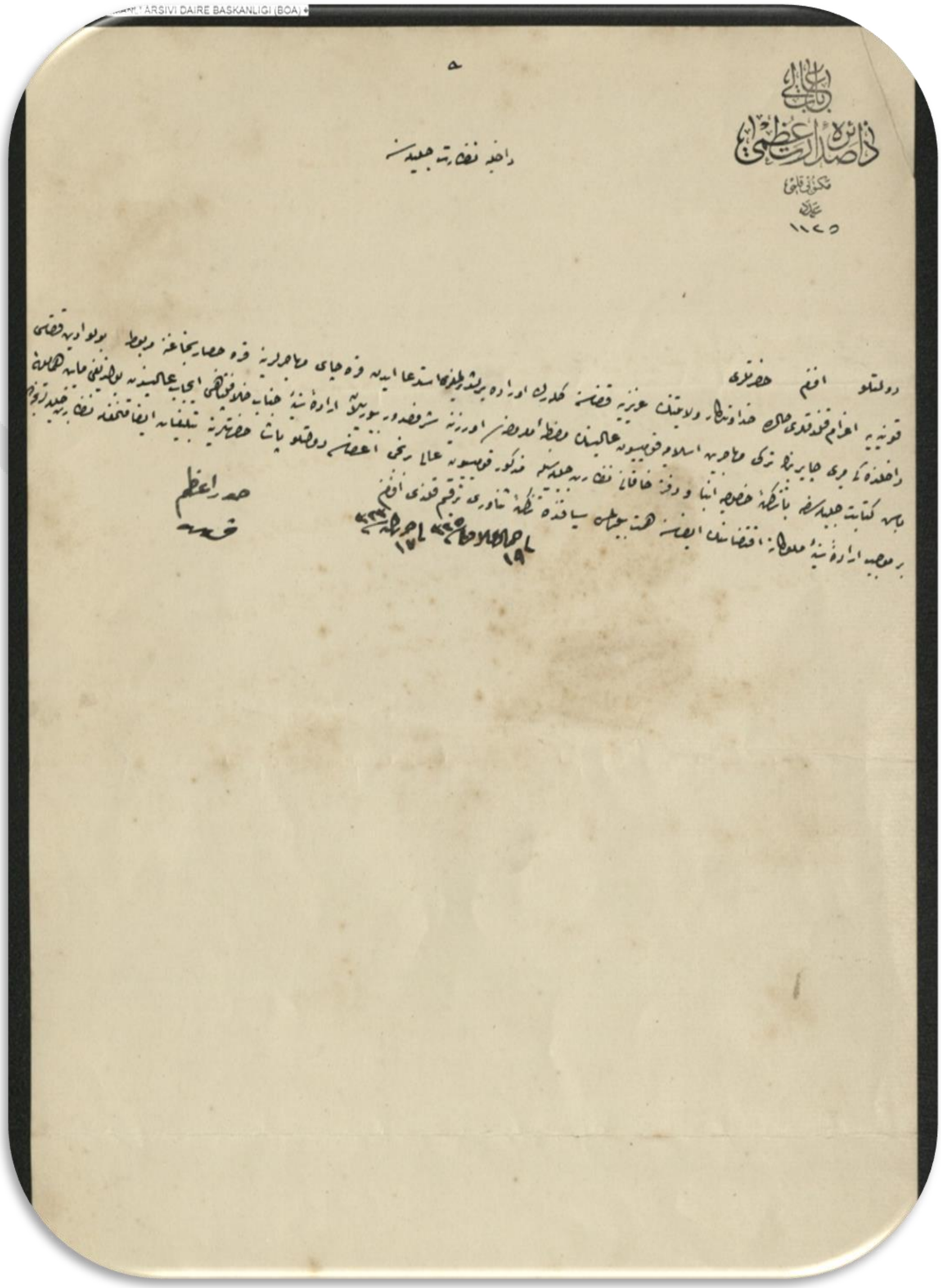
N° du dépot	Nombre de mots	Group	Date du dépot	Heure	Minutes	Matin ou soir	Voies	Indications non taxées

KPLE ROSTOFFDON 48 81 15 5 29 S REPONSE PAYEE
DJANIBI SEDARETE KPLE = KOULLARI KAVKASIADA
MUTEMEKIN KARATCHAY AHALISI OLOUB DIR VE DEVLETIMIZE
ILTIDJA ETMEK ARZOUSI ILE MA MELIKIMIZI BUSBUTUN
FIROUHT EDEREK PASSAPORTLARIMIZI AHS ETMICH ISEKDE
DER ALIYEDJE HIDIRETE COMMISIONDJA MUSADE
OLOUNMADIGHNDAN BAHSLE ROSTOFF CHAHBENDERI HIDIRETIMIZE
MUMUNAT ITMEKDEDIR VE BISLER ISSE HAYVANAT VE ARAZI
GHIBI MAICHATIMIZE MUDJIB OLAN HER BIR ECHYAMIZI
FIROUHT EDEREK SOKAKLARDA KALMICH OLDIGHIMISDAN
LOUTFEN HIDJRETIMIZE ROUHSAT VERILMESSI ALLAH VE
PEGHAMBERIMIS ACHKINA ISTIDA VE ISTIRHAM EYLERIZ
VEKILI AHALIY KARATCHAI UMERADAN CAMBIEFF UMERADAN
HADJI ZEKERIA ABAEFF +

Y.A.RES 29/41 3

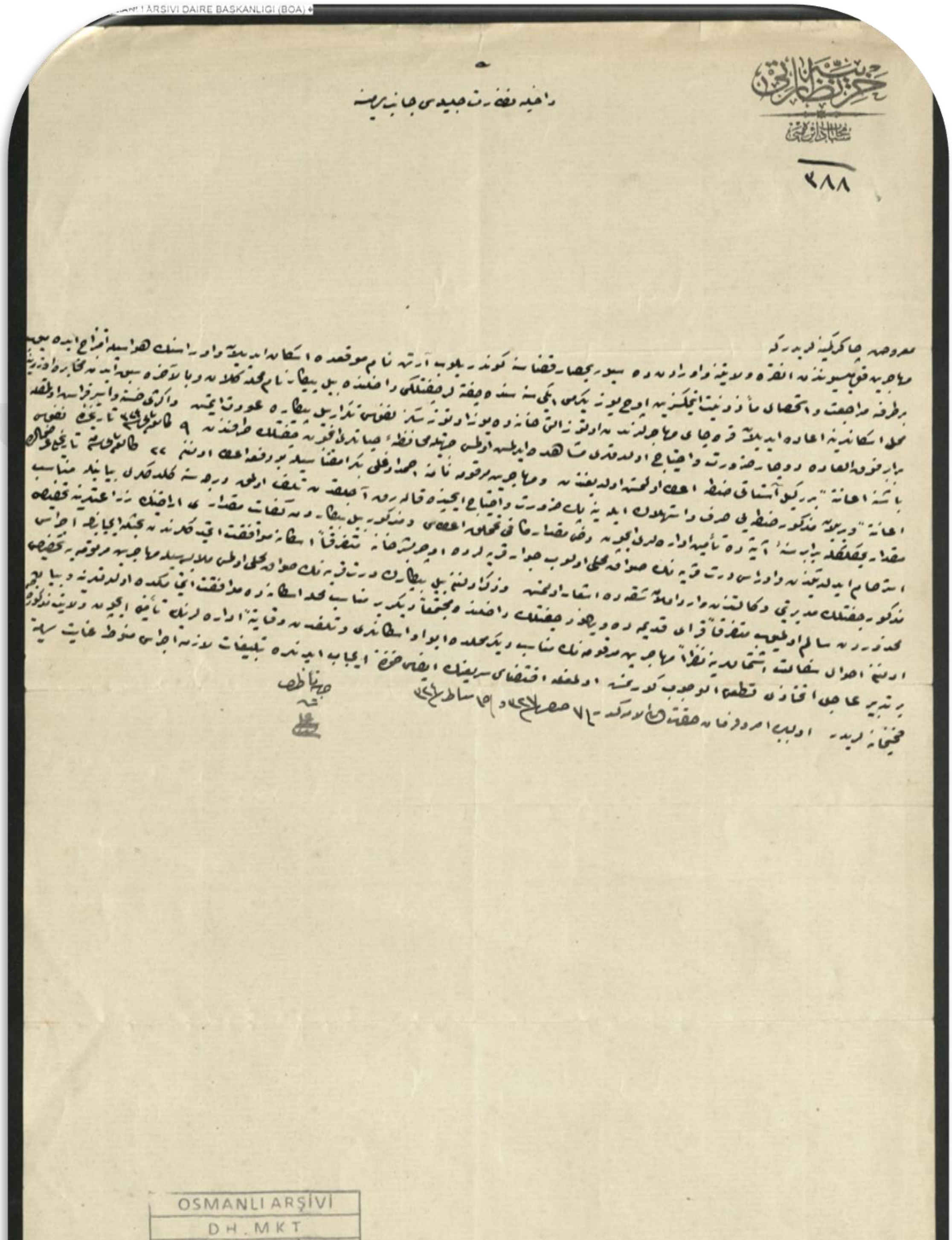
Y__A___RES_.00029.00041.003

EK 11. Afyonkarahisar Bolvadindin kazasındaki miri çayırın Karaçaylı Muhacirlere verilmesi



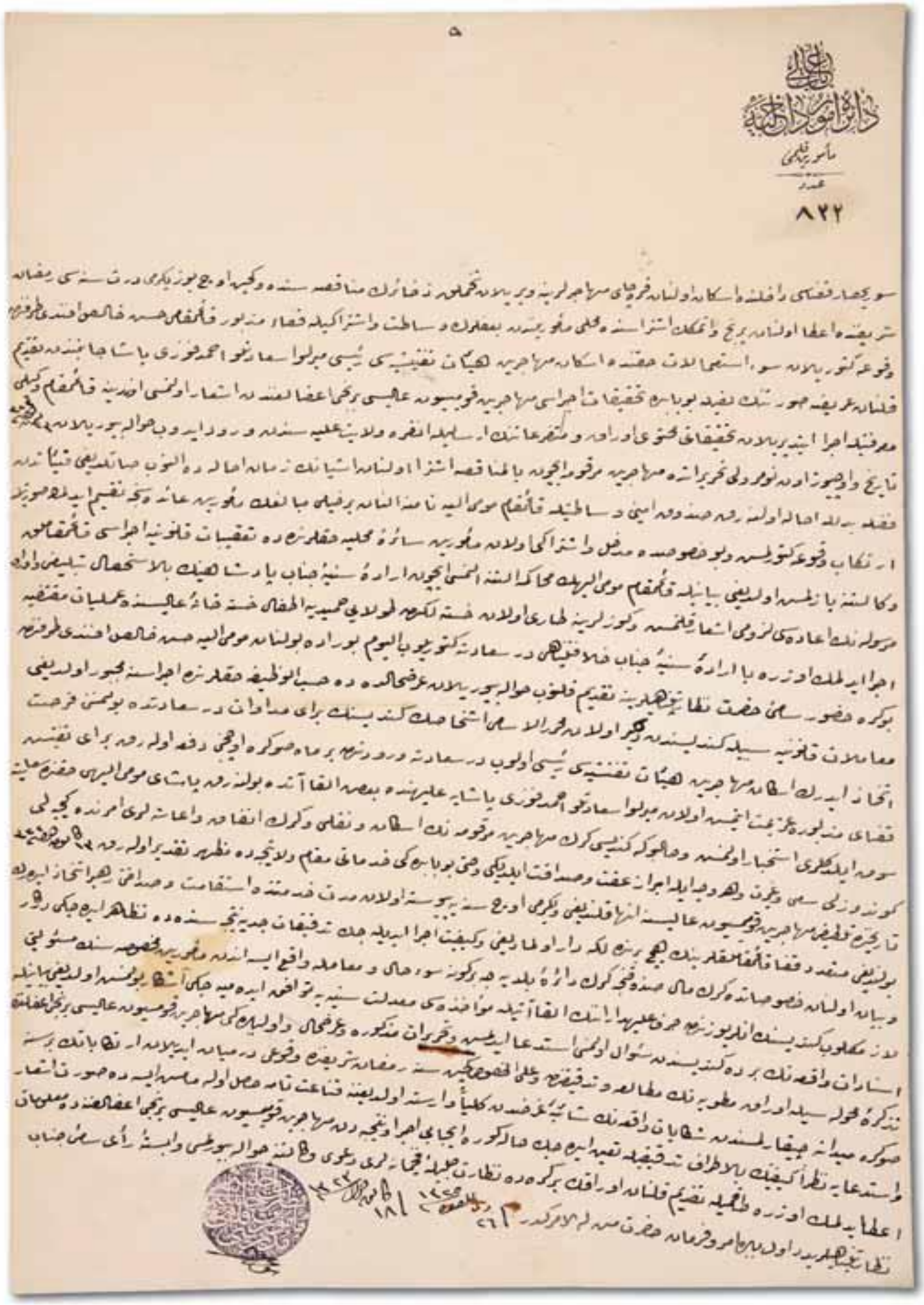
BOA, DH.MKT, 1162/48

EK 12. Ertenli bir kısım Karaçay Muhacirin Belpınar'a Göçü



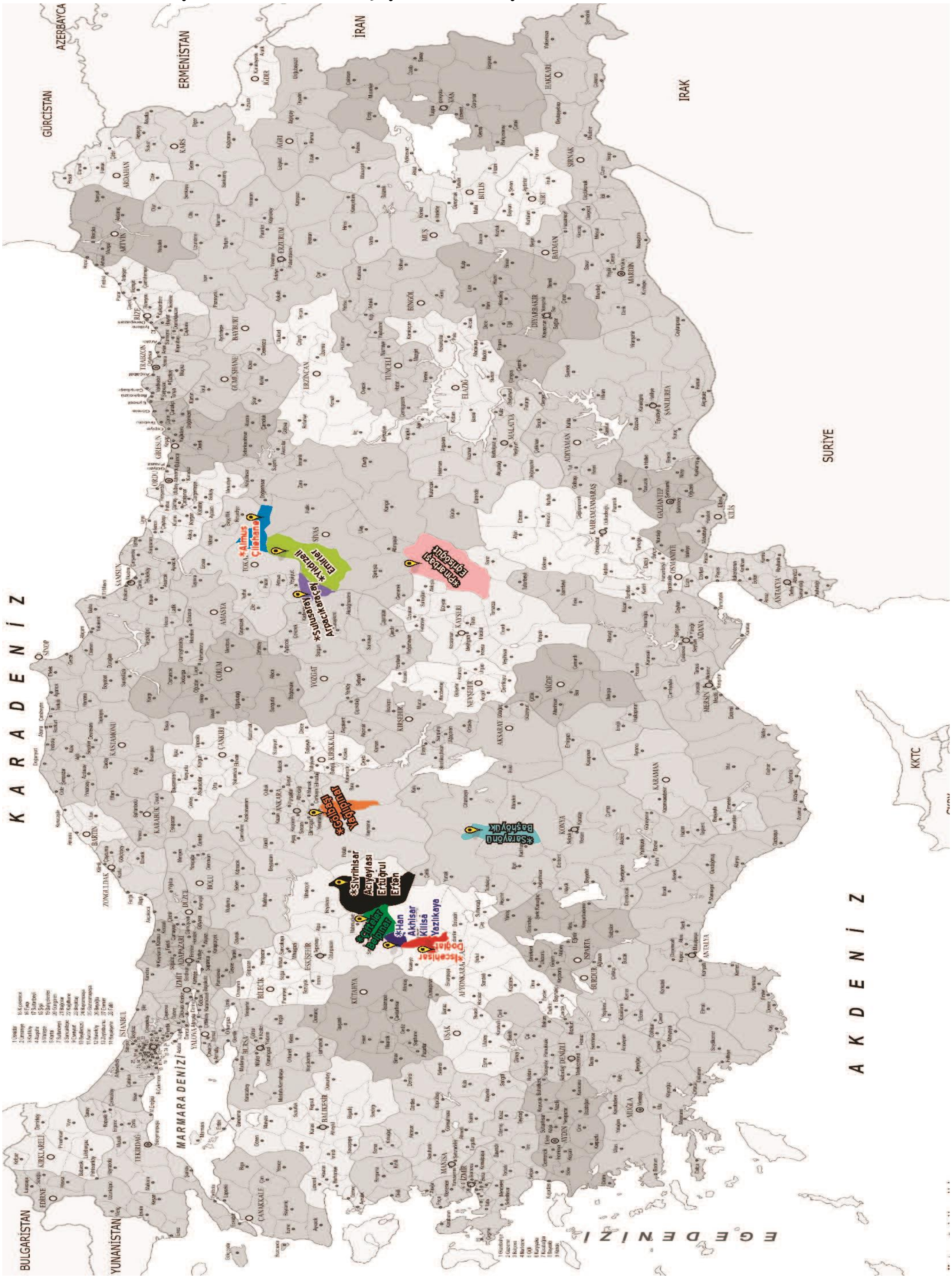
DH.MKT.01301.00002.006

EK 13. Sivrihisar Kaymakamı Ve Bazı Devlet Görevlilerinin Karaçay Muhacirleri İçin Gıda Alımında Yaptıkları Yolsuzluklar

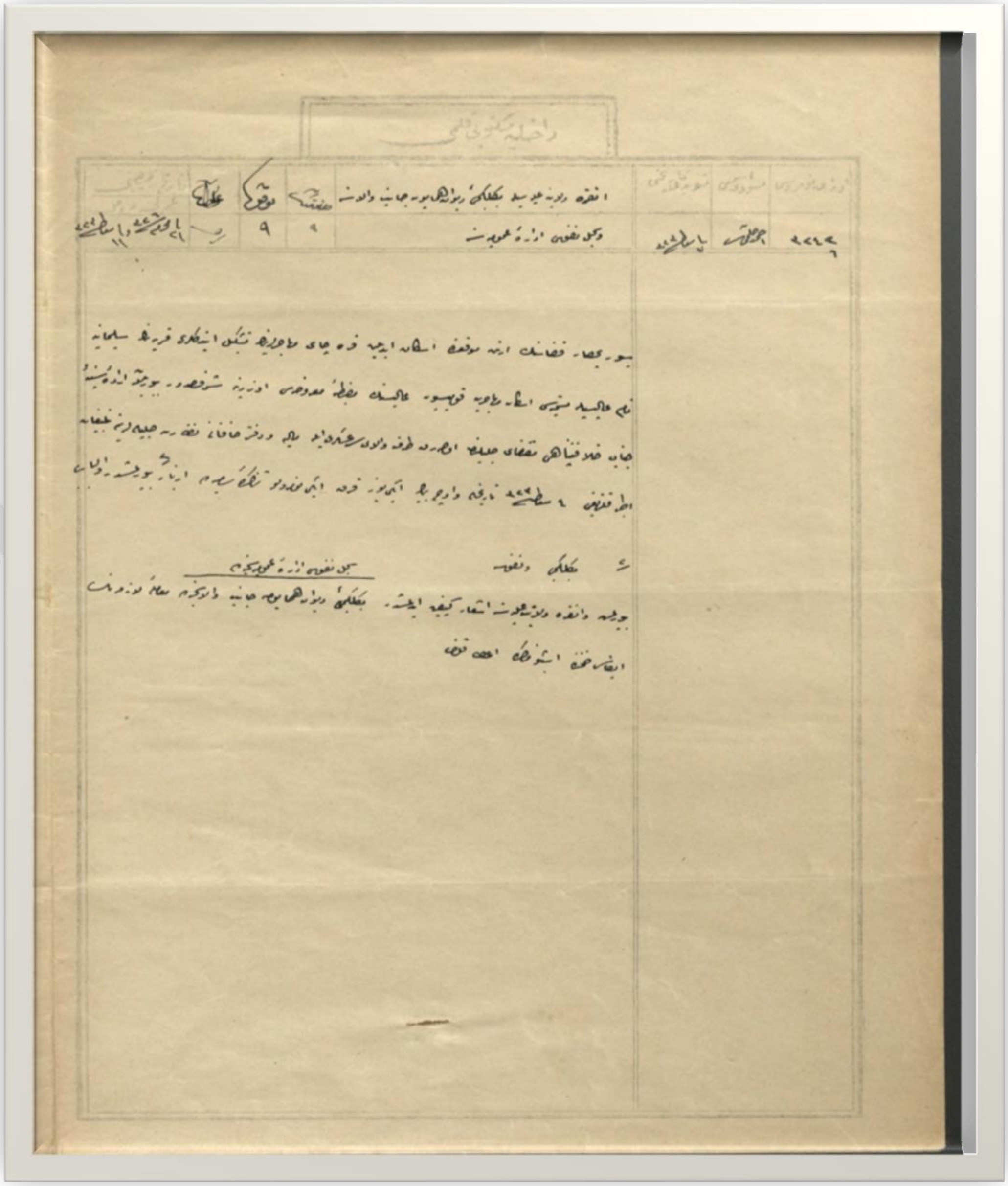


DH. MKT, 1170/94

EK 14. Türkiye'de bulunan Karaçay-Malkar Köyleri



EK 15. Erten Köyünün Süleymaniye İsmiyle değiştirilmesi



Özgeçmiş			
Adı, Soyadı	Tuncay		AÇIK
Doğum Yeri ve Yılı	Eskişehir		28.05.1971
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	**Başlama**	**Bitirme Yılı**	**Kurum Adı**
Lise	1984	1990	İmam Hatip Lisesi
Lisans	1990	1996	Selçuk Üniversitesi
Yüksek Lisans	2008	2010	Kırıkkale Üniversitesi
Doktora	2012	……	Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurumlar	**Başlama**	**Ayrılma Yılı**	**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	2009	2013	BTSO Hüseyin Sungur A.L
2.	2013	2016	Mahmudiye Lisesi
	2016		Devlet Malzeme Ofisi Mesleki ve Teknik A.L
Üye Olduğu Bilimsel veMesleki kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Rusya Bilimler Akademisi ve Elbrusoid Vakfı tarafından 23 – 29 Kasım 2014 tarihleri arasında Moskova'da düzenlenen "Karaçay-Balkarlılarda Ethnogenesis, Tarih, Dil ve Kültür" Uluslararası Konferansı.		
Yayınlar:	-"Bursa Halkevi Dil-Edebiyat ve Tarih Şubesinin Faaliyet ve Türk Kültürüne Katkıları", Mudanya Mütarekesinden Günümüze Bursa Uluslararası Sempozyumu (26-28 Eylül 2013),Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, 2015, ss.699-725. - "Halk Rivayetlerine ve Osmanlı Belgelerine Göre Karaçay Malkar Türkleri'nin Anadolu'ya Göçleri",Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, C.8,S. 16, 2015, ss.193-207. -"Kutadgu Bilig'de Devlet Yönetimi", Kırıkkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.6, S. 1, 2016, ss.419-438.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	tacik26@mynet.com		
Tarih	18.10.2016		
İmza			
Adı Soyadı	Tuncay AÇIK		